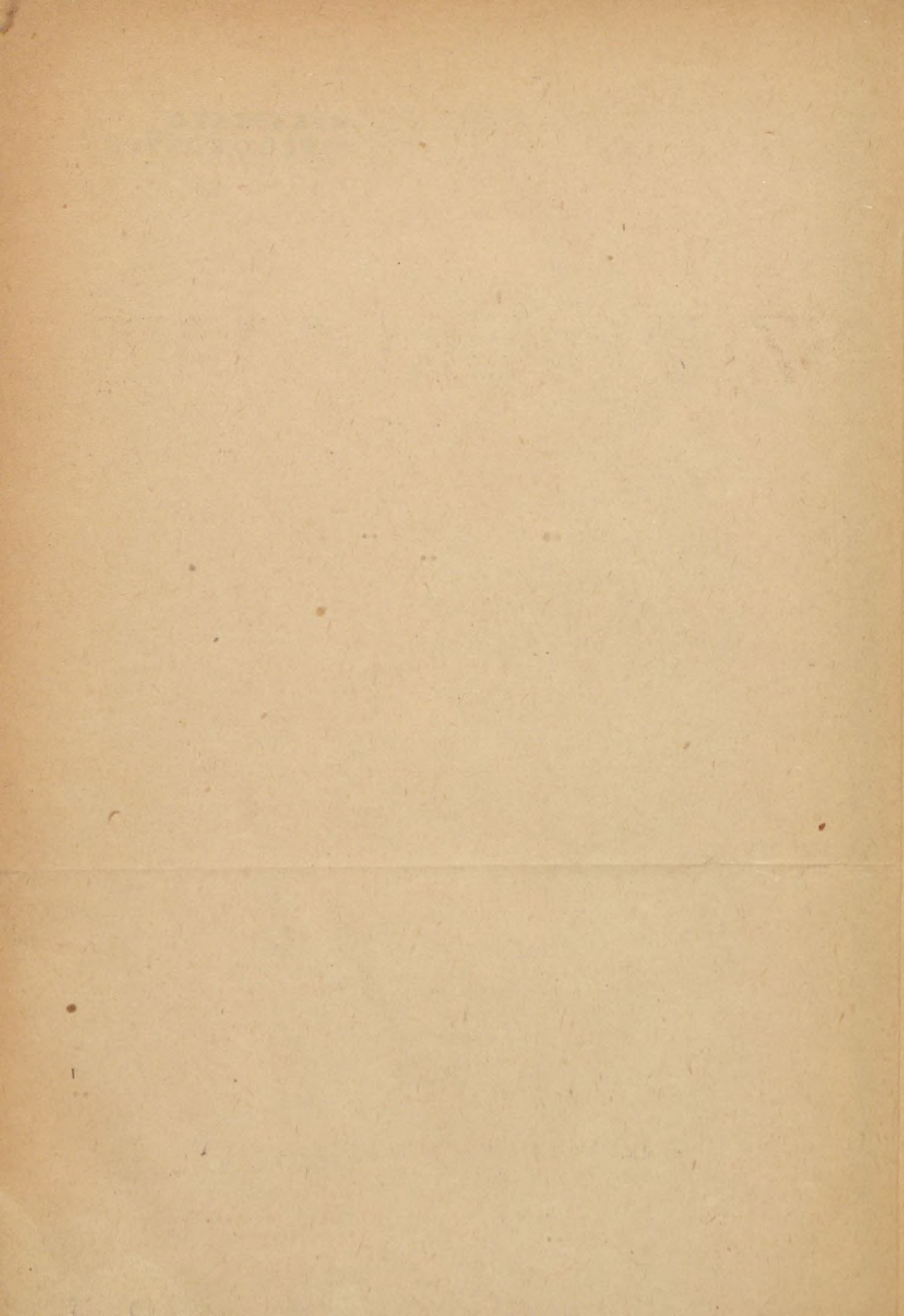

MAKARENKO
SZÜLŐK KÖNYVE

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ N. V.

MAKARENKO
SZÜLŐK KÖNYVE

Klár irad. O. 1836.

163 103

MAKARENKO

SZÜLŐK KÖNYVE

Fordította:
LÁNYI SAROLTA

A MAGYAR-SZOVJET TÁRSASÁG KIADÓJA
ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ N. V.

163103

Ez orosz eredeti címe:
КНИГА ДЛЯ РОДИТЕЛЕЙ

Kniga dlya roditelej.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

KÖNYVTÁRA 530 / 13 50 H. SZ.

Copyright by M. Sz. T. Új Magyar Könyvkiadó N. V.

Felalós kiadó: Székely Sándor

Budapesti Széchenyi Nyomda N. V. I. — VIII, Conti u. 4. Felalós: 'Eadnóti Károly.

E könyvben feldolgozott történeteket a szerző általában a Nagy Októberi Forradalmat követő első évtized, a huszas évek tapasztalatai alapján vetette papírra, mégha jóval később is fonta köréjük az ő korszakalkotó pedagógiai elméletének hervadhatatlan koszorúját.

Ezzel a megfontolandó útbaigazítással bocsátja a magyar olvasóközönség elé Anton Makarenko: „Szülők Könyvét“

a kiadó.

I. Fejezet.

Nem vakmerőség ez a könyv?

A mai szülők, amikor gyermekeket nevelnek, hazánk jövődő történetét nevelik, vagyis a világtörténelmet. Vállalhatom-e ilyen beáthatalatlan téma hatalmas súlyát? Van-e jogom, merészelve-e akárcsak annak főkérdéseit fölvetni vagy megoldani?

Szerencsére ez a vakmerőség nem is kívántatik tőlem. A mi forradalmunknak megvannak a nagyszerű könyvei, de még több a nagyszerű tette. A forradalom könyvei és tettei — ez már az új ember kész neveléstudománya. — A mi életünk minden gondolatából, minden megmozdulásából, minden lehelletéből kihangzik a világ új emberének dicsérete. Vajjon lehet meg nem hallani ezt a dicsénetet, vajjon szabad nem tudni, hogyan kell gyermekeinket nevelnünk?

A mi életünkben vannak hétköznapiak és a hétköznapiak szülik az apróságok bonyolult sorozatát. Az ember néha eltévelyedik az élet apróságaihoz. A szülők minálunk olykor ezekben az apróságokban keresik az igazságot, megelégedve arról, hogy hiszen kezük ügyében van a forradalom fenékelt filozófiája.

Ennek a könyvnek szerény feladata az, hogy segítse a szülőknek a tájékozódásban, a gondolkodásban, hogy segítsen felnyitni szemüket.

A mi fiatalságunk — ez egy semmivel össze nem hasonlítható világ-jelenség —, amelynek méreteit és jelentőségét mi talán nem is tudjuk áttekinteni. Ki hozta létre, ki tanította, nevelte, ki állította a forradalom ügyéhez? Honnan került elő a szakmunkások, mérnökök, repülők, gépészek, parancsnokok, tudósok e sokmilliók tömege? Valóban, mi öregek teremtettük meg ezt a fiatal nemzedéket? Dehát mikor? Miért, hogy észre se vettük? Vajjon nem mi magunk ócsároltuk örökké iskoláinkat és egyetemünket jóformán csak úgy — legelőbbször — megszokásból; nem mi magunk láttunk oktatásügyi szerveinkben csupa kivenőmagot? És a család szinte remegett minden eresztékében. A szerelem minálunk nem zefírt lehelt be, hanem inkább éles léghuzatot. Mert hiszen nem

értünk rá: építettünk, harcoltunk, ismét építettünk, most is azt csináljuk, nem szállunk le az építőállványokról.

És lám: a kramatori műhelyek mesébeillő méretei, a sztálingrádi traktorgyár, a sztalinói, makejevi, gorlovi tárnák végtelen sorában a teremtésnek első, második, harmadik napján is, repülőgépeken, tankokon, tengeralattjárókon, laboratóriumokban, a sarkvidék jegén, mikroszkópokra hajolva, minden elképzelhető gépmű ki- és bejáratánál, mindenhol újszerű, fiatal és hihetetlenül érdekes emberek tízmilliói.

Ők az élet házigazdái, higgadtak és biztosfellépésűek, habozás és köntörfalazás nélkül, tetszélges és hisztéria nélkül, kérdés és csüggedés nélkül, szinte elképzelhetetlen tempóban végzik — ők végzik munkánkat. De ha valami affélet mutatunk nekik, amit már mi magunk is kezdünk elfelejteni, mint teszem azt: „*Pasztuhov és Társai Gépgyára*“, akkor látjuk csak, milyen finom szellemesség rejlik minden mozdulatukban.

Ennek a világtörténelmi csodának háttérében mennyire abszurdnak tűnnek az úgynevezett „családi katasztrófák“, mikor elhal az apai érzés és az anyai boldogság, katasztrófák, amelyekben megtörik és összeomlik egy leendő szovjet polgár jelleme.

Nálunk nem szabad, hogy előforduljanak gyermekkatasztrófák, nem szabad, hogy akárcsak ezrelékekben kifejezhető hányada lehessen a sikertelenségnek vagy a selejtnek! És mégis, némely családban bajok vannak. Ezek olykor katasztrófára vezetnek, nyílt összeütközésre, de még gyakrabban a konfliktus rejtve marad: a szülők nemcsak, hogy nem látják, de még csak nem is sejtik jelenlétét.

Egy anya írta nekem a következő levelet:

„Csak egy fiunk van, de inkább ne volna... Ez valami szörnyű kifejezhetetlen keserűség, idő előtt beleöszültünk. Nemcsak nehéz, de szinte ijesztő dolog látni egy ifjú embert, aki egyre mélyebbre és mélyebbre süllyed, holott a legkülönbek számát szaporíthatná. Hiszen ma fiatalnak lenni — csupa öröm és boldogság.

A fiunk minden nap megöl bennünket, konokul és szándékosan gyilkol minket minden tettével, egész magatartásával.“

Az apa külseje nem nagyon vonzó: széles, borotvátlan arc, rajta sebhely. Elhanyagolt is ez az apa: ruhája pölyhös és egy pöly az ujjára ragadt, ujjával hadonászik a tintatartóm felett és vele együtt mozog a pöhely is.

— Én munkásember vagyok... Érti, dolgozom... És tanítom a fiút... Kérdezze meg, mit fog mondani... Na halljuk, mit mondasz, tanítottalak-e vagy sem?

Mintegy tizenhárom éves, szép, feketeszemű komoly gyerek ül a fal melletti széken. Rebbenés nélkül néz apja szemébe. Semmiféle érzést, semmiféle kifejezést nem tudok felfedezni a fiú arcán, semmi mást, csak higgadtan fürkésző, hideg figyelmet.

Az apa öklével hadonász, eltorzult arcába vér tolu.

— Egyetlen fiú, látja? Kirabolt, kifosztott... látja, így állok itt.

Ökle a fal felé lendül. A fiú szempillája megremegett, de azután újra hideg komolysággal szemléli apját.

Az apa fáradtan egy székre ereszkedik, ujjával dobol a térdén, széjjelnezi; mundezt szinte magánkívül. Arcának felső izma gyorsan, szaporán remeg és régi sebhelyét megtöri.

Lehajtja nagy fejét és legyint a kezével:

— Vigye akárhová... Bánom és én... Nem sikerült. Odaadom...

Ezt már levert, kérő hangon mondja, de hirtelen ismét felhökkan és fölemeli öklét:

— De hát mondja, hogy lehet ez? Partizán voltam. Nézzen rám... Skuro szabályja... a fejemet akarta széthasítani. Kís híján... Éret-tük... Teérted, halld?!...

A fiúhoz fordul és kezét zsebre teszi. És a szenvedésnek azzal a mélységes pátoszával, ami csak egy ember utolsó szavát szokta árnyalni, folytatja:

— Misa! Hát hogy lehet ez?! Egyetlen fiam!

Misa szeme még mindig hideg, de ajka hirtelen megrándul, egy pillanatra mintha gondolat suhant volna el fölötte és újra távozott — pontosan semmit sem lehetett megállapítani.

Látom: itt két ellenség áll szemben, régóta ellenségek, talán egész életükre azok maradnak. Valami ostoba apróságon tört meg jellemük, lelkük valamelyik sötét zugában dúltak ösztöneik s ütköztek össze indulataik. Egy hirtelen kirobbanás — ez a szokott zárójelene a karakterek óvatlan felingerlésének —, ez az apa nyilván bothoz nyúlt. A fiú apja ellen szegte szabad büszke fejét — nem véletlen, hiszen apja is Skuro legényeivel hadakozott! Így volt ez kezdetben. Most az apa már elvesztette önuralmát. És a fiú?

Szigorúan pillantok Misára és csendesen közlöm vele:

— A Dzsersinszkij-kommunába még, még ma!

A fiú kiegyenesedett székén. Szemében az örömnél egész táborúze lobbant fel, bevilágította a szobát; szinte világosabb lett a szoba tőle. Misa nem szólt semmit, de most születő mosolyát egyenesen a Skuro ütötte sebhelyre, apjának elgyötört szemepárjára sugarazta. És csak most olvastam ki mosolyából leplezetlen beszédes gyűlöletét.

Az apa bánatosan hajlotta le fejét.

Misa elment a felügyelővel, az apa pedig úgy fordult hozzám, mint egy orákulomhoz:

— Miért vesztettem el a fiamat?
Nem feleltem. És akkor az apa megkérdezte:
— De úgye ott jó dolga lesz?

Könyvek, könyvek, könyvek, egész a mennyezetig. Rajtuk arany-
betűkkel szívünkhöz nőtt nevek. Óriási íróasztal, azon is könyvek, egy
írókészlet monumentális szarkofágja, szfinksz- és medveszobrocskák,
gyertyatartók.

Ebben a dolgozószobában pénzeg az élet; a könyvek nemcsak a
polcokon állnak, hanem kézbe is kerülnek. Az újság nemcsak diván-
párnák között hever, hanem szem előtt kitergetve; itt megbeszéli az
eseményeket; itt az életet kifinomult műveltség díszíti.

A tágas ebédlőben teáznak: nem ódivatú szamovárból, nem is jól-
lakás kedvéért — a tea jóformán csak szimbolikus jellegű; porcelán,
csipkeszalvéta és holmi aszkétikus sütemények kimért díszítménye
körül. A kicsit naiv, egy kicsit eltűnődő, elegánsan vöröshajú házi-
asszony, elkényeztetett, manikűrözött ujjakkal dirigálja a kiszolgálást.
A tea körül színészek és ballerinák nevei, játékosan romlott novellák,
könnyűvérű történetkék vidám raja zsibong. Ebben a társaságban
forog és pörög a tizenkétszázéves Vologya, egy sovány és sápadt, de
energikus fiúgyerek.

A papa találja fel Vologyát, mégpedig a legminiatürebb adagban.
Színházi nyelven ezt nevezik „felvonás-köznek”.

A papa térde közé veszi Vologyát, megveregeti Vologya tarkóját és
így szól:

— Vologyka, te miért nem alszol?

Vologya így felel:

— És te miért nem alszol?

A vendégek el vannak ragadtatva. Vologya szemét apja térdére
süti és zavartan mosolyog; egyre jobban tetszik a vendégeknek.

A papa ismét megveregeti Vologyát valamely kezeügyébe eső test-
részén és megkérdi:

— Olvastad Hamletet?

Vologya igent bólint.

— Tetszett neked?

Vologya nem jön zavarba.

— Na, nem nagyon tetszett — feleli. — Ha olyan nagyon szerelmes
abba az — izé — Oféliába, hát miért nem veszi el feleségül. Ők ott
veckelődnek, az ember meg olvasson!

A felvonás-köznek vége. Vologyát program szerint, általában rit-
kán találják fel — a papa tudja, hogy Vologya csak kis adagban
kellemes. De Vologyának nem tetszik ez az adagolás. Tovább is ott
lézeng, egyik vendégtől a másikhoz sündörög, még ismeretlen emberek-
hez is, és feszülten lesi a pillanatot, amikor alkalmá nyílik partizán-

kodásra: amikor mutogathatja magát, a vendégeket is szórakoztatja, a szüleinek is reklámot csinál.

Tea fölött Vologya egyszer csak csengő hangon beleszól a szőnyegre levő történetkébe:

— Úgy-e az a szeretője neki?

Az anyja összecsapja kezét:

— Hallják, mit mond ez a fiú? Vologya, hogy beszélhetsz ilyeneket?

De a mama arcán bizonyos erőltetett megbotránkozás mellett önkénytelen elragadtatás és büszkeség is látszik: ezt a gyerekes romlottságot tehetség megnyilvánulásának tekinti. Egyszóval az ő házuk elegáns apróságai között Vologya tehetsége is szerepel: japán porcelán, citromvágókés, csipkeszalvéták és... a fiuk is érdekes.

A szülők kicsinyes és dőre hiúságukban képtelenek megfigyelni fiúk arcát és leolvasni róla a jövőbeli családi villongások első betűit. Vologya szemének kifejezése igen bonyolult. Igyekszik ártatlan gyermekszemekkel nézni körül, ezt külön megrendelésre a szülők számára. De ugyanakkor szemében fölcillannak a vásottság és a megszokott családság szikrái is — ez saját használatra szolgál.

Ugyan minő állampolgár válhatik ebből a fiúból?

Kedves szülők!

Önök olykor megfeledkeznek arról, hogy családjukban ember nő föl, mégpedig az önök felelősségére.

Ne vigasztalódjanak azzal, hogy ez csupán erkölcsi felelősség.

Eljőhet a pillanat, amikor lehajtják fejüket és álmélkodva csapják össze kezüket és talán csak, hogy elhárítsák magukról azt a bizonyos erkölcsi felelősséget, ilyesmit motyognak:

— De hiszen Vologya olyan nagyszerű gyerek volt — mindenki el volt tőle ragadtatva.

Valóban nem eszmélnének rá, hogy ki a hibás?

Egyébként nem okvetlenül vezet katasztrófához a dolog.

Bekövetkezik a pillanat, mikor a szülők először érzik a csendes elégtelenséget. Ezt követi a második. Majd észreveszik a család fájának árnyas lombja között a mérges gyümölcsöt. A lehangolt szülők egy ideig megadóan nyeldesik, búsan suttognak a hálószobában, de mások előtt megőrzik méltóságukat, mintha az ő házuk táján minden rendben volna. Nincs itt semmi tragédia, a gyümölcs megérett és külsőleg elég kellemes látványt nyújt.

Ezek a szülők úgy viselkednek, mint általában a selejt-termelők: sarjaikat úgy adják át a társadalomnak, mint kész, hibátlan gyártmányt.

Amikor az önök családjában sor kerül az első „gyermekes” összehúzásra, mikor a gyermekük még kicsi és gyöngé, de szeméből már egy ellenséges állatka pillant, miért nem néznek ilyenkor hátra, vissza, miért nem veszik szemügyre saját magatartásukat, miért nem kérdezik meg-
rebbenve önmaguktól: vajjon családi életemben bolsevik voltam-e?

Nem, önök minden áron mentséget keresnek...

Egy kis vörös-szakállú, szemüveges, pirospozsgás, derűs külsejű férfiú egyszer csak megkavarja kiskanállal kávéját, majd félre teszi a csészét és cigarettára gyújt:

— Önök pedagógusok mindig csak a módszert, a módszert emlegetik. Hiszen tagadhatatlan, fontos a módszer, de barátom, itt egy főkonfliktus megoldására van szükség.

— Mire gondol?

— Aha, hogy milyen konfliktusra? Látja, még ezt sem tudja. Pedig hát el kell döntenie.

— Jó, jó, de miért olyan izgatott?

Nagyot nyújtózkodott, duzzadt ajkából füstkarikákat eregetett és fáradtan elmosolyodott:

— Dehogyan tudja eldönteni, ez a probléma az eldönthetetlenek közül való. Ha csak azt mondja meg, hogy ezt vagy amazt kell feláldozni, ezzel még nem oldott meg semmit. Ez csak üres beszéd... De ha sem ezt, sem azt nem lehet feláldozni?

— Azért mégis érdekelné, milyen konfliktusról van szó?

A férfiú, akivel beszéltem, most felém fordult. A cigarettafüstön keresztül, magával a cigarettával bánatának minden legkisebb árnyalatát jelezve, így beszélt:

— Nézze, egyrésztől itt van a társadalmi munka, a társadalmi kötelességek, a másik oldalon viszont a kötelesség családjunkkal, gyere-
künkkel szemben. A társadalom megkívánja tőlem egész munkanapomat, reggeltől estig — mindent odaadtam, mindent arraszántam. És a gyerek? A számítás világos: ha időmet a gyerekekre szánom — akkor ülhetek ott-hon, eltávolodom az élettől, egyszerűen kispolgár leszek. Holott hát beszélgetni kellene a gyerekekkel, sokmindent megmagyarázni neki, nevelni kell, az ördögbe is.

Hanyagul a hamutálcaiba fojtotta végig nem szívott cigarettáját.

Óvatosan megkérdeztem:

— Önnek fia van?

— Igen, a hatodikba jár. Tizenhárom éves. Jó gyerek és tanul is, de szörnyen elkanászosodott. Az anyja neki szolgáló, gorombáskodik vele. Én sose látom. És képzelje, volt nála egy barátja, ott ülnek a szomszéd szobában, egyszer csak hallom, hogy az én Kosztyám káromkodik. De tudja, nem csak úgy akárhogy, hanem, mondhatom, csományul.

— És maga megjedjt?

— De kérem, hát hogy érti azt, hogy megjedtem? Tizenhárom éves és már mindent tud, semmi sem titok előtte. Biztosra veszem, hogy már holmi szennyves anekdotákat is...

— Persze hogy tud.

— Na látja! És hol voltam én? Én, az apja?

— Azt sajnálta talán, hogy mások tanították meg a fiát káromkodásra, meg piszkos anekdotákra? Sajnálja, hogy magának nem volt ebben része?

— Ej, maga tréfál! — kiáltott dühösen. — Tréfával ezt nem lehet elütni!

Idegeskedve fizetett és elszaladt.

Pedig hát én nem tréfáltam. Egyszerűen kérdeztem valamit s ő csak hebegett válaszul.

A klubban issza teáját és cseveg velem — vajjon ez is társadalmi kötelessége? És ha ideje lenne is, mit csinálna vele? És hova rohant el? A fiát nevelni vagy pedig egy másik olyan helyre, ahol tovább morfondírozhat a „főkonfliktusról“?

*

A „főkonfliktus“ — vagyis a szabadidő hiánya — az ügyetlen szülők leggyakoribb kifogása. A „főkonfliktussal“ hárítva el magukról a felelősséget, képzeletben épületes beszédek tartanak gyermekeiknek. A kép valóban megható: az atya beszél, a gyermek hallgat.

Saját gyerekeinknek prédikálni — hihetetlenül nehéz feladat. Hogy az ilyen gyerekednek hasznos nevelőhatása legyen, ahhoz számos körülmény szerencsés találkozása szükséges. Mindenekelőtt érdekes témát kell választani hozzá, azután rendkívül leleményesen, megfelelő arcjáttékkal kell beszélni és mindezen felül az kell, hogy a gyerek ki ne fogyjon a türelemből.

Kedves szülők! Kérem, valahogy ne gondolják, hogy egyáltalán nincs értelme annak, hogy a gyermekkel elbeszélgessenek. Mi csak óva intjük önöket attól, hogy túlságos nagy reményeket fűzenek az ilyen beszélgetésekhez.

Éppen azok a szülők, akik rosszul nevelik gyermekeiket és általában azok az emberek, akikből hiányzik a legcsekélyebb pedagógiai tapintat is — eltúlozzák a nevelő prédikációk jelentőségét.

A nevelő munkát ilyenformán képzelik el: a nevelő egy bizonyos szubjektív állásponton helyezkedik el. Tőle három méternyire van az objektív álláspont, amelyhez a gyermek van hozzáerősítve. A nevelő hangszálaival működik, a gyermek hallószerveivel fogadja be a megfelelő hanghullámokat. Ezek a hullámok a dobhártyán keresztül behatolnak a gyermek lelkébe s ott egy sajátságos pedagógiai söréteg formájában rakódnak le.

Olykor az alanynak és a tárgynak e homlokegyenest ellentétes pozíciója némileg megváltozik, de a három méter távolság megmarad.

A gyermek mintegy pányván kering a nevelő körül és nyugodtan aláveti magát vagy a fennhangon mondott mesék vagy másnémi közvetlen ráhatás befolyásának. A gyermek olykor elszakítja a pórázi és rövidesen az élet legszörnyűbb kloákájában találja magát. Ilyenkor a nevelő, az apa vagy az anya, rezkető hangon tiltakozik:

— Egészen elrugaszkodott! Reggeltől-estig az utcán csavarog. Utca-
gyerekekkel. Képzeltetitek, milyen gyerekek vannak a mi udvarunkban. Ki tudja, mit művelnek ott együtt. Biztosan még hajléktalan csavargók is vannak köztük...

S az így beszélő hangja is, pillantása is könnyörög: csípjétek el a fiamat, ragadjátok ki az utca-
gyerekek köréből, kössétek újra a pedagógia pórázára. Tegyétek lehetővé, hogy tovább nevelhessem.

Az ilyen nevelés természetesen sok szabadidőt igényel s az is természetes, hogy ez az idő kárbaveszett. A pesztrák és nevelőnők, az állandó felügyelők és foglárók rendszere rég megbukott és egyetlenegy érdekes egyéniséget sem tudott felmutatni. A legkülönb, legelevenebb gyerekek mindig kitépték magukat ebből a rendszerből.

A szovjetember nem nevelhető egyetlen személy közvetlen befolyása alatt, bárminő jó tulajdonságai is legyenek annak a személynek. A nevelés — társadalmi folyamat, a szó legszélesebb értelmében. Minden nevel: az emberek, a dolgok, a jelenségek, de mindenekelőtt és leginkább mégis az emberek. Közülük legelső sorban: a szülők és pedagógusok. A gyermek a környező jelenvalóság egész bonyolult világával kerül számtalan irányú viszonyba, valamennyi feltétlenül továbbfejlődik, bonyolódik más viszonyokkal, úgyszintén magának a gyermekeknek testi és erkölcsi növekedésével.

Ez az egész „zürr“ látszólag nem tartható számon, de mindamellett szinte percnként bizonyos változást hoz létre a gyermek egyéniségében. Ennek a fejlődésnek irányítása és vezetése — ez a nevelő feladata.

Értelmetlen és reménytelen kísérlet egyes szülők részéről, hogy kivonják gyermeküket az élet befolyása alól és a társadalmi nevelést individuális házi idomlással akarják helyettesíteni. Ez úgyszólván kudarcra vezet: vagy a gyermek szakítja ki magát a házi áristomból, vagy pedig torz lényeket fognak felnevelni.

— Ez azt jelentené tehát, hogy a gyermek neveléséért csak az élet felelős? És a család, az mire való?

— Nem, a gyermek neveléséért a család felelős, vagy ha úgy tetszik, a szülők felelősek. De a családi közösség pedagógiája semmiből nem faraghat gyermekeket. A jövő ember tananyaga nem korlátozódhat családi benyomások szűkkörű választékára vagy a szülők nevelő prédikációira. A tananyag a szovjet-élet lesz, minden sokrétű megnyilvánulásával.

Régen a jómódú családokban a gyerekeket „angyalkáknak“ nevezték. Manapság azt mondják, hogy a gyerekek — „az élet virágai“. Ez jó. De az elhamarkodottan ítélő, érzélgésre hajlamos emberek nem vették maguknak a fáradságot, hogy elgondolkozzanak ezen a szép kifejezésen. Ha egyszer „virág“, akkor hát nosza, gyönyörködünk a virágban, ajnározzuk, szagolgassuk, lelkendezzünk fölötte. Talán magának a virágnak is értékre kell adni, hogy sokadmagával egy érintethetetlen „pom-pás“ csokrot alkot.

Ebben az elhatároltán esztétikai és értelmetlen gyönyörködésben bennerejlik saját cáfolata.

Szó sincs efféléről! A mi gyerekeink egyáltalában nem ilyen virágok. A mi gyerekeink életünk eleven szarán virulnak. Ez nem csokor, hanem egy egész csodálatos kertje a viruló almafáknak. És ez a kert a miénk. Ebben az esetben a „tulajdonos“, becsületszavamra, nagyszerűen hangzik! Persze, nehéz ebben a kertben nem gyönyörködni, nehéz nem örvendezni fölötte, de még nehezebb nem művelni az ilyen kertet. Legyenek szívesek, vegyék kezükbe ezt a dolgot: kapáljanak, öntözzenek, hernyózzanak, nyesegezzék a száraz gallyakat. Emlékezzenek, a langeszű kertész, Sztálin elvtárs szavaira:

„Olyan gondosan és figyelmesen kell tenyésztetni az embert, mint ahogyan a kertész gondozza kedvenc gyümölcsfáját“.

Figyeljék csak meg: gyümölcsfáról beszél. Nemcsak illatokról, nemcsak „színskáláról“ van szó, hanem gyümölcsről, ez kell, hogy különösképpen érdekelje önöket. És ezért ne vegyék körül a virágot csupán csak a bámulat kitöréseivel és csókjaival, hanem vegyenek kezükbe ást, öntözt, nyeseollót és szerezenek létrát. S ha kertjükben megjelennek a hernyók, vegyék elő a rézgálicot is. Ne féljenek, csak fecskendezzék be egy kicsit, még ha az nem is lesz nagyon kellemes a kicsiny virágoknak.

Egyébként a jó kertész földjén nem jelennek meg hernyók.

Igen, legyünk csak kertészek. Ez a ragyogó hasonlat lehetővé teszi számunkra, hogy eligazodjunk abban a nehéz kérdésben: ki neveli a gyermekeket, a szülők vagy az élet?

Ki neveli a kerti fát?

A földből és a levegőből sarjadnak testének atomjai. A napsugár adja neki a hőség nagyszerű erejét. A szelek és viharok nevelik benne a kitartást a harcban, a szomszédos testvérfák mentik meg őt a romboló magánytól. A fában is, körülötte is, állandóan a legbonyolultabb kémiai folyamatok mennek végbe.

Mit tud a kertész megváltoztatni az életnek ez aprólékos munkáján? Vajjon nem kell-e neki tétlenül és alázatosan bevárni, míg a gyümölcs beérik, hogy aztán szentségtörő kézzel letépje.

Pontosan így cselekszenek valahol a Tűzföld vadonában a vad-emberek. De így cselekszik sok szülő is.

Az igazi kertész azonban nem ezt teszi.

Az ember már régóta tud óvatosan és gyöngéden nyúlni a természethez. Most megtanulta azt is, hogyan változtasson a természetén, hogyan alkossa meg annak új formáit, hogyan vigye bele a természet életébe az ő hatalmas korrekturáit. Erre nézve tudnunk kell, hogy mi, szovjet pedagógusok, már nem „a természet szolgái” hanem a gazdái vagyunk.

A mi nevelésünk szintén ilyen korrektúra. És csakis így lehetséges a nevelés. Okosan és pontosan elvezetni a gyermeket az élet gazdag útjain, virágai között és viharain át — erre minden ember képes, ha csakugyan akarja.

Semmi nem tud úgy felháborítani, mint az az utálatosan rémült jajveszékelés:

— Utcagyerekek!

— Tudja kérem, minden jól ment, de aztán Szerjozsa összebarátkozott mindenféle utcakölykökkel...

Ezek a „szedett-vedett utcagyerekek” züllesztik Szerjozsát. Szerjozsa elcsavarog. Szerjozsa kivett a szekrényből egy férfinadrágra való szövetet és eladta. Szerjozsa hajnalban vetődött haza és dőlt belőle a pálinkaszag. Szerjozsa megsértette az anyját.

Csak a legtökkelütöttebb alak képzelheti, hogy mindezt azok a bizonyos „szedett-vedett utcagyerekek” tették.

Szerjozsa — egyáltalán nem valami új típus. Unos-untig ismert, közönséges kontármunka és egyáltalán nem utcagyerekek készítménye, hanem lusta és lelkiismeretlen szülőké. Egyáltalán nem pillanatok alatt készült, hanem huzamosabb időn át, attól kezdve, mikor Szerjozsa alig másfél szentendős volt. Számtalan ellenszenves eszköz segítségével jön létre, mint például a gondatlan restség, az önkényes képzelgés és különcködés és ami a fő, megbocsáthatatlan felelőtlenség és a kötelességérzet teljes hiánya.

Szerjozsa az, aki valójában igazi utcagyerek, de a családi üzemben vált ilyenné. Az udvarban talán tényleg olyanokkal találkozik mint ő maga, olyan szerencsétlenekkel, ők együtt alkotják az egyformán demoralizált és egyformán „csavargó” gyerekek szokott bandáját.

De ugyanazon az udvaron tucatjával láthatunk olyan gyerekeket, akik számára a családi közösség és a család korrektúrája megteremtett bizonyos hagyományokat és olyan rendet, amelynek segítségével semlegesítik az utcagyerekek befolyását, a nélkül, hogy elszigetelnék magukat családi falakkal az élettől.

A családi nevelés sikerében döntő tényező, hogy a szülők állandóan tevékenyen, teljes tudatossággal teljesítsék állampolgári kötelességüket a szovjet társadalommal szemben. Ott, ahol ezt a kötelességet a szülők reálisan átérzik, ahol az mindennapi életük alapja, ott az föltétlenül irányítja a család nevelő munkáját és lehetetlenné tesz mindenféle törést és katasztrófát.

De sajnos, van a szülőknek még egy elég népes csoportja, akiknél ez a törvény nem érvényesül. Ezek látszatra derék állampolgárok, de

vagy kövefkezetlenül gondolkoznak, vagy gyöngén tájékozódnak, vagy pedig nem látnak tovább az orruknál. És csak ezért nem hatol náluk a kötelességérzés a családi viszonyok szférájába, illetőleg a gyermeknevelés gondolkörébe, s pusztán ezért éri őket több-kevesebb balsiker és csak ezért adnak a társadalomnak kétes értékű emberanyagot.

Mások becsületesebben járnak el. Ezek őszintén beszélnek:

— Tudni kell nevelni. Én talán csakugyan nem értek hozzá. Tudnom kellene, hogyan fogjak hozzá.

Valójában mindenki szeretné jól nevelni gyermekeit, de nem mindenki ismeri a titkát. Van aki megtalálta, mások próbálkoznak, de sokan sötétben tapogatóznak és senki nem avatja be őket a titokba.

Ilyen esetekben mindenki a neveléstudományi intézetekre és főiskolákra szegezi pillantását.

Szülő elvtársak! Magunk közt szólva: pedagógus-barátaink között a családi selejtgártók hányada semmivel sem kisebb, mint önöknél.

Ismertem egy ilyen pedagógus-professzort. Egyetlen fiához mindig könyvekkel kezében és mélyreható lélektani analízisekkel közeledett. Mint sok más pedagógus, ő is hitte, hogy kell lenni a természetben valamiféle nevelői fogásnak s annak alkalmazása után minden s mindenki annak rendje s módja szerint kielégítő megoldást talál: a nevelő is, a gyermek is, az elvek is — a kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad!

A fia ebéd fölött gorombáskodott az anyjával. A professzor nem sokat gondolkozott, hanem gyors elhatározással így szólt:

— Fegya, te megsértetted az anyádat, tehát te nem becsülöd meg családi fészünköt, nem vagy méltó arra, hogy asztalunknál ülj. Tessék: holnaptól fogva kapsz tőlem minden nap öt rubelt, eredj, ebédelj, ahol akarsz.

A professzor meg volt elégedve. Úgy vélte, hogy kitűnően reagált fia gorombaságára. Fegya sem volt elégedetlen, de a trükköt nem lehetett végigvinni: a kecske jóllakott, de a káposzta — megrothadt.

A professzor azt várta, hogy Fegya néhány nap múlva nyakába borul, mondván:

— Anyám! Nem volt igazam, ne fossz meg engem a családi tűzhelytől.

Am nem így történt, jobban mondvá, nem egészen így. Fegyanak nagyon megtetszett, hogy vendéglőbe, kávéházba járhat. Csak a rendelkezésre bocsátott összeg jelentéktelensége zavarta. Bizonyos korrektúrákat eszközölt tehát: besurrant a családi fészekbe és nekilátott. Egy reggel nem találták a szekrényben a professzor nadrágját, este pedig a fiú részegen jött haza. Zokogó hangon vallott szerelmét a papának és a mamának, de arról egy mukkot sem mondott, hogy szeretne visszatérni a családi asztalhoz. A professzor levette a nadrágszíját és percek alatt suhogtatta a fia arca előtt.

Egy hónap múltán a professzor kitűzte a fehér zászlót és kérte, hogy vegyék fel a fiát egy gyermek-munkatelepre. Szerinte Fegyát a pajtásai rontották el: — Hiszen tudja, micsoda gyerekek vannak a világon!

*

A szülők közül sokan feltétlenül megkérdezik ezzel a történetkével kapcsolatban:

— Jó, jó! De mégis, mit csináljon az ember, ha a gyerek csúfosan megsérti az anyját?

Eltársak! Ez annyi, mintha azt kérdeznék tőlem, mit tegyenek, ha pénzzel telt erszényük elveszett. Gondolkozzanak csak egy kicsit: megvárják a legközelebbi fizetést, vesznek új erszényt és beleteszik a pénzt.

Ha a fiú sértegeti a anyját, itt nem segít semmiféle hókusz-pókusz. Ez azt jelenti, hogy Önök rosszul nevelték a fiukat, régóta nagyon rosszul. Az egész nevelőmunkát előlről kell kezdeni. Sok mindent át kell vizsgálni a családjukban. Sok mindenben kell gondolkodni és mindenekelőtt saját magukat kell mikroszkóp alá venni. Ami azt illeti, hogy mit tegyünk közvetlenül a gorombáskodás után, ezt általánosságban nem tudjuk eldönteni. Ez tökéletesen egyéni elbírálás alá esik. Ehhez tudni kell, miféleképpen Önök maguk és hogyan viselkedtek eddig a családban. Nincs kizárva, hogy Ön maga is gorombáskodott a feleségével a fia jelenlétében. Egyébként, ha Ön a fia távollétében volt durva a feleségéhez, — ezt sem lehet figyelmen kívül hagyni.

*

Hiába, a családi nevelésben teljesen el kell vetni az efféle fogásokat. A gyermekek növekedése és nevelése — egy komoly, rettenetesen felelősségteljes nagy dolog és természetesen nehéz feladat. Itt holmi ötletes trükkökkel nem boldogulnak. Ha egyszer gyermeket hoznak a világra, ez jelente azt, hogy évekre előre nekiadták elmélkedéseik, figyelmük, akaraterejük minden gyümölcsét. Nemcsak apának és családfőnek kell lenni, saját életünket is meg kell szervezni, mert hiszen állampolgári tevékenységünkől, egyéni magatartásunktól függetlenül nevelők sem lehetünk.

II. FEJEZET.

„De mi lesz (a nemj erkölcsben) az új? Ez csak akkor dől el, amikor az új nemzedék már felnőtt, olyan férfiak nemzedéke, akik soha életükben nem vásárolták meg nő szerelmét sem pénzen, sem más társadalmi hatalmi eszközökkel — és olyan nők nemzedéke, akik sohasem kénytelenek magukat más okból odaadni, mint szerelemből, sem gazdasági okok miatt visszautasítani azt, akit szeretnek.”

ENGELS F.

Valamikor fiatalkoromban meghívott a szünidőre egy hercegi család, amely tőlünk nem messze fekvő birtokán töltötte a nyarat, hogy kissé félresikerült csemetéjüket készítsem elő javítóvizsgára. Engem csábított a jó fizetés és annak kitátása, hogy közelről megláthatom, hogyan él egy ilyen arisztokrata család. A poros, kihalt vasútállomáson ragyogó, lágas fogat várt két pompás szürkével, a bakon a kocsis is megfelelt elképzelésemnek, mondhatnám némi elfogultságot is éreztem e főúri birodalom előtt, aminőről azelőtt csak könyvekben olvastam.

Keshedt kis útításkám illetlenül ugrált a hintó fenekén, én pedig csüggedten gondoltam: mi az ördögnek is jöttem ide a hercegek világába? Azoknak megvannak a maguk törvényei, hintói, hallgatag kocsisai, csakugy fuj az arisztokratikus származás még a lovaikról is...

Két hónapot töltöttem a birtokon és az érkezésemkor érzett csüggedés utolsó napig sem mult el. Csak hazajövet, ugyanazon a hintón, mikor már vígan ugrált az én kis vedlett kofferem, akkor nem zavart már semmi: sem a hintó, sem a kocsis, sem az a fényes, irtózatosan gazdag és előkelő főúri világ.

Ez a légkör nem tetszett nekem. Maga a herceg öfelsége kíséretében viselt tábornoki rangot, mindig az udvarnál „dolgozott” és egyszer sem jött le a birtokra. Ezen a birtokon töltötte a nyarat a hórihorgas, sovány, nagyorrú hercegnő, ugyanolyan nagyorrú két süldőleánya és ugyanolyan nagyorrú, tízenkétéves kadétfia, az én úgynevezett tanítványom. Ezekén kívül közel húsz ember jelent meg naponta az ebédőben; igazában nem is tudtam meg, ki-mifélék. Egyrészüik állandóan a birtokon lakott, mások két-három napra jöttek vendégségbe. Többnyire a szomszédságból és többnyire magasrangú népek; mindezek ideig énnekem fogalmam sem volt arról, hogy a mi vidékünkön ilyen temérdek lébűtő tanvázik.

Ez az egész társaság s annak egyenként minden tagja ámulatba ejtett szellemi sivárságával. Addigi életemben soha sehol sem találkoztam ennyi haszontalan emberrel. Talán ezért nem voltam képes náluk a legkisebb jótulajdonságot sem felfedezni. Mikor rájuknéztem, mindig az apám jutott eszembe. Az én apám évtizedeken keresztül minden áldott nap reggel öt órakor a gyári sziréna hangjára kelt föl. Egy negyedóra múlva már poros utcák szürke kerítései mentén lépegetett, kezében az elmaradhatatlan vörös szalvétával, — abban volt az elemőzsiája. Este hat órakor porosan, megviselten tért háza a gyárból, és mindenekelőtt a gondosan összehajtott vörös szalvétát tette le a konyhasztalra, amelyben oly régóta viszi magával a tűzóraiját. Vajjon ezek a hercegek meg grófok, öfelsége kíséretének tábornokai, azok vendégei és elősdierei elgondolkoztak-e valaha is azon, miibe kerül egy egyszerű vörös szalvéta, hogyan kellett örizni, milyen rendesen ki kell rázni reggeli után, majd négyrét hajtva eltenni?

Most úgy emlékszem vissza a hercegi családra, mint valami rémes karikatúrára: holott ez egy bünszövetkezet volt, egy bandavezér körül

tömörült léhűtő társaság. Undorral figyeltem életük minden részletét: azt a hülye, értelmetlen kényeskedést, ebédnél, vacsoránál azt a fölösleges dúslakodást, a kristályedényeket, az evőeszközök sokféleségét és az emberi méltóságot sértő lakájfigurákat.

Ma sem értem, mennyi ideig lehet élni ilyen tétlen, üres életet, a nélkül, hogy ronda állattá ne váljon az ember. Na mondjuk két-három-öt évig, de örökké?

Hát pedig ők ezt tették. Napokon át fecsegték holmi intrikákról, sikerekről, eljegyzésekről, halálesetekről, kitüntetésekről és füstbement reményekről, a hozzájuk hasonló naplopók szokásairól és különckodéseiről, birtokok adás-vevéseiről.

A tanítványom szellemileg félbemaradt gyerek volt. De azt hiszem, a nővérei és hercegnő-mamája sem volt különb nála. Nemcsak hogy a normális szellemi fejlettség, de a legközönségesebb elemi tudás sem volt számukra életszükséglet. Gazdagság, rang, az udvari életben elfoglalt helyzet, az ősidők óta kidolgozott és elavult erkölcsi, esztétikai szabályok, a család aprólékos szokásai — ezek összesége határozta meg a leendő herceg életútját.

És ennek ellenére életük igazi lényege a szakadatlan, állandó vagyongyűjtés volt, a legprimítvebb, legvisszatasztóbb kapzsiság, amit csak alig-alig leplezett a kényeskedés és az etikett. Keveselték azt, amijük volt. Ha valahol vasutat építettek, ha egy porcelángyár alakult részvénytársasági alapon, ha valahol fölszöktek a részvények — ez izgatta, foglalkoztatta őket igazán. Mindenhol próbálgatták a lehetőségeket és mérlegelték a veszedelmeket, sínylették a kétségeskedést és mégsem tudtak lemondani ezekről az izgalmakról. És ami a legfurcsább: ez a család néha még meg is tagadott magától egyet-mást! A hercegnő soká és hevesen panaszkolta, hogy levélben kell lemondania egy párisi ruhát, mert a pénzre a hercegnek van szüksége „üzleti ügyekben”. Az én tanítványom ugyancsak felpanaszolta, hogy az elmúlt nyáron úgy volt, hogy yachtot vesznek neki és mégsem vettek. Azzal a mély meggyőződéssel tértem vissza munkáscsaládomba, hogy ellenlábasok világában jártam, akik annyira idegenek és visszatasztítók, hogy nem is hasonlíthatom össze a munkások világával. Az én világom sokkal de sokkal gazdagabb, színesebb volt. Itt voltak az emberi kultúra igazi megteremtői: munkások, tanítók, diákok, orvosok, mérnökök. Itt voltak egyéniségek, meggyőződések, törekvések, viták, itt volt harc. Az apám barátai, szintén öreg „műhelybeliek”, okosabbak, szellemesebbek voltak az arisztokratáknál. Családunk jó komája, Hugyákov, a mázoló, vasárnaponként eljött az öregemhez, leült velem szemben és borostás arcán ravaszkodó mosollyal mondogatta:

— Azt kérdezted, hogy kíváncsi vagyok-e rájuk? Fenélt! Mézzel mázolhatod be, pénzzel szórhatod tele őket, de én azért ki nem innék velük egy pohár bort. Ha meg idejövök Szemjon, Grigorjevics, tihozzá-

tok, elüldögélünk, olvasgatunk, ezt-azt; herceg nélkül el lehet lenni, de vajjon nélkülünk, mázolóknak nélkül ki az ördög boldogul? Mázoló nélkül az élet csak afféle festetlen deszka.

Mikor aztán kicsit megokosodtam és széjjelnéztem a világban, különösen a Nagy Október után, rájöttem, hogy régen a hercegi család és apám néhány barátjának családjai között volt valami közös is.

Jól emlékszem, hogyan adta férjhez a lányát Hugyákov koma. Szép pirospozsgás lánya volt és borzasztóan szerette volna élettársának Nyeszterenkót, a fiatal lakatos. De az öreg Hugyákov ellenezte:

— Mi az a Nyeszterenkő? Rongyos kis lakatos, ugyan mit tud az keresni? Öregségére is jó, ha másfél rubelt naponta. Hagyd a fenébe.

A lány sírt és a vén Hugyákov oktatta:

— Mit bógsz itt nekem? Egyetlen lányom vagy és vénségemre le akarsz alacsonyítani? Nyeszterenkő nem tehozzád való.

A lány sirdogált még egy darabig, aztán mégiscsak hozzámment Szvercskovhoz, a másodgépészhez.

Hugyákov így beszélt apámnak vasárnapi látogatásakor:

— Az a buta fruska! Nyeszterenkő kifent bajsza tetszik neki! Hát ez is ok? Szvercskov ma másodgépész a személyvonaton, egy-két év mulva mozdonyt adnak a kezére, mondjuk, még csak tolatáshoz, de a mozdony — az, mozdony! Hiába kuporgattam volna össze a keresetemből azt az ötszáz rubel hozományt? Nézze meg az ember!

A mi köreinkben egy gépész nem ereszkedett le akármelyik mázóló társaságába. Hétéves koromban úgy néztem a gépészekre, mint a legmagasabb előkelőségekre. Hugyákov koma igen jólképzett mázóló-kocsifestő volt, de Szvercskov mégis rangján alul házasodott, mikor elvette a lányát.

Apám nem adott igazat komájának ebben az esetben sem, mint ahogy általában elítélte a fölőtteállókhoz való dörgölődését.

— Hallod-e Vaszil, nem tetszik nekem a te úrhatnámságod.

— Már mér gondolod? Eszembe sincs, — felelt zavartan a koma és elfordította ritkás kecskeszakállát a kecsegtető heringsalátától a nyitott ablakba bőlintő jázminbokr felé.

— Dehogyan nem. Hát a múlt vasárnap kivel mentél horgászni? Azzal a... azzal a pocakos pályafelvigvázóval-e! A feleséged meg kivel van együtt sülvé-főve? Talán nem a Novákkal? Mi?

Hugyákov megjátszotta a sértődöttet:

— Az én feleségem? Novákkal? Sülvé-főve? Ugyan, Szemjon Grigorjevics, mi jut az eszedbe? Eddig is elvoltam az urak nélkül, ez-tán is elleszek. Horgászni meg — akár egy generálissal is elhorgászhatok! Az olyan, mint a vadászat.

Apám ravaszakán rákacsintott felháborodott komájára:

— Heh! Generálissal! A generálisnak nincsen csónakja, de a pályafelvigvázónak van! Sőt még szalonja is a tarisznijában!

Jól tette apám, hogy megpiszkálta Hugvákovot, mert a koma csakugyan az urak kedvét kereste. Az meg egyenesen megbocsálhatóan, ha a felesége csakugyan eljár Novákékhoz. A pályafelvigyázó még hagyján, ő csak egyszerűen jómódban élt, de Novák főkalauz már az úri rendet képviselte, amelyhez még a mozdonyvezetők sem mérhették magukat.

Telepünkön Novákkal egvedül az állomásfőnök vehette fel a versenyt, de az sem a jómódja, mint inkább finom külseje, ragyogó egyenruhája és kincstári lakásának titokzatos fényűzése révén — szobáinak számáról sejtelmünk sem lehetett.

Novák ellenben gazdag volt. Magas kerítéssel elhatárolt nagy udvarán folyt a Novák-család szintén titokzatos élete. Erről az udvarról pöffeszkedett elő az emeletes ház formátlan téglapocakja. A földszinten a fűszerüzlet szintén Nováké volt, s ezt a boltot mi is ismertük, mert kora gyermekségünkől fogva oda jártunk szülői megbízásból petrolért, ételajért meg apának kapadohányért. A ház többi nagyszerűségéről nekünk csak az ablakok tüllfüggönyei árulkodtak. Ez a szó, hogy „tüll” — számomra a fényűzés netovábbját sejtette.

A sovány Novák főkalauz, gondosan körülnyírt szürke szakállával hetenkint kétszer elkocsikázott előttünk és fényes csizmája mellett mindig ott volt látható egy ugyancsak fényes barna bőrtáska, amelyben köztudomás szerint a főkalauz a „nyulaknak” nevezett lógósoktól, ingyenuktól kapott pénzeket tartotta. Kicsikoromban ezeket a „nyulakat” szintén roppant titokzatos lényeknek tartottam, holmi szerencséhező manóknak hittem őket.

Nováknak rendes, illedelmes gyerekei voltak — szüleink velük győrtöttek bennünket. Pompás gimnazista-egyenruhában jártak, vállukon aranyos pánt csillogott. Büszkén, hozzáférhetetlenül járkáltak mifelénk, hozzájuk hasonló gazdag családok csemetéivel: a pópá, a főkönyvelő, a rendőrfőnök, az építésmérnök és a pályafelvigyázó fiaival.

*

Noha ez az úri világ teljesen megközelíthetetlen és titokzatos volt nekünk, mégis onnét szívárgott a mi munkáscsaládjainkba az életforma ideálja s következképpen a nevelésé is, azokból a magasabb régiókból, amelyekkel én a szünidőkben véletlenül érintkezésbe jutottam. A hercegi sarjaktól Hugvákov mázolómester viskójáig egy megszakítatlan lépcső épült ki, amelyen leereszkedett hozzánk a kapitálista társadalom törvényein alapuló családi stílus. Természetesen a két légkör között nemcsak mennyiségi, hanem minőségi szakadék is volt — az osztálykülönbség. A proletariátus, más erkölcsi törvények szerint, alapjában emberségesen élt. De ha a nagyorrú hercegeknek cím, rang, birtok, briliánsok és yacht-álmok jutottak örökségül, bizony a szerény iparos lánya, Dunya Hugvákova, is örökölt egyet-mást — kelengyét, varrógépet, rézágyat és gramofon-álmot.

A régi család, mint például az iparosok, kishivatalnokok családjai is, a fönntemlített törvények értelmében szintén gyűjtő, fölhalmozó szervezet volt. Természetesen a fölhalmozás is, s annak eredménye is, különbözött. Novák az ingyentusokon keresett, az állomásfőnök a munkásokkal való ellenőrizetlen elszámolásokon. Hugyákov mázolómester pedig — a tizenötórás munkanapon. A gyári munka után gazdag embereknel padlót festett vagy síremlékeken vaskrisztusokat aranyozott. Gyűjteni kellett a gyerekek taníttatására, a lányok hozományára — a nyugodt öregségre és a családi tekintély megővésére. A családi gyűjtés révén egyes szerencsések eljutottak abba a társadalmi rétegbe, ahol nemcsak hogy nyomorúság nem fenyegetett, de ahol kilátás nyílt az „igazi előkelőségre“.

E téren egyik leggyakoribb út a szerencsés házasság felé irányult. Épúgy mint a hercegi házakban, minálunk is ritka eset volt a szerelmi házasság. Nálunk persze már nem divott az az özönvíz előtti hagyomány, ami Moszkva külvárosaiban szokásos volt valaha: hogy fiatalok atyai parancsra házasodtak össze, anélkül, hogy egymás színét is látták volna. A mi fiataljaink többé-kevésbé szabadon találkoztak, ismerkedtek, „sétáltak“, de a létért való küzdelem ádáz törvénye csaknem gépiesen érvényesült. Majdnem döntő tényező volt a házasságoknál az anyagi megfontolás. A lány két-háromszáz rubelnyi hozománya egyrésztől biztosított némi jólétet, másrésztől szolid kéréket. Csak a legszegényebb lányok engedhették meg maguknak férjhezmenéskor, hogy olyan jelentéktelen érvektől vezettessék magukat, mint például: szép szemek, kellemes hang, jó szív, stb.... De ha a leány már csak kicsit is jobbmódú volt, már nehéz volt eldöntenie, kire essék választása.

„Gazdag is vagyok,
Csinos is vagyok,
Mégsincs babám, szemem párja
Hiába ragyog.
Mint a fűszál tüzes nyáron
Úgy elhervadok.“

A dal további sorai sem nyújtnak vigasztalást:

„Arany-bársony testem éke,
Szemem, mint az éj sötétje
De a fényes kalitkában
Rabszíjon van kezem-lábam...“

A kérők nagyon jól tudták, hogy az ökrök és a tehenek mellett a fehér arc, a ragyogó szem roppant gyorsan romlandó dolgok.

*

A családban az apa volt az úr. Ő irányította a család anyagi harcát, nehéz életküzdelmét, ő szervezte a gyűjtést, ő rakta élire a kopejkát, ő határozta meg a gyermekek sorsát.

* Idézet Sevcsenkó ukrán költő egy népdallá vált verséből.

Az atya! A történelem e központi figurája! A gazda, főnök, nevelő, bíró s olykor hóhér képében ő vezette a családot fokról-fokra. Magántulajdonos, kuporgató zsarnok léte, nem ismert más alkotmányt, mint az isteni törvényt s szeretettel súlyosbított szörnvy hatalommal rendeltkezt.

De más arca is van. Ő hordozta vállán gyermekeiért a rettenetes felelősséget, felelős volt a nyomorúságukért, betegségükért, halálukért, nélkülözéseikért, sanyarúságukért. Ezt a felelősséget évszázadok előtt rakták rá az élet urai, a rablók és erőszaktevők, az udvaroncok és lovagok, a nagytőkések és nagyiparosok s a hadvezérek, ő pedig évszázadok óta hurcolta ezt az elviselhetetlen terhet, amit ugyancsak a szeretet súlyosbított, és kínlódott, sírángozott, átkozta az eget, amely pedig nem volt bűnösebb nála, de a felelősséget nem tudta magáról elhárítani.

És ettől az ő hatalma még szentebb és még zsarnokibb lett. Az élet urai pedig meg voltak elégedve, hogy mindig kezük ügyében volt ez az elkényszeredett apafigura, aki hatalommal és kötelességektől terhelt viselte a felelősséget az ő bűneikért.

A szovjet családban nem lehet apa-egyeduralom, mert eltűnt a család hajdani gazdasági hajtóereje. Nálunk a házasságok nem anyagi megfontolásokból jönnek létre, s a mi gyermekeink a család keretei között anyagi szempontból lényegeset nem öröklőnek.

Minálunk a család már nem egyes elszigetelt atyai hatalom alatt álló csoport, minálunk a család tagjai — kezdve az apától a ma született csecsemőig — valamennyien a szocialista társadalom tagjai. Mindannyian magukon viselik az e ranggal járó tisztességet és méltóságot.

És ami a fő: a család minden egyes tagja előtt óriási választékban, országos méretekben tárulnak fel az utak és lehetőségek és ma már inkább mindegyiknek saját magától, semmint családi mozgósítástól függ győzelmes előmenetele.

De azért a család minálunk társadalmunk tagjainak nem pusztán véletlen egyesülése. A család — természetes közösség és mint minden természetes, egészséges, normális jelenség, csak a szocialista társadalomban virulhat igazán, megszabadulva mindattól az átoktól, amelytől az egész emberiség és az egyén is megszabadul.

A családból válik a társadalom természetes alapszerve, ahol realizálódik az emberi életöröm, ahová megnyugodni térnek az ember győzelmes erői s ahol él és növekszik az élet legfőbb öröme: a gyermek.

*

Nálunk a szülők szintén rendelkeznek hatalommal, de ez a hatalom csak a társadalmi hatalom visszatükröződése. Nálunk az apa kötelessége gyermekei iránt — a társadalommal szemben teljesítendő kötelességeinek egyik formája.

Mintha a társadalom szólna ilyenformán a szülőkhöz:

Ti szívetek szerint, saját jószántotokból egyesültetek, gyönyörködtek gyermekeitekben és élvezitek saját egyéni boldogságtokat. De

ebből a boldogságból új emberek születtek. Eljön az idő, amikor ezek az új emberek már nemcsak a ti örömtöket szolgálják, hanem mint a társadalom önálló tagjai lépnek föl. A társadalomnak korántsem közömbös, milyenek lesznek ezek az emberek. Amikor a szovjet társadalom átadja nektek hatalmának egy részecskéjét, megköveteli tőletek, hogy helyesen neveljétek leendő polgárait. Különösen számít egy bizonyos körülményre, amely a ti frigyetek természetes folyománya — és ez a szülői szeretet.

A szovjet társadalomban a szülői hatalom nemcsak a társadalom adta teljhatalmon alapszik, hanem a társadalmi erkölcs egész erején, amely annyit legalább is megkövetel a szülőktől, hogy ne legyenek erkölcsi szörnyszülöttek.

Tehát ilyen hatalommal és ilyen szeretettel lépnek a szülők a családi közösségbe, mint annak alkotórészei.

Nálunk a család most is, mint azelőtt, gazdasági egységet alkot. De a szovjet család háztartásának anyagi alapja kizárólag munkából származik. Még ha nagyon nagy is ez az összeg, még ha meg is haladja a család normális igényeit, sőt még ha fel is halmozza, — ennek a felhalmozásnak egészen más jellege van, mint a kapitalista társadalomban élő család vagyongyűjtésének.

Amikor Novák főkalauz odáig jutott, hogy a természet és a technika általa mozgósított erői — mint az ingyenutasok, az összeköttetések, az emeletes házak és a fűszeresholt — kielégítették igényeit, otthagyta a főkalauzságot, s városunk közelében vásárolt egy nagyobacska birtokot. Megvette a lecsúszott Peselincev családi birtokát, aki ezekután ugyanahhoz az intézményhez ment dolgozni, amelyet Novák, az új földesúr, otthagyott. Novák elvesztését ilyen módon bőségesen pótolta Peselincev, sőt személyében hamisítatlan kékvérrel gyarapodtunk.

Igy hát mindenki meg volt elégedve, csak Novák fia nem, aki a Kereskedelmi Akadémiának volt hallgatója és állandóan zsörtölődött:

— A fater kalandokba bocsátkozott, nem fért a bőrébe, kellett neki paraszttal nyüggösködni.

Dehát így csak a „szeles fiatalság” vélekedik. Az öreg Novák más-képp gondolkozott:

— Bolond beszéd! A fiú fölbiggyesztette az arany vállpántot és most azt hiszi, rendben van a szénája. Pedig hát mit csinál, ha bevégi a főiskolát? Állásba megy? Én azt már kitapasztaltam. Torkig vagyok a szalutálással. De így, ha majd örököl tőlem kétezer hold földet, ráadásul egy keményfűtőgyárat, akkor majd belátja, hogy ez többet ér, mint az arany vállpánt. Egyelőre, az igaz, ki kell böjtölnünk, sok pénz kell ehhez. De a fiúnak csak az jár az eszében, hogy gumirádlison páradézhasson!

Nálunk a család gazdasága a társadalmi gazdaság és következtetés-képpen a társadalmi erkölcs teljesen új feltételein nyugszik. A mi családjaink előtt nem a vígasztalan nyomor távlatai nyílnak, de nem is holmi keményítőgyárak vagy főúri birtokok távlatai. Ezért aztán a szovjet államban a család gazdaságpolitikai problémája egészen új formában fejeződik ki. Mindenekelőtt fontos, hogy most a család jólétéért nem egyedül az apa felelős. A család egy közösség, amelynek felennie kell saját jólétéért is.

Minálunk is el lehet képzelni olyan családot, amelynek igényei csak bizonyos nehézségekkel, sőt olykor nagy megerőltetéssel elégíthetők ki. Láttam én olyan családokat, amelyek példája sokak számára hasznos tanulsággal szolgálhat. A következő fejezetben külön kitérünk egy érdekes család történetére, amelynek életküzdeme a rendkívül nehéz viszonyok ellenére, azért nem egyéb, mint egy szovjet közösség harca a jobb életért és egy pillanatra sem kapja a nyomor vígasztalan színezetét.

A régi életet irányító gyűjtőösztön nálunk teljesen kiveszett. A régi társadalomban ez az ösztön állandóan szabályozta a fogyasztást. A gyűjtőszemvedély néha oly mohóvá fajult, hogy már önmagának vált ellentmondásává. A sóváran markoló kezek annyira megnyúltak, hogy nem tudták szolgálni gazdájuk saját habzsolását, már csak rablásra és kuporgatásra voltak alkalmasak.

A mi erkölcsi katalógusunkból minden időkre kitöröltük a szervezett kapzsiságot, amely az egész kapitalista forradalom indító, hajtóereje volt. A fogyasztó kapzsiságtól, ami okszerűen minálunk is előfordul, a gyűjtő kapzsiság a lélektani és távlati részletek rendkívül bonyolult voltával különbözik, mert hiszen ez a szemvedély magában foglalja az uralomvágyat, becsvágyat, tekintélyretőrkékvést; a szervezett gyűjtés terméke a szolgálatteljesítés és a függő viszonyoknak összehozott láncolata, ami óhatatlanul együttjár a sok ember és sok tárgy felett való korlátlan uralkodással.

Ez pedig politikai, gazdasági és erkölcsi szempontból nagyon fontos körülmény.

Ezt a szervezett kapzsiságot a világtörténelemben legelőször az Októberi Forradalom tüntette el és ezt foglalja össze röviden a Sztálini Alkotmány hatodik cikkelye:

„A föld, annak méhe, a vizek, az erdők, az ipartelepek, a gyárak, a szénbányák, az értelepek, a vasúti, a vízi és légi közlekedés, a bankok, a posta és hírtovábbítás eszközei, az állam által szervezett mezőgazdasági nagyüzemek (szovhozok, gép- és traktorállomások, stb.), valamint a községi üzemek és lakóházállomány zöme a városokban és az ipartelepeken állami tulajdon, azaz az egész nép vagyona.”

Minden egyszerű szerénysége mellett ez a cikkely az emberiség új erkölcsének alapja.

Ámde a mi Alkotmányunk tizedik cikkelye így szól:

„A polgárak személyes tulajdonjogát munkájukból eredő jövedelmükre és megtakarításaikra, a lakóházra és házi mellékgazdaságra, a

házi, gazdasági és háztartási tárgyakra, a személyes szükségleti és kényelmi cikkekre, valamint a polgárok személyes tulajdonára vonatkozó öröklési jogot a törvény védi.

Ebben a cikkelyben van letéve a polgárok használati tárgyaira vonatkozó tulajdonjog. Ez az a jog, amely az emberiség küzdelmeinek egyik régi céltárgya, és amelyet mindig csak az embernek ember által való kizsákmányolása helyezett hatályon kívül.

Minálunk ezt a jogot a törvény korlátozza. Korlátozza a mi nemzeti vagyonunk tényleges állapota miatt, de mivel az napról-napra gyarapszik, következésképpen napról-napra gyarapszik minden egyes ember fogvasztókéessége is. Államunk nyíltan és világosan célul tűzi ki az általános gazdagodást és ilyenformán nálunk minden család előtt megnyílik az anyagi lehetőségek hosszú láncolata.

A szovjet családi közösség az Alkotmány tizedik cikkelye alapján teljesjogú gazdája a családi tulajdonnak, amely kizárólag munkából származik. A családi közösségnek ez a gazdasági küzdőtere legtöbbször pedagógiai poronddá is válik.

A mi társadalmunk nyíltan és tudatosan halad a kommunista társadalom felé.

Mi a közepes színvonalú emberi magatartásnál magasabb erkölcsi követelményeket támasztunk. Az erkölcs a legtökéletesebb emberi magatartás mértékét alkalmazza. A mi erkölcsünknek már ma is kommunista erkölcsnek kellene lenni. Erkölcsi kódexünk meg kellene hogy haladjon gazdasági és jogi berendezkedésünket, annál is magasabbrendű társadalmi formákat kell maga előtt látnia. A kommunizmuséri vívott harcban nekünk már most nevelnünk kell magunkban a kommunista társadalom tagjának tulajdonságait. Csakis így őrizzük meg azt az erkölcsi magaslatot, amely már ma is erősen megkülönbözteti társadalmunkat minden más társadalomtól.

A kommunizmus egyszerű törvénye, „mindenkitől képessége szerint, mindenkinek szüksége szerint” — sokak számára gyakorlatban még megvalósíthatatlannak látszik, sokan még el sem tudják képzelni az elosztásnak olyan magasrendű principiumát, amely a becsületesség, az igazságosság, pontosság, ésszerűség, bizalom és erkölcsi tisztaság eddig példátlan formáit feltételezi.

A nevelőmunka és különösen a családi közösségben végzett munka legmélyebb értelme az emberi szükségletek megválasztásában és nevelésében mutatkozik, abban, hogy olyan erkölcsi színvonalra emeli azokat, amő csak az osztály nélküli társadalomban lehetséges és amely egyedül képes az embert további tökéletesedésre sarkalni.

Az erkölcsi jogos szükséglet — a kollektív ember szüksége, vagyis olyanoké, akiket egységes cél, egységes harc fűz össze közösséggel, akik elevenen és kétséget kizáróan átérzik kötelességüket a társadalommal szemben.

Nálunk a szükséglet — a kötelesség, a kötelezettségek, képességek édes testvére és nem a társadalmi javak élvezőjének, hanem a szocialista társadalom munkásának, e javak megteremtőjének érdekeit szolgálja.

*

Eljött egyszer hozzám egy körülbelül tizenkétéves, de talán még fiatalabb gyerek. Leült velem szemben a karosszékre, zavartan simogatta a szék szélét, beszélni akart, de izgalmában nem tudott megszólalni. Kerek fején haja rövidre nyírt, arca jöltáplált, nagy szemében afféle közönséges átlag-búbánat. Inggallérja hótisztára mosott.

Ez a fiú — színészkedik. Sokat láttam én ilyet. Arcán ügyesen dolgoznak a nyilván kívülről kölcsönvett, öreges mimikai kellékek: szemöldökét felhúzta, homlokának puha izmai erőtlenséget kifejező redőkbe húzódnak. Figyelmesen végignézttem és biztattam:

— Na, mi az? Mondd, mi kell neked? Hogy hívnak?

A gyerkőc finoman felsóhajtott, tenyerével megérintette az asztal szélét, szándékosan félrefordult és szándékosan síri hangon így szólt:

— Nevem Kolya. Mit mondjak? Nyomorgok. Nincs mit ennem.

— Apád nincs?

Kolya szemében pótkönnyek jelentek meg és némán nemet intett.

— És az anyád?

A fiú összetett két kezét térdei közé szorította, kicsit előrehajolt, az ablakra nézett és nagyszerűen megjátszotta:

— Ah, az anyám. Mit is mondhatok, ha egyszer ő... Ruhatáros... Egy klubban ruhatáros...

A gyerek úgy odavolt, hogy már nem is moccan és folyton az ablakot nézte. Szemét még mindig ugyanaz a könny ködösíti.

— Úgy, — mondom én. — No és te mit kívánsz?

Rámpillant és vállat von.

— Tenni kell valamit. Küldjön a telepre.

— A telepre? Nem, te nem vagy odaváló. Neked rossz volna a telepen.

Bánatos fejét kezére támasztotta és mélázva szólt:

— Dehát hogy éljek? Hogy táplálkozzak?

— Hiszen te az anyádnál vagy, nem?

— Hát meg lehet élni őt rúbelből? És ruházkodni is kell!

Láttam, ideje, hogy támadásba menjek át:

— Most másra felelj nekem: miért hagytad ott az iskolát?

Azt vártam, hogy Kolya nem állja ki a homloktámadást, sírva fagyad, zavarba jön. Szó sincs róla! Kolya arcát felém fordította és álmélkodva kérdezte:

— Hogy járjak iskolába, ha nincs mit ennem?

— Talán nem reggelizél ma?

Kolya erre felállt és végre színt vallott. Rájött, hogy rám nem teszi

a kívánt hatást sem az ő búbánatos póza, sem szemének ki nem apadó könnye. A hozzám hasonló azkeptikusokkal szemben határozottabban kell föllépnie. Kiegyenesedett és így szólt:

— Mit faggat engem? Ha nem akar rajtam segíteni, megyek tovább egy házzal. Mi köze hozzá, reggeliztem-e? Érdekes!

— Ohó, te ilyen harcias vagy!

— Hát persze, — mormogta Kolya, de szemét lesütötte.

— Tudod, mi vagy? — mondtam kímélten —, arcátlan kölyök vagy!

Kolya felélénkült. Hangjából végre igazi kisfiús árnyalat érződött.

— Nem hisz nekem? Úgy-e, nem hisz? Na, csak mondja, hisz vagy nem?

— Persze, hogy megmondom. Nem hiszek, mert te hazudtál, hogy nincs mit enned, nincs mit fölvenned, haldokolsz, szegényke, az éhségtől!

— Bánom is én, ne higgye, — vetette oda hanyagul és az ajtó felé indult.

— Nem addig van az, — állítottam meg. — Itt ültél ennyi ideig a nyakamon, hazudoztál; most aztán gyerünk!

— Hová? — ijedt meg Kolya.

— Tihozzátok. Az anyádhoz.

— Éppen! No nézzéki! Dehogysis megyek, — nem megyek én se-hová! Minek mennék!

— Hogy-hogy minek? Hazamégy, én is veled megyek.

— Én ugyan nem megyek haza. Csinálhat, amit akar!

Dühbe hozott a fickó.

— Elég a fecsegésből! Add meg a címedet! Hallgatsz? Jól van: akkor csak ülj és várj itt!

Kolya nem mondta meg a címet, de ismét leült és elcsendesedett. Alig öt perc múltán szépen beült az autóba és megadóan közölte a címet is.

Egy új munkásklub tágas udvarán keresztül leverten, lehangoltan ment előttem. De ez már gyermekes bánat volt és ezért aktív részt vett benne az orra is, a képe is, fekete zubbonyának ujja is, s általában az idegmeglazulás egyéb kelleke is.

A tiszta kis szobában, ahol függönyök, virágok voltak és tarka ukrán szőnyeg a fehér ágy előtt, Kolya az ágyra borult és sírvafakadt. maga elé motyogott valamit és dühöngött valakire, de sapkáját kezében szorongatta. A fiatal anya, akinek szintén pufók arcából nagy kék szem-pár világított, kivette fia kezéből a sapkát, fogásra akasztotta és aztán rámosolygott:

— Ugyan mit művelt a gyerek? Haza kellett kísérni?

Kolya egy pillanatra abbahagyta a bölgést, hogy megelőzhesse támadásomat:

— Nem kísért engem senki. Én magam vezettem ide! Nem hagyott békén: gyerünk és gyerünk! No, hát beszéljen, tőlem...

Ismét a puha ágyra rogyott, de csak fél oldala szrt, a másik fele azt hallgatta, mit beszélek az anyjával.

Az anya nem izgult:

— Nem tudom, mit tegyek vele. Azelőtt nem volt ilyen, de mióta a bátyámnál lakott — bátyám igazgató egy állami gazdaságban — azóta nem fér a bőrébe. És higgye el, ő maga sem tudja, mit akar. Csak rászokott, hogy mászkál ide-oda, mindig van valami kívánsága, otthagytá az iskolát, pedig már negyedikbe járt. Ahelyett, hogy tanulna, mindenféle hivatalokba jár a főnökök nyakára. De kérdezze meg, mi hiányzik neki? Van ruhája, cipője, rendes ágya. Enni is, nálunk, nem szomodom, nem eszik éppen nagykanállal, de sohasem marad éhesen. Én hozhatok a klub konyhájáról, de meg itthon is főzök. Az igazgató bátyámnál persze jobb, hiába, ott falun, a gazdaságban más volt az élete.

Kolya már nem szrt, de fejét még mindig az ágyba fúrta, lába a szék alatt topogott, nyilván gondolta a magát anyjának szelíd szemrehányásaira.

Csodáltam a fiatal nő különös optimizmusát. Szavaiból kitűnt, hogy ha nehezen él is a fiával, de azért nincs különös panasza és meg van elégedve.

— Azelőtt rosszabb volt: kilencven rübel. képzelheti! De most már százhuszat kapok, délelőttönként szabad vagyok s itt-ott egyet-mást hozzákereshetek. És tanulok. Három hónap múlva áttesznek a könyvtárba.

A nyugodt biztonság mosolya ült szemében. A legkisebb feszültséget sem árulta el, vagy olyasmit, ami valami göresös kapaszkodásra, önbizalmának sérülésére mutatna. Szíve mélyéig derűlátó teremtés. Az anya vidám természetével szemben még fureszbbnak tűnt a fiú értelmetlen és alakoskodó lázadása. De anyja még ezen a lázadáson sem ütközött meg:

— Csak járja a bolondját! Majd megjön az esze. Mondtam is neki: ha nálam nem tetszik, keress jobbat. Nem akarsz iskolába járni — tessék, hagyd ott; de vedd tudomásul, hogy itt ebben a szobában egy szót se halljak. Keress másokat, akik hallandók meghallgatni a te bolond beszédeidet. A bácsijánál rontották el. Ott minden nap ingyen ment moziba. Honnan vegyem én azt neki? Ülj vesztig, olvass! De nem baj, fujja ki magát. Most a telepre jött meg a kedve. Hát persze, pajtásai vannak ott!

Kolya már nyugodtan ült székén és figyelmes, meleg pillantással kísérte anyjának mosolygós, élénk arcjátékát. Az asszony észrevette, hogy figyel rá és gyöngéd, tettetett szemrehányással intett felé:

— Ni, hogy ül ott a fiatalúr! Rossz neki az anyjánál. Én nem bánom, keress jobbat.

Kolya fejét a szék támlájára hajtotta és ravaszul félre pislantott.

— Ugyan anyu, mér beszélsz ilyeneket. Nem kunyorálgatok én.

eszemben sincs. Hanem a szovjet államtól követelhetek...

— Mit? — kérdezte az anyja mosolyogva.

— Ami kell nekem — felelte még ravaszkasabban.

*

Ne kutassuk, ki a hibás ebben a konfliktusban. Nehéz is volna, ha nem ismerjük az összes adatokat. Nekem tetszett az anya is, fia is. Nagy tisztelője vagyok minden optimizmusnak és nagyon szeretem azokat a gyerkőcöket, akik annyira bíznak a szovjet hatalomban, mint ahogy még az édesanyjukban sem. Az ilyen gyerekek sok ostobaságot csinálnak, sok kellemetlenséget okoznak nekünk öregeknek, de mindig aranyosak! Kedvesen mosolyognak az anyjukra és miránk bürokratakra is, marokszámra jönnek kívánságaikkal és nyafognak:

— Küldjön engem a telepre!

— Küldjenek engem repülőiskolába, pilóta akarok lenni!

— Becsületszavamra, tanulok majd és dolgozom!

És mégis... Mégse jó dolog ez, Kolyánál meg az anyjánál. Valahogy úgy alakult, hogy a fiú szükségletei kiragtak a hámból, nem fértek el anyja életküzdelmében, kitüremlettek életkereteiből és kilátásaiból. Ki a hibás ebben? Természetesen nem az igazgató nagybácsi. Az ottartózkodás csak továbbgurította Kolya rosszulnevelt pretenzióinak alaktalan göröngyét.

Mert jó dolog ám a repülőiskola, a telep is, sőt a mozi, meg a finom étel is. Magától értetődik, hogy minden gyerek megkívánja.

De az is teljesen érthető, hogy nincs jogunk szükségletnek nevezni a vadon tenyésző kívánságok minden válfaját. Ez azt jelentené, hogy tágas teret nyitunk a legkülönbözőbb individualista rohamoknak, mert ezen a téren csak individuális harc lehetséges, annak minden szomorú következményével. E következmények közül a legfontosabb az egyén eltorzulása és reményeinek összeomlása. Nem új dolog ez, hiszen a szükségletek szertelensége — nem más, mint az erőszak szeszélye.

Kolya magatartása első pillantásra egy szovjetgyerek magatartása; akit a történelem mozgalmassága annyira magával ragad, hogy már únja a családi kerek forgását. Epnek az esetnek általános színezete olyannyira rokonszenves, hogy akaratlanul segíteni szeretne az ember Kolyán és szívesen kielégítené alaktalan vágyait. Sokan így is tesznek. Láttam én már sok ilyen „agyonvédezt” gyermeket. Ezekből a fiúkból ritkán válik valamirevaló ember. Az ilyen Kolya-félék mindenekelőtt erőszakoskodók, noha csak a legkisebb adagolásban. Követelőzésükkel eleinte szülőiket terrorizálják, azután állami intézmények embereinek teszik nyakára a kést, csökönyösen ragaszkodva saját vonalukhoz, minden kezük ügyébe eső dologgal — panaszkodással, könnyekkel, színészkedéssel és szemtelenséggel támogatva azt.

Az ilyen Kolyák szovjet arculata és gyermekes tolakodása rendszeren erkölcsi ürességet takar, hiányzik náluk a legcsekélyebb közösségi

tapasztalat is, amit pedig minden gyerekek el kell sajátítania tizenkét éves korára. Ez az üresség mindig előáll ott, ahol nincs meg a családban kora gyermekségtől kezdve, az életmód, a törekvések, szokások egysége, ahol nem egységesen reagál a közösség. Ilyen esetekben a gyermek igénye a képzelet önös játékvá fajul, anélkül, hogy mások igényeivel a legkisebb kapcsolatban is volna. Csakis a közösségi tapasztalat tudja kiharasztni az erkölcsileg értékes egyéneket. Tizenkét éves korú gyermeknél természetesen az nem ölti még a megkörvonalazott kívánság alakját, mert nem tisztán a fantázia vízenyős játékból ered, hanem a még kialakulatlan közösségi élet bonyolult talajából, hozzátartozók és távolabb-állók sajátosságainak szövevényéből, a hiányérzet és a segítség emberi érzetéből, a függés, a felelősség, a kapcsolatok átérzéséből és még sok egyeből.

Ezért olyan fontos a gyermekévekben a helyesen megszervezett családi közösség. Kolyánál ez a közösség hiányzott, csak anyjával való szomszédsága volt meg. Akármilyen derék asszony is volt az anyja, az egyszerű szomszédság még semmi pozitívumot nem nyújthatott. Sőt ellenkezőleg, semmi sem veszélyesebb mint egy jó ember passzív szomszédsága, mert ez a legalkalmasabb talaj az önzés kifejlődésére. Ilyenkor van az, hogy derék, jó emberek összecsapják a kezüket és felfoháskodnak:

— Ugyan kire ütött ez a gyerek!?

Alyosa tizennégy esztendő. Elvörösödik és duzzogva kérdi:

— Hogy-hogy második osztályon? Én nem utazom második osztályon!

Az anyja szigorúan rácsodálkozik:

— Már miért ne utaznál második osztályon?

— Tavaly mért lehetett első osztályon? És most mért megyünk másodikikon?

— Tavaly több pénzünk volt...

— Mi köze ehhez a pénznek? — szól Alyosa megvető hangszíval.
— Pénz! Tudom én, miről van itt szó. Egyszerűen, mert most én utazom. Engem akárhová fel lehet rakni!

— Gondolj, amit akarsz. Ha nem tetszik a második osztály, ne utazz!

— Látod, látod? — horkant föl Alyosa. — Ne is utazzak! Csak örülni fogtok, persze! És a jegyet is el lehet adni, az is pénz!

Az anya vállat von és elmegy. Még át kell gondolnia, mit feleljen az ilyen kínos kérdésekre. De Nágya, Alyosa idősebb nővére nem olyan hidegvérű és bizony kipakkol. Nágya emlékszik még a polgárháború zűrzére, az evakuáció tehervagonjaira, a frontközeli városokban felütött ideiglenes szállásokra, emlékszik, mennyit vacogtak s mennyit nélkülöztek. Nem felejtette el a harcos évek lázát, a holnapok keserves bizonytalanságát és a győzelembe vetett lelkes hitet.

Nágya gúnyosan méri végig öccsét és Alyosa komoly szemrehányást is lát nénje összeszorított szájaszélén. Tudja jól, hogy a következő percben szörnyű erővel zudul rá a lány elviselhetetlen megvetése. Alyosa fölkel székéről és hogy nyugalmát mutassa, még dudorászik is. De minden hiába; a dalocskát rövid, de fülsiketítő sortűz szakítja félbe:

— Kérlek, mondd csak te zöldfülű, ugyan mióta szoktál úgy rá az első osztályra?

Alyosa felpillant és rögtön rátalál a kamaszosan hetyke válaszra:

— Ki mondja, hogy rászoktam? Én egyszerűen csak érdeklődöm. Csak úgy érdekel, tudod...

— És a harmadik osztály nem érdekel?

— A harmadik is érdekel, csak... Ezt majd máskor... Legközelebb... Egyébként... Szeretném tudni, mi közöd hozzá?

— Van közöm hozzá — felel nővére komoly hangon. — Először is: nincs is jogod gyógyfürdőbe utazni, semmi jogod! Egészséges kölyök vagy és a világon semmivel sem szolgáltál rá, érted? Ugyan minek kell az ilyeneket utaztatni? Mondd, mi jogon?

Alyosa szpektikus hangnembe csap át:

— Szóval ide lyukadtál ki! Teszerinted ebédhez sincs jogom, hiszen nem szolgáltam meg...

De már érzi, hogy sztratégiai visszavonulása elkerülhetetlen. Nehéz elképzelni, mi lesz itt estig. Nágya képes mindenféle disznóságra és a gyógyfürdőre utazás abba a messi korszakba távolodhat, amit úgy hívnak, hogy „felnőttkor”. Vajjon miképen végződik a mai hadjárat? Még jó, ha a helybeli úttörő-táborral!

Egy negyedóra mulva Alyosa tréfásan fölemeli két kezét:

— Megadom magam! Kész vagyok akár marhakocsiban utazni, tessék!

Alyosa igénye az elsőosztályú utazásra nem a képzelet játékának szüleménye, hanem saját tapasztalatáé. De annál inkább meg kell érteni, hogy ez az igény bizonyos mértékben erkölcstelen. Anyja is megérti ezt, de nincs ereje változtatni ezen a helyzeten.

A szovjet családban a gyermek még nem minden alkalommal tapasztal igazságos jelenséget. Nálunk a család nem egy elzárt közösség, mint a burzsoá család, hanem a szovjet társadalom szerves része és minden olyan kísérlet, hogy a társadalom erkölcsi követelményeitől függetlenül alakítsa életét, föltétlenül aránytalansághoz vezet s ez már a veszély riadójele.

Alyosa családjában az okozza az aránytalanságot, hogy a szülők igényeit és szükségleteit a gyermek is gépiesen átveszi. Az apánál azok a megfeszített felelős munkából származnak, abból, hogy munkája nagyon jelentékeny a szovjet állam számára. De Alyosánál ezeket az igényeket még semmiféle közösségi munka eredménye nem igazolja, hanem csak apjának bőkezűsége. Ezeknek a szükségleteknek a kielégítése apai ajándék. Elvi szempontból az ilyen család még mindig a régi-

régi atyái egyeduradalomra emlékeztet, némileg hasonló a felvilágosult abszolutizmusához.

Minálunk az ilyen család kivételnek tekinthető. Ezeknél a hangoztatott szovjet ideológia békésen megfér a régi típusú életmóddal. Az ilyen családokban a gyerekek jogosulatlan igényeket is rendszeresen kielégíthetnek. Ezekre a gyerekekre nyilvánvalóan tragikus jövő vár: az a súlyos dilemma, hogy vagy már kezdettől fogva a felnőttek helyzetének megfelelő igények természetes növekedésének fokozatain mennek végig, vagy pedig olyan nagy és olyan értékes munkát kell, hogy nyújtsanak a társadalomnak, hogy kiérdemeljék a nagyobb és sokrétűbb igények kielégítését. Ez utóbbi csak kivételes esetekben lehetséges.

Alkalmam volt erről a kérdésről beszélgetni egyes elvtársakkal. Némelyikük valóságos pánikba esik:

— Mit csináljak, ha egyszer családotul utazom nyaralni? Vagy úgy véli, hogy én családomtól elkülönítve utazzak?

Az ilyen felfogás csak arra mutat, hogy az illető nem akar a kérdés mélyére hatolni, nem akar annak lényegével foglalkozni. Az első osztályon való utazásnál drágább a gyermek sorsa —, de hiszen nem is erről van szó. Semmiféle hókus-z pókus nem javít a helyzeten, ha nincs meg a családban a helyes tónus, a következetesen igazságos szellem. Bármilyen fényűző vagonban utazhat a gyermek apjával egyes esetekben, s ez korántsem káros, ha nyilvánvaló, hogy ez a kellemes dolog nem onnan ered, mintha a gyermeknek joga volna fölösleges kényelemre, hanem csak azért van, mert a gyermek ragaszkodik szülőjéhez. A szovjet családi közösség sok alkalmat szolgáltat olyan megoldásra, amikor a gyermek igénye nincs kapcsolatban az apa érdekeivel, és ilyenkor az Atyosáknál más megfontolások lesznek irányadók.

Mindez egyáltalán nem jelenti azt, hogy az ilyen családban valami különleges módon kell idomítani a gyerekeket. A kérdést a családi stílus dönti el: ha az apa, mint állampolgár igényt tarthat egy kivételes kényelemre —, mint a családi közösség egy tagja, korlátoznia kell igényeit. Bizonyos szerénység kötelezi, annál is inkább, mert a mi nagy embereink életrajzából sem hiányzik soha a szerénység.

Henri Barbusse írja egy helyen:

„A lépcsőn fölréve három fehér vászonfüggönyös ablakot látunk, Sztálin lakásának ablakait. A parányi előszobában rögtön szembetűnik egy hosszú katonaköpeny, fölötte az ellenzós sapka. A három lakószoba és az ebédlő olyan egyszerűen van berendezve, mint egy szerény, de tisztességes szálloda szobái. Az ebédlő ovális alakú, itt találják fel a Kreml konyhájában készült ebédet, vagy a szakácsnő otthoni főztjét. Kapitalista országban egy közepesrangú tisztviselő nem érné be ilyen lakással és ilyen ellátással. Ugyanitt játszik egy kisfiú; az idősebbik, Jása, az ebédlőben alszik — divánon vetnek neki ágyat; a kisebbik pedig egy parányi fülkében.”

A családi közösség tartalmának erkölcsi mélysége és egysége — abszolút elengedhetetlen feltétele a szovjet nevelésnek. Ez egyaránt vonatkozik a jómódú s a szűkössorsú családokra.

A mi országunkban csak az az ember lesz teljes értékű, akinek szükségletei és kívánságai — a közösségi ember szükségletei és kívánságai. A szovjet család hálás intézmény az ilyen kollektívizmus kinevelésére.

III. FEJEZET.

Sztyepán Deniszovics Vetkin 1926 nyarán ismerkedett meg velem. Még most is bizonyos zavarral gondolok vissza megjelenésére: olyan volt az, mint amikor egy ellenséges hadsereg váratlanul, hadüzenet nélkül nyomult be.

Pedig hát nem volt ennek semmiféle harcias jellege. Sztyepán Deniszovics békésen, szerényen lépett dolgozószobámba, nagyon udvariasan meghajolt, sapkáját két kézzel tartva maga előtt és így szólt:

— Ha nincsen nagyon elfoglalva, bocsánat a háborgatásért, — egy minimális kérésem volna.

Még annál a szónál, hogy „minimális“ sem mosolyodott el, tartózkodóan komoly s inkább gondterhelt, mint mogorva volt arckifejezése.

Leült egy székre velem szembe és ekkor jobban szemügyre vehettem. Szép bajusz takarta száját s alóla olykor különös kedvességgel dudorodott elő az ajka, mintha szopogatna valamit, holott semmi sem volt a szájában, — csak ezzel is gondterheltséget fejezett ki. Vöröses szakálla kicsit jobbra görbült, nyilván azért, mert jobbkézszel simogatta legtöbbször.

És elkezdte, amint következik:

— Hát igen... Tudja kérem, így áll a dolog! Tulajdonképpen nem messze lakom, csak itt Motilovkán...

— Nagyon örvendek.

De Sztyepán Deniszovics nem osztotta örömemet. Összenyalábolta vörös szakállát és kissé félrepillantva, ridegen kijelentette:

— Én most munkát kérek... Kovácsmunkát.

Félszemmel rámnézett és rendkívül bizalomgerjesztő, rokonszenves hangon folytatta:

— Én kérem jó kovács vagyok, igazi kovács. Az apám is az volt. Ipariskolát végeztem. Hát igen. És maguknál itt mégiscsak van egy kis gyár, itt jó kovácsmesterre van szükség.

— Helyes, — bólintottam. — Lakás kell magának?

— Hát, hogy is mondjam... Szoba természetesen kell, sőt két szoba. Családom jelentékeny... Mondhatnám nagyon jelentékeny...

— Hány gyermeke van?

Rámnézett és most mosolyodott el először. Ebben a mosolyban láttam meg végre az igazi Sztyepán Deniszovicsot. Gondterhelt arcának

senmi köze nem volt mosolyához: csillogó fogsora vidáman fehérlett elő. Valahogy az egész ember nyílt és jóságos színt kapott.

— Ez a legnehezebb kérdés: a feleletet, mondhatom, szégyellem, de bizony hát sokszor meg kell rá felelni...

Mosolya ismét előcsillant, majd elbujt bajusza mögé s helyette kidudorodott a gondterhelt szája. Aztán újra félrefordította arcát:

— Tizenhárom. Tizenhárom gyerek!

— Tizenhárom?! — kiáltottam meghökkenve. — Mit nem mond!

Sztyepán Deniszovics nem felelt, de nyugtalanul fészkelődött székén. Egyszerre borzasztóan megsajnáltam ezt a rokonszenves embert, úgy éreztem, hogy föltétlenül segítenem kell neki, de ugyanakkor dühbe is hozott. Olyankor fogja el ez a méreg az embert, ha valaki a szemelátára valami nyilvánvaló vigyázatlanságot követ el. E vegyes érzelmeim akaratlanul heves kiáltásokban törtek elő:

— Affene a dolgát. De mi az ördög... Mi jutott eszébe!

Ültem kifakadásomat eddigi fáradt és gondterhelt arc kifejezésével hallgatta és csak a bajusza hegyével mosolygott:

— Egy családban egytől tizennyolcig lehet gyerek. Úgy számítottam: tizennyolc gyerekes család már előfordult, na... és énám tizenhárom jutott.

— Hogy érti ezt, hogy „jutott“?

— Hát miért ne? Ha egyszer lehet tizennyolc, akkor valahol előfordulhat tizenhárom is. Hát ez éppen énám jutott.

Gyorsan megállapodtam Sztyepán Deniszovicssal. Csakugyan szükségünk volt jó kovácmesterre.

A lakásügyet már nehezebb volt megoldani. Nagy nehezen ki-kanyarítottam neki egy szobát és ehhez is az átköltözések és hurcolkodások egész sorát kellett végrehajtani. Az is igaz, hogy munkásainkat annyira érdekelte ez a kiadós család, hogy eszükbe se jutott tiltakozni. Ebből az alkalomból Pilipenkó, a raktáros, így nyilatkozott:

— Hát énszerintem ez disznóság. Persze, helyet kell nekik adni, de azért mégis észszel él az ember, tudjon számolni! Élni élhet, de óvatosan. Tegyük fel, van már három, négy, egy-keftőre itt az ötödik, akkor már kapjon észbe, adta-teremtette! — gondolja meg, hogy az ötödik után már hatodik következik. Az meg, a jó bolond, háromig se tud számolni!

Csub elvtárs ellenben, az öreg szerszámlakatos, akinek éppen hat gyereke volt, kifejtette, hogy ebben a kérdésben az egyszerű számtan nem dönt el semmit.

— Elszámítja magát az ember, — mondotta a raktáros.

— Bizony az is előfordulhat! — nevetett Csub, aki egyébként szerette a pajkos tréfákat.

Pizsov, a pocakos, kövér könyvelő leereszkedően hallgatta ezt a beszélgetést, azután a maga részéről is megadta a magyarázatát az ilyen különös jelenségeknek:

— Ilyenkor nagyon is lehetséges, hogy az ember elszámítja magát. A fődolog itt a kiegészítő együtttható. Ha már van egy gyerek és a másik, hogy úgy mondjam, elő van irányozva, akkor a növekedés százszázalékos. A jól számító ember ilyenkor meggondolja: a száz százalék bizony erős koeficiens. Na de ha már itt az ötödik, akkor a hatodik, mi az? Mindössze húsz százalékos gyarapodás, kicsi az együtttható. Az ember csak legyint rá egyet: lesz, ami lesz, húsz százalékot még megkockáztathatok.

Körülötte hahotáztak. Csubnak különösen megtetszett a koeficienssel való csudálatos játék és ezt az elméletet nyomban alkalmazta saját esetére:

— Ej, az ördög vigye el! Hát akkor ha énnálam a hetedik indul, hogy is jön csak ki az az íz...

— A hetedik? — Pizsov csak ránézett és nyomban megválaszolta:

— Ez esetben a koeficiens tizenhat egész és hattized százalék.

— No, az semmiség! — mormogta Csub jólesően. — Itt már nincs is mit gondolkodni!

— És ez az ember szóval így ért el tizenháromig? — vihogott a rak-táros.

— Így bizony, — hagyta rá Pizsov, a könyvelő, — a tizenharmadik az már csak nyolc egész és háromtized százalék.

— No hát, az meg már oda se neki! — és Csub már a hasát fogta, úgy nevetett ezen a fölfedezésen.

Ilyen vigan is fogadták Sztjepán Deniszovicsot, amikor az másodszor jött megnézni a lakást. Sztjepán Deniszovics nem sértődött meg, belátta, hogy a matematika kötelez.

A lakást együtt néztük meg. A szoba közepes nagyságú, mintegy tizenöt négyzetméteres volt. A házat magát telepünk még a régi rezsimből vette át. Sztjepán Deniszovics folyton cuppogott és szopogatva vizsgálta a szobát s csak mintegy maga elé panaszkodott:

— Ott mégis két szobánk volt... Na sebjaj, majd csak megleszünk... Egyszóval tizedikén hozom a családot. Kaphatnék valami kocsifélét, mert azért hiába, a holmit és a kicsiket gyalog nem lehet...

— Hogyne, akár kettőt.

— Hát azt nagyon megköszönjük, kettővel persze jobb lesz, mert hát... Mégiscsak a család... Költözik.

Május tizedikén, egy vasárnapon ment végbe a Vetkin-család átköltözése gyártelepünk területére. A gyár nem messze volt a várostól és macskakövekkel kirakott külön út vezetett oda. Kora reggel a gyár két „lovaskája” húzta a város felé két furcsa járművet. Délután olyan nagy közönség özlött az útra, mint soha azelőtt. Házaspárok úgy tettek, mintha vasárnapi kirándulásra indulnának, hogy friss levegőt szippantsanak és élvezzék a szép kilátást.

Délután két órakor feltűnt a menet, — mert semminemű más szóval

nem lehet jellemezni az itt következő jelenséget. Az első kocsin ülő hároméves fiú egy kis játékszástól tartott a kezében és ez még ünnepélyesebb jeleget kölcsönzött az egész felvonulásnak.

Elöl jött a két szekér, túlnyomórészt „cók-mók“ volt rajta, csak az elsőn ült a zászlótartó, a másodikon két még kisebb gyerek. A cók-mók kisméretű darabokból állott, kivéve egy szekrényt, amely az első kocsinak kellős közepén állt a nagyobb ünnepélyesség kedvéért. Ez egy konyhaszekrény volt — az emberiség egy legszerencsésebb találmánya; szekrény, ami ugyanakkor asztal is. Az ilyen bútordarabnak mindig nagyszerű szaga van: melegség, friss kenyér és gyermekboldogság illata árad belőle. A szekrényen kívül feltűnt még egy nagy szamovár, két köteg könyv és egy nagy párnabugyor. A többi mind a szokott családi lim-lom volt, edények, söprűk, vödörök és más effélék.

A második szekér mellett haladt egy tizenhét év körüli leányka, vedlett, kifakult ruháskában, meztláb, hajadonfőtt. Látszott, hogy mindig így jár: még alig kezdődött a nyár s a haját máris kiszívta a nap, arca is napégette, kicsit hámlott is már a bőre. És mégis nagyon kellemes benyomást tett, különösen szépen formált komoly szája. Kék szemé nyíltan és derűsen csillogott erősvonalú okos szemöldöke alatt.

A szekerek után két körülbelül egykorú fiú egy sávós szőttessel letakart teli fazekat cipelt, utánuk menetelt a gyerekek zöme, öttől tizenkétéves korig, kislányok, kislányok. A két legkisebbik, két pufókarcú kövér kislány ment elől, kézenfogva, gyorsan szedték lábukat a naptól felmelegített tiszta kövezeten és gondosan ügyeltek arra, hogy el ne maradjanak a szekerektől, amelyek a gyalogosokra való tekintettel így is elég lassan haladtak.

A többiek, a nagyfiúk, el voltak foglalva: mindegyik cipelt valamit kezében, vagy vállán, ki egy tükröt, ki képrámákat, a legidősebb a gramofonsövet vitte.

És az egész társaság meglepően kellemes benyomást tett rám: a fejek mind nullásgéppel nyíróttak, a napégette arcok tiszták, még a meztelen lábakon is csak a friss útlipor. Övet egyik sem viselt, de a karton-íngék gallérja akkurátosan be volt gombolva, a ruhák is épek, csak amelyik a gramofon csövét cipelte, annak a térdén díszelgett egy nagy folt. Különösen az tetszett nekem, hogy a processzió egyetlen tagjának sem volt kellemetlen vagy visszataszító arckifejezése: se var, se kékfolt rajtuk, sem a szellemi visszamaradottság bármiféle jele. Nyugodtan néztek ránk, de nem közömbösen, nem jöttek zavarba. Néha egymásközt beszélgettek, nem suttogva, nem is idétlenkedve.

Ilyen mondatfoszlányokat hallottam:

- ...ez itt száraz hely. De amott hináros.
- Abból kosarat lehet fenni.
- Apu biztosan csinál majd!

Maga az apa, ennek a hadseregnek teremője és vezere, hátul jött és óvatosan vitte a gramofonszekrényt. Mellette egy szép, pirosposzsgás

asszony, fekete haján sárga kendő, nedves nagy szemében mosolygás, — így lépdelt méltósággal. Mikor odaértek hozzánk, Sztjepán Deniszovics is elmosolyodott és megemelte sapkáját:

— Itt vagyunk! Csináljanak, amit akarnak — megjöttünk! Ez itt a feleségem, van szerencsém bemutatni: Anna Szemjonovna!

Ebben a pillanatban mozgás támadt: Csab szerszámlakatos felesége, egy terebélyes, tekintélyes néni, aki eddig ajkbiggyeszítve szemlélte a menetet, most összecsapta kezét és felkiáltott:

— Oh, a szegényké! Oh, én édes istenem! Ilyen csöppségek és gyalog jöttek! Egész az állomástól ideig! Ki hinné?

Odaszaladt a kicsikhez és felkapta egyiket. A kislány kékszeme azután az asszony válla mögül nézett szét a világban, ugyanolyan gondterhelt arccal, mint előbb. Hamarosan egy másik apróság is valakinek a vállára került. A menetelőkkel együtt marsoltak már az üdvözlésükre jöttek is. Pizsov, a könyvelő, oldalépett Vetkinékhez és kezét rázott velük:

— Sok szerencsét! A fő, hogy ne csüggedjenek! Mert hát bizony helyes dolog ez: a káder!

Sztjepán Deniszovics a nyári időszakra tekintettel egyelőre szabad levegőn helyezte el seregének zömét. Erre a célra házuk elé valami verandafélét tákolt össze. Udvarunk minden sarkában talált ehhez holmi hulladék-anyagot: deszkákat, ládákat, miegymást. Élve engedelmemmel, ennek az építőanyagoknak összehordását a hadsereg tartalékerőire bízta, a derékhad magát a verandát építette.

Még mielőtt megérkezett volna a Vetkin-család, engem már erősen foglalkoztatott egy fontos pedagógiai kérdés: van-e ebben a családban valami szervezethez, vagy pedig egyszerűen csak egy amorfi, alakatlan tömeg?

Meg is kérdeztem erre vonatkozóan Sztjepán Deniszovicsot, mikor valami ügyben hozzámjött.

Vetkint nem lepte meg a kérdés és helyeslően bólintott:

— Igaza van, ez igen fontos kérdés, a szervezethez, ahogy mondja. Természetesen ez megvan nálunk, de bizony nehezen. Itt mindenféle helytelen elvek is jöhetnek szóba...

— Például?

— Mindjárt megmagyarázom. Lehetne, teszem azt, életkor szerint, ez a munkához jó, de a nevelésnek rossz, mert a kicsik elvadulhatnak. Ebben a kérdésben — többféleképp kell... A háztartásban az én főbrigádom a négy nő: Ványa, Vityka, Szemjon és megint csak Ványusa. Az idősebbik Ványa tizenöt éves. Ványuska meg tíz, de már ő is ügyes, el tud végezni egysmást.

— Hogy-hogy maguknál két Ványa van?

— Összevisszaság volt ekörül. Az idősebb Ványa, az rendben van, én szeretem ezt a nevet, jobban, mint a most divatbajlott Igor — meg Olegféleket. Igen, de a második a világháború alatt, tizenhatban született. Én fel voltam mentve, de, tudja az ördög, mégis elcipeltek egyszer engem

is a hadkiegészítőhöz és ott-tartottak vagy két hétig. Az asszony meg éppen várandós volt. A sok baj, gond, izgalom közt koma is csak olyan félnotás akadt. A pap meg ügylátszik sietett valahová, bekukkantott a naptárba, nézi, kinek a napja, melyik szenté? János vértanué. Hát aztán ennek a vértanunak nevére keresztelték, úgy is maradt rajta. De nem olyan nagy eset ez, lehet, később összezavarják majd, de egyelőre nincs baj velük: ez Ványka, amaz meg Ványusa, így is tudják már mind. Ványka szőke, Ványusa fekete, az anyjára ütött.

— Egyszóval ez a maga háztartási brigádja?

— Ohó! A gazdasági, kérem. És iskolába is együtt járnak, meg itthon a dologban is mindig összetartanak. Munkás lesz belőlük. Meg aztán — fiúgyerekek. Hát ez az én szervezésem, tetszik látni. Azulán van még egy brigádom, úgy bizony! Vászja nyolcéves, ősszel kerül iskolába, az idősebbekhez, de addig még itthon sétifikál. Utána — Lyuba, hétéves, Kolya hat. Nincs sok haszon belőlük, de azért itt-ott ők is segítenek ezt azt, boltba szaladnak, rakosgatnak. Már tudnak olvasni és húszig számolni meglehetősen.

— Most ők hordják össze az épületanyagot?

— Ők, Vászja, Lyuba, Kolya. Ez az ő dolguk. Na utánuk már persze az apróságok következnek: Marusza még csak ötesztendő, Vera és Griska még kisebb. A két legkisebb, Kátya és Pétya: ikrek, még csak tavalyelőtt jelentek meg.

— A legidősebb — leány?

— Hogyne, Okszana! Okszana versenyen kívül áll. Először is — már nagylány, másodsor, mindenhez ért és bizony a dologban nem marad anyja mögött. Ez külön lapra tartozik és meg kell gondolni. Okszana nagyon jóra való lány és tovább akar tanulni — a gyárüzemi iskolába kívánczik. Meglátom majd ősszel...

A Ványka-féle első brigád lankadatlanul dolgozott a verandaépítésen. Maga Sztjepán Deniszovics keveset segített, mert már megkezdte nálunk a kovácsmunkát és csak négy óra után jelent meg bodros feje a veranda kész eresze alatt s akkor is főként a tető formáján törte a fejét. De még ezekben az esti órákban is Ványka rendelkezett. Egyízben előttem szolt rá apjára:

— Te ne avatkozz bele, holnap reggel magunk megcsináljuk. Te inkább nézz szögek után. Ami szög van, az kevés.

Csak annyi szög állt a brigád rendelkezésére, amennyit ifjabb Ványusa szedett ki az ócska deszkákból. Egész napokat ült ezen, harapófogóval és kétnyelű kalapáccsal felfegyverkezve. Ványusa teljesítménye „limitálta” az építkezést és idősb Ványka így dirigált az anyagellátó tartaléknak:

— Ne dobáljátok össze-vissza. Ha szög van benne, vigyétek Ványusához, ha nincs, akkor adjátok nekem.

A tartalék vezére, a nyolcéves Vászja, egy nagyhomlokú, tagbaszakadt, komoly emberke, nem volt hajlandó a brigád munkáját megnehezí-

teni ezzel, hanem mozgósította az „apróságok“ képviselőjét, az ötéves Maruszt, akinek piros arca majd kicsattant az életörömtől. Marusza kíváncsian végigvizsgált minden egyes deszkadarabot, szemügyrevett rajtuk minden kis gyanus foltot és mégjobban felduzzasztva amúgyis pufók pofiját, hol egyik, hol másik oldalra rakosgatta a fadarabokat. Munkaközben csendeskén motyogott maga elé:

— Ez itt szögecske... Ebbe nincs... Ebbe van... Itt három szögecske van... ez itten üres... ebbe van...

Csak néha pillantott ijedten egy-egy gyanus drótdarabkára, ami a deszkára tekerődött, odatopogott Ványkához vagy Vitykához és tragikus hangon kérdezte:

— Ez is szögecske? Vagy ez valami más?... Ez drótoecska, milyen drótoecska? Ez nem jó szögecskének?

A Vetkin-sarjak hihetetlen nyugodt természetükkel bámulatba ejtették környezetüket. Ebben a zsúfolt családban jóformán sohasem lehettől sírást hallani. Még a két legifjabb Vetkin, Kátya és Petyka, az ikerpár, sem adott olyan fülsiketítő hangversenyeket, mint aminők például a Csub-családban előfordultak. Csubék gyerekei vidámak, harciasak, rendkívül mozgékonyak és vállalkozó szelleműek voltak. Sokat játszottak, ők szervesítették meg udvarunkban az egész gyereksereget, sokat pajkoskodtak, harsány hangjuk itt is, ott is felhangzott. Ezek a hangok olykor, sőt gyakran panaszhangokba csaptak át, néha bögsébe és ennek a kitartó, makacs, sértődött jajveszékelésnek nem volt se vége, se hossza, s nem ritkán valóságos üvöltéssé fajult. Csubék, a szülők, energikusan harcoltak ilyenkor, ők maguk is ordítottak, veszekedtek, és a zűrzavar felőpontján nem riadtak vissza attól, hogy jobbra-balra osztogassák a nyakleveseket. Az ilyen helyzetekben a Csub-család nem egyszer a klasszikus tragédiák, shakespeare-i összeütközések jellegét öltötte. Valójában persze semmi tragikus nem történt.

A Csub-csemeték, amikor rekedtre ordították magukat és megkapták mindazt, ami a pedagógia szent nevében kijárt nekik, letörölték könnyeiket és nyomban elfelejtettek minden sérelmet és kellemetlenséget, többek között saját hozzájárulásukat is ahhoz, hogy a csata kirobbanjon és derűs arccal folytatták boldog gyermekségüket az udvar másik végén. A Csub-szülők sem adták át magukat a búbanatnak, ellenkezőleg a szülői kötelesség teljesítésének öntudata sarkallta életvékenységüket, ami az előtűnik álló családi feladatok elvégzéséhez szükségeltett.

Egész másképp volt ez Vetkinéknél. Még az ikerpár is a legvigasztalanabb esetekben is beérte egy kis nyafogással, aminek elsősorban szimbolikus jelentősége volt. A Vetkin-ivadékok idősebb elemei még csak nem is nyafogtak soha. Ennek a családnak összeütközései nem kerültek a nyilvánosság porondjára, de az is lehet, hogy soha nem is fordultak elő.

A mi gyári társaságunk hamarosan felfigyelt Vetkinéknek erre a sajátosságára; ki-ki a maga módján próbálta megmagyarázni. Persze eszükbe se jutott fölemlíteni a szülők nevelői tehetségét.

Csub így beszélt:

— Ilyen a természetük, így születtek. És ha jobban megnézzük, nincs is ebben semmi jó. Az embernek mindent kell tudni. Micsoda ember az olyan, akinek minden mindegy. Ha valami éri az embert — kiabáljon, legyen hozzá szíve. És a gyermeki állapotban törvény szerint illik is sírni: nem bábú az, hanem eleven ember. Én odabaza nagy betyár voltam s bizony kaptam is érte eleget, hol ököllel, hol collstokkal. Most meg lám nem csinállok botrányokat, bár ha valaki nekemtámad, bizony én is tudok ordítani, de még hogy!

Pizsov, a könyvelő, más véleményen volt.

— Nem erről van szó, Csub elvtárs, nem a karakterben van a dolog nyitja hanem a gazdasági helyzetben. Hogyha az embert csak egy vagy kettő gyötíri azzal, hogy adjál, adjál — nesze! Add ezt! Nesze neked! Még adj! Az ember megúnja, de meg nem is lehet. Kezdődik a nyafogás, kiabálás — persze, hiszen azelőtt kaptak, most meg nem. De Vetkinéknél — tizenhárman vannak. Ha a fejük tetejére állnak, akkor se futja és ott a deficit. Ott senkinek se jut eszébe kiabálni, hogy adjál! Mert hát honnan adjon? Én magam is csodálkozom, hogyan holdogul ez a Styepán Deniszovics könyvelő nélkül. Náluk akármennyi is kerül a közös kasszába, törhetik a fejüket, hány gramm jár fejenként. De meg különben se egyszerű az elosztás, differenciálni kell: az idősebbnek ezt, a kisebbnek mást. Hát ezért ilyen nyugodt a természetük: ülnek szépen veszteg és várják, ami jut nekik. A kiabálás úgyse segít rajtuk.

— Na, ezt maga nagyon tudakosan magyarázza Pizsov elvtárs, nem egészen így van ez — vetette ellene Csub. — Nálunk is hatvan vannak. Akármilyen módszert vezet be az ember, mindenképpen kevés jut egyre. És mégis, ha ordít valamelyik, még ha kapott is már egy kis nyaklevest, még mindig kiabál. A vége az: aki jobban kiabál, többet kap. Ha nem kapna, a másiktól venné el erővel. Az én Vologykám ilyen, az nem hagyja magát.

Vetkin csak hallgatta ezeket a hölcselkedéseket, hallgatta a fölény tartózkodó mosolyával és így felelt:

— Ha egy ember nyakas, még kérdés, helyes-e ez? Az egyik nyakas ráveti magát a másik nyakasra — késelésre vagy legalább is verekedésre kerülhet a sor. Az kell, hogy jó legyen a kompánia, akkor minden elintéződik. Ellenkező esetben kész a mentség, hogy „nyakas”. Ha a gyerekeket sokat sír, kiabál, ez csak az idegektől van. Azt hiszitek, csak nektek vannak idegeitek? A gyerekeknek is van. Látszatra lehet a kölyök jó és vidám, meg minden, de igazában olyan rosszak az idegei, mint valami nagyságos asszonynak. Azért ordít. De ha elejétől fogva nem rontották el az idegeit, akkor ugyan miért sírna?

— Hogy az anyimek idegesek volnának? — álmélkodott Csub. — Ohó!

— Mi az „ohó”? — mondotta Vetkin és mialatt bajuszát pödörte, kezével takarta el mosolyát. — Teneked magadnak is rengyosak az idegeid.

Nehéz volt Vetkinnek élelmeznie családját.* Igaz, hogy neki juttattuk a veteményeskert nagyrészét s őt hamarosan el is kezdett dolgozni Vetkin felesége és nagylánya. Egyebekkel is segítettük Vetkint: kapott lovat, ekét velőmagot, s ami a fő, krumplit. De egyelőre a zöldségeskert csak munkát és pénzt emésztett.

Sztyepán Deniszovics nem panaszkodott, de nem is titkolta helyzetét: — Nem csüggedek én el egykönnyen. Most a legfontosabb a kenyér. Egyelőre jó, ha kenyér van. De mégis: legalább nyolc kiló kenyér kell naponta, vagyis fejenként fél kiló és tulajdonképpen ez még nem is elég. Képzélek el, minden nap egy fél pud kenyér.

Mindnyájan beláttuk, hogy Vetkinéknek valóban nagy bölcseségre van szükségük. Maga Vetkin ezt a bölcseséget a munkájával fejtette ki. Csakugyan igen jó kovácsmester volt. Sokkal többet is keresett, mint általában a mi munkásaink.

De mégis nagyon meglepett, hogy amikor én esti különmunkát ajánlottam fel Vetkinnek, ő így felelt:

— Ha ez a gyárnak kell, az más dolog, akkor megteszem. De ha engem akar lámogatni vele, azt ne tegye, mert csak ártogatna vele.

Zavarban mosolygott, már nem is tudta rejteni mosolyát, noha mindenképpen dugdosni akarta bajuszának sűrű függőnye mögé — ez nála azt jelentette, hogy kényelmetlenül érzi magát.

— Az ember dolgozzon mértékkel, mert ha többet dolgozik, az már helytelen amortizáció. Én nem értem azokat, akik úgy gondolkoznak, hogy: gyerekeket hoztál a világra, most aztán halj meg. Ez azoknál a nem is tudom már kicsoda lepkéknél vagy férgeknél szokott lenni, hogy egy napig élnek. Lerakta a tojását és azzal alászolgája: egyéb dolga nincs már neki. Lehet, hogy ezt a lepke helyesen csinálja, mert csakugyan nincsen más dolga, de az embernek sok dolga van. Én például meg akarom látni, hogy megy tovább a szovjet hatalom, hogy hogy milyen lesz az a dnyeperi vízgép, meg minden. A napi hétórai kovácsmunka nekem nem könnyű dolog.

— De hisz éppen most mondtad — vetettem ellen —, hogy ha a gyárnak van rá szüksége...

— Az más dolog. Ami a gyárnak kell, az — kell. De az én gyerekeimnek nem kell. Az ő apjuk legyen embermódra ember és nem olyan, mint sok, aki már jóformán igásállat: agyoncsigázott, a háta görnyedt, az egész ember megtépázott, mint egy girhes kandur. Ugyan kinek kell ilyen apa? Az legfeljebb kenyeret ad, de akkor már jobb volna neki egyenest a sírba, a gyerekeit az állam is feltáplálja, nem sajnálja tőlük a kenyeret. Láttam én ilyen apát nem egyet: húzza az igát, nincs is más gondolata, aztán kidől, felfordul. A gyerekei meg árvák s ha nem is árvulnak el, meghülyülnek, mert hiszen a családban öröm is kell,

* A történet idejében — a huszas évek közepétáján — még nem volt rendszerítve a sokgyermekes családok különleges állami segélyezése.

hogy legyen és nem csupa merő gond, meg bánat. S az ilyen még dicsekszik is: én, aszondja, mindent a gyerekeimnek adtam. Nahát, bolond voltál, odaadtál mindent, a gyerekeid meg kaptak egy nagy semmit. Minálunk, ha nem is zsíros a koszt, ahelyett jó a kompánia. Én egészséges vagyok, az anyjuk vidám, jókedvű mindenik.

Bevallom, Sztjepán Deniszovics ilyenféle beszédei nem, hogy nem tetszettek nekem akkor, hanem valahogy nem egészen értettem. Nehéz volt neki ellentmondani, de nehéz volt azt a határt is fölállítani, ami pontosan elválaszthatla volna az ilyen bölcsekedést az önzéstől, vagy egyszerűen a resisegtől. Megszoktam azt a vélekedést, hogy a kötelesség-érzet csak akkor hatékony és erkölcsileg magasrendű, ha nincs túlságosan közeli rokonságban az egyszerű számtannal vagy a patikával, beteglappal.

Kedvem támadt rá, hogy közelebből kitapasztaljam, hogy fest ez az elmélet Sztjepán Deniszovics gyakorlati vonalán. Sokáig nem tudtam időt szakítani, hogy benézzek Vetkinékhez, de meg különben is a helyzetük lassacskán javult. Vetkinék házának másik felében két munkaslány lakott. Ezek ketten saját jószántukból átadták szobájukat Vetkinéknek s beköltöztek egy másik házba, a barátnőjükhöz. Sztjepán buzgón nekilátott, hogy átrendezze otthonát.

Augusztusban bementünk egyszer Csub szerszámlakatossal a városba. Keskeny, kanyargós ösvényen ballagtunk a fiatal tölgyerdőn keresztül. Csub szokása szerint ismerősökről mesélt:

— Vetkin vizgázni küldte a fiát, az idősebb Ványkát. A városban fog lakni, a nagybátyjánál. Máris ott van. Volna csak nálunk ilyen nagybácsi, akkor én nem hogy tízenhárom gyereket, de akár harmincat is prezentálok. Mindenkinék más és más a sora: az egyiknek jó esze van, a másiknak szép szakálla, a harmadiknak — ott a nagybácsi!

Ebben a pillanatban ugyanazon a keskeny ösvényen előtűnt a cserjésből Sztjepán Deniszovics és Ványka. Ványka hátul poroszkált, vesszővel veregette a fiatal fatörzseket az út mentén és olyan furcsa arcot vágott, aminőt csak fiúgyerekeknél látunk, mikor tiszteletből, szeretetből engednek az öregek parancsának, de lelkük mélyén nagyon is ragaszkodnak valami elvi álláspontjukhoz, ami világosan kitűnik alig észrevehető, de mégis konok és irónikus mosolyukon és szomorú szemük ugyancsak gúnyoros csillogásán.

— Na, letette? — kiáltott feléjük Csub már messziről.

Sztjepán Deniszovics még csak nem is mosolygott, mérgesen nézett hátra fiára és aztán felénkfordulva hidegen morogta:

— Letette.

De aztán hirtelen megállt és a földre nézett:

— Tudják mi az a főúri góg? Hát tessék, itt van ni, a főúri góg!

És Vetkin kicsit színpadias gesztussal Ványkára mutatott. A főúri-ság eme képviselője egyik kezében cipőjét tartotta, a másikban kis

vesszejét, amellyel most meztelen lába mellett a földet kapirgálta s nézte a fölkapart helyet előbbi furcsa pillantásával, amelyben két sugárka vegyült: az egyik bánatos és lehangolt, a másik ravasz és dühös. Ez utóbbi volt az, ami csakugyan azt a bizonyos főúri gögőt tükrözte.

Sztyepán Deniszovics mérges pillantása majd átfúrta Ványkát. De Ványka szilárd maradt, mint a kőszikla. Erre Sztyepán Deniszovics felénk fordult panaszával:

— Alma! Az alma csak akkor jó neki, ha a szovhoz kertjében szedik. De ha tálban rakják az asztalra, az neki nem kell.

A fölháborodás az alma megvetése miatt persze szóval ki sem volt fejezhető. Sztyepán Deniszovics pillantásaival gyilkolta Ványkát.

Ványka feje meghatározhatatlan mozdulatot tett több irányba, s így szólt:

— Nemcsak az almáról van szó, de egyáltalán... En ott nem maradok.

Sztyepán Deniszovics ismét felénk fordult, mintegy szemléltetve Ványka szavainak erkölcsstelenségét, de a fiú folytatta:

— Kell is nekem az ő almájuk, meg a cukorkájuk, meg az az íz... a lazac!

Ványkából hirtelen kipukkadtt a nevetés és kivörösödött képét elfordítva, kicsit zavartan motyogta:

— Lazac...

Ennek a csemegének említése nem hosszú időre nevetette meg Ványkát és különben is, ez a gúny keserű nevetése volt. Ványka komoly végével fordította felénk ezt a szarkazmust és hangjából mélységes megvetés csendült ki:

— Otthon minálunk ilyesmi nincs és nem is kívánom! Nem akarom — és kész.

Úgy látszik Ványka ezekkel a szavakkal végleges meggyőződését fejezte ki, mert utána kiegyenesedett, erősen rávert saját lábára vesszőjével, mintha az egy főúri lovaglőostor lenne. és így nézett apjára. E pillanatban Ványka kiállásában csakugyan volt valami arisztokratikus.

Sztyepán Deniszovics bajuszának jobbfelével mintha mosolyt fojtott volna el, de aztán lenéző pillantást vetett a fiúra:

— Na nézzék! A gögös mindenit nekil!

Sarkonfordult és a gyár felé vette útját. Ványka fürkésző szemmel vizsgálta arcunkat, vajjon kellő komolysággal nézzük-e a dolgot. Aztán nyugodtan követte apját.

Csuk megindultan nézett a távozó fiú után, köhintett és zsebébe nyúlt dohányért. Soká simitgatta ujjai között a gyűrött cigarettapapírost, soká rendezgette rajta a dohányt s még mindig tűnődve nézett arra, amerre már el is tűnt Vetkin fia. Csak amikor már nyelvével megnevesítette és szájába vette magasodorta cigarettáját s gyufát keresgált kabátja bő zsebében, akkor szólalt meg rekedten:

— Hát igen, nyakas a gyerek... Mit szól hozzá? Jól teszi vagy nem jól teszi?

— Én azt hiszem, jól teszi.

— Komolyan?

Csüb már a másik kabátzsebében, azután nadrágzsebeiben kereste a gyufát és elmosolyodott:

— Könnyen veszik a dolgot. Most maga egyszerre rámondja, hogy jól teszi. Pedig hátha nincs igaza? Lám, ezt a gyufát is mennyit kell keresgélni, míg rátalálok. Itt meg az életről van szó, éleligazságról. Miért mondja, hogy jól teszi? Maga könnyen beszélhet, de Vetkinnek tizenhárom van. Szabad-e ennek a kölyöknek így megmakacsolni magát, hogy ott az alma meg lazac nem tetszik neki. Na nézzék! És ha apjánál még krumpliból se futja?

— De várjon csak Csüb, hiszen maga az imént még elítélte Vetkint...

— Elítéltem, persze! Miért is ne? Vetkin ahhoz a drágalátos nagybácsihoz húz.

— Na és?

— Dehát ez más dolog, ez az öregre tartozik. Hanemhát a gyermeknek mi köze hozzá? A kölyök értse meg, hogy az apjának nehéz, hogy az apja azt nézi, hogy könnyítsen magukon. Na megvan végre ez a gyufa is. Mostanság a gyerek mind a maga feje után akar menni, oszt az ember feleljen értük...

Ványka keresztülvitte, amit akart és a mi gyári iskolánkba iratkozott. A városbeli nagybácsi ilyenformán potenciális háttérbe szorult.

Az itt leírt eset több tekintetben keltette föl érdeklődésemet. Közlebbről akartam megismerni Ványka természetének hajtóerőit, meg akartam tudni azt is, hogyan jönnek létre az ilyen természetek. A magamfajta pedagógusnak ez a második kérdés olyannyira fontos, hogy én nem rejtettem egyet s mászt ellesni a Vetkin-család házisütetű pedagógiájából. Amellett az eszembe se juthatott, hogy Ványka ilyen jellemmel született és hogy az nem egy jó nevelőmunka eredménye.

A mi úgynevezett nagyközönségünk köreiből nagyon elterjedt az a meggyőződés, hogy Lombroso elmélete téves, s hogy a jó nevelés, bármilyen nyersanyagból érdekes és egészséges jellemet tud kikovácsolni.

Ez helyes és rokonszenves vélemény, de sajnos, ez nálunk nem mindig vezet gyakorlati eredményekhez. Ez azért van, mert csak elméleti vitákban hirdetik Lombroso elvetését. A mindennapi gyakorlatban Lombroso-nak ezek az ellenfelei nem tudnak pontosan és célszerűen dolgozni a jellem kialakításán és hajlamosak arra, hogy a természetadta nyersanyagot meghagyják eredeti állapotában.

Ez az irányzat vetette meg alapját számtalan megtévesztő írásnak és elméletnek. Innen ered az a bizonyos „így született”, na meg maga a pedagógia is, ebből származik — furfangos fegyverletétel segítségével — a szabadnevelés elmélete és még magától értetődőbben a közönséges,

nyárspolgári felelősség-elhárítás s azok a bizonyos taglejtések — ugyan-
azokkal a vétagokkal és a szokásos mondókák kíséretében:

- Rettenetes gyerek!
- Reménytelen eset!
- Tehetetlenek vagyunk vele!
- Javíthatatlan!
- Mi már lemondunk róla!
- Különleges elbánásra szorult!

Szemünk láttára tűnt el a pedológia és bukott meg az országos mé-
retekben a „szabadnevelés”. De a gyáspedagógusoknak ezzel még ne-
hezebb lett a helyzetük, mert hiszen most semmiféle elmélettel nem
fedezhetik gyakorlati tehetetlenségüket, sőt — minden köntörfalazás
nélkül szólva — legyőzhetetlen lustaságukat.

Lombrosot egyetlen egy eszközzel lehet leteperni: a jellemnevelés
nagy gyakorlati munkájával. És ez korántsem könnyű dolog megfeszít-
tett odaadást, türelmet és kitartást igényel. Közülünk sokan jóhiszeműen
azt képzelik, hogy elég, ha kicsit körüljárnak a már megdöntött
Lombrosot és ismételten kiátkozzák, — s ezzel teljesítették kötelessé-
güket.

Mindez a „gyakorlati nyavalya” egyébként nemcsak restségből fa-
kad. A legtöbb esetben itt igazi, őszinte meggyőződés lappang, mégpedig
a következő: ha az ember banditának született, akkor banditaként pusztul
el, hogy a püpos csak a koporsóban lesz egyenes, hogy az alma nem
esik messze a fájától. Én föltétlenül, fenntartás nélkül, szünet nélkül
hirdetem azt a meggyőződésemet, hogy a nevelőmunka hatalma határ-
talan, különösen a Szovjetunió társadalmi viszonyai között. Egyetlen
esetet sem ismerek, amikor teljesértékű jellem fejlődhetett volna ki
egészséges nevelő-környezet híján, vagy megfordítva, hogy a jellem el-
torzult volna helyes nevelőmunka mellett. És ezért nem volt kétségem
a felől, hogy Ványa nemes jellege annak természetes ösforrásához,
nevezetesen az ő családi körének mélyreható és észszerű nevelői böl-
csességéhez vezethető vissza.

Ványkával azonban beszéltem a legelső kínálkozó alkalommal,
ugyanabban az erdőben csak jóval heljebb a sűrűben, távol a városba-
vezető kanyargós utacskától. Egy szabad napomon barangoltam arra,
csábított az egyedüllét lehetősége, hogy elgondolkozhassek mindenféle
bonyolult életproblémán. Ványa gombát szedett. Sztyepán Deniszo-
viestől már régebben hallottam egyszer:

— A gomba — okos találmány. Ha az embernek nincsen pénze,
mehet gombát gyűjteni. Nagyszerű ízesítő s méghozzá ingyért! A bogyo-
félék se rosszak. Na meg a csalán — de csak míg fiatal.

Ványa jókora kosárba gyűjtötte a vargányát, kosarából már ki is
kandikált jóegynéhány nedves, étvágygerjesztő kalpagájával. Ványa inge
szegélyét hajtotta fel zsáknak és odarakta az utolsó példányokat. Kö-
szönt nekem és így szólt:

— Apa nagyon szereti a gombát, sülve is, szóva is. Csakhogy itt nincs csiperke-gomba, ő meg azt szereti legjobban.

Leültem egy fatönkre és rágyújtottam. Ványka szemben velem a kőre telepedett, kosarát a fához támasztotta. Egyenesen megkérdeztem tőle:

— Ványka, engem érdekel egy kérdés. Te büszkeségből nem akarsz a nagybátyádnál lakni... Ugy-e így mondta az apád, helyesen mondta?

— Nem büszkeségből, — felelt Ványka és nyugodt, világoskék szemét rámfügesztette. — Már mért büszkeségből? Csak nem akarok. Mire jó nekem az a bácsi?

— De hiszen a bácsidnál jobb és a családotnak is könnyebbség volna.

Kimondtam, de mindjárt lelkiismeretfurdalást is éreztem, szinte büntudatosan mosolyodtam el, de Ványka szemének kékje nem borult el:

— Az már igaz, hogy nehéz az öregemnek, csak hát... miért váljunk el, attól csak nehezebb lesz.

Lehetséges, hogy e pillanatban valami különösen együgyű képet vághattam, mert Ványka vidáman föl kacagott, még csupasz lába is nagyot ugrott a fűvön:

— Maga azt hiszi? Arra gondol, hogy mért küld apa engem a bácsihoz. Ugy-e, azt hiszi, azért, hogy kevesebben maradjunk? Deeehogyis. Nagy ravasz az én öregem... Akárcsak ott... az a légy, níl! Azt akarta ő, hogy nekem legyen jobb! Látja, milyen ember az!

— Neked is jobb lenne, neki is könnyebb lenne — kötöttem az ébet a karóhoz.

— De nem — folytatta Ványka még mindig vidáman. — Mi az neki egy ember? Neki az semmi. És különben is most majd a gyárüzemi iskolában huszonnyolc rubelt fogok keresni, látja? Ő az én kedvemért akarta az egészet.

— De te lemondnál valami jobbról.

— Már mért volna az jobb? — mondotta Ványka most már komolyan. — Az talán jó, ha az ember otthagyja az öregeit? Azt hiszi, jó? Ott a városban semmi sem jobb, inkább minden rosszabb. Csakhát ott esznek — na, ez az egész. Minálunk otthon jobb. Mihelyt összeülünk, tyhú de vígan vagyunk, apú is, anyú is jókedvű. Csak persze nálunk nincsen lazac. Azt hiszi, jó az a lazac, finom?

— Bizony az finom.

— Ej, dehogy finom! Utálatos! És mit gondol, milyen a krumpli gombával, egy egész fazék! És az öreg még biztosan kitalál hozzá valamit. És a kölykök is nálunk olyan rendesek, még a kislányok is. Mi mindent tudnak azok!

Igy aztán ebből a beszélgetésből nem lettem okosabb. Ványka tagadta, hogy büszke volna és erősítette, hogy otthon jobb. Mikor elbúcsúztunk, barátságosan, de ugyanakkor különös élénkséggel mondta:

— Jöjjön ma este hozzánk vacsorára. Krumpli lesz gombával. Azt hiszi, nem futja? Jöjjön el!

— Jól van, elmegyek!

— De egész komolyan. Hét órára, jó?

Hét órákor elmentem Vetkinékhez. Sztjepán Deniszovics a verandán ült az asztalnál és újságot olvasott. Nem messze tőle, a nyári konyhánál, Anna Szemjonovna és Okszana foglalatzkodott. Okszana rámpillantott, de nem tette le a kezében levő serpenyőt, kedvesen mosolygott és valamit mondott az anyjának. Anna Szemjonovna arra nézett, kezét köté-nyébe törölte és elébem jött:

— Nem lám, milyen jó, hogy eljött! Ványka mondta, hogy el fog jönni. Sztjepán, na gyere, fogadd a vendéget. Eleget bujtad már azt a politikát.

Sztjepán Deniszovics levette a szemüvegét és rátette az újságra. Aztán végigsimított a szakállát és cuppantott egyet. De ez már a vendég-látó kicsit ironikus arkifejezése volt. A ház ajtajában az idősb Ványka fogta két kézzel a két ajtófélfát és mosolygott. Egyik karja alatt besur-rant Vászja, a másik alól, kezecskéjével térdére támaszkodva, a piros-pozsgás Maruszja kukucskált elő és onnét hunyorgatott rám.

Öt perc alatt elhelyezkedtünk a nagy asztal körül, amelyen nem volt terítő, de gyönyörűen tisztára volt súrolva. Mikor elhelyezkedtem szinte önkénytelenül élvezettel símogattam meg kellemes fehérségét. Sztje-pán Deniszovics észrevette mozdulatomat és így szólt:

— Tetszik? Én is szeretem a festetlen asztalt. Az az igazi, természe-tes. Itt nem lehet takargatni. Abroszt meg néha szándékosan szürkét vesznek, hogy ne lássék rajta, hogyha piszkos. De ennek itten muszáj tisztának lenni!

Sztjepán Deniszovics otthonában más volt, magabiztosabb és vidám. Arczmai szabadabban játszottak és nem szopogatta az ő titokzatos sa-vanyúcukorkáját. A fehérrel elfüggönyözött kemence mellett állt az idő-sebb Ványka, Vityka, Szemjon és Ványusa, szóval az egész első brigád és mosolyogva hallgatták apjukat.

Most berontott a szobába a hétesztendő Lyuba, a legsötétebb bőrű Vetkin-sarj, arca csaknem olajbarna volt. A többiektől eltérően, az ő nyakán farkasceseresznyéből gyöngysor piroslott.

— Jaj, elkéstem, elkéstem — kiáltotta —, Ványusa gyerünk, gyerünk!

A fekete szemű, szigorú Ványusa a tálaló alsó polcához guggolt és onnan adogatta ki Lyubának először is a kenyereskosarat, azután a mélytányérokat, néhány kést, két sőtartót és alumínium-teáskanalakat. Ványusa kimért, nyugodt mozdulataira hűgának lázas sürgőssége kö-vekezett az asztal körül, amivel valami különösen kedves, meleg szél-vészt hozott a szobába.

Mialatt Lyuba és Ványusa terítették, az idősebb Ványka és Vityka a nyoszolya alól kihúzott egy kis „kecskelábat” és rátett egy széles desz-kát, ugyanolyan tisztát, mint az asztal. Ilyenformán a nyoszolya mel-lett egy hosszú asztalt rögtönöztek, amelyen nyomban megjelentek a

tányérok is. Észre se vettem s már együtt volt az asztaltársaság is körülötte: Maruszja, Vera, Grisa, Kátya és Petyka — a család apróságai, teljes létszámban. Mindegyik magával hozott egy ülőbútor is. Maruszja az ágy alól kihúzott egy alacsony fatuskót. Az ikrek, úgylátszik, a másik szobából jöttek elő, komolyan, sőt gondterhelten és mind a ketten apróska fenyőzsámolyt szorítottak magukhoz. Ilymódon tökéletesen fel voltak szerelve és a csöppnyi zsámolyokkal együtt furakodtak a rögtönzött asztal mellé, s mielőtt leültek, elcsendesedtek és komolyan várták a történetűket.

A négyéves Vera ezzel szemben roppant vidám természetű volt. Nagyon hasonlított Maruszjára, ugyanolyan pirosarcú és eleven volt, csak Maruszjának már kinőtt a varkancsa, Vera pedig kopaszra volt nyírva. Mielőtt az asztalhoz ült, fölkapta kanalát és fintorokat vágott, senkire sem, csak úgy magában, egyszerűen csak a nyári napfényes ablak felé. Azután Ványusára pislantott, ravaszkásan hunyorított, magasra emelte kanalát, mintha tányérjába akarná vágni. Már-már hangos nevetésre fakadt. Ványka a kanállal együtt elkapta kezecskéjét. Vera gyönyörű nagy szemét ráemelte és megindító gyöngédséggel felmosolygott. Ványka nem engedte el a kezét, lehajolt és súgott neki valamit, Vera pedig figyelmesen hallgatta és azzal a rekedtesen megcsukló suttogással, ahogyan csak négyévesek tudnak, bólogatott:

— Jó... jól van... jól van... nem teszem...

Mialatt ebben a játékban gyönyörködtem, elmulasztottam a legünnepelesebb pillanatot: a mi asztalunkon is, és az apróságoknál is megjelent a krumplis-lábas, nálunk a nagyobb, a kicsiknél a kisebb és Anna Szemjonovna előtt már a sötétkék konyhakötény helyett friss rózsaszínű világított.

Okszana és Szemjon két mély tálban hozták a sült gombát s az asztalra tették. A család nyugodtan asztalhoz ült. Csodálkozásomra az idősebb Ványka nem a mi asztalunknál foglalt helyet, hanem a kis asztal keskeny végén, Maruszja mellett. Tréfásan hunyorgatva emelte föl a lábas fedőjét. Sűrű, jószagú pára gomolygott belőle. Maruszja fölfújta arccsókáját s vígan süttette a lábas forró lehelletében s váratlanul hangosan rikkantotta, két tenyerét összefűtve asztaltársasága felé:

— Lesütött krumpli!

A mi asztalunk érdeklődve nézte a kicsiket, de azok nem törődtek mivelünk. Vera is tapsolt és ő is újjongott, holott még nem is látta a krumplit. Kátya és Petyka még mindig komolyan ültek és nem törődtek a világi hiúságokkal, — a serpenyővel sem.

Sztyepán Denisovics így szólt:

— Verának alt-hangja lesz. Hallja, hogy harsog! Csak egy picit, egy csöppecskét hamisan.

Az idősebb Ványka már kirakta a krumplit Vera tányérjára és tréfásan fenyegette:

— Verka, hogy mersz hamiskáskodni?

Vera eltévedt: a tányérjén lévő krumpli és bátyjának kérdése között. Nem értette s visszakérdezett:

— Miskát mondd? — de e pillanatban a krumpli már mélyebb benyomást tett rá és megfeledezett bátyjáról.

Anna Szemjonovna megrakta a tányért nekem, férjének és magának, azután Okszanára bízta a további elosztást. Mindenki ezzel volt elfoglalva. De az idősebb Ványka hirtelen felugrott és rémülten kiáltotta:

— A heringet elfelejtettük!

Hangos hahota volt a válasz, csak Sztjepán Deniszovics nézett szemrehányóan Ványkára:

— Ejnye, ejnye! Elmúlt volna a vacsora hering nélkül!

Ványka kiszaladt s mikor zihálva visszatért, két mélytányért hozott, tetésen tele apróra vágott hagymás heringgel.

— A hering pedig az ő gondolata volt — mondotta Sztjepán Deniszovics. — És lám, majdnem ráfelejtett!

Én is megmosolyogtam Ványka feledékenységet és egyáltalán ebben a kellemes kompániában folyton mosolyra állt a szám. Máskor is voltam én vendégségben, de nem emlékszem, hogy valaha is ilyen egyetértő békés családi kör fogadott volna. A gyerekeket máshol rendesen valami zugba dugták el és csak a felnőttek lakmároztak.

Ennek a vacsorának több más részlete is foglalkoztatott. Nagyon tetszett nekem például, hogy a gyerekek minden pillanatban egyaránt tudtak érdeklődni irántam, mint vendég iránt, és az evéssel kapcsolatos saját kötelezettségeik iránt is, s ugyanakkor nem feledkeztek meg apró-cseprő ügyeikről sem. Szemük vidáman csillogott s jól megfigyelték az asztalnál történeteket, de időközönként emlegettek egymásközt számomra ismeretlen dolgokat is, amelyekből csak egy-egy mondatfoszlány ért a fülemhez:

— Hol? A pataknál?

Vagy:

— Nem a „Dinamo“, hanem a „Vasas“...

Vagy:

— Vologyka kitalálgat, ő nem is látta...

A Vologyka természetesen Csuhék Vologykája volt. Nyilván volt egy szomszéd terület is, ahol ez a Vologyka „kitalálgatott“.

Mindaz érdekelt is, tetszett is, de élményeimmel egyidejűleg valami leplezhetetlen, szemtelen élvágyam is támadt: egyszer csak rémesen megkívántam a gombás-krumplit. De itt még hering is volt hozzá. Nem volt az kirakva parádés sorban, külön keskeny halastálra, a hagymakarikák sem körítették díszörség gyanánt, egyáltalán nem volt azon semmi ékesség. Az volt a jó benne, hogy a pirosszálú mély tál tetézve volt vele. És a fehér hagymaszeletekkel elegyes heringbőségen még napraforgó-olaj is fénylett.

Vacsora fölött a régi és az új életéről beszélgettünk:

— Mi azelőtt se féltünk semmitől, az anyjukommal, — mondta Sztjepán Deniszovics — Pedig hát igazában sok mindentől féltünk volna: először a szegénységtől, másodsor a rendőrségtől, harmadszor, mivel hogy unalmas volt az élet. Ennekem az unalmas élet a legútálatosabb.

— Most többet vigád? — kérdeztem én.

— Vigassága válogatja, — mosolygott Sztjepán Deniszovics a krumplislábasra. — Most lám, Okszana gyárüzemi iskolába fog járni. Akárhogy is, hét-nyolc esztendő múlva építésmérnök lesz belőle! Az én apám hatvan év alatt, ha utánaszámolok vagy húszezerszer álmodott. Na és micsoda hülye álmai voltak. Fogadom, hogy olyat soha életében nem álmodott, hogy a lánya építésmérnök! Még, uram-bocsá, részegen se!

— És te megálmodad? — kérdezte szemét rávillantva Anna Szemjonovna.

— Hát mit gondolsz? Éppen tegnap éjjel álmodtam, mintha Okszana hazajött volna és bundát hozott nekem ajándékba. Csak álomban nem tudtam, hogy milyen szőrínéből. Mondom is neki: minek nekem ilyen bunda. A kovácsműhelyben nem is hordhatom. Ő meg azt feleli: ez nem a műhelybe való. Majd eljössz hozzám benne, mert hogy én — aszondja — rádióállomást építek az Északi Sarkon. Őrajta meg akkora bunda volt, mint valami bojárásszonyon!

Okszana mellettem összehúzta keskeny, okos szemöldökét és elpirult, nemannyira apjának álma miatt, mint a feléje fordult közfigyelemtől — mindnyájan szívesen néztük meg az Északi Sark rádióállomásának leendő építőjét, Vászka oda is szólt:

— Okszana! Én is elmegyek hozzád apával, csak hozzád nekem halinacsizmat!

Mindenki nevetett és hasonló ajánlatokkal jött. Az idősebb Ványka alig leplezett mosollyal kérdezte:

— Rólam nem álmodtál, apám, ez nekem igen fontos!

— De bizony rólad is! — és Sztjepán Deniszovics mókás komolysággal bólogatott tányérja fölött. — Persze, hogy álmodtam, csak hogy rossz álom volt. Mintha te a bácsinál lettél volna vendégségben és egyszer csak szaladnak hozzám és kiabálnak: siessen, siessen, a maga Ványkájának megfájdult a hasa! Evett a bácsi almájából! Almával mérgezte meg magát!

Hangos hahotára fakadtak és Vityka hangja túl is harsogta:

— Lazaccal! Azzal az odaváló lazaccal!

És most mindnyájan boldog, vidám szemmel nézték Ványkát, az meg ott állt a kisasztalnál és elfogulatlanul nevetve nézett vissza apjára. Szinte kurjantva kérdezte:

— No és aztán? Belehaltam a mérgezésbe?

— Nem — felelt Vetkin. — Nem haltál meg. Összeszaladtak az emberek, jött a mentőkocsi. Gyomormosást kaptál!

Mikor a krumpli vezérkarával együtt elfogyott, maga Sztjepán Deniszovics hozta be a fényesrepucolt, óriási szamovári és nekiültünk teázni. Egyszerűen és eredetien ment ez végbe. Vékony háncsból font nagy tálcákon behoztak két, legalább félméter átmérőjű lepényt. Már máskor is láttam effélet, de annak nagyszerűsége valósággal megrázott. Nagyon lehetséges, hogy ukrán szívem gyöngéd nemzeti húrjait pendítette meg. Ez volt az a híres szalonnáslepény, amiről a nép bölcsesége így szól, hogy „minden baj ellen orvosság”.

A lepény tészáján, ritkás négyszögekben sorakoznak az étvágygerjesztő, kellemetes zsírfészek, amelyekre a ráfzelés a legnagyobb gasztronómiai élvezetek közé tartozik. A lepény felső kérge megszakítatlan fehér, itt-ott sárgásrózsaszínű lapály, helyenkint vékony tészta-rétegből felhólyagosodott halmoeskákkal. Ezt a „zsíros”-lepényt valahogy nem illik késsel szeletelni, törnek belőle és törési felületei szintén páratlanul fokozzák ízletességét.

A Vetkin-család ujjongó felkiáltásokkal fogadta a lepényt. A kicsik asztala valóságos ovációt rendezett, még az ikerpár is engedett sztoikus közönyéből és hangosan gyöngyözött belőlük a még bizonytalan, tapasztalatlan kacagás.

A mi asztalunknál Szemjont és Vitykát nyilván készületlenül érte a lepény megjelenése, mert álmélkodva s mintegy vezényszóra egyszerre kiáltották:

— Ujujuj! Lepény!

Maga Sztjepán Deniszovics is ragyogó arccal köszöntötte a tésztát és kezét dörzsölve szólt:

— Erre már magam is amondó vagyok: eredmény. Nagy eredmény! Valljuk be, ez már szinte kulák-kultúra. De azért nemcsak hogy ehető, hanem jól is esik megenni.

Ezen a vacsorán kezdődött közelebbi ismeretségem a Vetkin-családdal. És a legutóbbi időkig barátjuk maradtam, noha bevallom, barátságomban rejtett némi utilitáris elem is: Vetkinéknél sokat lehetett tanulni, s ami a fő, sok mindenben elmélkedni, elgondolkozni.

Sztjepán Deniszovics családi nevelése technikailag talán nem mondható tökéletesnek, de a szovjet pedagógiának legérzékenyebb húrjait érinti: jól megüti a közösségi hangot, nagyszerű alkotó optimizmus van benne és a részletek, kicsiségek biztos megérezése, ami nélkül igazán nevelőmunka teljesen lehetetlen. Ez a megértés nagyon nehéz dolog. Nemcsak figyelmet igényel, de állandó óvatos türelmet is. A kicsiségeknek alig van hangjuk és az is elvegyül holmi csendes zümmögéssel, alig hallható neszekkel. Ezekben nemcsak hogy el kell tudni igazodni, hanem ki kell hallani belőlük a család keretein messze túlnövő, fontos események előhírnökét.

Úgy van. Sztjepán Deniszovics saját gyártmányú eszközökkel kovácsolta közösségbe a családját, de ez kitartó, türelmes kovácsmunka volt. Természetesen akadtak fogyatékságai, hibái is. Az ő gyereknépe talán

túlságosan is rendezett, nyugodt volt, még az „apróság” is okoskodó. A mi udvarunk gyermektársadalmában a Vetkin-gyerekek mindig a békét képviselték, vidámak voltak, élénkek, tevékenyek és leleményesek, de határozottan kerültek a veszekedést és összeütközést.

Vologyka Csab, egy tizennégy év körüli csonkos, harcias kamasz, egyszer a röplabda-pályán nem akart helyet cserélni az adogatásnál. Az ő pártja nem tiltakozott, mert Vologyka csakugyan jól tudott adogatni. Az ellenpártnak Szemjon Vetkin volt a kapitánya. Csakúgy háziassan játszottak, bíró nélkül. Szemjon visszatartotta a labdát és így szólt:

— Ez így nincs rendben.

— Nem a te dolgod — kiáltott Vologyka. — Állíthatok ti is állandó adogatót.

Minden más fiú ilyen esetben okvetlenül botrányt rendez vagy ott hagyja a játékot, hiszen tudvalevőleg nincs az a Themis, aki úgy elgázodna az igazságosság kérdéseiben, mint a kamaszfiúk. De Szemjon elmosolyodott és átdobta a labdát:

— Hagyjuk! Ez azért van, mert gyöngének érzik magukat. Hadd nyerjenek egyszer ők is.

Vologyka pártja mégis vesztett. Vologyka ingerülten, heveskedve követelt Szemjontól elégtételt:

— Vondd vissza a szavadat! Mért vonánk mi gyengébbek?

Vologyka kezét zsebre vágta s egyik vállát előretolta, — ez az agresszió első jele. Szemjon pedig nyugodt mosollyal teljes elégtételt szolgáltatott neki:

— Visszavonom. Borzasztó erős csapat vagytok. Ilven nil

Szemjon illusztrációként még a hüvelykujját is ég felé tartotta. Vologyka erkölcsi győzelmére büszkén szólt:

— Hát azért mondom! Játszunk még egy partit, majd meglátjátok!

Szemjon beleegyezett és csúttal vesztett. De azért ugyanóvan nyugodt mosollyal távozott a küzdőtérrel. Csak búcsúzáskor szólt oda Vologykának:

— Hanem. tudod, nem tanácsolom ezt neked. Most csak magunk közt játszottunk, hát hagyjád. De komoly játéknál a bíró úgyszólván kiállít téged a pályáról.

Vologyka azonban most élvezte a győzelmet és Szemjon kijelentését félvállról vette:

— Bánom is én! A fő, hogy most mégis mi nyertünk!

Ebben az esetben, mint ahogy sok más esetben is, a pedagógiai elvek meglehetősen kuszán kerültek összeütközésbe. Nekem egyrészt még tetszett is Vologyka heveskedő, „igazságtalan” elárása és szenvedélyes győzni akarása; Szemjon humorral elegy engedékenysége viszont kétséértékűnek látszott. Erről őszintén beszéltem Szemjon Deniszovicsal is és nagyon csodálkoztam, amikor ő határozott, pontos válaszában bebizonyította, hogy ez a probléma nemcsak foglalkoztatta már, hanem azt véglegesen el is döntötte magában.

— Véleményem szerint ez a helyes, — mondotta Sztjepán Deniszovics. — Okos gyerek az én Szemjonom — nagyon helyesen járt el.

— De már miért lett volna az helyes eljárás? Vologyka szemtelenséggel érte el, amit akart. A harcban ilyesmi nem megy!

— Dehogyis ért el valamit! Az az egy játszma nem számít. És egyáltalán — Vologyka a gyenge, az erő Szemjon oldalán van. És ez nagy erő, én mondom magának. Attól függ, miért folyik a harc. Itt nem egy, hanem két harc folyt. Az egyik — azért a játszmaért, a másik, a fontosabb — az emberséges, emberi összetartásért. Láni, hiszen maga is mondja: nem verekedtek, nem veszekedtek, még ráadás játszmat is játszottak. Ez nagyon helyes dolog.

— De én kétkedem ebben, Sztjepán Deniszovics, mégiscsak... ez az engedékenység...

— Attól függ, mikor — felelt elgondolkozva Vetkin —, szerintem mostanság el kell szokni mindenféle kötekedéstől. Azelőtt csakugyan, az emberek úgy éltek, mint a vadállatok. Amíg a másikat fojtogatod — élsz, mihelyt elereszted —, ő fojtogat. Hát nekünk ez nem kell. Elvtársaknak kell lenni. Ha egy elvtárs szemtelenkedik, meg kell neki mondani, van erre való szervezet. Ha nincs bíró, ha rossz a szervezet, mit lehet tenni? Azért mégsem mehetünk egymás torkának.

— És ha egyszer Szemjonnak igazi ellenséggel lesz dolga?

— Az más. Az akkor igenis — igazi ellenség. Legyen nyugodt, ha kell, és én azt hiszem, rákerül a sor —, Szemjon nekimegy a torkának... és nem is ereszti el!

Gondolkoztam Sztjepán Deniszovics szavain, visszaemlékeztem Szemjon arcára s beláttam, egyben igaza van Vetkinnek: igazi ellenségnek Szemjon bizony nem ereszti el a torkát.

Azóta sok esztendő telt el. Vetkinék családi közössége szemem előtt élt, fejlődött, gyarapodott. Továbbra is erős kötelék fűzte őket egymáshoz és sohasem volt náluk sem zűllés, sem nélkülözés, noha a szegénység mindig kopogtatott ajtajukon.

De lassankint szegénységük is enyhült. A gyerekek felnőttek és kezdték támogatni apjukat. Eleinte gyárüzemi iskolai és ipariskolai ösztöndíjakat adták a családi kasszába, később már a fizetésüket hozták haza. Okszánából csakugyan építézmérnök lett, — derék szovjetember lett a többi Vetkin gyerekből is.

Vetkinékét nálunk a gyárban szerették, sőt büszkéek voltak rájuk. Sztjepán Deniszovics mélységesen közösségi lény volt, hozzá tudott szólni minden ügyhöz, minden kérdéshez a maga gondolatával és nyugodt, mosolygós hitével. Pártszervezetünk 1930-ban valóságos ünneplés keretei közt vette föl soraiába.

A Vetkin család nevelési stílusát utolsó napig figyeltem és tanulmányoztam, de tették ezt mások is. Vetkinék hatása lényegesen hozzájárult a Csub család tökéletesedéséhez, amely tulajdonképpen ugyancsak derék család volt. Rendetlenebb, lazább, kuszább életet éltek, a kitartás

is hiányzott belőlük. De volt bennük sok jó szovjet-szenvedély s valami művészi hajlam is. Maga Csub igen ritkán adta a zsarnoki apát. Heveskedő, de jóérzésű természet volt és családjában harcias, derűs kollektív szellem uralkodott.

Csubék kicsit irigyelték a Vetkin család létszámbeli fölényét. Mikor megszületett náluk a hetedik gyerek — egy fiúcska — Csub örömeiben hétországraszoló lakomát rendezett, amelynek során vendégei és csemetéi jelenlétében ilyen beszédet mondott:

— A hetedik fiú — ez már külön fejezet. Én is hetedik fia voltam apámnak. A komaasszonyok mondogatták is — a hetedik fiú szerencsét hoz. Ha a hetedik fiú tojást vesz el egy kotlós alól, na igen, vannak olyan... kotlósok, fogja s a hóna alá teszi s ott hordja negyven nap és negyven éjjel, okvetlenül kikel egy kisördög, egészen picike, házi használatra. Amit csak parancsolnak neki, megcsinálja. Hány ilyen tojást tettem tönkre, apám már el is vert érte, de mégse tudtam ördögöt kiköltetni: estig mégcsak hordoztam, cipeltem, de este vagy letettem, vagy eltörttem véletlenül. Nehéz dolog ám az — saját külön ördögöt keltetni.

— Hány ezer esztendeje veckelődünk ezekkel az ördögökkel — mondotta Pizsov — mindenkinek megvolt a magáé, de ha közelebből megnézzük, az élet mérlegén alig változtatott és ezeknek az ördögöknek a termelékenysége őszintén szólva — garast sem ér.

Sztyepán Deniszovics szétsimította bajszát és mosolygott.

— Tenálad, Csub, még mindig otthonos az ördög. Talán most is kuksol egy ágy alatt?

— Nem a, ott nincs — nevetett Csub. — A szovjethatalomnak nincs rá szüksége. Na, ígyunk egyet arra, hogy beérjük Vetkint és még túl is tegyünk rajta!

Vígan koccintottunk, mert ez nem volt rossz tósz.

IV. FEJEZET.

A pénz! Az emberiség minden találmánya közül ez állt legközelebb az ördöghöz. Semmi másban nem nyílt olyan tág tere a becsstelenségnek és csalásnak és ezért egyetlen más terület sem volt olyan hálás talaj az álszenteskedés felburjánzására.

Az ember azt hinné, hogy a szovjet valóságban már nincs helye az álszenteskedésnek. Pedig hát a bacillusai hol itt, hol ott bukkannak föl és erről nem szabad megfeledkeznünk, mint ahogyan az influenza, malária, tifusz és más hasonló disznóság kórokozóiról sem feledkezhettünk meg. Mi a képlete a szenteskedésnek? Önzés plusz cinizmus, hozzáadva az idealista ostobaság vízenyős elemeit, megtoldva a kirakati önmegtagadás koldus esztétikájával. Ezek közül egyet sem lehet eltérni a szovjet életben. Másként áll a helyzet ott, ahol isten és ördög avatkozik az emberi életbe, vetélkedik a vezetésért. Az álszentesek egyik zsebében

— pénz, a másokban — rózsafüzér; az álszent szolgálja az istent és az ördögöt, becsapja ezt is, azt is.

A régi világban a vagyonszerző kisebb vagy nagyobb mértékben csak álszent lehetett. Ehhez nem kellett feltétlenül lépten-nyomon Tartuffe-t játszania, hiszen végső fokon a képmutatásnak is találtak primitív pózoktól és nevetséges együgyűségtől mentes, ildomos formákat. Minden hájjal megkent kizsákmányolók is megtanultak munkászekereket szorongatni, tudtak elbeszélgetni mindenféléről a proletárokkal, vállveregetve tréfálkozni velük, jótékonykodó és mecénáskodó gesztusokat magabiztos szerénységgel és alig észrevehető orcapirulással kísélni, ami rendkívül kedves, vonzó látványt nyújtott. Nemcsak hogy nem emlegették minduntalan az úristent, de úgy tettek, mintha holmi úristenről szó sem lehetne s egyáltalán nincs sem földön sem égen ok a hálálkodásra. Ez nagyon kitűnő és bölcs politika volt. Az igazi Tartuffe a bőréből kibújik, csak hogy tessen az úristennek, szolgál megalázkodása aktív, tolaikodó, feltartóztatatlan volt. De éppen ezért az ilyen Tartuffe tíz kilométernyire árasztotta az ördög bűzét, aki egyébként nem is bűjt el, hanem ott nyomban melléje telepedett az ócska karosszékebe, pipázgatva és unatkozva várta míg sor kerül rá.

Ez az álszenteskedések legdurvább formája, s a Stevenson-féle mozdony kezdetleges technikájára emlékeztet. A Nyugat jelenkori Tartuffe-je körül minden irígylésreméltó gondnal van elrendezve, — nincs ott sem isten, sem szentek, de ördögűz sincs, és egyáltalán semmiféle bűz, legfeljebb ha parfümillat. E téma kedvelőinek ajánljuk az álszenteskedés klasszikus példáját, André Gide „Kongói utazás” című művét.

De ez a csín és rend csak esztétikai jellegű, semmi több. Mihelyt eloszlik a tömeg, mihelyt a papa a mamával intim családi körben marad, mihelyt felmerül előttük a gyermeknevelés kérdése, nyomban megjelenik a színen a két elválhatatlan: az akkurátus, tisztára borotvált, magasztos és tündöklő úristen és az elhanyagolt, korhadtfogú, szemtelenül vigyorgó ördög. Az első hozza az „ideálokat”, a másikkal zsebében pénz csörög, ami nem kevésbé kellemes, mint az ideálok.

Itt a családban, ahol nincs szükség semmiféle „közösségi” taktikára, ahol mindenható állati ösztönök és szenvedélyek uralkodtak, ahol eleven, elvitathatatlan ivadékok mentek szemmelláthatóan tönkre, itt csaknem apacs-szemtelenséggel lépett elő az az igazságtalan, véreskező és lelkiismeretlen rendszer, amelynek undorító arculatát semmiképpen sem lehetett elmaszkírozni. És erkölcsi ellentmondásai, gyakorlatiasan tévékenykedő cinizmusa végig sértette a gyermek világos öntudatát.

És ezért éppen itt, a burzsoá családban igyekeztek buzgón valami távoli sarokba kergetni az ördögöt, pénzével és egyéb pokoli találmanyaival együtt.

A burzsoá-társadalomban csak ezért próbálták titokban tartani a családi vagyon pénzforrásait. Válaszfalakat húztak a gyerekszoba és a pénz

között és éppen itt tettek dőre és reménytelen kísérleteket arra, hogy „egyenileg fenkölterkölcösü“ kizsákmányolót neveljenek. E kísérletekben az idealisztikus emberbaráti cél, holmi misztikus „jóság“ és kenetelenség lényegében nem egyéb, mint ugyanannak a kifinomult álszenteskedésnek az iskolája.

Nyikoláj Nyikolájevics Bábits látszatra igen derűs lélek. Üzleti beszélgetéseibe is gyakran kever furcsa és felesleges mondókákat, amelyekkel az ő eleven és vidám karakterét akarja mutatni, például: „csípd fölön“, vagy „ó szentséges szűzanyám“. Szeret alkalomadtán adomákkal kedveskedni, amelyeket igen hangosan és unalmasan ad elő. Arca kerek, de ebben a kerekedségben nincs jólelkűség, sem kedély, vonásai nem rugalmasak és valahogy arcára fagy a mimikája. Homloka magas és kitüremelő, nyilegyenes, túlságosan párhuzamos ráncok redőzik, amelyek, ha mozgásba is jönnek, de mind együtt, mintegy vezényszóra.

Nyikoláj Nyikolájevics irodafőnök volt minálunk. Vele egy házban laktunk, amely a város szélén volt akkortájt, amikor nálunk a családi ház stílusa divott. Házunkban négy lakás volt, mindegyik intézetünkhöz tartozott. Ott lakott még Nikita Konsztantinovics Liszenko főmérnök és Iván Prokofjevics Pizsov főkönyvelő — mindketten régi munkatársaim, még abból az időből, amikor Vetkinékkel megismerkedtünk.

Ennek a háznak falai között zajlott le családi életünk, ami egyikünk előtt sem volt titok. Itt tisztáztam a magam számára véglegesen a családi közösség pénzproblémáját. E téren különböztek egymástól leginkább az én szomszédaim.

Nyikoláj Nyikolájevics Bábitsnál ismeretségünk legelső napjától feltűnt nekem családi viszonyainak tisztes komolysága. Lakásában minden bútor vaskos, elmozdíthatatlan lábakon állt; az asztal, a székek, még az ágyak is — minden barátságtalan komorságba dermedt. S még amikor a házigazda mosolyra derült, lakásának falai és bútorai mintha mégjobban összeráncolnák homlokukat, szinte elítélően szemlélték a házigazdát. Ezért Nyikoláj Nyikolájevics mosolya sohasem élénkítette fel a vendéget, de ezzel a házigazda nem is sokat törődött.

Mihelyt fiához vagy lányához intézte a szót, mosolya bámulatosan nyomtalanul eltűnt, mintha sohasem lett volna, s helyén egy különfajta, fáradt, megszokott erényesség kifejezése jelent meg.

Csaknem egykorú, tizenhárom-tizenöt év körüli gyermekeinek arcán már kezdett feltűnni ugyanaz a kerekded s mégis mozdulatlan keménység, mint az apjuknál. Elég ritkán fordultam meg Bábitséknál, de csaknem mindig tanúja lettem eféle szóváltásoknak:

- Papa kérem, kérek húsz kopeket!
- Minek?
- Füzetet kell vennem.
- Milyen füzetet?
- Számtanfüzetet.
- Már teleírtad?
- Talán... még egy feladatravaló maradt...

— Majd én veszek neked holnap két füzetet.
Vagy máskor;

— Papa, elmegyünk Nágával moziba.

— Na menjetek!

— Igen, 'de pénz kell!

— Mennyibe kerül a jegy?

— Nyolcvanöt kopek.

— Én úgy tudom, hogy nyolcvan.

— Nem, nyolcvanöt.

Nyikoláj Nyikolájevics odalép egy szekrénykéhez, zsebéből kulcsot vesz elő, felnyitja a zárt, a szekrényben motoz és rakosgat valamit, aztán becsukja és pontosan egy rubel hetven kopeket tesz ki az asztalra.

Fia megszámlolja a pénzt, markába szorítja, azt mondja „köszönöm” és elmegy. Ez az egész művelet eltart vagy három percig s ezalatt a fiú arca mindinkább vérbeborul, a művelet végén már a füle is lángvörös. Megfigyeltem, hogy az archaszökött vérmennyiség fordított arányban áll a kért összeg mennyiségével s akkor éri el a maximumát, ha a fiú így szól:

— Papa, kérek tíz kopeket.

— Villamosra?

És ekkor ugyanaz a szertartás megy végbe a szekrényből és két ötkopejkás az eredmény. A fiú pirulva veszi el az asztalról, azt mondja „köszönöm” és távozik.

Egyizben a fiú nem tíz, hanem húsz kopeket kért s megmagyarázta, hogy a második tíz kopek Nágának kell villamosra.

Nyikoláj Nyikolájevics már indult a szekrény felé és zsebébe nyúlt a kulcsért, de hirtelen megtorpant és fiához fordult:

— Nem helyes, Tolya, hogy te kérsz a húgodnak. Nincs neki nyelve?

Tolya pirulása még a művelet vége előtt elérte tetőfokát.

— Ó most leckét tanul.

— Nem, hát ez így nincs rendjén Tolya. Ha neki pénz kell, szóljon. Nem vagy te pénztáros. Mire való ez? Még talán pénztárcát is vegyek neked, amiben pénzt őrzöl. Nincs semmi értelme. Más az, ha majd keresni fogsz. Itt van neked tíz kopek, Nágya pedig jöjjön maga.

Öt perc múlva Nágya állt a szoba küszöbén s a füle már előre lángolt. Nem mindjárt adta elő a kérést, előbb megpróbált mosolyogni. Nyikoláj Nyikolájevics merő pillantása alatt ez a mosoly nyomban átváltozott a zavar kifejezésévé, Nágának még a szeme is elpirult.

— Papa, kérlek pénzt villamosra.

Nyikoláj Nyikolájevics nem kérdezett semmit. Azt vártam, hogy kivesszi zsebéből az előre odakészített tíz kopeket és átadja Nágának. De nem, újra a szekrényhez ment, újból kulcsot vett elő zsebéből, stb. Nágya elvette a tíz kopeket, „köszönöm” suttogta és kiment. Nyikoláj Nyikolájevics unalmasan erényes pillantással nézett utána, megvárta míg az ajtó bezárul és elmosolyodott:

— Tolya már nagyon elbízta magát, fejébe szállt valami! No persze, a pajtások! Meg a szomszédok. Liszenkóéknál, tudja, hogy szokták? Te Jóságos Szűzanyám! Hogy azok a gyerekek hogy elkanászosodtak, Uristen! Ami Pizsov gyerekeit illeti, az már több a soknál, úgy megnőtt a tarajuk. Tudja kérem, a nevelés nem ér semmit, példa kell, példáska. Csakis az segít. Látja, a kislányom úgy-e szerény gyerek? Na persze! Pirul, pironkodik, akár a pipacs. Iliigen, az még egy érintetlen lélek. Persze, ha felnő, hiába minden, de gyerekkorában lelki tisztaságra kell nevelni. Mert hát, amit maga körül lát, az utcán, meg mindenfelé — a kölykök zsebében csak úgy csörög a pénz. Tisztelem én azokat a szülőket!

Liszenko főménök jóképű ember volt. Testben sovány, hórihorgas, de arcán a jólelkűség uralkodott és annyira rászokott erre az arcra, hogy még üzemi katasztrófák idején sem hagyta el a csak arra ügyelt, hogy lelkének többi erői oltás a veszély tüzét.

Liszenko házirendje homlokegyenest ellentéte volt a Bábitsénak. Eleinte azt hittem, hogy ezt a házirendet egyedül és személyesen Nikita Liszenko jólelkűsége vezette be, szinte akaratlanul és minden elmélet mellőzésével, de azután beláttam tévedésemet. Igaz, a jólelkűség is játszott némi szerepet, bár nem annyira aktív, mint passzív szerepet — hallgatag beleegyezés vagy talán érzékenyülés formában. De a Liszenko-család fő neveléstudósa az anya volt, Jevdokija Ivanovna, egy igen energikus és olvasott nő. Ritkán lehetett látni anélkül, hogy könyv ne lett volna kezében, egész életét a könyveknek áldozta, de ez azért nem volt üres és terméketlen szenvedély. Sajnos mindig holmi elszárgult, foltos-rongyos kötésű ócska könyveket kedvelt; legszívesebben Scheller-Mihájlov műveit. Ha új könyveket olvasott volna, lehet hogy kiváló szovjet asszony vált volna belőle. Így azonban csak egy gondolkodó, de meglehetősen hanyag hölgy volt, egész készletével az ideáloknak, amelyek anyagát kizárólag az „erény“ különböző válfajai szolgáltatták.

Valljuk be, hogy a szovjet polgár meglehetősen elszokott ettől a portékától, fiataljaink pedig talán nem is hallottak róla soha.

Ífjú éveinkben erényes életre buzdítottak bennünket a papok, erényről írtak a filozófusok, Vladimir Szolovjov vaskos könyvet szentelt ennek. Nagy figyelemmel kezelték ezt a témát, de ennek ellenére sem vált megszokottá a voltaképpen csak zavarta a jó munkát és a jó hangulatot. Ott, ahol az erény puha szárnya lengett a világ fölött, elhalt a mosoly, eltűnt az energia, megszűnt a harc, mindenki elkezdte kanalként szűrcsölni a langyos vizet és az arcokon unalmasan savanyú kifejezés jelent meg. Rendtelenség kuszálta össze a világot.

Ez a rendtelenség tűnt szembe Liszenkóéknál is. Jevdokija Ivanovna nem vette észre, mert hiszen egy furcsa félreértés folyamánaként sem a rend, sem a rendtelenség nem szerepelt sem az erény, sem a gonoszság területén.

Jevdokija Ivanovna szigorúan tartotta magát az erények hivatalos jegyzékéhez és őt más kérdések érdekelték:

— A hazugság nem szép dolog, Mitya! Mindig az igazat kell mondani. Aki hazudik, annak lelkében semmi sem szent. Az igazság a világon mindennél drágább s lám te azt mesélted Pizsovéknak, hogy a teáskannánk ezüsthől van, pedig az nem is ezüst, hanem nikkel.

A nagyfűlű, szemöldöktelen, szeplős Mitya zavartalanul fújja a forró teát és nem nagyon reagál anyja tanítására. Csak mikor üres lett a csésze, akkor szólal meg:

— Mama, te mindig túlzol. Tulajdonképp én nem azt mondtam, hogy ezüsthől van, csak hogy ezüstszerű. A Pizsovék Pavluskája pedig azt mondja, hogy ezüstszerű nem szokott lenni. Én erre azt mondtam, hát milyen szokott lenni. Ászondja: általában nikkelszerű. Pedig az butaság: nikkelszín. A mi teáskannánk nikkelhől van, de a színe igenis ezüst.

Anyja unatkozva hallgatta Mityát. Az ezüst- és nikkelszínek játékában nyomát sem találta az erkölcsi problémának. Mitya különben is furcsa fiú. Lehetetlen eldönteni, hol kezdődik nála a „jó” és hol a „gonosz”. Anyja előző este mondotta is férjének:

— A mai gyerekek valahogy amorálisan nőnek fel!

Most kicsit utánanézt a gyerekeinek. A legidősebb, a tizedikosztályos Konsztatin, igen jókölsejű. Divatos szürke ruhájában, nyakkendősen, ildomos, hallgatag és rendes. Soha nem vesz részt a családi beszélgetésekben, megvannak a maga külön ügyei, nézetei, de nem tartja szükségnek azokról nyilatkozni.

Mitya tizenkét éves. Az egész családban ő a legelvtelenebb, talán azért, mert nagyon beszédes és fecsegése valóban amorális szabados-ságot nyilvánít. Jevdokija Ivanovna nemrég erényes cselekedetre akarta rábírni, hogy tudniillik látogassa meg beteg nagybácsiját. De Mitya mosolyogva szólt:

— Gondold meg anyu, mi értelme van ennek? A bácsi hetvenéves és rákja van. Ezen a betegségen a doktor se nagyon segít, én meg nem is vagyok doktor. A bácsi úgyis meghal, nem kell beleavatkozni.

Lena még kicsi, csak egy év múlva megy iskolába. Apjára üt, benne is megvan és arcáról is leolvasható a lusta közöny. Éppen ezért anyja azt reméli, hogy Lena később tevékenyebb megtestesítője lesz az erényesség eszményének, mint a fiúk.

Lena otthagyta csészejét és a szobában motoszkált. Anyja szerető pillantást vetett rá és aztán könyvébe ájult.

Liszenkóéknál a szoba zsúfolásig tömve van mindenféle poros holmival, ócska újságokkal, könyvekkel, száraz virágokkal, temérdek kicsorbult haszontalan porszedővel: kancsók és korsócskák, márvány- és porcelán-kutyuskák, majmocskák, pástoriánykák, tányérkák és hamutálcsák tömegével.

Lena megállt a tálaló előtt és pipiskedve kukkantott be a nyitott szekrényfiókba.

— Hová lett innen a pénz? — csipogta, anyja felé fordítva kicsit megelégnéül arcát.

Mitya zajosán rúgta ki maga alól a széket és rohant a fiókhöz. Kezével beletúrt a lim-lomba, mérgesen nézett Lenára és anyjához fordult:

— Micsóda? Már az egész pénzt elköltözted? Igen? És ha nekem kirándulásra fog kelleni?

Anyja szeme előtt egy Grigorovics-kötet s benne a boldogtalan Anton sorsa. Nem mindjárt érti, mit akarnak tőle:

— Kirándulásra? Hát vegyél, mit kiabálsz!

— De nincs! — ordít Mitya és a fiókra mutat.

— Mitya, nem szép így kiabálni...

— De ha nekem kirándulásra kell?

Jevdokija Ivanovna kissé bambán nézi Mitya izgatott arcát, aztán végre föleszmél:

— Nincs? Igazán? Kérdezd csak meg a lányt! Lehetetlen, hogy mindent elköltött volna!

Mitya rohan a konyhába. Lena ott áll a nyitott fióknál és elmélázik. Anyja lapoz egyet könyvében. A konyhából berohan Mitya és üvölt, mint egy riadójel:

— Azt mondja, hogy maradt még a fiókban harminc rubel! De ott nincs!

Az asztalnál, amelyen még ott a reggeli maradványa, Jevdokija Ivanova a tizenkilencedik század második felében él. Nincs kedve abba-hagyni a szenvedések kellemetes történetét és előrerukkolni néhány évtizeddel, nem szívesen állítja át magát a harminc rubel kérdéséhez. És ma szerencséje van: a komoly, hozzáférhetetlen Konsztantin hűvös hangon megszólal:

— Mit kiabálsz úgy? Én vettem el a harminc rubelt. Nekem kell.

— És semmit se hagytál? Azt hiszed, ez jól van?! — mereszti rá izgatott szemepárját Mitya.

Konsztantin nem felel. Kisasztalához megy és saját dolgaiba merül. Bármennyire is föl van háborodva Mitya, azért tetszik neki bátyjának biztos fellépése. Mitya tudja, hogy Konsztantinnak van egy nagy barna bőrtárcája, amely Mitya szemében titokzatos, érdekes dolgokat rejtget: pénzt, holmi írásokat, színházjegyeket. Konsztantin soha nem beszél tárcájának titkairól, de Mitya néha megfigyelheti, mikor bátyja rendezget benne.

De e pillanatban ez sem kecssegteti és nyugösködve felpanaszolja:

— Nekem kirándulásra kell!

Senki sem válaszol neki. Lena az éjjeliszekrényénél anyja táskájában kotorász. A táska fenekén két rubel és némi aprópénz búsul. Lenának nem sok kell: az óvodában semmit se lehet vásárolni, hanem az utcá-sarkon árulnak fagyaltot, ez pontosan ötven kopekbe kerül. Lena alsó-ajkába harapva szedi ki az aprópénzt. Önála a pénzügyi válság el van intézve, a felnőttekkel már nincs mit beszélnie és nem is emlékszik az imént kitört botrányra. Három húszkopekest tart a kezében. De a szerencse forgandó. Mitya gonosz keze villámgyorsan elkapja Lena tenye-

réről a pénzt. Lena ránéz és üres tenyerét Mitya felé nyújtva csendesbékésen így szól:

— Ott maradt még. Ez fagylaltra kell.

Mitya benézett a táskába és egész tartalmát az ágyra szórta. Lena lassacskán összeszedte, amennyi neki kellett és kivonult az előszobába. Mitya sem közölte anyjával pénzügyi sikerét és még csak be sem csukta a táskát. Minden maradt a helyén, s a szoba a maga porlepte rendtelenségében elcsitult. A le nem takarított asztalon legyek reggeliztek. Konsztantin távozott utoljára, miután gondosan kulcsra zárta le a fiókját. Jevdokija Ivanovna nem vette le szemét a könyvről, átköltözött a párnákkal zsúfolt díványra.

Késő este a családfő is benézett a szekrényfiókba, elmélázott fölötté, aztán így szól:

— Duszja kériek, igazán elfogyott a pénz?... De hiszen csak öt nap múlva lesz fizetés, hogy leszünk?...

— A gyerekek vették el a pénzt... nekik kellett.

Nikita Konsztantinovics még tündökött egy darabig a fiók fölött, aztán mellényzsebéből előhúzott egy gyűrött bankót, megnézte s aztán olvasó neje előtt megállott:

— Nézd Duszja, mégis be kellene valahogy osztani... Valami számadást... vagy mit... Még öt nap van a fizetésig.

Jevdokija Ivanovna férjére emelte szemét, amely régimódi aranykeretű csipetével volt fölfegyverezve:

— Nem értem... miféle számadást?

— Hát... valamilyet mégis, pénzről van szó...

— Ah Nikita, olyan hangon mondd azt a szót, hogy „pénz”, mintha az volna a legfőbb dolog a világon. És ha kifogyott! Ettől még nem kell fölforgatni életelveinket.

Nikita Konsztantinovics leveszi kabátját s betakarja vele a kis ajtót, amely mögött — a másik szobában — a gyerekek alszanak. Felesége harcrakész pillantással követi, de Nikita Konsztantinovics nem szándékozik vitatkozni. Régóta hitvallója felesége elveinek és nem is az elvek nyugatalanítja most, hanem az a gond, honnan vesz fizetésig pénzt.

Jevdokija Ivanovna mindamellett szükségesnek tartja, hogy férje erkölcsi pilléreit megszilárdítsa.

— Nem kell, hogy a gyerekek már ebben a korban megismerjék mindenféle pénzelszámolások csinját-binját. Nem elég, hogy a felnőttek egyebet se tudnak, csak mindig: pénz, pénz, pénz! A mi gyerekeinknek minél távolabb kell felnevelődniök az ilyen anyagi elvektől. Nagyon helyes, hogy a gyerekeink nem pénzsóvárok, becsületesen csak annyit vesznek el, amennyi kell nekik. Rémes volna, gondold csak el: tizenkét éves korban számolni és elszámolni! Ez az üzleti szellem úgyis megmérgezte a civilizációt, nem találod?

Nikita Konsztantinovicsot kevésbé érdekli a civilizáció sorsa. Szerinte az ő kötelessége az, hogy jól vezessen egy szovjet üzemet. Ami

a civilizációt illeti, Nikita Konsztantinovics közömbösségében képes rá, hogy észre se vegye annak időelőtti pusztulását az üzletesség mérgező hatása következtében. De nagyon szereti a gyerekeit és felesége szavaiban van valami vigasztaló és kellemes. Tulajdonképpen igaza is van. Mire való gyerekeknek az üzleti szellem? Ezért aztán nyugodt lélekkel szenderül el az erény atmoszférájában, amelyet Jevdokija Ivanovna szavai teremtenek meg körülötte. Elalvás előtt elhatározza, hogy másnap ötven rubel kölcsönt kér Pizsov főkönyvelőtől.

Már-már megrebbenti az álom Nikita Konsztantinovicsot, amikor tudatában utoljára Pizsov életvidám alakja merül föl és eszméletének maradványában felvillan neki, hogy Pizsov üzletes szellemű ember és mindent számon tart: a pénzt is, a gyerekeket is és az életvidámsága meg a mosolya sem egyéb mint „tartozik” és „követel” mosoly formájában. De itt már az álom kezdődött.

Reggel Nikita Konsztantinovics étlen-szomjan ment munkába, mint rendesen. Jevdokija Ivanovna pedig egy óra múltán beszólt a gyerekszobába:

— Kosztya, van pénz nálad?

Kosztya a párnán feléje fordította álmától duzzadt arcát és tárgyilagosságon hangon megkérdezte:

— Mennyi kell?

— Csak vagy húsz rubel...

— Mikor adod meg?

— Fizetéskor. Öt nap múlva...

Kosztya könyökére támaszkodva kihúzta nadrágzsebéből barna bőrtárcáját és szó nélkül átnyújtott anyjának két tízrubelest.

A mama átvette a pénzt és csak a küszöbön sóhajtott nagyot. Úgy rémlett neki, mintha fiánál olyasmit látna, ami üzletességre emlékeztet.

Ivan Prokofjevics Pizsov mértéktelenül elhízott. Hogy őszinte legyek, életemben nem láttam még egy ilyen hájas embert. Nyilván egészségtelen elzsírosodás volt ez, de Ivan Prokofjevics sohasem panaszkodott, mozgékony volt és fáradhatatlan, csakúgy virult akár egy fiatal. Ritkán nevetett, de puha vonásai annyi örömet és humort árasztottak, hogy akár ne is nevetett légyen. Ivan Prokofjevics arcán nevetés helyett minduntalan ide-oda ugráltak huncut zsírpárnácskái és sokkal többet árultak el róla, mint a nyelve, noha az is meglehetősen mozgékony volt. A Pizsov család eléggé bonyolult: vézna, nagyszemű feleségén kívül volt egy kilenc- és egy tizennégyéves fia, egy csinos tizenhatéves unokahuga, aki koránál fejlettebbnek látszott, továbbá egy nevelt lánya, a tízéves Várjusa, akit Ivan Prokofjevics egy barátjától kapott örökbe. Volt még egy nagymama is ott, külsőleg nagyon rozoga öregecske, de rendkívül jókedvű, nevetős és nagy tréfamester.

Pizsovéknál mindig vígan voltak. Tizenkét évi ismeretségünk alatt egyetlen napra sem emlékszem, hogy ne lett volna náluk kacagás, dévaj

tréfálkozás. Szerettek egymás rovására is mókázni, mindannyian aktívan keresték a tréfát s gyakran úgy látszott, mintha lesben állva, ármányosan azt várnák, micsoda kalamitás éri a szomszédot, hogy mulathassanak a rovására. Ez a szokás surlódásokra és összeütközésekre vezethetett volna, de ilyesmi náluk sohasem fordult elő. Ellenkezőleg, az ilyen „ármánykodás” mintha csak arra kellett volna nekik, hogy csirájában elfojtsanak vele mindenféle komolyabb kellemetlenséget az életben. Talán ezért nem volt az ő családjukban soha bánkodás és sírás, veszekedés és surlódás, rossz hangulat és borulátás. E tekintetben nagyon emlékeztettek a Vetkin-családra, csak ott kevésbé hangos volt a jókedv, nevetés.

Pizsovéknál alig fordult elő betegség. Csak egy esetre emlékszem, amikor magát Ivan Prokofjevics vette le lábáról az influenza. Velem idősebb fia, Pavlusa, közölte ezt. Eleven, ragyogó arccal szaladt hozzám, irónikus mosolyt villantott rám és fürge szeme egy pillantással mindent felhabzolt az asztalomon.

— Apánk ma kidőlt a sorból. Orvost hívtunk, influenzája van. Ma nem tud munkába állni és engem kért, hogy mondjam meg... Látja? Mondom neki: mér, hogy én sose vagyok beteg? Ő is csak tettei magát!

— Az orvos mondta, hogy influenzás?

— Igen. De úgy-e az nem veszedelmes? Kicsit rosszul van, ez az egész. Eljön majd hozzá?

Ivan Prokofjevics ágyban feküdt s mellette a kisasztalon konyakos-üveg és kis poharak. A hálószoba ajtófélfájához támaszkodva állt a kisebb fiú és a kislány s rémes grimaszokat vágtak az apjukra. Látszott, hogy Ivan Prokofjevics csak az imént háritotta el sikeresen ennek a testvérpárnak valamilyen mókás támadását, mert arcán a zsírpárnák diadalmasan ugráltak és ajkán is ott ült az elégedettség.

Mikor Szevka, a fiú, meglátott, ugrott egy nagyot és hangosan nevetett:

— Apa aszondja, hogy a konyak orvosság. Úgy-e, nem igaz?

Varjusa az egyik fehér ajtószárnyon hintázva, csendes, de maró gúnnyal jegyezte meg:

— Mindig azt mondta, hogy aki először megbetegszik, az semmirevaló ember. Most meg fogta magát és ő lett beteg...

Ivan Prokofjevics megvető fintort vágott Varjusára:

— Te haszontalan! Ki lett először beteg, én?

— Hát ki más?

— A semmirevaló ember — Varjusa Pizsova...

S most Pizsov szenvedő pozával gyujtott rá az „Igor hercegből”:

Ah! én jó atyám,

Ah! én jó anyám!

Varjusa csodálkozva nézett rá:

— De mikor, mondd, mikor jajgattam én így?

— Hát amikor a hasad fájt.

És Pizsov saját hasát nyomkodva bólogatott. Varjusa hangos kacajra fakadt és a dívánra hemperedett. Pizsov diadalmas mosollyal fogta a konyakos üveget és engem kért:

— Ugyan vigye el innen ezt a szerencsétlen gyereket, megszokta, hogy őt ricinussal gyógyítják és engem is azzal kínál.

Szevkának a szája is tátva maradt. Ezt a vágást nem várta s nem tudott visszavágni. Pizsov szája mosolyra húzódott:

— Aha! — s aztán megkínált:

— Igyék egy pohárával.

En csodálkoztam:

— Beteg maga, vagy csak mókázik? Miért kell most inni?

— De miért ne? Gondolja meg: nyolc évig nem voltam beteg. Most olyan jól jön ez nekem, mintha együttömben elkészültem volna az egész évi mérleggel. Konyakot is ihatok, olvasgathatok, ágyban heverek, mindent helyembe hoznak, meglátogatnak — tisztára ünnep! Parancsol egy pohárával?

Most előbújt valahonnan a nagymama és a beteg körül tett-vett zsörtölődve:

— Ki látott ilyet, nyáron betegnek lenni? Nyáron még a kódis is táncol, télen meg a cár is didereg. Kitaláltak holmi influenzát. Miért, hogy azelőtt nem volt nálunk ez a betegség? Összel persze meghűltek az emberek, jött a hideglelés, nyílalás. Igaz, azokat a nyavalyákat is pálinkával gyógyították. Az én apám más orvosságot nem is látott. Magába is önti, magára is dörzsöli, betegségtől is jó, egészségtől is.

Szevka és Varjusa egymás mellett ültek a divánon és kedveskedő ironiával nézték vidám kis nagyanyójukat. Most bejött a konyhából unokatestvérük, a szép Fénya, kezét hátratette, rótvörös fejét csóvalta és fényes, szürke szeme elmosolyodott:

— Hát ez az orvosság egészségesnek is segít?

Kezünkben az aranyszín itallal telt kispoharak adták meg szó nélkül a választ. Ivan Prokofjevics félrehajtott fejjel kérte:

— Fenyicska, te kis okosom, ugyan mondj még valami ilyen szellemeset!

Fénya elpirult, megpróbált tovább mosolyogni, de nem sikerült neki, inkább megfutamodott a konyhába. A két néző a divánon hadonászva kiáltott utána valamit. Szevka még mindig diadalmas hangon, élénken szólt hozzám:

— Ma mindenkit csipked, mert hogy beteg. Bezzeg legyen csak egészséges, majd akkor ő is megkapja a magáét!

És a fiú fogsora már-már megvillant, de inkább visszafojtotta mosolyát és azt nézte, milyen hatást tett apjára a tréfás csipkelődés. Apja hunyorgott és megvakarta tarkóját:

— Látja, mit lehet ezzel kezdeni? Még ő fenyeget engem, — majd adnék én neki, ne lennék csak beteg! Fülöncsipném...

De azért ebben a vidám családban a legszigorúbb fegyelem uralkodott. Pizsovékban megvolt az a ritka képesség, hogy a fegyelemből kellesmes, életvidám elemet varázsoltak, anélkül, hogy meglazították volna. A gyerekek eleven képéről mindig leolvashattam a teltrekésztséget és az éber, sokoldalú tájékozódást, ami nélkül fegyelem nem is lehetséges.

Különösen tetszett nekem a Pizsov-család pénzügyi berendezkedése. Ez egy befejezett rendszernek látszott, rég kipróbált tapasztalatok és megszokott kedves hagyományok alapján.

Pizsov elhárította magáról ennek a rendszernek szerzőségét. Így beszélt:

— Dehogyan én találtam ki! Magától értetődik, hogy a család gazdasági kötelék is. Nem én találtam ki, hogy az ember pénzt kap és pénzt költ. És ha egyszer pénz van, rendnek is kell lenni. Csak az költekezik rendetlenül, aki lop. És ha egyszer van kölcsön és hitel, annak rendszere is kell, hogy legyen. Nem én találtam azt ki. De meg aztán itt vannak a gyerekek, mikor tanulják meg a rendet, ha nem most.

Leginkább az a körülmény ejtett bámulatba, hogy Pizsov nem vezetett otthon semmiféle könyvelést. Semmit sem írt föl és a gyerekeket se szoktatta rá. Szerinte ez a családban fölösleges:

— A könyvvitel az ellenőrzéshez szükséges. Dehát mi csak heten vagyunk, magunkat ellenőrizzük. Ha az ember nekilát mindent felírni, bürokraták lesznek a gyerekekből. Az se jó. Tudja, hogy a magunkfajta könyvelőkből kerül ki a legtöbb bürokrata. Ez már szinte velejár, hogy az ödög vigye el.

Pizsov virgonc szeme észrevett minden részletet a családtagok pénzügyi műveleteiben, anélkül, hogy könyvet vezetett volna róluk. A zsebpénzt szabadnap előtti este adta ki, elég ünnepélyes keretek között. Etkezés után nem széledtek el, Fénya leszedte az asztalt és maga is leült, Pizsov kitétte maga elé pénztárcáját és megkérdezte:

— Na Szevka, futotta a zsebpénzből?

Szevka kezében a maszatos pénztárca olyan sokrétű, hogyha ki nyitja, harmonikához hasonlít. Szevka az asztal alatti kirázza a tenyerébe és előkerül egy húszkopekes és egy ötkopekes.

— Nézd, még maradt huszonöt kopek, — mondja a fiú.

Varjusa tárcája ugyanilyen bonyolult és ravasz, de nem foltos, hanem tiszta, mert egy üres cukorkásdobozban tartja. Szevka gúnyos pillantással méregeti a tárca gyanús kövérségét:

— Varjuszka megint beszózta a pénzt!

— Megint beszózia? — kérdi Pizsov tágranyított szemmel. — Rémes. Mi lesz ennek a vége? Mennyi pénzed van?

— Mennyi? — Varjuszka komoly képpel szemléli tárcájának tartalmát. — Itt van egy rubel, meg ez is egy rubel... És még... ez is együtt egy rubel.

Édes ártatlansággal néz apjára és tárcája mellé kirak néhány pénzdarabot és két vadonatúj rubelest.

— Ejha, — szól arrafelé ágaskodva Szevka.

Az idősebbek barátságos rokonszenvvel szemlélik ezt az elszámolást, nem veszik elő tárcájukat és nem mutatnak pénzt.

— Varjuska gyűjt a nyaralásra, — mosolyog Pavlusa.

— És nem is nyaralásra, hanem másra, egészen másra. Kis edényre és kisasztalra, és babalámpára.

— Kérlek, ahogy parancsolod, — hagyja rá az apja.

Mindig csodáltam, hogy Pizsov sohasem faggatta gyerekeit, mire költötték és mire szándékoznak költeni pénzüket. Később rájöttem, hogy ez nem is kellett, mert a családban nem titkolóztak.

Pizsov tárcájából aprópénzt vett elő és szétosztja a kicsik között:

— Nesze neked rubel. És neked is. Elveszett ruhelekért nem vállalkok felelősséget. Kértek a pénzt megszámolni, mert utólagos felszólamlások nem vétetnek figyelembe.

Szevka és Varjusa gondosan megszámlálják a pénzt. Varjuska kétszer is átrakosgatta a nikkeltet és ravasz szemvillanással nevetett apjára:

— Nézd csak, milyen vagy te. Adjál csak még egyet!

— Dehát mért? Ott megvan a tíz.

— Nézz ide: egy, kettő, három...

Pizsov maga elé gereblyézi a pénzt és eltűzött tempóban számlálja:

— Egy, kettő, három, négy, öt, hét, nyolc, kilenc, tíz. Hát mit akarsz még?

Varjusa zavartan ágaskodik fel székében és megint elkezd egy ujjal szétrakni a nikkelpénzt. De Szevka hangosan fölkapag:

— Haha! De hogy számolta? Nem jól számolt. Öt, azután mindjárt hét. Pedig hát öt után hat következik.

Apjuk komolyan bólint:

— Na nézzük. Majd meglátjuk.

Összedugják fejüket és együtt kezdik előlről a számolást. Kiderül, hogy mégis tíz a nikkél. Pizsov kacag, hogy csakúgy reng a hája. Csak Fénya szeme villan nagybátyjára ravasz módon: ő észrevette, hogy vett oda tárcájából még egy tízkopekát.

A kicsik végre összeszedik vagyonukat és berakják kincstárukba. Most az idősebbekre kerül a sor. Pavlusa három rubelt kap egy hétre, Fénya ötöt. Pizsov megkérdezi:

— Elég lesz?

— Elég, — bólintanak.

— Hát legyen is elég. Január elsejéig nincs fizetésemelés. Majd ha lesz, akkor meglátjuk. Igaz?

Nemcsak Pizsov várja a fizetésemelést, hanem Fénya és Pavlusa is. Pavlusa gyárüzemi iskolába jár, Fénya ipartanfolyamot végez. Ösztöndíjukat a családi kasszába teszik, ez megdönthetetlen törvény, amelynek helyességében senki sem kételkedik. Fizetéskor Ivan Pizsov néha meg is beszél a családi tanácsban:

— Bevétel: az én fizetésem, négyszázhetvenöt. Pavlusáé — negyven, Fényáé — hatvanöt, összesen ötszáznyolcvan. Na most: mamának a ház-

tartásra kettőszázhetven, a tí zsebpénzettek ötven, igen? Tehát ez háromszázhusz, marad kettőszázhatvan. Tovább?

Most nagyanyó selypít az ő zugából:

— Tudom én, mire akar kilyukadni: megkívánta a rádiót, aféle négylámpásat, vagy mit. Már a múlt hónapban is ezt emlegették. Valami kétszáz rubelbe kerül. Rádiót venni, azt igen!

— Dehát a rádió — veti közbe nevetve Pavlusa — mit gondolsz, a rádió talán nem kultúra?

— Micsoda kultúra az? Ordít, herseg, füttyül, — csak pénzkidobás. Ha kultúrát akarsz, cipőt végy magadnak, az igen. Nézd meg, milyen cipőben jár Fénya!

— Én várhatok, — mondja Fénya. — Inkább vegyünk rádiót.

— Cipőre is jut, — szólal meg a családő.

— Igaz, — üvölt Szevka, — rádió is, cipő is. Látnod nagymama? Ez igen!

Eféle költségvetési tárgyalások ritkán fordulnak elő Pizsovéknál. Az ilyen problémákat rendszeren már fölmerülésükkor csaknem észrevétlenül intézik el.

Ivan Pizsov ezt a módszert tartja legokosabbnak:

— Ez is mond valamit, amaz is hozzátesz valamit, így aztán kijön a helyes megoldás. Értelmes nép az enyim, -- könyvelőcsemeték.

Az volt a jó Pizsovéknál, hogy nem restelték nyilvánítani legtávolibb óhajtaikat és álmaikat, amelyek azonnali megvalósításáról szó sem lehetett. A négylámpás rádió eleinte ezek közé tartozott. Ugyanígy Szevka szánkója és más hasonlók. Prózaibb tárgyak beszerzéséről nem kellett sokáig álmodozni. Fénya egyszer a tanfolyamról hazaérve csak úgy odavetve szólt Pavlusának:

— Ez az utolsó pár harisnyám. Stoppoltam, stoppoltam, de tovább nem megy. Muszáj újakat venni.

Este aztán ugyanilyen egyszerűen fordult nagybátyjához:

— Adjál pénzt harisnyára.

— Fizetésig nem ér rá?

— Nem, sehogyse...

— Na, nesze.

A harisnyavásárlás nem a zsebpénz rovására ment. Abból szappant, fogport és egyéb pipereszert vettek, mozira, cukorkára, fagyalitra, írószerekre is abból jutott.

Mindig kedvem telt ebben a vidám családban és szigorú pénzügyi rendszerében. Itt a pénznek jellege nem emlékeztetett sem holmi magasztos istenre, sem gonosz sátánra. Egyszerűen az élet megszokott kényelme volt, amelyre nem kellett semmiféle morális megerőltetést vesztegetni. Pizsovék mindennapi hasznos életkellékeihez tartozott a pénz és éppen ezért nem hevert szanaszét, de nem is őrizgették harpagoni fukarsággal. Ivan Pizsov tartotta magánál, egyszerű és meggyőző komolysággal, mint minden olyan tárgyat, amire szükség van.

V. FEJEZET

A regék és mondák, a csodálatos balladák és hősköltemények gyakori tárgya az a szerencsés király és királynő, akinek egyetlen fiút vagy egyetlen lányt adott az Isten. Ezek a királyfiak vagy királynők mindig a szépség és szerencse varázslatát hozták magukkal. Még azok a veszedelmes kalandok, amelyek nem mentesek holmi szeszélyes tündérektől, előre megjósolt ördögi beavatkozástól — azok is csak arra valók, hogy kihangsúlyozzák ezeknek a kiválasztottaknak végzettszerű sikereit. Még a halál, a legyőzhetetlen és kikerülhetetlen sötétség e fatális figurája sem boldogul az ilyen szerencsefiakkal: mindig akad kéznél egy jószívű varázsló, szolgálatkész halandó vagy halhatatlan, valamint nem kevésbé jószívű és szolgálatkész opera- és balett-szövegíró.

Ezeknek a boldog-mesehősöknek alakjából mindig bizonyos derűs báj árad. Mi az, amivel elbűvölik az olvasót és nézőt? Sem a tetteik, sem az elméjük, tehetségük, még csak nem is a ravaszságuk. Egyetlen tulajdonságuk maga a téma: hogy egyetlenek, királyfi vagy királynő, de a király egyetlen gyermeke. Ez a téma nem kíván más logikát, csupán a siker és fiatalság logikáját. A királyfi ösidők óta hatalmas, gazdag, a szépség ragyogása, tisztelet, szeretet övezi. Jövője végzettszerűen és elvitathatatlanul ragyogó, jog szerint illeti a boldogság, ha nem is mentes vetélytársaktól és akadályoktól.

A királyfi nápsugaras alakja korántsem olyan testetlen, mint aminőnek első pillanatban látszik és nem is áll oly messze a mi életünkétől. A királyfi nemcsak a mi képzeletünk szüleménye. Sok néző és olvasó, sok papa és mama tart otthon, a szerény családi körben ilyen királyfiakat és királykisasszonyokat, ugyanilyen boldogságra, sikerre rendeltetett lényeket.

A szovjet család csak közösség lehet. Ha elveszti a közösség jellegét, elveszti nagyrészt annak a jelentőségének, amit a nevelés és életboldogság megszervezésének feladata ruház rá. A közösségi jelleg elvesztése különböző módon lehetséges. Ezek közül egyik legellerjedtebb az úgynevezett „egyke-rendszer”.

Még a legjobb, legszerencsésebb esetekben, tehetséges és figyelmes szülők számára is az egyetlen gyermek nevelése rendkívül nehéz feladat.

*

Pjotr Alexandrovics Ketov a Földművelésügyi Népbiztosság egyik központi szervében dolgozott. A sors sok szerencsét juttatott neki osztályrészül s nem csupán kegyes ajándékként. Ketov erős ember s ha a sors az ő kezébe kerülne egyszer, ő határozná meg a sors osztályrészét.

Pjotr Alexandrovics Ketov eszes ember, az elemzés mestere, de sohasem merült el teljesítményeinek szemléletében. Mindig a jövő áll előtte: ha annak nagyszerű távlatába pillant, ugyanakkor örülni, nevetni, álmodozni is tud, mint egy gyerek, meg tudja őrizni friss voltát, okos szemé-

nek nyugodt tekintetét és beszédének meggyőző erejét. Jól látja az embereket, minden megismert életet ki is akar ismerni. Az emberek között is ilyen pontosan elemző szemmel jár, egyik elől kitér, másikat szívesen követi, a harmadik mellett szigorúan menetel, a negyediket higgadtan torkonragadja s magyarázatot követel tőle.

Oithonában a fegyelmezett kényelem rendje uralkodik, kiolvasott könyvek sorai, tisztántartott szőnyegek és a pianinón Beethoven mellszobra.

Családi életét bölcsen és derűsen rendezte be. Ifjúkorában okosan szerető szemmel mérlegelte az útjába került szép lányokat és pontosan kielemezve egyéniségüket, kiválasztotta közülük Nina Vasziljevna, akinek szép szürke szeme nyugalmas, egy kicsit gúnyoros természetire vallott. A férfi tudatosan adta át magát érzelmeinek, alaposan és tartósan lett szerelmes, barátsággal, finom és lovagias férfiúi fölényvel ékesítette föl szerelmét. Nina Vasziljevna ezt a fölényt kedves iróniával ismerte el és bizakodva szerette meg Pjotr Alexandrovics férfias erejét és derűs bölcsességét.

Fiuk, Viktor, születésekor, Pjotr Alexandrovics így szólt a feleségéhez:

— Köszönöm, kedves. Ez a gyermek még csak nyersanyag, de mi majd igazi, nagy férfiút nevelünk belőle.

Nina Vasziljevna gyöngéd és boldog mosollyal felelt:

— Drágám, ha egyszer a te fiad, akkor jó ember is lesz.

De Pjotr Alexandrovics nem érzett hajlandóságot, hogy túlértékelje őseinek erényeit és a vérségi köteléket mint biztosítékot, — ő szentül hitt a nevelés mindenhatóságában. Meggyőződése volt, hogy az emberek általában hanyagul, össze-vissza nevelnek, hogy nem tudnak igazán foglalkozni a nevelés ügyével, úgy, ahogy kellene: mélyrehatóan, kitarítóan, következetesen. Komoly, szülői alkotómunkát látott maga előtt.

Kétéves volt Viktor, amikor Nina Vasziljevna fiának becézgetése közben megkérdezte férjét:

— Na, látod, most a fiad jár már és beszél. Meg vagy vele elégedve?

Pjotr Alexandrovics nem tagadta meg magától az élvezetet, hogy elgyönyörködjék Vityában: a kisfiú nagynövésű, pirosposzgás, vidám gyerek volt. És Pjotr Alexandrovics így felelt:

— Meg vagyok elégedve a fiammal. Nagyszerűen tápláltad, gondoztad. Megállapíthatjuk, hogy munkánk első részét befejeztük. De most aztán kézbe kell venni a fiút.

Magához vonta Vityát, térde közé állította s mégegyszer megfenyegette apai gyöngédséggel:

— Kézbeveszünk! Igaz?

— Idasz, — mondta Vitya — és melyik kezsedbe vesel?

Vityából áradt az életöröm, a felhőtlen vídamság. Ebben a leendő nagy emberben minden egészséges volt és tiszta, tekintete nyugodt volt

és világos, apjának sokatígerő homloka, szürke szemében anyjának könnyed humora, — szülei büszkéi is lehettek rá és gyönyörű jövőt vártak számára.

Nina Vasziljevna minden nap megfigyelte, hogyan növekszik szemeláttára az ő anyai sikere: fia egyre szebb, kedvesebb, bájosabb lett, beszédképessége gyorsan fejlődött, magabiztos gyermeki gráciával járkált-futkosott, leírhatatlan kedvességgel tudott tréfálni, nevetni, kérdezősködni. A kisfiú annyi eleven gyönyörűséget okozott, hogy némileg háttérbe szorította még a leendő nagy embert is.

Nina Vasziljevnanak a jelen szép volt s a holnapra nem is akart gondolni. Egyszerűen csak együtt akart élni ezzel a magateremtette léttel, gyönyörködni akart benne és büszke volt rá. Sok más idegen gyermeket látott, figyelmesen szemügyre vette őket és jólesően érezte át azt a ritka emberi felszabadultságot, hogy senkit sem irigylet.

Es egyszer csak rettenetesen megkívánta, hogy még egy ilyen gyönyörű gyermeki életet hozzon létre. Elképzelt Vitya mellett egy szőke, kékszemű kislányt, okosarcút, nevetőszeműt, egy lánykát, akit talán... Lidának nevezne. Roppant hasonlított Vityára, s ugyanakkor valahogy még eddig nem volt, a világon egyetlen, amit oly nehéz szeme elé bűvölni, éppen mert még sohasem élt, mert csak Nina Vasziljevna anyai boldogsága tudja megteremteni.

— Petrusz! Én kislányt akarok!

— Mi az, mit mondasz? — csodálkozott Pjotr Alexandrovics.

— Szeretném, ha kislányunk lenne.

— Még egyszer meg akarod szenvedni az anyaságot?

— Nem, azt akarom, hogy éljen az a kislány, érted? A leendő kislány.

— De bocsáss meg, Nina, honnan tudod, hogy okvetlen lány lesz? Hát ha fiú lesz?

Nina Vasziljevna egy pillanatra eltűnődött:

— Egy második fiú? Ez is gyönyörű volna. És végül... majd a harmadik lehet lány. Milyen aranyos kis kompánia lesz!

Az öröm és a szégyenlős asszonyi izgalom rohamában csaknem elsodorta férjét:

— Hallod, Petrusz, micsoda bürokrata vagy te, rémes! Fiú volna, olyan, mint Viktor, érted? És azért mégsem olyan, tudod, hanem valami más. Kedves, különös! Lányunk meg azután is lehet! Milyen család lesz az, képzeld csak el!

Pjotr Alexandrovics kezét csókolt feleségének s azzal a bizonyos fölénytel mosolygott rá, amit elejétől fogva meghonosított köztük.

— Nina, ez komoly kérdés, beszéljük meg.

— Na jó, gyere, beszéljük meg.

Nina Vasziljevna még volt győződve, hogy az ő képzeletében oly gyönyörűen kirajzolódó családi kép férjét is kecsgetni fogja és ezúttal mellőzi hüvös fölényét. De már mialatt beszélt, érezte, hogy az élet ele-

ven nagyszerűsége helyett csak egy csomó közhely, indulatszó, tanács-talan taglejtés, lapos asszonyi fecsegés az, amit az egészségből ki tud hozni. Férje nyájasan leereszkedve nézte s az asszony nagyot fohászkodva elhallgatott.

— Nina, nézd, nem lehet ennyire átadni magunkat holmi ősi ösztönnek!

— Micsoda ösztönnek? Én emberekről beszélek, leendő emberekről...

— Ezt csak úgy képzeled, ösztön beszél belőled...

— De Pjotr!

— Várj csak galambom, várj. Ezen nincs mit restelni, ez fenséges ösztön, én értelek téged. Én is ugyan-~~gy~~ vagyok vele. Az a szép család, amiről te beszélsz, engem is vonz, de van ennél egy nemesebb, egy, szébb cél is, figyelj ide.

Az asszony megadóan hajtotta férje vállára fejét, aki a könyvszekrény üvegfalára pillantgatva símogatta a nő kezét, mintha annak áttetsző fényében csakugyan valami nagyszerűséget látna.

Arról beszélt, hogy népes családban csak középszerűségeket lehet nevelni; így nevelődik fel az átlagemberek tömege, ezért olyan ritka a nagy emberi karakter, a szürke tömegből való szerencsés kivétel. Neki meggyőződése, hogy nagy embert csak úgy lehet nevelni, ha az apa és anyja neki adja minden szeretetét, értelmét, képességeit. El kell vetni a család fogalmával kapcsolatos „nyáj”-elgondolásokat, hogy a család nem egyéb, mint nyüzsgő gyerekcsereg, azok rendetlen gondozása, az elemi szükségletek gondja, táplálásuk, ruházásuk, taníttatásuk is, úgy-ahogy. Nem, a fiúnak mélyreható, finom, csiszolt nevelőmunkára van szüksége. Nem lehet azt sok gyerekkel megosztani. Felelősséget kell vállalni a minőségért. Jó minőség pedig csak az alkotás koncentrációjával lehetséges.

— Gondold el, Nina, mi csak egy embert adunk, de az nem lesz átlagember, hanem a megtestesült okosság, az élet díszé...

Nina Vasziljevna behúnyt szemmel hallgatta férjét, érezte vállának könnyű mozgását, amikor kezét fölemelte, látta selymes haját és a gyönyörű gyerekcsereg képe ködbetűnt s helyén fölmerült egy ragyogó, férfias, finomnevelésű ifjú, aki nagy tettekre hivatott, aki a jövő nagy embere. Ez az alak valahogy testetlen és vértelen volt, mint valami távoli mesehős, mint egy mozikép. Tegnapi álomképe életteltesebb volt és kedvesebb, de férjének hangja, gondolatmenete, szokatlan és merész ereje, s az az örök női vonás, hogy szívesen meghízik a férfiú erejében — mindez együtt annyira teljes és hézagtelen volt, hogy Nina Vasziljevna nem akart ellenkezni. Gondosan takart bánattal búcsúzott el anyai álmaitól és így szólt:

— Jól van, drágám, rendben van, te messzebbre látsz. Legyen úgy, ahogy akarod. Dehát... eszerint... minékünk sohasem lesz több gyermekünk?

— Nina, nem szabad, hogy legyen, soha!

Ettől a naptól kezdve Nina Vasziljevna életébe valami új költözött. Körülötte minden komolyabbá vált, maga az élet is bölcsőbbé és felelősebbé, mintha csak most haltak volna el végérvényesen mellőle a bábúi, s múlt volna el örökre leányos gondtalansága. Ha különösnek hangzik is, csak most, mikor lemondott az alkotó anyaságról, most érezte át igazán az anyasors teljes nagyságát.

Viktorban is másképp gyönyörködött. Azelőtt is mérhetetlen sokat jelentett neki s már gondolni sem tudott arra, hogy ne legyen, de azelőtt a fiú eleven bájától eredt minden életöröme, mintha valami különös, életfakasztó szépséget sugárzott volna. Most azonban a fiú csak ő maga volt, még mindig drága és szép, de mintha rajta kívül már semmi se volna egyéb, se álmom, se élet.

Viktor ettől még kedvesebb és még vonzóbb lett, de a szeretet mellé odatelepedett a lelket fojtogató aggodalom. Nina Vasziljevna eleinte nem is adott számot magának arról, mi ez az aggodalom. Van-e értelme? Szükséges-e? Csak akaratlanul elnézte fiának arcocskáját és hol gyanúsán sápadtnak, hol ernyedtnak, hol véznának látta. Féltekenyen örködött hangulata, étvágya fölött és minden semmisségben valami baj rémhírnökét látta.

Később ez enyhült. Viktor nőtt s fejlődött és ekkor anyját más kezdte aggasztani. Ez a félelem hirtelen támadt, nem dermesztette szívét, nem homályosította el tudatát, ez egyszerűen mindennapos, megszokott velejárója lett életének.

Pjotr Alexandrovics semmi különösét nem vett észre feleségénél. Pedig eltűnt kedves humora, nyugodt, derűs arcvonásai valami szigorú szépséget öltöttek s szűrke szeme elvesztette ragyogását, tisztább lett és áttetszőbb. A férfi ilyen magyarázatot talált erre: telnek az évek, tűnik az ifjúság s vele együtt az arcvonások bája. De azért míg minden szép, az élet új kincseket ígér, ki tudja, talán még tökéletesebbeket, mint az ifjúság kincsei. Észrevette feleségénél ennek az új aggodalomnak születését, de úgy vélte, hogy ez áldás, hiszen talán az aggodalomban éli ki magát az igazi anyai boldogság.

Ő maga nem érzett félelmet. Szigorúan megosztotta egyéniségét a munkája és a fia között. Ebben is, abban is sok igazi emberi erőfeszítés rejlett. Viktor napról-napra csillogóbb képességeket mutatott. Pjotr Alexandrovics mintha mindennap természeti kincsekkel és váratlan szépségekkel bővelkedő új birodalmat fedezett volna fel. Felesége is egyetértett vele, amikor férje így szólt:

— Figyeld meg, mennyire meglátszik a munkánk ezen a kis emberen!

Felesége visszamosolygott és szigorú, kristályos pillantásában föl-villanni látt a öröm ritkán megjelenő mosolyát.

Viktor gyorsan haladt előre. Ötéves korában helyesen beszélt oroszul és németül, tízéves korában kezdett megismerkedni a klasszikusok-

kal két év múlva eredetiben olvasta és élvezte Schillert. Pjotr Alexandrovicsot magát is meglepte gyors lépéseivel. Szinte elkápráztatta fiának szellemi ereje, tehetségének mélysége és hogy mily szabadon sajátítja el a legnehezebb és legfinomabb gondolatkanyarokat és szóösszetételeket.

Minél tovább fejlődött Viktor, annál határozottabbá vált jelleme. Pillantása hamar elvesztette az elsőleges emberi közvetlenség fényét és egyre gyakrabban lehetett észszerű és tartózkodó figyelmet, bírálatot olvasni benne. Pjotr Alexandrovics örömmel fedezte fel mindebben az ő híres analíziseinek gyümölcseit. Viktor sohasem szészélyeskedett, jól összefért környezetével, de szája szögletében megjelent az a megértő „maga elé”-mosolygás, ami kicsit hasonlított anyjának fiatalkori mosolyához, csak hidegebb volt és zárkózottabb.

Nemcsak egész környezetét, hanem szülőit is ezzel a megértő mosollyal szemlélte. Viktor méltányolni tudta önfeláldozó munkájukat, szülői örömeiket és büszkeségüket. Jól látta, hogy szülei valami kivételes utat készítenek elő neki és érzett magában annyi erőt, hogy kivétel legyen. Látta és érezte magán az anyai féltést, látta ennek a félelemnek egész szegényes indokolatlanságát s erre is csak megértően mosolygott. Szülei szeretetétől, gondoskodásától és reményeitől övezetten Viktor nem tévedhetett. Ő volt a család központja, egyetlen principiuma, hitvallása. Korán ébredt analízáló erővel, felnőtthez illő logikával ismerte föl az események törvényszerűségét, azt, hogy szülői úgy iparkodnak mellette, mint akaratséltől ültársak. Ez kényelmes szokássá, kellemes esztétikává vált nála, szüleinek is örömet szerzett és fiúk tartózkodó figyelemmel néztek rá, akik nem akart nekik ellentmondani.

Az iskolában kitűnően tanult és szemmel láthatóan túlnőtt az iskolán. Társai nemesak képességeikben, hanem élethelyzetükben is gyöngébbek voltak nála. Közönséges gyerekek voltak azok, beszédeseek, könnyen izgulók, akik egyszerű játékokban lelték örömeiket, a tornater kezdetleges mérkőzéseiben. Viktor akadálytalanul végezte iskolai pályáját, nem pazarolt energiát apró surlódásokra, nem fecsért el magát véletlen szimpátiákban.

A Ketov-család élete boldogan folydogált. Nina Vasziljevna elismerte, hogy férjének van igaza: nagyszerű fiút neveltek. Nem sajnálkozott hajdani álmainak elmúlásán. Azt a mélységes gyöngédséget, amely valamikor egy nagy vidám családot rajzolt képzelete elé, most Viktor gondozása váltotta föl. Ettől a gondoskodástól az anya nem látta meg fiának egyre hidegebb tartózkodását, amelyben ő csak erőjelét gyanította. Azt sem vette észre, hogy családjukban az érzések rendszeres adagolása és temérdek közhelyszerű megnyilvánulás honosodott meg. Sem ő, sem férje nem jöttek tudatára annak, hogy most megfordított folyamat kezdődött: a fiú kezdte átforgatni szüleinek egyéniségét. Tudata alatt, minden elmélet és cél nélkül tette ezt, kizárólag mindennapos kívánságaitól vezérelve,

Tanárainak ajánlására Viktor a kilencedik osztályt átugrotta és győzelmesen vonult be a főiskolára. Szülői visszafojtott lélekzettel hajtottak fejet a győzelem harsonái előtt. Ettől kezdve az anya úgy szolgálta fiát, mint egy rabnő. A Ketov-családban hihetetlen gyorsasággal ment végbe most az erők átcsoportosulása, és a fiú nevelésének aprólékos munkája szinte magától értetődően, minden ünnepélyesség nélkül végződött. Az apa még megengedte magának néha, hogy elbeszélgessen fiával különböző problémákról, de már nem volt meg benne régi, biztos fölénye, s ami a fő, nem olyan valaki állt előtte, aki nevelésére szorult volna.

Viktor egyszer csak kimaradt a Komszomolból. Apja véletlenül tudta ezt meg egy beszélgetés alkalmával és merte kifejezni csodálkozását:

— Te kimaradtál a Komszomolból? Nem értelek Viktor!...

Viktor félrenézett és kissé duzzadt arcáról nem tűnt el a mosoly, amelyet ő most állandóan hordott, mint egy egyenruhát és amely nem fejezett ki egyebet, mint udvarias élénkséget és teljes közönyt környezetével szemben.

— Nem kimaradtam, hanem egyszerűen kiestem — szolt csendesen — ez a legegyszerűbb és legtörvényszerűbb.

— Szóval te most nem vagy komszomolc?

— Következtetésed, apám, bámulatosan helyes. Ha egyszer kiestem, tehát nem vagyok benne.

— Dehát miért?

— Tudod mit, papa? Meg tudom érteni, hogy téged kétségbeejt ez a fontos esemény, a ti nemzedéketek számára mind ennek még volt jelentősége...

— És a tiéteknek?

— Mi a magunk útján járunk.

Viktor még mindig azzal a mosollyal tűnődött el valamin és nyilván meg is feledkezett apja jelenlétéről. Pjotr Alexandrovics köhécselve kezdte lapozgatni asztalán levő hivatalos írásait. Lapozgatás közben önmagát fürkészte s nem fedezett föl sem ijedelmet, sem valami nagy csodálkozást. Fölvillant előtte egy szintén hivatalos gondolat, helyettesének fiáról, aki sohasem lépett be a Komszomolba. Azután ugyancsak ilyen száraz megállapítás a dialektikáról. Minden új nemzedék valóban különbözik az előttejárótól. Nagyon lehetséges, hogy Viktort a Komszomol nem elégíti ki, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy az utóbbi időben mily bámulatos matematikai képességeket árult el.

Viktort tizenhétéves korában külön engedéllyel vették föl a matematikai szakra és nemsokára ott is bámulatba ejtette tanárait ragyogó tehetségével, tudásával és erős törekvésével, hogy behatoljon a matematika legmélyére. Pjotr Alexandrovics, az apja, szinte észre sem vette, mikor engedte át fiának dolgozószobáját, amely most valóságos oltára lett Viktor Ketovnak, a leendő matematikai lángésznek, az új nemzedék

képviselőjének, aki kétségtelenül futárvonat-sebességgel viszi előre az emberiség történetét. Pjotr Alexandrovics titkos gondolataiban előre látta, hogy ennek a nemzedéknek tettei valóban bámulatosak lesznek, hiszen ő és kortársai nem hiába törtek számára utat, ő pedig különösen bölcs elhatározással koncentrált fia nevelésére minden eszközt s így pályát nyitott olyan géniusznak, mint Viktor. Pjotr Alexandrovics lelkében valami új apai büszkeség vert tanyát, de külső magatartása ez időben nem vallott függetlenségre. Azt a szót, hogy „Viktor“, majdnem misztikus hódolat árnyalatával kezdte kiejteni. Most, a munkából visszatérve, nem pillantgat vidáman szerteszét, nem mosolyog, nem tréfálkodik, hanem némán bólint felesége felé és fiának bezárt ajtajára nézve, halk hangon suttogja:

— Viktor itthon van?

— Dolgozik — felel csendesen Nina Vasziljevna.

Pjotr Alexandrovics csodálatosképpen megtanult lábujjhegyen járni. Kezével egyensúlyozva lépdel az ajtóhoz és óvatosan bekukkant:

— Szabad?

Mindíg valami ünnepélyes átszellemültséggel jön ki a fiától és nem mulasztja el megjegyezni:

— Viktor előre megy, egyszerűen halad. Valószínűleg ott tartják az egyetemen, professzort csinálnak belőle.

Nina Vasziljevna megadóan mosolyog:

— Milyen érdekes! De tudod, engem nyugtalanít valami: mintha egészségtelen házsnak indulna. Túl sokat dolgozik, félttem a szívét.

Pjotr Alexandrovics ijedten néz a feleségére:

— Gondolod, nincs rendben a szíve?

— Nem tudom, csak félek...

És most új ijedelmek, új szenvedések következtek. Napokon át fürkészik fiúk arcát s lelkükben az elragadtatás és odaadás aggodalommal vegyül. Majd újabb örömek és új izgalmak jönnek, betöltik életüket, mint az ár hullámai előntik a partot s azoktól nem látni az élet apró eseményeit. Nem látszik az sem, hogy a fiú már régóta nem gyöngéd fiú, hogy nincs egy kedves szava hozzájuk, hogy két új öltönyt vett, mialatt apja elnyúlt ruhákban jár, hogy anyja készíti el fürdőjét és takarít utána s a fiú mégcsak annyit sem mond, hogy „köszönöm“. Nem veszi észre a szülők gyors öregedését és egy súlyos betegség valóban aggasztó tüneteit sem.

Mikor Viktor egyik egyetemi évtársát temették, ő nem ment el a temetésre, otthon olvasott. Pjotr Alexandrovics csodálkozva felfigyelt erre:

— Nem voltál a temetésen?

— Nem. Nem voltam — felelt Viktor s le sem tette a könyvet.

Pjotr Alexandrovics fürkészőn, sőt fejcsóválva nézett fiára, olyanmódon nyugtalanította és elhidegítette. De ez a benyomás is nyom-

talánul eltűnt és feledésbe ment, mint ahogyan ragyogó nyári napok során feledésbe megy az egy napi ború.

Nem halották a szülők egy új életmotívum morajló közeledését sem: akármilyen kitűnően tanult is Viktor, nem tagadta meg magától az élvezeteket, gyakran maradt el hazulról és hazajövet alkoholszagot és idegen illatokat hozott magával, arcára fagyott mosolyában kétes emlékek villantak föl, de soha egy szóval sem avatta be apját és anyját ebbe az új életébe.

Mikor Viktor utolsó egyetemi évét végezte, Pjotr Alexandrovicsnál az orvosok gyomorfekélyt fedeztek fel. Sápadt lett, lesóványodott, összecsugorodott. Az orvosok sebészi beavatkozást javasoltak s attól teljes gyógyulást reméltek, de Nina Vasziljevna magán kívül volt már csak a gondolatára is annak, hogy férjének egy gyomordarabját kívágják és valami bélsövét más helyre varrják át. Viktor továbbra is élte a maga külön életét, a szobájában vagy házon kívül.

A műtéti kérdése valahogy eldöntetlen volt. Pjotr Alexandrovics régi jóbarátja, egy ismert sebész, dühösen ült a beteg ágyánál. Nina Vasziljevna egészen összetört a rázúdult szerencsétlenség alatt.

Viktor kiöltözködve, flakstól szagosan lépett be és szokott mosolyával, szokott arc kifejezésével szorította meg az orvos kezét:

— Mi újság? — kérdezte.

Pjotr Alexandrovics gyönyörködve nézett fiára:

— Ép most tűnődünk az operáción. Nagyon rábeszél.

Viktor még mindig mosolyogva szakította félbe apját:

— Igaz, papa, nincs nálad öt rubel? Jegyem van az operába... Csak minden eshetőségre... Nincs egy vasam se...

— Hogyne, hogyne — felelt Pjotr Alexandrovics — van nálad pénz, Nina? A doktor minden áron műtétet akar, de Nina fél. Én pedig magam se tudom...

— Nincs mit félni attól. Megvan a pénz? — szólta Viktor és átvette anyjától az öt rubelt. — Mert tudod színházba pénz nélkül... valahogy...

— Kivel még? — kérdezte Pjotr Alexandrovics, elfeledkezve fekélyéről.

— Mindig akad valaki — felelt kitérőleg fia, a fekélyről szintén megfeledkezve. — Kulcsot viszek, mama, lehet, hogy soká maradok...

Meghajolt a sebész előtt búcsúzásul, mosolyogva, és távozott.

A szülők úgy tettek, mintha mi sem történt volna.

Néhány nappal később Pjotr Alexandrovics súlyos rohamot kapott. Sebész barátja ágyban találta és dühösködött:

— Nem értem. Kultúreberek vagytok vagy vademberek?

Feltúrte kabátujját, vizsgálódott, hallgatózott, köhécselt és káromkodott. Nina Vasziljevna gyógyszerládba szaladt, megrendelte az orvos-ságot s mikor visszatért, sápadó rémülettel kérdezgette:

— Na, hogy van?

Folyvást az órát nézte, türelmellenül — nyolc órára lesz kész az orvosság. Ki-kiszaladt a konyhába s hozta be a jeget. Ekkor lépett ki szobájából Viktor s indult a kijárat felé. Anyja a konyhából kijövet útját állta és fáradt, remegő hangon így szólt:

— Vitya, talán elmennél a patikába... Az orvosság már kész és ki is van fizetve. Okvetlenül kell... Mondta az orvos...

Pjotr Alexandrovics párnáján arra fordította lázas arcát és kínosan mosolygott fiára. Egy felnőtt, tehetséges fiú látványa még gyomorfekély esetén is kellemes. Viktor anyjára nézett és szintén elmosolyodott.

— Nem, nem lehet. Várnak. Kulcsot viszek magammal.

Erre a sebész felugrott, nekiment. Nem tudni, mi volt a szándéka, de arca elsápadt. Aztán pedig egyszerűen, de hevesen így szólt:

— Minek fárasszuk. Magam is elhozhatom. Semmiség az egész!

Kikapta a receptet Nina Vasziljevna kezéből. Viktor a kapunál megkérdezte:

— Ön biztosan másfelé megy? — mondotta. — Én a belvárosba tartok.

— Persze, hogy másfelé — felelt az orvos megvetően.

Mikor visszatért az orvossággal, Pjotr Alexandrovics még mindig feküdt és lázas arccal, száraz, éles pillantással nézett Viktor szobájának ajtajára. Barátjának szivességét is elfelejtette megköszönni és egész este szótlan maradt. Csak amikor a sebésztől búcsúzott, akkor szólalt meg határozott hangon:

— Bánom is én... Csináljátok meg a műtétet. Nekem minden mindegy.

Nina Vasziljevna karosszékébe hanyatlott: az ő életében már nehéz volt megkülönböztetni, hol végződik az öröm és hol kezdődik a bánat. A bánat és öröm között váratlanul megjelent az egyenlőség jele.

A műtét különben jól végződött.

Ez csak egy a szomorú históriák közül, amelyben az egyetlenke, a királyfi szerepel. De ilyesmi gyakran előfordul. Nem kell, hogy sorba lálogassanak engem az egyetlen gyerekek szülői, egyáltalán nem akarok rájuk ijeszteni, csak azt meséltem el, aminek életem során tanuja voltam.

Szerencsés esetek is előfordulhatnak az ilyen családokban, vannak olyan kivételesen finómézők szülők, akik meg is találják a helyes hangot gyermekükkel szemben és tudnak neki baráti környezetet is teremteni, ami bizonyos mértékben pótolja a testvéreket. Különösen egyedülálló anyák, vagy özvegyember apák egyetlen gyermekében bukkantam gyakran kitűnő jellemre. Ilyen esetiben a súlyos veszteség, vagy a magány kétségtelenül keserű hányattatása nagy erővel mozgósítja a gyermekí szeretetét és gondoskodást és gátat vet az önzés kifejlődésének. Csakhogy az ilyen eset a szenvedés, a bánat szültette szokott lenni, már magába véve is beteges jelenség és semmiképen sem oldja meg az egyke problémáját. A szülői szeretetnek egyetlen gyermekre való összpontosítása — igen nagy eltévelyedés.

Milliónyi — igenis, milliónyi példával lehetne bizonyítani a népes családban született gyermekek sikerességét. Viszont az egyetlen gyermek sikerült volta rendkívül ritka. Ami az én személyes tapasztalatomat illeti, ha a legzaboláltanabb önzéssel találkoztam, ami nemcsak a szülők boldogságát, hanem a gyermekek boldogulását is tönkretette, hát akkor az majdnem kivétel nélkül egyetlen fiú vagy lány jellemében volt.

Burzsóá-család „egykeje” nem jelent olyan társadalmi veszedelmet, mint minálunk, mert ott már a társadalom jellege sem áll ellentétben az egyetlen sarjadék nevelésének művoltával. A formális udvariassággal leplezett ridegség, gyengén fejlett szimpátiák, az önzés egyeduralkodói szokásai, kiméltelen törtetés, erkölcsi gátlástalanság és közöny az egész emberiség iránt — mindez a burzsóá-társadalomban természetes, de a szovjettársadalomban beteges és káros jelenség.

A szovjet családban az egyetlen gyermek megengedhetetlen központjává válik a társadalom alapsejlijének. A szülők, még ha akarnák sem tudnak szabadulni a káros engedékenységtől. Legfeljebb a szülői „szeretet” természetellenes gyöngesége csökkenti némileg a veszedelmet. De ha ez a szeretet csak normális mértékű, már veszélyt rejt magában: mert a szülői boldogság minden reménye arra az egyetlen gyermekre korlátozódik, s ha azt elveszíti — mindent elveszít.

A sokgyermekes családban egy gyermek halála mélységes bánatot okoz, de ez azért sohasem kalaszcifra, mert hiszen a megmaradt gyermekek ezután is gondot, szeretetet igényelnek s mintegy biztosítják a családi közösség fennmaradását. Viszont nem lehet szomorúbb dolgot elképzelni, mint amikor a szülők elárvultan maradnak az üres szobákban, amelyek lépten-nyomon elhalt egyetlen gyermekükre emlékeztetnek. Az, hogy egyetlen a gyermek, elkerülhetetlenül a nyugtalanság, elvakult szeretet, félelem és rémület összpontosításához vezet.

És ugyanakkor az ilyen családban semmi nincs, ami természet-szerűen ellensúlyozná ezt. Nincsenek testvérek, sem idősebbek, sem fiatalabbak, következésképpen nincs is meg a gondoskodás, a szeretet, a játék tapasztalata, nincs kit utánozni, nincs kit respektálni és végül nincsenek közös örömök, közös erőfeszítések — egyszerűen semmi sincs, még csak köznapi szomszédság sem.

Igen ritka esetekben az iskolai, pajtási közösség helyre tudja állítani az individualizmus kifejlődésének természetes gátjait. Az iskolai közösségnek ez igen nehéz feladat, mivel hogy a családi hagyományok az addigi irányban halnak tovább. A Dzerzsinszkij-típusú gyermekintézmények inkább megbírkóznak ezzel a feladattal, de magától értetődik, hogy legjobb ezeket a gátakat magában a családban fölláttítani.

A szovjet családban az egyke nevelésének veszedelmes útja végső soron ahhoz vezet, hogy a család elveszti közösségi jellegét. Az egyke-rendszerben a közösségi jelleg elvesztése határozottan mechanisztikusan megy végbe: egyszerűen nincs a közösségnek elég fizikai eleme a

családban, az apa, anya és gyermek mennyiségileg, típusbeli különbségüknél fogva csak könnyű, laza épületet tudnak alkotni, amely a diszproporció első tüneténél összedől és ilyen diszproporcióvá, aránytalansággá válik a gyermek központi helyzete.

A családi közösséget más, hasonlóan „mehanisztikus” jellegű csapások is érhetik. Ilyen például valamelyik szülő halála. Az esetek túlnyomó többségében még az ilyen szörnyű csapás sem vezet katasztrófához, vagy a közösség szétszóródásához; a családot megmaradt tagjai rendesen továbbra is össze tudják tartani. Azok a csapások, amelyeket mi „mehanisztikus” jelzővel illetünk, nem a legrombóbbak.

Sokkal nehezebben bírja ki a családi közösség a lassú szétzúllás- okozta pusztító hatást. Az ilyen hatásokat ugyancsak önkényesen, „kémiai” hatásoknak nevezhetjük. Már rámutattam, hogy az „egyetlen gyermek” „mehanisztikus” típusa pusztán azért is kell, hogy balsikerhez vezessen, mert óhatatlanul kiváltja a túlzott szülői szereteten megnyilvánuló, „kémiai” reakciót.

Ez a „kémiai” „vegyi” reakció a legfélelmetesebb a családban. Felsorolhatnánk jónéhány formáját, de én most csak egyre szorítkozom különösebben, amelyik a legkárosabb és legsúlyosabb.

Orosz és külföldi írók mélyen bepillantottak az emberi lélek legkomorább szakadékaiba. Tudvalevőleg a szépirodalom jobban feldolgozta a bűnözést, vagy általában a sérült egyéniségek témáját, mint a normális köznap, vagy pozitív erkölcsi jelenségeket. A gyilkos, tolvaj, áruló, szélhámos vagy kicsinyesen aljas, semmirekellő típusok lelkeségét számtalan irodalmi változatból ismerjük. Az ember lelkenek legiszonyatosabb zugai sem titokzatosak már számunkra. Mindaz, ami a régi társadalomban természetesen rothadásnak indult, lebilincselte az olyan látnokok érdeklődését, mint Dosztojevszkij, Maupassant, Szaltikov-Scedrin, Zola figyelmét, nem is beszélve Shakespeare-ről.

Igazságot kell szolgáltatni a szó e nagy művészeinek: sohasem voltak írgalmatlanok bukott hőseikhez, mindig a történelmi humanizmust képviselték, ami föltétlenül az emberiség egyik legnagyobb vívmánya és díze. Talán csak egyetlen gonoszított — az árulás — nem talált kegyelmet az irodalomban, hacsak nem számítjuk Leonid Andrejev-től a „Judás Iskariot”-ot, de ez a védelem is nagyon gyöngé és hatástalan volt. Minden más esetben a bűnös vagy aljas ember sötét lelke mélyén megőrzött valami derűsebb zúgot, egy kis oázist, ahol még a legutolsó gonosztevő is mégiscsak ember maradt.

Ezt a kis zúgot igen gyakran a gyermekszerepet, saját vagy idegen gyermek iránt érzett szeretet világította be. A gyermek — a humanizmus eszméjének egyik szerves része, mintha a gyermekség volna az a határ, ahol a bűnözés megtorpan. A gyermek ellen elkövetett bűn áthágja az emberség e határát és a gyermek iránti szeretet — némi mentséget szolgáltat a legnyomorultabb lénynek is. Dosztojev-

szkij „Bűn és bűnhődés“ című művében az a jelenet, mikor az utcán elgázolt Marmeladov zsebéből kisgyerekeknek szánt édesség került elő, úgy hat ránk, mint egy kegyelmi kérvény.

De teljes joggal támaszthatunk bizonyos követelést a szépirodalommal szemben. Van olyan gonosztett, amelyet analizise nem is érintett még s ez éppen a gyermekeknek okozott bántalom.

E pillanatban egyetlen egy szépirodalmi műre sem emlékszem, amely olyan apának vagy anyának lelkeségével foglalkozna, aki kisgyermekai irányában megtagadta szülői kötelezettségeit s a gyermekeket a sors önkényére bízva, züllésnek szolgáltatta ki. Igaz, itt volna az öreg Karamazov, de az ő gyermekei nem szenvedtek hiányt semmiben. Előfordulnak az irodalomban elhagyott, törvénytelen gyermekek, de ilyen esetekben még a leghumánusabb frók is inkább a szociális problémát látták, mintsem a szülőkét. Voltaképpen helyesen tükröztették a történelmet. Az a földesúr, aki a parasztlányt gyermekével együtt elhagyta, egyáltalán nem tekintette magát apának. Az ő szemében nemcsak az az egy leányanya és gyermeke, de az egész parasztság egyszerűen „csőcselék“ volt, amellyel egyáltalán nem fűzte össze semmiféle erkölcsi kötelék. Nem érzett apai vagy házastársi lelkiismeretfurdalást, egyszerűen azért, mert az „alsóbb néposztály“ mindenmű lelki harc porondján kívül állt. Tolsztoj Leó arra irányuló agitációja, hogy az „úri erkölcsiséget“ átvigye az „alsóbb néposztályokra“ is, haszталannak bizonyult, mert az osztálytársadalom alapjában véve képtelen az ilyen „felvilágosulásra“.

Az az apa, aki gyermekét — olykor még minden anyagi támogatás nélkül is — eldobja magától, szintén „mehanisztikus“ jelenségnek tűnhetne föl szemünkben, ami lehetővé tenné, hogy optimisztikusabban nézzük az ilyen nagy csapást elszenvedett családok helyzetét. Elhagyta, hát elhagyta — nincs mit tenni. A családból eltűnt az apa figurája, a helyzet világos: a családi közösségnek apa nélkül kell tovább existálni, azon iparkodva, hogy minél jobban mozgósíthassa erőit a további életküzdelemre. Ebben az esetben a családi dráma tárgyalagosan nézve miben sem különbözne attól a helyzettől, mikor a család az apa halála következtében árvul el.

Amde legtöbb esetben az elhagyott gyermekek helyzete bonyolultabb mint az árvaké.

Szépnek látta az életet még nemrégiben Jevgénija Alexejevna, szép és híven őrzött emlékei voltak a szerelemtől, amely ifjúságán áthullámozott. Ennek a szerelemnek nyomán nőtt ki egy nagy élet-tartalom — a család, és annak az érzése, hogy az élet becsületes, bölcs és szép, olyan aminőnek lennie kell. Ha el is szállt már a tavasza, majd jön utána, ugyanolyan komoly törvényszerűséggel, a csöndes, meleg nyár. S még sok melegség van hátra, sok napfény és öröm.

A családban Jevgénija Alexejevna-val egy sorban állt a férj, Zsukov, az az ember, aki nem is olyan régen még szerelmes szavakat váltott vele. A szerelemből éppen maradt a gyöngédség, az élettársi háladatosság jóleső érzése s a baráti fesztelenség. Zsukovnak hosszú arca, nyerges orra volt. Kerekdedebb, szebb orral ellátott arcokat lépten-nyomon kínál az élet, de egyet sem olyant, melyhez a szerelemnek, az együtt megtett boldog életűnek annyi emléke, s az eljövendő örömeknek annyi reménye fűződnék, s ezért Jevgénija Alexejevna-t nem csábította a további válogatás lehetősége. Zsukov — jó, gondos férj, szerető apa és tisztességes ember.

Ez az élet váralanul derékbátort. Egy este Zsukov nem tért haza a munkából s reggelre Jevgénija Alexejevna rövid levelet kapott:

„Zsénja, nem akarlak tovább ámitani. Érted? Becsületes akarok maradni. Anna Nikolajevna-t szeretem és vele élek tovább. A gyerekeknek küldök havonként kétszáz rubelt. Bocsáss meg. Köszönök mindent! N.”

A levél végére érve Jevgénija Alexejevna ráeszmélt, hogy valami borzasztó történt, de hogy mi történt voltaképpen, nem ment a fejébe. Másodszor is, harmadszor is elolvasta a levelet. Minden egyes elolvasott sor lassanként föltárta titkát s ezek a titkok édeskevésbé hasonlítottak a leírt sorokhoz.

Jevgénija Alexejevna tanácstalanul körülnézett, megdörzsölte halántékát s újra a levélbe meredt, mintha még nem mindent olvasott volna. Szeme valóban felkapott valami újat: „Becsületes akarok maradni”. Felesillanó reménye nyomban szertefoszlott és újra ugyanolyan élesen hasított belé a katasztrófa.

S egyszerre, bántó magátólértetődéssel rászabadult s körülrajzolta egy csomó hivatlan, sekélyes gondolat: a kétszáz rubel, a drága lakás, az ismerősök arca, a könyvek, a férfiöltömvök. Jevgénija Alexejevna megrázta fejét, a szemöldöke felhúzódott s hirtelen ott termett előtte a maga legborzasztóbb, legútálatosabb valóságában: az elhagyott feleség képe. Hát csakugyan az lett belőle, eldobott asszony? És a gyerekek? Elhorzadva nézett körül: a tárgyak álltak a helyükön, mintha misem történt volna. A hálószobában az ötéves Olga forgolódott ágyacskájában, a szomszéd lakásból tompa kopácsolás hallatszott. Jevgénija Alexejevna-t hirtelen az az elviselhetetlen érzése támadt, mintha őt, Igor és Olgát valaki hanyagul becsomagolta volna valami ócska újságpapírosba s kidobta volna a személtárába.

Néhány napig úgy jött-ment, mint az alvajáró. A józanság pillanataiban, mikor az íróasztalhoz ült, komolyan, megfontoltan, két ök-lére nehezedő fejfel — elgondolkozott. Eleinte a gondolatok rendezett sorokban jöttek: a sértődöttség, a bánat, a közeljövő nehézségei, valami maradék-szerelem Zsukov iránt — engedelmesen felsorakoztak előtte, mintha csak felkínálnák magukat az át- meg átgondolásra.

Aztán az egyik öklől véletlenül kinyilik és tenyérre simul, s akkor már a szempárt takarja, onnan pedig dől a könny, a gondo-

latok rendje összekúszalódik, s már csak a szenvedés görcse, az eldobottság kibírhatatlan érzése marad.

Mellette éltek, játszottak, kacagtak a gyerekei. Jevgénija Alexejevna riadtan nézett rájuk, rendbeszedte magát gyorsan, mosolygott s mondott valami értelmeset. Csak éppen szeme ijedt rebbenését nem tudta rejtteni előlük, már kezdték is csodálkozva nézegetni. A legelső napon gondolt rá, hogy mondania kell valamit nekik, apjuk távollétének okáról, s azt mondta, ami hirtelen eszébe jutott:

— Apa elutazott és soká elmarad. Megbízást kapott messzire, nagyon messzire.

Az ötéves Olgát se a „soká“, sem a „messze“ nem győzte meg. Minden csengetésre kiszaladt és búsan tért vissza anyjához: „Mikor jön apa? Mikor?“

Es ebben a rossz álomban észre sem vette Jevgénija Alexejevna, hogyan tapad hozzá puha, meleg mancsaival a megszokás: már nem ébred reggelenként az iszony érzésével, kezd már praktikus dolgokkal foglalkozni, meghányja-veti, miket adjon el elsősorban, már ritkábban sír.

Nyolc nap múlva egy ismeretlen asszony jött Zsukov megbízásából cédulával, amin nem volt megszólítás:

„Kérem e sorok átadójának kiadni fehéreneműimet és ruháimat, borotváló-készletemet, s az albumokat — munkatársaim ajándékait; a télikabátomat s a középső fiókból azt a néhány köteg levelet is. N.“

Jevgénija Alexejevna kiszedte a szekrényből a három öltönyt s kiterített néhány újságpapírost a széles dívánra, hogy becsomagolja azokat. Azután még eszébe jutott a fehérenemű, a borotva, a levelek, s elgondolkozott. Mellette állt a tízéves Igor s feszülten figyelte anyját. Észrevette, hogy elgondolkozott, összeszedte magát s csengő hangon szólt:

— Bepakkoljam? Anyu, add ide, becsomagolom.

— Jaj, jaj, — nyögött fel Jevgénija Alexejevna, leült a dívánra s csaknem elsírta magát. De meglátta a szótlanul álló idegen nőt s ingerülten mondta:

— Miért jött csak így, üres kézzel? Hogy csomagoljam be ezt a sok cók-mókot? Mibe?

A nő megértő részvétellel nézte a dívánon szétteretett újságokat, s elmosolyodott:

— Azt mondták, majd csak akad itt valami koffer vagy kosár... Igor felugrott:

— Kosár? Persze, hogy van. Anyú, tudod, az, amelyik a szekrény mögött van. A szekrény mögött. Behozzam?

Jevgénija Alexejevna Igor szemébe nézett. Abban nem látott egyebet, csak fürge készséget, hogy ő majd behozza a kosarat. Erre anyja is megenyhült és elmosolyodott.

— Ugyan, kisfiam, nagyobb a kosár, mint te magad.

Magához vonta fiát és megcsókolta a fejét. De Igor kibontakozási öleléséből és tüsténkedett:

— Könnyű az! Anyú, te ehhez nem értesz.

A lármára előjött a hálósobából Olga is s megállt az ajtóban, karján a mackójával. Igor szaladt az előszobába s onnan recsegés, fészegetés zaja hallatszott be. Bevonszolta a kosarat a szoba közepére. Jevgénija Alexejevna szépen összehajtogatta a ruhákat a dívánon. Gondolta, mégse lenne illő, csakúgy össze-vissza dobálni őket; gondosan szétsimította a kabátok ráncait, a nadrágzsebeket, nyakkendőket. Igor és Olga szakszerű érdeklődéssel nézte ezt a műveletet s ajkuk megrándult, ha anyának fennakadása volt valamiben. Aztán a fehérneműre került a sor. Igor megszólalt:

— Az ingek, az ingek szétbomlanak. És most a ruha is összegyűrődik.

Jevgénija Alexejevna elismerte: bizony összegyűrődik. De aztán hirtelen megbicsaklott:

— Bánom is én! Vasalják ki. Mi közöm hozzá?

Igor csodálkozó szemét meresztett rá. Anyja dühösen dobálta be a kosárba a három csomó levelet és a borotva-felszerelést. A vörös tokból a fehérneműre szóródtak a parányi kék borítékokba bujtatott kis pengék.

— Jaj, kiszóródik! — kiáltott bosszankodva Igor és össze akarta szedni a pengéket.

— Kérlek, ne dugd bele mindenbe az orrodatt! — kiáltott rá Jevgénija Alexejevna. Eltolta Igor kezét és hevesen becsapta a kosarat.

— Vihet! — szólt oda az asszonyhoz.

— Levél nem lesz? — kérdezte az félrehajtott fejjel.

— Levél? Micsoda levél? Nem, csak menjen!

A nő finomkodóan az ajkába harapott, vállára emelte a kosarat és elment, óvatosan mozogva az ajtóban, hogy bele ne akadjon.

Jevgénija Alexejevna utánabámult, a dívánra ült és támlájára dőlve sírvafakadt. A két gyerek rácsodálkozott: Igor összeráncolta orrát s ujjával tovább piszkálta az fróasztal posztójában azt a lyukat, amit még Zsukov cigarettája égetett belé. Olga az ajtóhoz támaszkodott mackóját a földre dobta s mogorván szemlélődött. Mikor anyja megnyugodott kicsit, Olga odament hozzá, s mérgesen kérdezte:

— Minek vitte el a kosarat? Micsoda néni ez? Minek vitte el?

A kislány kívárt, még mindig mogorván, hogy az anyja adós maradt a felelettel, s akkor megint rákezdte:

— Apú ruháit, meg az ingeit... Minek vitte el?

Jevgénija Alexejevna hallgatta a kislány nyafogását s eszébe jutott, hogy a gyerekek még nem tudnak semmit. A ruhák elszállítása, lám, már Olgának is gyanús. Ami Igori illeti, ő talán már tud is mindent, az udvaron is elmondhatták neki. Zsukov eltűnése bizonyára feltűnt már az egész házban.

Jevgénija Alexejevna Igorra pillantott. Ahogyan a fiú ott, látszólag a posztóval foglalkozva, elmerült figyelemmel nézett maga elé, ebben a pózban volt valami talányos. Igor ránézett az anyjára, aztán megint a lyukat babrálta. Anyja eltolta Olgát, aki még mindig feleltre várt s Igor húzta magához. A fiú megadással állt térdénél.

— Tudsz valamit? — kérdezte izgatottan Jevgénija Alexejevna.

De Igor csak pislantolt egyet s mosolyogva felelt:

— Nem. Nem értem, mit beszélsz. Hogy tudok-e? Mit?

— Apuról valamit.

Igor elkomolyodott.

— Apuról?

Elfördította fejét s kinézett az ablakon. Olga anyja kezét huzigálta s folytatta az iménti mérges dohogását, ami elterelte a figyelmet Igor csökönyös hallgatásáról:

— Minek vitte el apu ruháit? Mondd már, anyu!

Jevgénija Alexejevna eltökélten kelt fel a dívánról s föl-alá járkált a szobában. Újra a gyerekeit nézte. Azok ketten most egymást nézték s Olga már mókásan hunyorgott bátyjára, — kis életében nem várt semmi kellemetlenséget s nem tudta, hogy apjuk otthagya őket. Jevgénija Alexejevnának hirtelen eszébe jutott Anna Nikolajevna, az ő vetélytársnője. Láttá kíváncsian fiatalos teltségét a fekete selyemburokban, csinosan fésült haját, szürke szemének kicsit kihívó pillantását. Elképzelte e mellett a szépasszony mellett a magasnövésű Zsukovot — ugyan mi fűzi őket össze egyébként, mint pusztá élvezetvágy?

— Mikor jön meg apu? — kérdezte váratlanul Igor megint azzal az egyszerű bizalmassággal, mint ahogyan akár még tegnap is beszélt. A két gyerek anyjára nézett. Jevgénija Alexejevna elszánta magát:

— Nem jön vissza többet...

Igor elsápadt és pislogni kezdett. Olga hallgatta a beállt csendet, nyilván nem értett valamit s megkérdezte:

— Mikor, anyu, mondd, mikor jön meg?

Jevgénija Alexejevna most már szigorúan és hidegen felelt:

— Söhasem jör meg. Soha! Nincs apátok. Nincs. Értitek?

— Szóval meghalt? — szólt Igor anyja felé fordítva mozdulatlan, fehér arcát.

Olga a bátyjára pillantott és visszhangozta:

— ... meghalt?

Jevgénija Alexejevna magához vonta a gyerekeket és beszélt hozzájuk a leggyöngédebb, simogató hangon, amitől neki magának is könnybeborult a szeme s a gyengéd hang fájdalommal s görcsösödött:

— Az apátok elhagyott benneteket, értitek? Elhagyott. Nem akar velünk élni. Most egy másik nénivel lakik és mi nála nélkül leszünk. Hárman leszünk csak: én, Igor és Olga, több senki.

— Szóval megházasodott? — kérdezte Igor mogorván elgondolkozva

— Igen.

— Te is férjhez fogsz menni? — Igor hidegen nézett az anyjára, mint egy kis emberke, aki becsületesen iparkodik megérteni a felnőttek érihetetlen szeszélyeit.

— Én nem hagylak el titeket, drágáim — fakadt sűrű Jevgénija Alexejevna. — Ne féljetelek. Meglátjátok, minden jó lesz.

Összeszedte magát.

— Menjetelek játszani. Olga, ott a mackód a földön...

A kislány szó nélkül lemaszott anyja térdéről és kezével felső ajkát csípde. Nekiindult és belopogott a hálószobába. Az ajtóban le-guggolt a mackóhoz, félálábanál fogva felemelte és hanyagul a játéksarokba dobta. Aztán leült a kicsi festett székre és elgondolkozott. Csak annyit értett, hogy az anyja bánkódik, sír s ezért nem lehet odamenni, nem lehet odamenni megkérdezni tőle megint csak ugyanazt, amire pedig feleletet várt, akármi lesz is, hogy „mikor jön haza? Mikor jön haza apu?”

A legelső napok voltak a legnehezebbek.

Nehéz volt elgondolni, hogy az ő életüket, egy ilyen szép, fiatal, művelt nőt, amilyen ő, és ilyen drága, okos gyerekeket, amilyenek az ő gyerekei, hármójuk életét, jelentőségét, örömét, ilyen könnyen sem-mivé lehet nyilvánítani, egy kis cédulányi frással, mint ami nem érdem sem meggondolást, sem sajnálatot. És miért? Csak azért, mert Zsukov szereti a változatosságot?

De a bánatból hamarosan kinyújtotta szőrös mancsát a szükség. Egyébként Jevgénija Alexejevna a legelső időben inkább a sértődöttségét sínylette, mint az anyagi gondokat.

Házasságuk tizenkét éve alatt Jevgénija Alexejevna egyedül uralkodott a háztartásban. Nem kérte ugyan számon férje jövedelmeit, de az mindig bőven eleget adott neki. Az asszony abban a meggyőződésben élt, hogy neki és a gyerekeknek joguk van erre a pénzre, hogy Zsukov számára a család nemcsak pusztá szórakozást, hanem kötelességet is jelent. Most azonban kiderült: ezzel a pénzzel a férfi őt, Jevgénija Alexejevnát fizette ki, az ő szerelmét, közös hálószobájukat. Mihelyt azonban őt megúnta, elment egy másik hálószobába, a volt feleség és gyerekek joga üres szóvá lett, mert csak a szerelmi viszony járuléka volt. Ezentúl a kötelesség egyedül az anyára hárul, neki kell lerónia fiatalágával, boldogságával.

Most különösen bántó volt a kétszáz rubelnyi alamizsna. Álmatlan éjszakák sötétjében nem egyszer pirult el Jevgénija Alexejevna, mikor eszébe jutott ez a néhány szó: „A gyerekeknek küldök havonta kétszáz rubelt.” Zsukov önkényesen határozta meg a gyerekek árát. Mindössze kétszáz rubelt. Nem a hosszú évek türelmét, gondját, aggódásait adja, nem a felelősség izgalmas érzését, nem szeretetet, nem

eleven szívet, nem életet ad, — egyszerűen csak egy csomó bankjegyet borítékban.

Minden éjtszaka eszébe jutott Jevgénija Alexejevának, milyen mulékony szégyennel fogadta el először ezt a pénzt a küldöncötől, annak kérésére milyen készségesen írta rá nevét nyugtául az üres borítékra s mihielyt elment a küldönc, ő milyen fűrgén rohant a cukrászdába és mily lelkiismeretlenül lepte meg a gyerekeket este süteménnyel. Nézte őket, velük örült és mosolygott s valahová jó messze bujt el a büszkesége, az emberi és női méltósága — csak annyi maradt meg belőle, hogy öneki magának a sütemény nem ment le a torkán.

A Zsukov-féle kétszáz rubel egyre kevésbbé bántó és egyre megszokottabb dolog lett. Az engedelmes új lelkiismeret elfogadható igazolást is talált rá: igaz is, mi jogon élvezzen Zsukov zavartalan boldogságot? Ha más nem, legalább az a pénz igenis nyugtalanítsa hónapról-hónapra egy kicsit, úgy kell neki, fizessen, csak dugdossa ezt a pénzt az elől a drágalátos elől.

Jevgénija egyre gyérebber gondolt Zsukovra — de nem is igen ért rá, hogy sokat törje rajta a fejét. Már rég nem érzett szimpátiát iránta, mint férfi és élettárs sem merült már fel képzeletében. Hogy Zsukov haszontalan, korlátozt ember és élvhajász him, akiben nincs becsületérzés — ehhez nem fért kétség, de ezt a megítélést is már valahogy kiélte magából minden szenvedély és aktivitás hijján Jevgénija Alexejevna. Sőt, olykor már arra is gondolt, hogy nem is volt ebben az emberben semmi vonzó, amit sajnálnia kellene és nem lehetetlen, hogy ő miatta mulasztott el egy jobb, méltóbb életet. És mikor Jevgénija Alexejevna titkári állást kapott egy fontos hivatalban, új ügyek futottak be hozzá s az ő saját fizetése is, Zsukov alakja elúszott a visszahozhatatlan múltba, az átélt fájdalom füstjébe burkoltan, — megszűnt rágondolni. Már a kétszáz rubel sem fűződött hozzá, közönséges pénz volt, nem más, mint amihez törvény szerint joga van, ennyi az egész.

Hetek, hónapok teltek el; már elvesztették a maguk sajátos bánatát, kezdtek hasonlítani egymáshoz, s egyhangú alaptónusukból egyre előbber ébredt fel az ő saját külön női szíve, az ő megújbodott ifjúsága.

Jevgénija Alexejevna mindössze harminchárom éves volt. Ez a „klasszikus“ kor nagy nehézségekkel jár. Már nincs meg az első flatulátság frissége, az alak vesztett rugalmasságából. A szem még szép, fényképen egyenest „bűbájos“, de életben mégis csak harminchárom éves. A szembéj még olykor kacéran felhúzódik, ami kihívó és ígéretesen merész tekintetet ad, de azzal együtt a ráncok áruló vonalai is megjelennek és a merészség egyszerűben elárulja csínáltságát. Ez az a kor, amikor egy csinos ruha vagy akárcsak egy felfrissítést szolgáló gallérka, egy kis finom himzés a ruhán, a selyem alig halható subogása — mindez növeli az élet optimizmusát.

Most Jevgénija Alexejevna visszatért ehhez az asszonyi világhoz, gondozta magát, tükörképét tanulmányozta. Hiába, még mindig szép ő, fiatal is, a szeme fényes, a mosolya ígéretes.

Jevgénija Alexejevna megint kapott egy cédulát, számszerint a harmadikat.

„J. A. A havi kétszáz rubel kifizetése nehezemre esik. Most jön a nyári vakáció. Azt ajánlom, engedje el Igor és Olgát nyárra az apámékhoz, Umániba. Szeptemberig ott lehetnek, pihennek, összeszedik magukat. Apám és anyám igen fognak örülni, levélben már megbeszéltem velük. Ha beleegyeznek, közölje velem. Én mindent elrendezek és aztán újra írok magának. N.”

Jevgénija Alexejevna az írást elolvastva undorodva lökte az asztalra és már akart szólni a küldöncnek, hogy nincs válasz. Ekkor azonban eszébe jutott valami. Ez a „valami” valahogy elvegyült azzal a gondolattal, hogy a gyerekeknek csakugyan jó lesz Umániban. Kisvártatva ez a „valami” ledobta magáról a gyerektakarót és figyelmet követelt. Jevgénija Alexejevna állva maradt a tükör előtt és belemosolygott. A tükör áttetsző kódéből egy finom arc derűs képe mosolygott rá, nagy fekete szemmel.

Jevgénija Alexejevna kiment és a küldöncel megüzente, hogy megoldja és holnap ad választ.

Leült a dívánra, aztán föl-alá járt a szobában, a gyerekeket nézte s elgondolkodott. A gyerekeknek csakugyan nincs semmi részük szórakozásban, vidámságban. Az új helyen a természet ölen lennének, kertes házban, kipihennék a sok drámát és izgalmat — ez igazán nem rossz gondolat. Zsukov ezúttal figyelmes volt, mikor ezt az utazást felajánlotta.

Az utóbbi időben Jevgénija Alexejevna keveset törődött a gyerekekkel. Igor iskolába járt. Az udvaron sokat marakodott pajtásaival, de hát ez már így szokott lenni. Apját sohasem emlegette. A könyvek és játékok — Zsukov ajándékai — ott voltak szép rendben a szekrény alsó polcán, de Igor hozzájuk sem nyúlt. Anyjához gyöngéd volt és közvetlen, de a „kibeszéléseket” kerülte, csacsiságokat fecsegett, vagy az udvaron és az iskolában történeteket mesélt. Ugyanakkor pedig mindebből az látszott, hogy nagyonis figyeli az anyját, hangulatait, fülel a telefonbeszélgetéseire s mindig érdeklődik, kivel beszél. Ha az anyja későn jött haza, Igor meg volt sértve, vörösre dagadt arccal fogadta s arra a kérdésre, hogy mi baja van, csak legyintett s rosszul tettetett csodálkozással ütötte el:

— Mi bajom volna? Semmi.

Olga, az meg nem szólt. Békésen eljátszott, mászkált a szobákban, csak az ő saját külön ügyeivel törődött, óvodába járt, ahonnan ép oly békésen tért haza, de se nem mosolygott, se nem beszélgetett.

Jevgénija Alexejevna nem panaszkodhatott a gyerekekre, ámde azoknak meg volt a maguk zárt életé, amelynek titkát anyjuk nem ismerte. Csak azt tudta, hogy egy kis levegőváltozás jót tenne nekik.

Hanem Jevgénija Alexejevna nemcsak a gyerekekre gondolt. Gondolatai önkéntelenül félrekanyarodtak s csendes bántódottsággal emlékezett rá, hogy az utóbbi hat hónapban neki nem volt saját élete. A hivatal, az étkező, a gyerekek, a petróleum-főző, foltozás, stoppolás és — egyéb semmi. Lakásában a telefon egyre ritkábban szólt, nem is tudta, mikor utoljára. Egész télen egyszer sem volt színházban. Egyetlen egyszer volt egy esti összejövetelen, akkor előbb lefektetten a gyerekeket, s a szomszédokat kérte meg, nézzenek utánuk, nincs-e baj?

A társas estén egy vidám, kerekarcú, szőke férfi udvarolt neki, Szarátov-ból jött, ahol valami kiadóhivatal igazgatója volt. Rávette Jevgéniját, hogy kiigyon két pohárka bort s ezután már nem a papíros-hiányról beszélt neki, hanem arról, hogy eljön az ideje, mikor a szovjet társadalom „Ural minden drágakövét” szépasszonyai nyakára aggatja.

Jevgénija Alexejevna nem volt szemforgató szende s szeretett tréfálkozni. Azt felelte a vendégnek:

— Bolondság. Minek nekünk gyémánt? Gyémánt az a gazdagoknak való hivalkodás, a mi asszonyaink anélkül is szépek.

A vendég finoman mosolygott:

— Nem egészen úgy van. Az még egyáltalán nem biztos, hogy a gyémánt megszépíti azt, ami rút. Az rút marad, ha még úgy felcifrázzák is. De a szép nő testén a drágakő még szebbé, a nő szépsége egyenesen tündérivé lesz. Magának például nagyon jól állana a topáz.

Jevgénija Alexejevna elnevette magát.

— Na persze. Pont a topáz hiányzik a boldogságomhoz.

A szarátovi gyönyörködve nézett rá a boros pohara széle fölött:

— Megjegyzem, ez mind csak szóbeszéd, igaza van. Maga így is szép.

— Ejha!

— Szavamra mondom, Nekem elhiheti, az öregnek... De ha ez a téma nem tetszik Magának, akkor inkább meséljen sajátmagáról — hogy él?

Jevgénija Alexejevna mesélt neki a moszkvai viszonyokról, színházról, divatról és emberekről — vidám volt és elbűvölő, de hirtelen eszébe jutott, hogy már éjfélre jár s a gyerekek egyedül vannak otthon. Nem várva be az est végét, hazasietett. A háziak megsértődtek, a szarátovi vendég is, de senki sem kísérté haza s ő egyedül száguldott a késő esti utcán, rohant a gyerekeihez s szaladt el a sajátmaga pánikszerű, ügyetlen megfutamodásától.

Érdekes volt ez a nagy szőke ember! S lám ez a találkozás is elmúlik nyomtalanul, mint még ki tudja hány ezután?

Keserű kérdés állt előtte: hát igazán, csakugyan vége az életnek? És valóban nincs már más előtte, csak az irodai munka, foltozás, takarítás és — az öregség?

Reggel elküldötte postán, egy pár sorban, beleejegyzését abba, hogy a gyerekek elmenjenek a nagyszülőkhöz. Ebédnél elmondta a

gyerekeknek, mit határozott. Olga nem figyelt rá, a babájával volt elfoglalva, de Igor néhány tárgyi kérdést tett fel:

— Aztán, hogy utazunk? Vasúton?

— Lehet ott horgászni?

— Van ott gőzhajó?

— Repülőgép jár oda?

Jevgénija Alexejevna csak az első kérdésre tudott határozott választ adni. Igor csodálkozva nézett rá és kérdezte:

— Hát mi van ott?

— Ott van nagyapa és nagyanya.

Olga kedvellenül beleszólt a babái mellől:

— Minek nagyapa? Minek nagyanya?

Jevgénija Alexejevna rámondta, hogy nagyapa és nagyanya ott laknak és nagyon jó emberek. Olgát ez nem elégítette ki és elvonult játszani.

Ebéd után Igor az anyjához ment, a vállához furta a fejét és csendesen kérdezte:

— Te, anyi! Ez — az a nagyapa? Apu? A bajuszos?

— Igen.

— Tudod mit? Én nem akarok nagyapához utazni.

— Miért nem?

— Mert szaga van. Emlékszel, milyen szaga van?

És Igor a levegőbe kalimpált a kezével.

— Butaság — mondta Jevgénija Alexejevna — mért volna szaga?

Miket nem gondolsz te ki...

— De igen, szaga van — makacsolta meg magát Igor. Bement a hálószobába s onnan kiáltotta vissza sírós hangon: — Hát tudod mit, nem megyek nagyapához!

Jevgénija Alexejevna emlékezett az apósára — tavaly nyáron eljött a fiához vendégségbe. Tényleg volt neki bajusza, őszes, régimódi oldalszakállal. Hatvan év körül járt, de még szálegyenesen tartotta magát, pohárszámra nyelte a pálinkát s folyton a régi időköt emlegette, amikor ő még bormérésben volt kóstolgatva kínálgató üzletvezető. Ennek a nagyapának különösen éles szaga volt, a mosdatlan s elhanyagolt öregembernek a szaga, de Jevgénija Alexejevának az volt rajta a legkellemetlenebb, hogy folyton szellemeskedni akart s mókázását sunyi pislogások és köhécselések kísérték. Kuzma Petrovicznak hívták s mikor főlkelt az ebédől, azt szokta mondani: „A jó Isten fizesse meg — amit Kuzma és Dömjén ettek.” És mindannyiszor hosszasan döcögve nevetett utána.

Jevgénija Alexejevna úgy érezte, hogy ennél a nagyapánál nem is lesz olyan nagyon jó a gyerekeknek. Nem is tudta, miből élnek azok ottan. Nyugdíjból? Házuk van? Igaz, talán kertjük is van. Vagy a fiúk küld pénzt nekik? Különben, nem mindegy? Erre is neki legyen gondja? Ez Zsukovra tartozik.

Jevgénija Alexejevna lelkében valami örömtelen aggodalom kezdett motoszkálni: gyanus volt neki Zsukov is, hogy állítólag nehezen fizeti azt a kétszáz rubelt; de közben mégis valami változás, az élet új mosolyának halvány reménye bontogatta lelkében bimbóit.

Pár nap múlva Zsukov levelet küldött, amiben pontosan elsorolta a teendőket s az ő intézkedéseit is. Kísérőt ő adott Umániig — ez a kísérő hozta el a levelet. Húszévkörüli fiatalember volt, rendes, csinos, mosolygós. Ettől kicsit megkönyebült a szíve Jevgénija Alexejevának, kellemetlen benyomást csak a levélnek ez a része hagyott:

„A kísérő vonatjegyét (oda-vissza) én fizetem, téged arra kérek, adj hatvan rubelt a gyerekek útiköltségére — Olgának csak negyedjegy kell —, mert én most szűkében vagyok a pénznek.“

De most már ezt se bánta Jevgénija Alexejevna. Egyre jobban lekötötte az a gondolat, hogy végre egyedül lesz két-három hónapon át, teljesen egyedül az üres lakásban. Aludni fog, olvasni, sétálni, ismerősökhöz fog járni látogatóba. S mindezen felül jönnie kell valaminek, ami gyökerestől megváltoztatja életét és jövőjét, erről még ábrándozni is félt, de ép ezért a lelke szellős lett tőle és derűs.

A gyerekek sem árnyékkolták be ezt a derűt. Igor mintha elfelejtette volna minapi tiltakozását. Az utazás és az új környezet kilátása elszórakoztatta őket. Vidáman ismerkedtek össze a kísérőjükkel. Olga faggatta:

— Van a vasúton ablak? És minden látszik? A mező is? Micsoda mező?

A kísérő nem igen volt elkészülve a kérdések ostromára s csak üres mosollyal felelt, de Igor nagy jelentőséget tulajdonított nekik és hévvel mesélte Olgának:

— Az ablak ott olyan... tudod, nem olyan, mint a szobában, hanem felülről lefelé nyílik. S amikor nézed, olyan, mint a szél, minden szalad, szalad.

— És a mező milyen?

— Az meg mind csak föld és föld és minden nő rajta. Fa meg fű, meg, hogy is mondják, tanya. És tehenek sétálnak meg juhok. Egész csomó!

Ezekben a kérdésekben Igornak bőséges ismeretei voltak, mert már sokat utazott életében. Ezek az élmények most elvonták a nagyapa szagától. De mikor eljött az utazás napja, reggeltől kezdve nyafogott, ült a sarokban, s ezt hajtogatta:

— Fogom magam és elutazom, tudod? Meg fogod látni, fogom magam s meglógok. Majd még mit? És te mért nem jössz velünk? Mi az, hogy szabadság. Úgyis csak búsulni fogsz mindig. Tudod?

Olga egész nap ült a festett székecskéjén és gondolkozott. S mikor indulni kellett a vonathoz, elbőgte magát, de alaposan, toporzékkolt, elrúgta magától az új cipőt s folyton az anyja ölébe kíváncskozott. Csak ez a — még picikorából megmaradt — gesztusa árult el valamit abból, ami

végbe megy benne, mert a bömbölésből egyetlenegy szót sem lehetett kivenni.

Már itt volt a kísérő is és próbálta meggyőzni szép szóval:

— Ilyen szép kislány és így ordít! Hát illik ez?

Olga csak legyintett feléje könnytől maszatos kezével és még harsányabban kezdett rá:

— Anyuci! — és mást nem lehetett érteni.

Nagy kínnal lehetett csak megnyugtadni a gyerekeket, latbavetve a vonatablakot, a tehenet és a mezőt, a nagyapa csodaszép kertjét, a nagyszerű folyót, amin fehér hajók úszkálnak és halászcsonakok vitorlái duzzadnak. Jevgénija Alexejevna egész a vonatindulásig s még azután is emlékezett erre a kétségbeesett mentőttetére:

— Gyerünk, gyerekek, gyerünk a vonathoz. Ne búsuljatok, minden jó lesz. Apa is ott lesz a vonathoz, ő is kikísér benneteket.

Olga erre megrezcent, könnyes arcocskáját boldog nevetés árasztotta el. Igor bizalmatlankodva húzta fel az orrát, de vígan mondotta:

— Ez már valami! Megnézzük, milyen lett apu. Lehet, hogy most már másféle.

Az utcán a Zsukov szolgálati autója várta őket. A sofőr is a régi volt, a mindig borostásállú, szigorú Nikifor Ivánovics. Igor el volt ragadtatva:

— Anyu, nézd! Nikifor Ivánovics!

Nikifor Ivánovics megfordult ültében és ragyogott s mindenkivel kezet fogott. Kérdezte:

— Hogy vagy Igor, mi újság?

— Köszönöm, jól és te? Milyen nagyszerű, hogy most nem vagy mérges, Nikifor Ivánovics. Hányadik kilométeren gurul a gép?

A vonathoz a büffében várt rájuk Zsukov. Mesterkéltén, kimérten hajolt meg Jevgénija Alexejevna előtt s azonnal Olga feléjétárt karjaiba menekült. Megsókolta s a térdére ültette. Olga zavarában meg se tudott szólalni, csak hallgatott és mosolygott és tenyerével az apja világoszürke kabátjának hajtókáját simogatta. Végre, félrehajtott fejecskével, gyöngéd hangon motyogta:

— Ez új kabát, úgy-e? Új ruhád van, apu? És most hol laksz, apu?

Zsukov mosolygott rá, mintahogy általában a felnőttek mosolyognak a kedves apróságokra. Igor ügyetlenül állt az apja előtt, ránézett, aztán lehajtotta a fejét s topogott álltában. Zsukov kezet adott neki s mint előbb a sofőr is, ő is megkérdezte:

— Hogy vagy Igor, mi újság?

Igor nem tudott felelni. Fursán fészkelődött, nyelte a nyálát, elvörösödött s az arca elfordult. A szeme tele lett könnyel. Így állt Igor apja előtt, könnyen át nézte a tárgyakat, a fehérabroszos asztalokat, a virágszerepeket s az aranygolyót a büffé kirakata fölött.

Zsukov nevetgélve tette le Olgát az ülésből a földre. Olga kezecskéje utolsót simított a kabáthajtókán s aztán a mosoly leesett valahová, csak néhány tépett foszlány maradt belőle az arcán.

Zsukov elővette tárcáját s átadta a kísérőnek a jegyet:

— Vigyázzon, el ne veszítse, oda-vissza érvényes. És itt a levél. Várni fogják a vonagnál, de ha nem is várnak, nincs messze a házig.

— Hát szervuszlok, gyerekek — mondotta és vidáman fordult a gyerekek felé —, ti nyaralni mentek, de énám vár a munka. Juj, csak az ne volna, úgy-e Igor?

*

A vonattól visszatérve, Jevgénija Alexejevna úgy érezte, hogy a rendtelenség hatalmába esett. A szoba is rendetlen — már ahogy ez szokott lenni utazás alkalmával, s rendtelenség volt a lelkében is. Egy csékélység még nagyobb zavart okozott ebben a káoszban: Zsukov azt ígérte, hogy visszaküldi érte az autót, ami majd hazaviszi, s az autó nem jött. Több mint egy félórát várt a büffében, s aztán véletlenül még az autobuszra is várnia kellett. Külörben egye meg a fene. Ez hasonlított Zsukovra. A kísérőnek is biztosan ingyenjegyet csúsztatott a markába.

Jevgénija Alexejevna kitakarított, megfürdött. Amilyen mértékben rendet teremtett maga körül, lelkében is helyrejöttek a dologok. A szokatlan egyedüllét a lakásban, a csend és tisztaság majdnem ünnepi volt. Megfésülködött a tükör előtt, előszedte a szekrény fenekéről egyetlen selyempongyoláját s szemügyre vette magát benne.

— Buta ez a Zsukov. Hülye!

Regényt vett elő s olvasni kezdett, de hamarosan abbahagyta s belekémlelt a holnapi s a következő napok ígéretes homályába.

Am e napok jöttek is, mentek is, nyomot se hagyva. Az egyedüllét nem tárgított mellőle. A hivatal, mint eddig is, ritmikusán tagolta idejét. Az emberek körülötte dolgukvégeztével beesapták fiókjaikat s iszkoltak hazafelé, mintha kergetnék őket. Ugyan mi vár ott rájuk, hogy olyan nagyon igyekeznek? Képzeltető, micsoda gyönyörűséges feleségek! Siettek, meri az ebéd várja őket, ez az egész. — Jevgénija Alexejevna mindenesetre egyedül bandukolt haza, senki sem kísérte. Otthon összecsapott magának valami ebédfélét és ez így ment minden nap.

A hivatalban húsz-harminc férfival is volt dolga, nem is voltak kellemetlenek s egy csöppecskét valamennyien szerelmesek voltak beléje. De mind családos ember volt s az már aztán igazán aljasság lett volna — elvenni őket feleségtől-gyerektől.

Mindenkép zavarosnak érezte helyzetét, különösen, mióta képzelete váratlan és szokatlanul szabad csapongásba kezdett. Már nem egyszer kapta magát azon, hogy merészen játékos hangot üt meg egyik-másik kollégájával szemben. Ebből a játékból ő maga is kínosan kiérezte a csaknem üzletes sivárságot és hideg számítást. Viselkedéséből kiveszett az egyszerű elfogulatlanság. Mintha mindig egy unatkozó hölgyet vezetne pórázon és azon kellene lőnie a fejét — mit kezdjen vele. Esténként a dívánon hevertében eltűnődött: így mégsem lehet, bele kellene szeretni valakibe. De hogy? Tizennyolcéves korunkban a szerelem magától érte.

tődő és elkerülhetetlen valami, nem kell „megorganizálni“. Mert minden előttünk van még: a szerelem, család, gyerekek, az egész élet. De így, harminchároméves fejjel, már sietni kell, iparkodni, le nem késni. És, nem az élet áll előttünk, hanem a régi életnek úgy ahogy összefoltozása. Vajjon micsoda saláta az, amelyben a régi és új élet összekeveredik? Lassanként kezdte elhagyni belső biztonságérzete. Alig két hetet töltött magányosan, gyerekei nélkül és már a sivár jövőben felrémlő öreg-ség torz váza elvette kedvét a csipéktől, szalagoktól s tükörbe, ha nézett, most csak a szeme körül szaporodó ráncokat fürkészte benne.

És éppen ekkortájt repült el fölötte a szerelem angyala és ráesett fénylő szárnyának árnyéka.

Történt pedig ez — mint rendesen történni szokott — véletlen-váratlan. Szárátvból küldetésbe jött föl az a bizonyos szöke férfi, a drágakövek kedvelője. Lármásan, élcélődve járta be a hivatal-szobákat, követelődött, szitkozódott és hadakozott. Jevgénija Alexejevna kedvtelve figyelte ezt a derűs energiát és hasonló energiával igyekezett a maga részéről visszaverni. A férfi siralmas fintort vágott előtte s hangját csaknem nyivákolásig elvékonyítva szólt:

— Maga gyönyörű! De magából is bürokrata lett. Rémes! Maholnap nem marad egyetlen friss ember sem.

— De nézze, Dmitrij Dmitrijevics, ha egyszer vannak szabályok! Nem olyan egyszerű a dolog.

— Hát én majd megmutatom!

És egy papírfoszlányra ceruzával rákanyarított pár sort. Jevgénija mókás borzadályal olvasta:

„A Papírközpont Vezetőségének.

Adjatok három tonna papirost.

Vasziljev.“

— Nem tetszik? — kérdezte ajkbiggyeszítve Dmitrij Dmitrijevics. — Talán nem szabályszerű?

— Na de így mégsem lehet: „adjatok“. Mi az, maga nem gyerek, Dmitrij Dmitrijevics, tudhatná!

— De miért? Miért nem jó? Mert nem elég nyakatekert? — faggatta valóban gyerekes makacssággal Vasziljev. — Okvetlen így kellene írni: Alulírott azon tiszteletteljes kérelemmel... melynek alapján... tekintettel arra... továbbá figyelembe véve... — így?

Jevgénija Alexejevna fölényesen mosolygott rá és egy percre szinte megfélemlkezett asszonyváltáról.

— De Dmitrij Dmitrijevics, mit jelent az, hogy „adjatok“? Meg kell indokolni, miért kell, milyen célra.

Vasziljev fogta az ő rakoncátlan papirosát és berontott az igazgató irodájába. Öt perc múlva, telt arcán elfúlzott búbanattal jött ki onnan, mondván:

— Nem adott. Aszondja: küldjek tervezetét, majd átvizsgálják.
Jevgénija Alexejevna nevetett, Vasziljev pedig beült a sarókba bándni, de aztán odajött az asztalhoz és Jevgénija elé tett egy nótészből kitépott lapot. Ez volt ráírva:

Van ebben a hivatalban
sok jóember, szépasszony,
minden jól megy, csak egy baj van,
neve: Voscsenkó Anton.

Jevgénija Alexejevna úgy nevetett, mint már régen nem, a férfi pedig ott állt előtte és mosolygott. Azután szénézett, az asztal szélére könyökölt, s minden átmenet nélkül így sutogott:

— Tudja mit? Fűtölünk erre az egész bürokratikus társaságra...

— Na és aztán? — kérdezte Jevgénija rejtett izgalommal.

— Aztán elmegyünk a parkba ebédelni. Ott nagyszerű lesz. Ott fák vannak, zöldek, fű is van, ötven négyszögméternyi égbolt és képzelje — láttam tegnap saját szememmel igazi verebet is! Tudja, olyan egészséges, energikus veréb volt, biztosan szárátóvi!

Ebédnél egyre-másra mókázott, aztán megkérdezte:

— Mondja kérem... szóval maga afféle elhagyott feleség?

Jevgénija Alexejevna elpirult, de a férfi még a levegőben elkapta, mint egy zsonglőr, az asszony sértődöttségét:

— Nézze, ne haragudjék, a dolog tudniillik úgy áll, hogy én magam is elhagyott férj vagyok.

Jevgénija Alexejevna akaratlanul elmosolyodott, a férfi ezt a mosolyt is elfogta:

— Bajtársak vagyunk. És úgy-e maga se érdemelte meg? Maga is szép, én is szép vagyok, hogy mi a nyavalya kell nekik, nem is értem. Rémes népség, csak válogatni tud. Nem érdemes velük kezdeni.

A parkban barangoltak egy ideig, fagyaltoztak egy kávéházban s estefelé a futballpályára is elkerültek. Dmitrij Dmitrijevics nem győzte dicserni:

— Kitűnő dolog ám ez a futball. Elősegíti a szellemi fejlődést. Hát hogyné! Egyebet se csinálnak, csak azt a labdát kergetik... — De rövidesen mást gondolt:

— Ne néznénk valami szellemesebb időtöltés után? Gyerünk moziba!

Egy perc múlva azonban határozottan kijelentette:

— Nem! A moziban fülledt a levegő és én borzasztóan szeretnék egy csésze teát. Gyerünk fél magához teázni!

Így kezdődött ez a szerelem. Jevgénija Alexejevna nem állt ellen a szerelemnek, mert az szép és Vasziljev olyan kedves és egyszerű, hogy másként nem is történhetett volna.

De három nap múlva Vasziljev elutazott. Búcsúzáskor megszorította Jevgénija vállát és ezt mondta:

— Maga arányos, Jevgénija Alexejevna, maga gyönyörű, de én nem veszem el feleségül...

— Oh, hogy is...

— Én félek a házasságtól. Magának két gyereke van, családja, én meg gyerek nélkül sem vagyok valami kíváló férjnek való. Félek, egész egyszerűen félek. Tudja, az rémes, mikor az embert elhagyják! Brrr! Rém kellemetlen. Én egyszer már bekaptam a legyet. Megelégteltem. Jobb egyedül, ez távolról sem olyan veszedelmes. De ha magának segítségére lehetek valaha valamiben, bármilyen legyen az, mindig rendelkezésére állok.

Elutazott és Jevgénija Alexejevna kipihenve a váratlanul rátört szérelem rohamát, búsan érezte, hogy élete a reménytelenség szélére jutott.

Multak a napok. Vasziljev képe nagyon mélyen beleágyazódott a lelkébe. Nem, ez nemcsak afféle könnyű élmény. Vasziljev nagyon is vonzó volt és kedves a szívének és annál nehezebb volt belenyugodnia, hogy csak a gyerekek riasztották el és az új családdal járó komplikációk. Szerette volna gyöngéden rábeszélni:

— Kedvesem, az én gyerekeimtől nem kell félni, hiszen azok olyan édesek és jók és olyan bőségesen viszonzóznak az apai gyöngédséget.

Most magakínzó szeretettel gondolt a gyerekekre. Csak őket látta maga mellett a jövőjében. Dmitrij Dmitrijevics szeszélyes kedvessége csupán a képzelet játékaül szolgált. Mi is volt az tulajdonképpen? Valami ünnepi édesség, a téli nap percnyi sugara... A gyerekek, az igen, ők a jövő és csakis ők!

Igortól levél érkezett. A szabályos, iskolás sorokban nyugtalanság. Ezt írta:

„Anyu, itt vagyunk a nagyapánál és a nagyanyánál. Nagyon unatkozunk. Otthon jobb. Nagyapa mindig mesél, nagyanya keveset mesél. Itt nincsen patak és hajó sincs semmilyen. Alma nincs, csak meggy. Fára mászni nem szabad, meggyet nagyanya oszt nekünk, a többi eladja a piacon. Én is voltam a piacon, de nem árultam meggyet, csak az embereket néztem, hogy milyenek. Tegnap itt volt apu és megint elutazott. Ezerszer csókollak, szerető fiad

Igor Zsukov.”

Jevgénija Alexejevna elgondolkozott a levélen. Csak egy mondata volt beszédes: „Otthon jobb”. A nagyanya biztosan nem nagyon nyájas a gyerekekhez. Sajnálja tőlük a meggyet. És miért volt ott az apjuk, mi kellett neki?

Még el sem párolgott nyugtalansága — jött a második levél:

„Drága Anyukánk, nem lehet kibírni. Vigyél el minket innen. Alma még nincs és meggyet keveset adnak, fősvénykednek minden-nel. Anyuska, siess, vigyél el innen, mert már nem bírjuk ki.

Szerető fiad: Igor Zsukov.”

Jevgénija Alexejevna első pillanatban elvesztette a fejét. Mit tegyen? Szóljon Zsukovnak? Utazzék ő maga? Vagy küldjön valakit? De kit? Ja igaz, azt a bizonyos fiatalembert talán?

Rohant a telefonhoz. A szakítás óta először hallotta férje hangját a telefonban. A hang a régi volt, a megszokott. De most önteltnek, jóalakottnak tűnt fel. Ennyi volt a beszélgetésük:

— ... Ugyan, ugyan, bolondság. Én is voltam közben odalenn. Semmi bajuk. Minden rendben.

— De a gyerekek nem akarnak ottmaradni

— A gyerekek?! Hát aztán. Rájuk nem lehet adni.

— Én nem vitatkozom. Elküldhetné-e értük azt a multkorj fiatalembert?

— Nem.

— Hogy-hogy?

— Nem küldhetek el senkit. És nem is akarok.

— Nem?

— Nem.

— Jó, akkor én magam utazom. De segítsen ki pénzzel.

— Köszönöm szépen, semmi kedvem támogatni magát hisztériás szeszélyekben. S figyelmeztetem, hogy szeptemberig úgysem küldök pénzt.

Jevgénija Alexejevna még akart valamit mondani, de amott letették a kagylót.

Soha életében még senkit nem gyűlölt ennyire. Az egész umáni história Zsukovnak csak egy jó üzlet volt, semmi más. Hogyan is dőlhetett be neki? Hogyan is fogadhatta el ajánlatát? Na hiszen, ő maga se különb, ő is utolsó módon viselkedett, mert igenis zavarták a gyerekek. Dmitrij Dmitrijevics? Hát az is... azt is megrémítik azok a szerencsétlen gyerekek. Mindenkit zavarnak, mindenkinek útjában vannak, mindenki el akarja rakni őket szem elől.

Ezekben a napokban Jevgénija Alexejevának minden tettét dühe diktálta. Három napi szabadságot kért. Eladott két plüss-függőnyt és egy régi aranyórát. Igornak sürgőnyt küldött. És ami a fő, gyűlölettől izzó szemmel nézte asztalán a telefont s szinte a kagylóba suttogta:

— Nem fog fizetni? Na, majd meglátjuk!

Keresetet adott be a bírósághoz. A bíróság folyosóin mindenfelől ez a szó kísértette: „tartásdíj”!

Este elutazott Umániba. A lelkében nagy érzések szorongtak: izgott és fájó szeretete gyerekeihez, fölsebzett gyöngéd érzések Dmitrij Dmitrijevics iránt és az elviselhetetlen gyűlölet, amit Zsukov keltett benne.

Csak egyik vonattól a másikig időzött az öreg Zsukovéknál. Olyan ellenséges hangulatot, olyan háborút talált ott, hogy egy órát sem lehe-

tett maradnia, annál is kevésbé, mert az ő megérkezése nagyon megerősítette a gyerekek frontját, akik a legelső heves, könnyes ölelés után otthagyták anyjukat és az ellenségre támadtak.

Olga arcocskája gonosz ráncokat öltött s csak egy valami volt ráírva: kérelhetetlenség. Nagy bottal járta be a szobákat és igyekezett szétütni vele, ahol csak tudott, az asztalon, székeken, ablakpárkányon, csak épp az ablakokat valahogy megkímélte mégis. Az öregek nagynehezen elszedték tőle a botot és eldugták. Lefegyverzetten, kezével hadonászott tovább Olga, ajkát harapdálva keresett másik botot magának, arcán még mindig a kérelhetetlenség kifejezésével. A nagypapa egy óvatos detektív szelével figyelte s ezt mondta Jevgénijának:

— Rossz gyerekeket nevelt, nagysád. Ez nem is gyerek, hát gyerek az ilyen?

Igor őszinte megvetéssel nézett nagypapjára:

— És maga hogy mert bennünket szíjjal verni? Nincs joga hozzá!

— Minek másztok a fára?

— Fukar népség! — folytatta undorral Igor.

— De Igor! Hogy mersz így beszélni! — szakítja félbe fia beszédét az anyja.

— Ohó, ez még semmi. Mondott ez egyebet is. Halljuk, miket mondtál?

— Mit mondtam? De hallottad volna, miket beszéltek ők apának! — és Igor dühösen utánozta: — „Olyan jó dolguk van a ti fiókáitoknak minálunk, mint Krisztus köpenyében!” Krisztus! Ó maga a Krisztus. Tíz szem meggyet ebédre! Hát még terólad miket mondtok: az anyátok bögött apátok után, bögött!

A zsúfolt harmadosztályú vagonban úgyahogy elhelyezve a gyerekeket Jevgénija olyan kétségbeesetten nézett széjjel, mint aki égő házból menekül. Olga arcán még itt is rajta volt a könyörtelenség kifejezése s nem érdekelték sem az ablakok, sem a tehenek. Igor pedig kifogyhatatlan volt az apró esetek és elszólások fölemlegetésében. Jevgénija Alexejevna nézte a gyerekeket és dühében is, szeretetből is sírás fojtogatta.

Multak a hetek... Jevgénija Alexejevna minden napja csupa gond és magány. A magányosság most az emberektől és dolgoktól független jelleget öltött. Behafolt lelke mélyébe, düh és szeretet táplálta. De a szerelem a legeldugottabb zugba hátrált. Minden fontolgatás és bizonyíték nélkül Jevgénija arra a meggyőződésre jutott, hogy Zsukov gonosztevő, a társadalomra veszélyes elem, az emberiség söpredéke.

És ezért hallgatta oly kegyetlen kárörömmel hangját a telefonban, azután, hogy a bíróság havi kétszázötven rubel gyermektartási díjat rótt ki Zsukovra.

— Minden egyebet inkább vártam magától, de ilyen gázságra mégsem tartottam képesnek...

— Aha!

— Szégyent hozott a nevemre, a családomra...

Jevgénija Alexejevna megszédült. De aztán mindkét kezével megragadta a telefonkagylót, egész erejével megrázta és rekedt hangon kiáltott bele:

— Te utolsó alak, hát lehet neked családod?

És csakúgy zúditotta rá a szidalmat, nem talált dühében eléggé sértő kifejezést. Neki magának is szinte elviselhetetlen lett ez a magányos gyűlölködés. Valakinék el kellett mondania, jól kiszínezza, hogy az emberekben is ugyanazt a gyűlöletet váltsa ki. Azt akarta, hogy mások is úgy megvessék Zsukovot és ugyanolyan erővel fejezzék ki megvetésüket, mint ő maga. De senkit sem sikerült megnyernie dühének cinkosául és csodálkozva tündökött azon: miért nem látják meg mások is Zsukov aljas voltát, hogy lehet az, hogy szóba állnak, dolgoznak, tréfálkoznak, kezét fognak vele.

A gyerekek látták elkeseredését egész mélységében, hiszen a gyerekek előtt sem türtöztette magát. Gyakran emlegette előttük Zsukovot, megvetően, sértő szavak kíséretében. A bíróság döntését különösen diadalmaskodva közölte velük:

— A ti drágalátos apátok azt képzei, hogy kell nekem az ő alamizsnája, a kétszáz rubell! Elfelejtette, hogy szovjet államban élünk, igenis fizetni fogja, amit megítéltek. És ha nem fizeti, hűvösre kerül.

A gyerekek szótlanul hallgatták ilyenkor, Olga arca elkomorodott, Igor gúnyosan nézett maga elé.

A két gyerek jellemében a nyári utazás óta változás állott be. Jevgénija Alexejevna látta ezt, de lelke nem volt eléggé szabad ahhoz, hogy fontolóra vette vna. Egyes elkülönített eseteket mérlegelt csak, de újabb gondok és dührohamok nyomban elterelték figyelmét.

Igornak még az arckifejezése is megváltozott. Azelőtt egészen egyszerűen és bizakodóan derűs volt és sötétbarna szemének nyugodt és okos bátorsága megszépítette. Most ezen az arcon egyre gyakrabban jelent meg a ravaszkodó gyanakvásnak és kicsinylő gúnynak kifejezése. Megtanult sandán nézni, ajka kigyósan elhúzódott, mintha folytonosan megvetést leplezne.

A szomszédok egyszer estélyt rendeztek — persze csak afféle családias mulatságot, aminőt néhanapján akárki megengedhet magának. Este kihallatszik lakásokból a grammofoon zenéje és lábak dobogása — táncolnak. Igor már ágyban fekszik. Felölti arca azt a bizonyos gögös és mindent megértő fintort és megszólal:

— Lopják a szovjet pénzt és most táncolnak!

Anyja csodálkozik:

— Honnan gondolod, hogy lopnak?

— Hát persze, hogy lopnak — mondja Igor a megvetés meggyőződéssel. — Mi az nekik? Tudod, hol dolgozik Karotkov? Üzletvezető. Fogta magát és lopott.

— Nem szégyelled magad, Igor, ilyen pletykákat kigondolni. Szégyen gyalázat!

— Ha ők nem szégyellik, hogy lopnak, — én miért szégyeljem? — folytatja mély meggyőződéssel Igor és úgy néz anyjára, mintha biztosra venné, hogy az anyjának is van valami a rováson, csak neki nem akaródzik arról beszélni.

Késő ősszel megszállt Jevgénija Alexejevnanál a nővére, Nagyezsda Alexejevna, aki pár napra jött fel Moszkvába. Jóval idősebb és testesebb volt mint Jevgénija. A megelégedett, sokgyermekes anyák kellemes s meggyőző nyugalma áradt belőle. Jevgénija Alexejevna megörült neki és nagy hévvel mesélte el hosszúranyúlt szerencsétlenségének minden részletét. Legtöbbször a hálószoba magányában beszélgettek, de előfordult, hogy ebéd alatt is. Egy alkalommal Nagyezsda így válaszolt Jevgénija panaszaira:

— Jobb volna, ha már nem emésztened magad. Mit gunnyasztasz így? Menj férjhez! Ő miattuk nem akarsz? Igor miatt? De hiszen Igor-nak még jobban hiányzik a férfi a háznál, mint teneked. Azt hiszed, jó az, hogy asszonyok között nő fel? Igor, ne fintorgass, ne nézd csak, kicsoda zsarnok ez a fiú! Azt akarná, hogy az anyja egyebet se tegyen, csak az ő kedvét lesse. Menj férjhez. A férfinép idegennek csemetéit is szíveli maga körül. Nem bánja, ha nem is az övé...

Igor nem szólt semmit, merőn, szemrebbenés nélkül nézett nőjére. De mikor Nagyezsda elutazott, Igor nem kímélte:

— Utazgatnak az ilyenek... Őt napig ingyen vendégeskedni, nem is rossz. Kiadós dolog, a más nyakán...

— Igor, kezdesz bősztíteni az ilyen beszédekkel!

— Most bősztülsz! De mikor ő dumált neked, telebeszélte a fejedet mindenféle férfiakkal! Hogy menj férjhez, szaladj — ez persze tesz neked!

— Igor, elhallgass!

Jevgénija Alexejevna ezt hangosan és mérgesen kiáltotta, de Igor nem ijedt meg és nem zavartatta magát. Ajka körül megint az a bizonyos kigyó tekergőzött s szeme koráven gonoszsággal tekintett anyjára. Az iskolából is rossz hírek jöttek Igor felől. Azután be is idézte Jevgénija Alexejevna az igazgató:

— Mondja kérem, honnan ered a fiú magatartása? Nem akarom hinni, hogy maga befolyásolja így...

— Mi az, mit csinált?

— Nehéz eset. Nagyon nehéz. A tanítókról csak megvetéssel tud beszélni. Tanítónőjének szemébe vágta: maga csak azért olyan szigorú, mert fizetést húz érte! És egyáltalán, ő az osztályban a — hogy is mondjam — ő a magva az ellenállásnak.

Az igazgató Jevgénija Alexejevna jelenlétében lehivatta Igor és rászólt:

— Igor, ígérd meg anyád előtt, hogy észretérsz.

Igor gyors pillantást vetett anyjára, elhúzta a száját. Egyik lábáról a másikra lépett és únott arccal elfordult.

— Nos, miért hallgatsz?

— Nem felelsz?

Igor maga elé nézett s megint elfordult.

Most egész váratlanul kibuggyant a fiúból a nevetés, de azonnal abbahagyta és zavartan felelt:

— Nem felelek.

Az igazgató még nézett rá egy darabig, azután elküldte:

— Na, eredd!

Az anyja rémülten ment haza. Teljesen tanácstalan volt ezzel a kamaszos gonoszszággal szemben. A lelkében már rég össze-vissza volt dobálva minden, mint egy takarítatlan hálósobában. Igor egyénisége kezdett furcsán kialakulni és hogy mi rejlik benne, Jevgénija Alexejevna nem értette, még csak nem is sejtette. Élete egyre jobban belemerült a bosszantó sekélyességekbe. Hivatalában is volt néhány kellemetlensége, főként saját idegessége következtében. Zsukov nem küldte rendszeresen a tartásdíjat, be kellett panaszolnia. Telefonon nem beszéltek már, de kerülőúton megtudta, hogy Zsukov új feleségének gyerke született és ezért kérelmezte a tartásdíj leszállítását.

Tavasszal Igor találkozott az utcán apjával, aki autóbá ültette, megkocsikáztatta a Leningrádi Fásorban s búcsúzásul odaadta neki a zsebkését, amiben tizenegy különböző penge volt. Igor felmagasztosult arccal jött haza, hadonászva mesélte apu tréfáit és apu autójának csodáit. A zsebkést zsinórral nadrágzsebéhez erősítette, egész nap nyitogatta, csukogatta, estére szerzett egy fadarabkát, amelyen addig faragcsált, míg a szobát teleszemelte és az ujját megvágta s erről nem szólt senkinek, de félóráig áztatta a mosdótálban.

— Szent Isten, Igor, miket csinálsz! Ugyan dobd el azt a ronda kést! — szólt rá az anyja.

Igor dühösen fordult feléje:

— Miért mondd azt, hogy „ronda“? Nem te adtad nekem. Persze neked ronda, mert apu adta. Persze sajnálok tőlem?

Jevgénija Alexejevna elbűjt bánatával, mert otthon senkitől sem várható részvétet. Olga nem hadakozott az anyjával s nem bosszantotta, de nem is törődött vele, egyszerűen semmibe vette. Egész napra elmaradt, hol az udvaron, hol a szomszédoknál, maszatosan került elő, sohasem mesélt semmiről és nem reagált az otthoni dolgokra. Néha megállt az anyja előtt, alsóajkát harapdálva, száraz szigorral nézte, aztán épp oly érthetetlenül és értelmetlenül elfordult hirtelen és elment. Anyja tillo szavait sohasem hallgatta végig, telességgel elrugaszkodott. Még amikor anyja ruhát vagy fehérneműt váltott rajta, Olga akkor is félrenézett és gondolta a magáét.

Súlyos napok, kétségbeesett, zavart hetek következtek. Nagyritkán jött egy-egy levél Vasziljevától, valamennyi gyöngéd és egyben hűvös, „mellébeszélő“. Áprilisban megint eljött megbízatással Moszkvába, hosszasan tartotta Jevgénija kezét a kezében, a szeme hol szerelemről beszélt, hol bocsánatot kért. Egyszerre mentek el a hivatalból. Jevgénija

meggyorsította lépteit — hátha nem éri utól. A férfi karon fogta és szigorú, komoly hangon így szólt:

— Jevgénija Alexejevna, ez nem jól van így.

— Hát hogy legyen? — megállt az utcán és szembenézett vele. A férfi szürke szemének mély, bús tekintetével nézett rá, de nem mondott semmit. Megemelte kalapját és befordult a mellékutcába.

Májusban a következő történet:

A szomszédok közül egy férj nagyon megverte a feleségét. Újságíró volt, aki már némi ismertségre is tett szert, mert bizonyos kérdésekben tehetséges szakértőnek számított. Az összevert feleség Korotkovékhoz ment éjszakára. Korotkovék is, Zsukovék is tudták, hogy Gorohov komiszul bánik a feleségével, aki tiltakozásra még gondolni is képtelen. De úgy találták, hogy ez Gorohovék dolga, ez az ő családi stílusuk, eseteket meséltek róluk, nevettek rajtuk, de Gorohovval találkoзва eszükbe se jutott kétségbe vonni, hogy az tehetséges és tisztességes ember.

Mikor Jevgénija Alexejevna híret vette az újabb botránynak, sokáig járkált föl-alá a lakásban, elnézegetett egy himzést asztalán, aztán lement a lépcsőn és becsöngetett Korotkovékhoz. Ott végighallgatta a megkínzott feleség asszonyosan egyhangú sírányozását, száraz, gyulladt szemmel nézett rá s aztán dermedt szívvel távozott.

A lépcsőn fölfelé-menet szinte ösztönösen és váratlanul Gorohovék ajtáját nyomta be. Senkivel sem találkozott. Az első szobában egy négyévkörű kislány ült a meztelen, piszkos padlón és cigaretta-skatulyákkal játszott. A második szobában az íróasztal előtt ült maga Gorohov, egy vékonyorrú kis emberke. Csodálkozón fordult Jevgénija Alexejevna felé, megszokásból és üdvözlésül mosolygott rá, de az asszony lázas szemében észrevett valami különösét és erre fölállt. Jevgénija Alexejevna vállal az ajtónak támaszkodott és — majdnem önkívületben — rárvált:

— Hát tudd meg, te aljas, tudd meg, hogy mindent megírok az újságnak, most mindjárt...

A férfi dühösen és értetlenül nézett rá, aztán letette a tollat és székét félkézzel eltolta magától.

Az asszony odaugrott:

— Mindent megírok, érted? — kiáltotta.

Azt hitte, hogy a férfi a következő pillanatban rátámad, ezért kirohant a szobából, de nem volt benne ijedelem, csak düh és bosszúvágy. Beszaladt saját szobájába, kinyitotta íróasztala fiókját és papírost vett ki onnan. Igor a szőnyegen ült és pálcikákat rakosgatott, a hosszúságukat mérlegelve. Mikor anyját meglátta, otthagya munkáját és odament hozzá:

— Anyu, megkaptad a pénzt?

— Miféle pénzt?

— Hát aputól. Az apu-féle pénzt megkaptad?

Jevgënija Alexejevna csodálkozva pillantott fiára, akinek már vognaglott a szája. De anyja még mindig csak Gorohovra gondolt...

— Igen, megkaptam, — mi az, neked pénz kell?

— „Konstruktor” akarok venni, az egy játék. Kell nekem. Hárminc rubelbe kerül.

— Jó. De mi köze ennek apu pénzéhez? A pénz mind egyforma.

— Nem, nem egyforma. A te pénzed az a tied, ez meg az enyém.

Az anyja meglepetten nézett fiára. A szavak mintha elsüllyedtek volna valahová.

— Mit nézel úgy rám? — és Igor finlort vágott rá. — Ezt a pénzt apu nekünk adja. Ez a mienk és nekem kell a „konstruktor”... Ide vele!

Igor arca rémítő volt: szemtelenség, butaság, szemérmertlenség együtt. Jevgënija Alexejevna elsápadt, hátrahanyatlott székén, de ekkor rápillantott a kikészített papirosra és — egyszerre mindent megértett. A lelke mélyén valami elcsendesedett. Egyetlen fölösleges mozdulat nélkül kivett az asztaliókból egy csomó bankjegyet és letette az asztal üveglapjára. Aztán odaszólt Igornak és minden egyes szóba belesűrítette azt a vihart, amely épp most szántott át a lelkén:

— Nézz ide, látod ezt a pénzt? Beszélj, látod?

— Látom, — felelt csendesen és ijedten Igor, mintha gyökeret vert volna a lába.

— Idenézz!

Jevgënija Alexejevna ugyanarra az előkészített papirosra ráírt néhány sort.

— Figyelj ide:

„Zsukovnak, Helyben.

Visszaküldöm a pénzt. Tovább ne is fáradjon. Inkább éhezem, minthogy egy olyantól, mint maga, pénzt fogadjak el. J.”

És még mindig fia arcát figyelve, borítékba zárta a pénzt és a levelet.

Igor arcán még ott ült az iménti ijedtség, de a szemében már felvillant a lelkes érdeklődés szikrája is.

— Ezt a levelet elviszed annak az úrnak, aki eldobott téged s most újra megvásárolt egy ócska zsebkéssel. A hivatalába viszed. Értetted? Igor bólintott.

— Elviszed és odazod a portásnak. Zsukovval nem állsz szóba.

Igor megint bólintott. Visszanyerte a rendes színét és úgy nézett anyjára, mint valami csodafőre.

Jevgënija Alexejevnaának eszébe jutott, hogy van még egy elintéznivalója...

— Igaz, ott a szomszédban van az újság szerkesztősége is. Különbösen azt majd én adom fel postán.

— Minék kell az újság? Talán erről a Zsu...

— Nem, Gorohovról. Gorohovról fogok írni...

— Anyukám, igazán? ... A lábával is rúgta, meg ütötte vonalzóval... Megírod?

Bizalmatlanul nézett a fiára, nem tudott rögtön hinni a részvételében. De Igor komolyan és melegen viszonzta pillantását.

— Na eredj — mondta tartózkodva az anya.

A fiú még sapkát sem vett, úgy szaladt ki a szobából. Jevgénija Alexejevna az ablakból nézte, hogyan siet át Igor az utcán, kezében ott a boríték, amelyben visszaküldi élete megaláztatását. Kinyitotta az ablakot és mélyet sóhajtott. Aztán leült az íróasztalhoz s elkezdte írni levelét. Már nem volt dühös. Csak a hideg, magabiztos keménység maradt meg benne.

Félóra múlva megjött Igor. Élénken s bátran lépett be, megállt az ajtóban s csengő hangon jelentette:

— Anyu, mindent elintéztem.

Az anya szokatlan, új gyöngédséggel vona magához. A fiú először el akarta fordítani arcát, de rögtön azután rápillantott tiszta sötétbarna szembogarával és azt mondta:

— Anyu, tudod? A kést is odaadtam.

Jevgénija Alexejevna levele, amit az újság leköszölt, erős visszhangot keltett, személye egyszeriben a nyilvánosság fénykévéjébe került. Többen eljöttek hozzá, hogy megismerjék s elbeszélgessenek vele. A telefon egész nap szólt. Ő maga se nagyon értette, mi történt, de hogy valami fontos dolog az, amit véghezvitt, azt kezdte érezni. Különösen az győzte meg erről, hogy Zsukov is telefonált:

— Mondja, minek vegyem a levelét?

Jevgénija Alexejevna belemosolygott a kagylóba:

— Veheti pofonnak is, ha úgy tetszik.

Zsukov krákolgott valamit a telefonba, de a nő letette a kagylót.

Ráéhezett az emberek közellétére. S az emberek, íme, körülvették. Igor úgy járt az anyja után, mint egy apród és igen büszke volt rá. Senkisé nem kérdezősködött nála most az apjáról, mindenki az anyja iránt érdeklődött az anyjáról, aki levelet írt a Gorohov-esetről az újságnak. Igor szóvá is tette:

— Most egyre csak Gorohov, meg Gorohov, mirőlunk meg nem tudnak semmit. Igaz?

— Igaz, Igor. Hanem tudod, te segíthetnél nekem még valamiben. Foglalkozz kicsit Olgával, egészen elrugaskodott az a kislány.

Igor azonnyomban elkezdte a foglalkozást. Behívta Olgát az ablakon át az udvarról és így kezdte:

— Hallgasson ide, tisztelt Olga elvtársnő! Elég volt a maga boldériából.

Olga felelet helyett az ajtó felé indult. De Igor elébeállt. A kicsi ránézett:

— Na mi az? — kérdezte durcásan.

— Szót kell fogadni anyunak.

— És ha nem akarok?

— Hát pedig látod, én most... én most a főnököd vagyok.

— Te vagy a főnök? — kérdezte Olga felfigyelve.

— Igen. Gyerünk anyuhoz.

— És ha nem akarok?

— Olyan nincs.

— Igazán nincs? — és ravaszkásan kacsintott testvérére.

— Igazán, de igazán.

És Olga ugyanazzal a közömbös arckifejezéssel, ahogyan azelőtt az anyjától elrugaskodott, fordult most ellenkező irányba. Igor érezte, hogy sok dolga lesz vele.

Anyjuk a lelkére beszélt a kislánynak, mintegy lefektetve az irányelveket. Olga figyelmesen hallgatta — az anyja mellett ott állt Igor, mint a törvény hallgatója öre.

Különben is érdekes dolgok történtek.

Egy este váratlanul berobogott hozzájuk az a nagy darab szőke ember, s ezzel kezdte:

— Jevgénija Alexejevna, micsoda hühó van maga körül emiatt a Gorohov-ügy miatt, mindenki erről beszél. Én se bírtam ki, ideutaztam...

— Ó, kedves Dmitrij Dmitrijevics, lám ezt okosan tette — örvendezett Jevgénija Alexejevna. — Ismerkedjenek össze — ezek az én gyerekeim.

— Ühüm — bólogatott komolyan Vasziljev. — Szóval ez itt: Igor. Szimpatikus fiatalember. Ez meg a kis Olga — hát ez is helyes po-fácska. Komoly beszédem van veletek, gyerekek. Arról van szó, kérlek szépen, hogy el akarom venni feleségül Jevgénija Alexejevna.

Vasziljev elhallgatott, állt a szoba közepén s kérdően nézett Igorra:

— De Dmitrij Dmitrijevics — szólt zavartan Jevgénija Alexejevna, — talán mégis előbb velem beszélne...

— Magával mi mindenben egyetértünk, de ezek itt ni...

— Nahát ez hallatlan — nevetett az asszony.

— Hallatlan — mosolygott rá Olga is.

— Nos Igor?

Igor figyelmesen nézte végig Vasziljevet.

— Milyen ember maga? — kérdezte.

— Én? Ez helyes kérdés. Én, kérlek, becsületes szovjetember vagyok, szeretem anyákat és titket is foglak szeretni, az első benyomásról ítélve... Igen ám, de én a gyerekekhez rrém szigorú vagyok! — dörögte legmélyebb basszusával.

— Jujuj! — sikongott vidáman Olga.

— Lám, ez már kiabál. De te, Igor, tartózkodol a szavazástól. Ez azért van, mert te — férfi vagy. Nos hát Igor? Tetszem neked?

Igor nem mosolygott.

— Igen — szólt kisvártatva. — De mondja, maga nem fog ben-nünket itthagyni?

— Csak ti ne hagyjatok itt engem, apátlan-anyátlan árvát! — s Vasziljev a mellére szorította két kezét.

Olga hangosan nevetett: — Áááárvááát!

— De elvtársak, micsoda dolog ez, igazán? — szólalt meg Jevgénija Alexejevna. — Engem meg se kérdeznek! És ha én nem akarok?

Igor méltatlankodott:

— Anyul! Milyen furcsa vagy! Hiszen ő már mindent elmondott! Nem lehet így bánni egy emberrel!

— Igaza van — erősítette meg Vasziljev. — Az emberekkel való helyes bánásmód: ez a legfontosabb!

— Látnod anyi? Anyukám, menj hozzá, hiszen úgyis össze vagytok ti már beszélve. Látszik a szemetekből. Ó ti ravaszok!

Vasziljev egészen fellelkesült:

— Hiszen ezek zseniális gyerekek! És én, bolond fejjel — még félttem tőlük!

Jevgénija Alexejevna esete természetesen nem a legkeservesebb. Olyan apák is akadnak, akik nemcsak elhagyják, hanem ki is fosztják gyerekeiket és lassankint elhordják a régi fészek utolsó szalmaszálát is.

Az sem ritka eset, hogy az apa, aki családjától elmegy, gyermekeivel továbbra is igazán meleg viszonyban tud maradni, még nevelésükben is közreműködik, sőt valóban rendes embereket nevel belőlük. Elhiszem, hogy ez lehetséges, hogy ez nem haladja meg az ember erejét, de én magam ilyet nem láttam. Ellenben láttam olyan embereket, akik nem adják át magukat az első családi összezördülés hatásának, le tudják győzni egy új szerelem vonzását és tisztán tartják feleségükkel kötött megállapodásukat, nem akadnak fönn annak későn felfedezett egyes fogyatékoságain. Ilyenformán a gyermekekkel szemben fennálló kötelességet is hiánytalanabbul teljesíthetik. Az ilyen emberek példája követéssreméltó.

De akad még sok olyan „finom“ és nemfinom Don-Juan, — ezek gyöngeségeiknek engedve szemtelenül csaponganak fészekről-fészekre, mindenütt félárvákat hagyva maguk után; az ilyenek egyrészt mindig hajlandók eljátszani a szabad szerelem szenvedélyes szerepét, másrészt szívesen mutatnak tüntető figyelmet elhagyott gyermekek iránt. Harmadrészt azonban egyszerűen semmirevaló népség ez, nem érdemel kánéletet.

A családi közösség teljessége, épsége és egysége a jó nevelőmunka elengedhetetlen feltétele. A jó nevelőmunkát nemcsak a gyermektartásért elmarasztalt apák vagy az egyetlenként hiúsítják meg, hanem a szülők villongása, az apa zsarnoki kegyetlensége és az anya könnyelmű gyengesége is.

Aki valóban jól akarja nevelni gyermekeit, az tartsa épségben családjá egységét. Erre nemcsak a gyermekeknek, hanem a szülőknek is szükségük van.

... Mi a teendő, ha csak egyetlen gyermek marad meg és a következő valamely okból nem jöhet világra?

Igen egyszerű: vegyenek családjukba menhelyről egy idegen gyermeket vagy árvát. Szeressék meg úgy, mintha tulajdon gyermekük volna, felejtsek el, hogy nem az, s ami a fő, ne képzeljék azt, hogy ezzel boldogították. Hiszen ő jött kisegíteni a maguk „csonka”, „suta” családját, hogy átmentse a veszélyes fordulón. Bármily nehéz anyagi körülmények között vannak is, ezt *feltétlenül tegyék meg!*

VI. FEJEZET.

Egész csomó kérdés áll előttünk: milyen legyen a családi közösségben a tekintély, a fegyelem és a szabadság.

Mi a tekintély? Erre sokan zavaros választ adnak. Általában hajlandók azt képzelni, hogy a tekintély — a természet adománya. De mivelhogy a családban mindenkinek igen kelendő valami a tekintély, tehát a legtöbb szülő az igazi „természetadta” tekintély híján holmi sajátgyártmányú pótlékkal éri be. Ilyen pótlékkal gyakran találkozhatunk. Közös sajátosságuk, hogy egyenest nevelési célokra készülnek. Közhiedelem szerint a gyermek előtt tekintélyre van szükség és így a gyermeknevelés különböző szempontjaihoz képest a pótlékok is különbözőek.

Ezeknek a szülőknek legfőbb tévedése a pedagógia relativitásában rejlik. Olyan tekintély, ami kizárólagosan gyermekek számára való, egyszerűen lehetetlen valami. Az ilyen tekintély mindig csupán pótlék marad és mindig haszon nélkül való.

Magukban a szülőkben kell *meglennie* a tekintélynek, függetlenül a gyerekeikhez való viszonyuktól, de a tekintély azért korántsem valami különleges tehetség. Gyökerei mindig egy helyen sarjadnak, mégpedig a szülők magatartásában, ideértve a magatartás valamennyi összetevőjét, vagyis az apa és anya egész életét: munkájukat, gondolkodásukat, szokásaikat, érzéseiket, törekvéseiket.

Az ilyen magatartás keresztszemetét lehetetlen röviden fölvázolni, de az egész abban a követelményben összponstosul, hogy: maguk a szülők éljék a Szovjetország polgárának teljes, tudatos, erkölcsös életét. Ez pedig azt jelenti, hogy gyermekeikhez való viszonyukban is bizonyos magaslaton kell állaniok, természetes, emberi színvonalon, nem pedig a gyermekek számára mesterségesen összehordott — homokhegyen.

Ezért a tekintély, a szabadság és fegyelem kérdéseit a családi közösségben semmiféle mesterségesen kiagyalt fogásokkal, eszközökkel és módszerekkel nem lehet eldönteni. A nevelés — folytonosság, olyan folyamat, amelynek egyes részleteit az általános családi tónus határozza meg, már pedig azt nem lehet kiagyalni és mesterségesen fenntartani. Az általános családi tónus, igen tisztelt szülők, nem egyéb, mint a ti

saját életetek saját viselkedétek. A leghelyesebb, legészszerűbb, legátgondoltabb pedagógiai módszer sem vezet eredményre, ha életetek általános alaptónusa rossz, hitvány. És viszont, csakis a helyes alaptónus súgja meg nektek a gyermekkel való helyes bánásmódot, mindennek előtt a fegyelem, a munka, a szabadság, a játék és... a tekintély helyes formáit.

Az apa gyári villanyszerelő. Ötórakor jön meg a munkából. Mialatt lehúzza nehéz, poros, olajos csizmáját, az ötéves Vászja ott guggol apa ágya előtt, öregesen nyöszörög és gondterhes szürke szemecskéjét a homályos padlónégyszögre szegzi. De az ágy alatt, hogy hogy nem, most nem talál semmit. Vászja nyugtalanul szalad a konyhába, gyorsan körülfogja az ebédlő nagyasztalát s pöttöm lába a futószőnyegbe akad. Félperccel később nyugodt léptekkel üget vissza apjához, messziről lóbál feléje egy pár cipőt és tiszta pofácskájával fintort vág rá.

— Köszönöm, fiacskám — szól az apja —, de azért a szőnyeget igazítsd helyre.

A körbentopogás megismétlődik s a szoba rendje helyreáll.

— Jól van, gyerekem — dicséri meg apja és megyen mosakodni.

A fiú nehezen cipeli utána a súlyos két csizmát és erőlködve igazítja meg az elébefutó szőnyeget. Nincs baj, az akadályon szerencsésen átesett. Most gyorsítja futását, utóléri az apját és megkérdezi:

— Hoztál kéményt? A gőzhajónak? Kéményt?

Vászfának szerencséje volt: születni az Októberi Forradalom után született, szép édesapa jutott neki — Vaszjának legalább is nagyon tetszett, a szeme éppen olyan, mint az övé, nyugodt, szürke, kicsit gúnyos szempár, a szája komoly, bajusza kellemes: jól esik egy ujjal végigsíogatni s olyankor mindig váratlanul kiderül, hogy selymes és puhafogású, s mielőtt elveszi a kezét Vaszja, megint nagyot ugrik, mint egy rúgó és újból haragosnak, tüskésnek látszik. Vaszja anyja is nagyon szép, szebb, mint más mamák. Meleg, sima az arca s a szája mintha valamit mondani akarna Vaszjának, úgy pillant rá, ilyenkor ajka kicsit megremeg. Az ember nem tudja, mosolygott anyu, vagy nem mosolygott. És ilyen percekben Vaszja különösen gyönyörűnek látja az életet.

Van még Nazarovéknál egy Nátasa is, de az mindössze öthónapos.

A legnehezebb dolog reggelenként a cipőt felhúzni. Vaszja már régóta be tudja fűzni a lyukacsákba a zsinórt, de mikor aztán a lyukacsák végére ér, akkor látja, hogy a zsinórból nem futja. Ilyenkor Vaszja addig buzgólkodik, míg kijavítja a hibát. Kedvtelve méregeti cipőjét és odaszól anyjának:

— Kösöd meg!

Ha a dolog rendben van, anyu megkötí a zsinórt, de ha baj van vele, így szól:

— Nem jól van. Így nem lehet!

Vászja csodálkozó pillantást vet a cipőjére és észreveszi, hogy csakugyan így áll a dolog. Ajkát összeszorítja, mérgesen nézi a cipőt és újra munkához lát. Eszébe sem jut, hogy vitába szálljon anyjával, tudja, hogy az nem javítana a helyzeten.

— Most már jól van? Kösd meg!

Anyja melléjeterdel és megkötí a zsinórt. Vászja pedig ezalatt a másik cipőre sandít és szemügyre veszi azt az első lyukacsát, amibe most mindjárt befűzi a zsinór végét.

Mosakodni már tud Vászja, fogat mosni is, noha ezek a munkálatok szintén rengeteg energiát és feszült figyelmet igényelnek. Eleinte Vászja össze-vissza maszatolta magát a szappannal meg fogporral, azután ügyes két kis kezéből csónakot kezdett formálni. A csónakba később már sikerült összegyűjteni a vizet, de mire az arcához ért vele, ujjai idő előtt kinyíltak és a víz arca helyett a hasára ömlött. Megint csak szétkeni a szappant magán és minden ilyen művelet után egyideig elnézi a két kezét és újra megpróbál csónakot formálni. Igyekszik jól megdörzsölni nedves tenyerével minden gyanús helyet.

Ekkor odajön anyu, szó nélkül hatalmába keríti Vászja két kezét, gyöngéden, de erősen ráhajtja a kisfiú fejét a mosdótál fölé és alaposan megdörzsözza Vászja pofácskájának egész területét. Anyu keze meleg, puha, jószagú, Vászjának nagyon jól esik, de azért még mindig nincs egészen kibékülve a mosdatás technikájával. Ebből a helyzetből sok érdekes kiút lehetséges: lehet makrancoskodni is, férfiasan tiltakozni: „majd én magam”, lehet az is, hogy szó nélkül túlteszi magát az ember, de még mindig a legjobb kacagni rajta s mihelyt anyja kezéből kiszabadul, nedves szempillákkal vígan ráhunyorgatni. Názárovéknál ez utóbbi eljárás a legszokottabb, mert általában vidám emberek. Hiszen a szeszélyeskedés sem az égből pottyán, hanem az élettapasztalathból.

Mikor jól kikacagta magát Vászja, nekilát a fogkefáját mosni. Ez a legkellemetesebb munka: a keféet egyszerűen le kell önteni vízzel, azután kicsit megdörzsölni és akkor magától tiszta lesz.

Az ebédlő sarkában egy szürke posztószőnyegen terül el Vászja játékbírodalma. Amíg Vászja mosdik, a cipőjét húzza, reggelizik — játékkországhban mély csend és rend honol. A mozdonyok, hajók, autók a fal mellett sorakoznak és mind egyfelé néznek. Amikor Vászja ügyesbajos dolgai között arra jár, egy pillanatra megáll és ellenőrzi a játékbírodalom rendjét és figyelmét. De úgy látszik, éjszaka semmi baj nem esett, senkisémet szökött meg, nem kapott hajba szomszédjával. Ez azért van, mert egész éjszaka a fából való, tarkárafestett Kel-fel-Janesi állt őrt. Széles arcán kidülledt szeme örökké mosolyog. Már régóta őt nevezték ki a játékkországh örvéé és ő becsülettel állja a sarat. Vászja egyszer megkérdezte apját:

— Kelj-fel-Jancsi nem tud aludni?

— Már hogy alhalna, mikor ő áll őrt? — felelt apu. — Egy becsületes őrnek őrködni kell, nem pedig aludni. Mert ha elalszik, még elvihetik tőle az autót.

Vászja akkor óvakodva pillantott az autóra és hálásan az őrré. Azóta aztán mindig odaállítja őrködni, amikor ő aludni megy.

Ezidőszerint Vászja nem annyira az autót félti, mint azt a becses holmit, ami egy fadobozban van. Az mind arra való, hogy játékerszág legszebb háza épüljön belőle. Sok fakocka, rudacska van benne, aztán ezüstpapír a háztelőknek, néhány darabka cellofánpapír ablaküvegnek, egy szép kis bollív, amelynek rendeltetése még nincs megállapítva. Ezenkívül mindenféle drótok, csavarok, kapcsok, csövecskék és néhány apró ablakráma, amit anyu segítségével vágott ki kartonból.

Vászja mai terve a következő: az egész építőanyagot át akarja szállítani a leendő ház színhelyére — a szoba másik sarkába. Már az este tartott attól, hogy nem lesz elég jármű. Hát hogyha hajón szállítana? Meg is tanácskozta apjával a kérdést, aki figyelmeztette:

— A hajóhoz páta kellene, hiszen emlékszel, láttad a nyáron!

Vászjának csakugyan úgy rémlik, hogy a hajók vizen úsznak. Fellillant benne a gondolat, hogy palakot csinál a szobában, de aztán csak sóhajtott egy nagyot: anyu azt úgyse engedné. Már a minap is nagyon hevesen ellenezte azt a tervét, hogy kikötőt építsen a szobában. Pedig ő maga adott Vászjának egy bádogdobozt s amikor fia abba vízel öntött, elítélően nyilatkozott:

— A te kikötőd csurog, nézd csak milyen pocsettát csináltál!

Úgyhogy most a dobozban homok van, azt fogja majd parkirozni. A fásítás céljaira apja már hozott neki nyírfagallyacskákat.

Vászja sebtiben reggelizik: annyi a dolga, gondja, hogy a kávéját sem ér rá meginni és folytonosan a játéksarokba kémlel közben. Anyja megkérdezi:

— Ma építeni fogsz?

— Nem! Nem, utazni fogok, odaviszek mindent!

És Vászja az építkezés kiszemelt helyére mutat s megnyugtatóan hozzáteszi:

— Ne félj, nem fogok szemetelni!

Voltaképpen nem is annyira anyu fél ettől, mint maga Vászja, mert hiszen az építkezés nagyon piszkos munka.

— Hát ha szemetelsz, majd eltakarítod — mondja anyja.

Ez a váratlan fordulat az építkezés feltételeiben felfokozza Vászja energiáit. Megfelelkezik a reggeliről is s már mászik le a székről.

— Vászja, hova még? Idd ki előbb a kávédat, nem szabad a csészében hagyni!

Hát ez igaz, nem szabad. Vászja gyors kortyokban nyelidesi a kávé. Anyja nézi s mosolyog:

— Hova sietsz úgy? Ki kerget?

— Sietni kell — motyogta Vászja. S már játékainál guggol. Legelőször is leváltja az őrségről Keljfeljancsit. Anyja már régebben figyeltmeztette:

— A te strázsád éjjel-nappal talpon van. Micsoda dolog ez? Neki is kell pihenni. Te bezzeg alszol minden éjjel, úgy-e?

Furcsa, hogyan is feledkezhetett meg Vászja erről az egészségügyi intézkedésről? Hanemhát ez régen volt. Most Vászja mindennap belenyomja Keljfeljancsit egy skatulyába és valami építőanyaggal szorítja le a fejét. A bábu makacsodik és mindenáron ki akar szabadulni a kezéből, de hát mire való a fegyelem! Vasárnap, amikor apa otthon van, Keljfeljancsi egész nap alszik a dobozában és egy tiróli ruhás porcellánemberke áll helyette őrséget. Ez a fickó ajándék ugyan, de rossz munkás: mindig eldől.

Vászja ezért nem is szíveli és lehetőleg nem veszi igénybe szolgálatait.

Vászja első társadalmi munkája az volt, hogy gondoznia kellett apja cipőjét, csizmáját. Később már megbízásokat is kapott szüleitől: hozzon gyufát, tegye helyére a székot, igazítsa meg a terítőt, emeljen fel egy papírost, — mindez azonban afféle alkalmi munka, a cipő és a csizma viszont állandó alkalmazás, kötelesség, amiről nem lehet megfeledkezni.

Csak amikor katasztrófa szakadt a játékok birodalmára — letört a hajókémény —, Vászka a szerencsétlenül járt kéménnyel kezében fogadta apját és úgy el volt keseredve, hogy megfeledkezett az apai cipőkről. Apja megnézte a hajót, megrázta fejét, füttventett és cuppantott egyet s Vászja érezhette, hogy apja megérti bánatát.

— Teljes átszerelésre van szükség, — mondotta Vászja apja és szavai még jobban megrázták Vászját. Apja után ment a hálószobába és ott szomorúan nézegette a hajót, amely az ágyon feküdt oldalára dőlve. Egyszer csak ráeszmélt a hálószoba szokatlan csendjére, de ugyanabban a pillanatban már meg is hallotta apjának kicsit gúnyos hangját:

— Egyszóval a hajónak kéménye nincs, nekem meg cipőm nincs.

Vászja ránézett apja lábára, elvörösödött s nyomban elfelejtkezett a hajócskájáról. Rohant a konyhába s a helyzet pillanatok alatt helyreállt. Apa valami különösen kedves mosollyal nézett Vászjára, aki most kicipelte a két nehéz csizmát a konyhába és a hajó csak akkor jutott újra eszébe, amikor apja így szólt:

— Majd hozok én neked másik kéményt, jó erőset!

Amikor Vászja betöltötte a hatodik évét, kapott apjától egy nagy skatulyát, teli mindenféle kockákkal, golyócskákkal és egyéb „építőanyaggal”. Valóságos palotákat lehetett építeni belőle. Volt a dobozban egy füzet is, kastélyok, várak rajzaival, amelyeket Vászja lelkiismeretesen áttanulmányozott és ajkesucsorítva türelmesen kereste

össze a szükséges alkatrészeket, hogy az illető minta után állítsa össze az épületet. Apjának feltűnt valami és megkérdezte:

— Neked ez nem tetszik?

Vászja nem akaródzott bevallani, hogy nem tetszik neki ez a munka, de olyasmit mondani, ami nem igaz, nem tudott. Szótlanul töprengett az épület mellett.

— Ne durcáskodj — mondta az apja —, mondd meg, ha nem tetszik.

Vászja apjára nézett, aztán az épületre és így válaszolt:

— Sok a ház. Fölépítem ezt a házat, aztán ledöntöm, utána fölépítem a másodikat, azt is ledöntöm és akkor egy sínes... Mindig csak épít meg épít az ember...

Apú nevetett.

— Azután lehet még építeni ilyen is, meg ilyen is... — mutatta Vászja a rajzokon.

Vászja ledöntötte utolsó építményét, belekezdett egy újba, amelyik még nehezebb, hogy egy kis örömet szerezzen apjának...

Apja szó nélkül figyelte munkáját.

— Jól megy. De hát nézd, ez tenálad félperccig se tart, egyet mozulsz és összedől az egész...

Vászja elnevette magát, nekirugaszkodott és félkézzel meglökte a palotáját, mire az nyomban legapróbb alkatrészeire szóródott szét.

— Csak így, fogtad magad és feldöntötted?

— Úgyis muszáj feldönteni, mert másikat kell építeni...

— Na látod, most semmi sem maradt.

— Semmi — legyintett Vászja.

— Ez így nem ér semmit.

— Igaz — hagyta rá Vászja, miközben idegenkedve és könnyörtelenül nézte a szerteszóródott építőköveket.

— Na várj csak — mosolygott apja és elővette szerszámosládáját. Csupa kincset szedett elő onnan. Voltak ott nagy szögek, kishögek, csavarok, fogók, drótok, acél- és rézlemezkek és egyéb apróság, ami minden rendes vasmunkás életének velejárója. Apú külön tartott a kezében valami kis csavarfélét, ami minden megmozdításnál forogni kezdett.

— Most hagyjuk ezt a te házat, — mondotta apú, — most majd valami erősebbet építünk. Csak még nem tudom, hogy mit.

— Hídat építünk. Csakhogy nincsen patak.

— Ha nincs, majd lesz.

— Hát lehet?

— Mostanig nem volt, de majd lesz. Látod, a bolsevikok is fogták magukat és egészen Moszkváig elhozták a Volgát.

— Milyen Volgát?

— Hát azt a Volga folyót. Hogy hol folyt? Itt ni! Ők meg egyszerűen Moszkváig vezették.

— És aztán? — kérdezte Vászja, apjára szegezve pillantását.
— Szépen idefolydogált — felelte apja és kirakta a magáihoz zott kincseket.

— Tudod mit, vezessük mi is ide... a Volgát...

— Én is arra gondolok.

— Aztán hidat építünk rá.

De Vászjának eszébe jutott egy minapi vita a szobafolyóval kapcsolatban és elszontyolodott. Ott guggolt apja ládája előtt és úgy érezte, hogy nincs elég ereje megküzdeni az akadályokkal.

— Nem lehet, apu, patakot építeni, anyu nem engedi.

Apu figyelmesen főlhúzta szemöldökét, ő is leguggolt:

— Ja, vagy anyu? Hát bizony ez komoly dolog.

Vászja reménykedve nézte apja arcát, hátha kitalál valami szert anyu ellen. De apu bizonytalan pillantást vetett rá, Vászja pedig kiegészítette mondanivalóját:

— Anyu azt fogja mondani: kilötyfölyöd.

— Ezt fogja mondani. Bizony úgy áll a dolog, hogy ezt fogja mondani. És mi csakugyan kilötyfölyjük!

Vászja megmosolyogta apja naivságát:

— Mit akarsz? Hogy patak is legyen, száraz is legyen?

— Dehát értsd meg, hogy folyik a patak: egy helyen folyik, de köröskörül száraz. Partjának kell lenni. Aztán meg arra is gondolj: ha egyszerűen a padlón vezetjük a patakot, az mind átsurog az első emeletre. Akik ott laknak, egyszer a nyakukba csurog a víz. Kérdik, ugyan honnan jön? Hát onnan, hogy mi — te meg én — patakot rendeztünk.

— Hát Moszkvában nem csurgott a víz?

— Miért éppen Moszkvában?

— Hát amikor azt a... azt a Volgát vezették!

— Ohó barátom, ott azt rendesen megcsinálták, partot is építettek.

— Miből?

— Jól kidöngölték. Kőből meg betonból.

— Apu, figyelj ide, de igazán! Tudod, mi is csinálunk egy olyan... partot!

Igy született meg Vászja Názarov nagyszabású építkezésének terve. Maga a tervzet is sok előkészületet igényelt. Legközvetlenebb következménye az volt, hogy teljesen beszüntette a tiszavirág-életű paloták építését. Apjával együtt elhatározta, hogy mivel nincs belőlük semmi haszon, többet olyat nem épít. Az építőkecskákat a hídra használják föl. Most aztán felmerült a kérdés, mi történjék a füzet rajzaival? Vászja már nem sokat törődött velük, apu is kicsinylően nyilatkozott a füzetéről:

— Ugyan, mi haszna van? Kidobni kár, add oda majd valamelyik gyereknek.

— Mit csináljon vele?

— Hát majd úgy... nézegeti...

Vászja hitetlenkedve fogadta ezt az ajánlatot, de azért másnap reggel, amikor lement az udvarra, magával vitte a füzetet. Az ő udvaruk nem afféle közönséges, magas téglafalak közé zárt városi udvar volt. Tágas térsége fölé pazar, szabad égboltozat borult. A tér egyik oldalát hosszú, emeletes ház határolta, amely az udvar felé féltucatnyi faverandát ugratott ki. Ezenkívül azután köröskörül alacsony fakerítés zárta el az udvart, amelyen túl hepehupás, homokos terület kezdődött, egy még ki nem fürkészett vadon, amely titokzatosságával különösen vonzotta a gyerkőcöket. Csak a házon túl és a jól megépített kapun túl kezdődött a város első utcája.

A házban a vagongyár munkásai és tisztviselői laknak, népes családjaikkal egyetemben. Az udvaron csak úgy nyüzsög a sok gyerek. Vászja csak nemrégiben kezdett közelebből megismerkedni az udvar társadalmával. Némi kapcsolat már a múlt nyáron is szövődhetett, de abból nem sokra emlékezett Vászja, mert télen kanyarót kapott és ezért keveset volt az udvaron.

Ezidőszent Vászja csaknem kizárólag fiúkkal volt ismerős. Voltak ugyan lányok is az udvarban, de azok tartózkodóan viselkedtek, öt-hat évvel idősebbek is voltak Vászjánál, vagyis abban a korban, amikor a lányok kezdenek begyesen járkálni és hozzáférhetetlen képeket vágni. A három-négyéves kicsinyek pedig természetesen szóba sem jöhettek Vászja számára kompániának.

A kastély-mintás füzet az udvar társadalmában élénk érdeklődést keltett. A Vászjával egyidős Mitya Kandibin, mihelyt meglátta a füzetet, felkiáltott:

— Hol vetted az albumot? Hol vetted?

— Az enyém — felelte Vászja.

— De honnan vetted?

— Én sehonnan. Apu vette.

— Neked vette?

Mitya nem tetszett Vászjának, mert túlságosan energikus volt, virgonc és szemtelen. Apró, világos szemepárja folyton ide-oda sandított és ez zavarbahoztta Vászját.

— Neked vette az apád? Teneked?

Vászja háta mögé dugta a füzetet.

— Igen-igen, nekem.

— Na, mutasd! Gyere, mutasd!

Vászja nem szívesen mutatta. Nem a füzetet sajnálta Mityától, hanem valahogy Mitya viselkedése ellenállásra ingerelte. Mitya viszont izgatottan topogott és oldalbatámadta:

— Tán irigyled megmutatni?

És Mitya kis híján nekitámadt, hogy elvegye a füzetet, noha kisebb és gyöngébb volt Vászjánál, de ebben a válságos pillanatban odalépett Lyovik.

Lyovik egy idősebb korosztályhoz tartozó, már iskolásgyerekek volt. Vigan uszítani kezdte Mityát messziről:

— Csak kiabálsz, de megfogni nem mered!

— Hát igaz is! Fösvény kutya, még megmutatni is sajnálja!

Mitya megvetően fordította meztelen vállát Vászja felé, amelyen a nadrágtartó csikos zsinórja feszült.

— Gyere csak, mutasd! — és Lyovik magabiztos kézzel nyúlt a füzet után, amit Vászja átadott neki.

— Te, hallod! — örvendezett Lyovik. — Tudod mit? Ennekem elveszett egy ilyen. Minden megvan, csak az album nincs. Nahát! Cseréljünk! Jó?

Vászja még soha életében nem cserélt s most nem tudta, mit feleljen Lyoviknak. Mindenesetre nyilvánvaló volt, hogy itt valami érdekes história kezdődik. Vászja kíváncsian nézte a virgonc Lyovikot, mialatt az gyorsan lapozgatott a füzetben:

— Nagyszerű! Gyerünk hozzánk...

— Minek? — kérdezte Vászja.

— Érdekes: minek? Hát csak meg kell nézni, mire cserélsz!

— Én is megyek — szolt mogorván Mitya, aki még nem adta föl teljesen kihívó magatartását.

— Gyerünk, gyerünk... Te leszel a tanu, érted? Cserélni mindig úgy kell, hogy tanu is legyen.

Elindultak Lyovikék verandája felé. Mikor már odaértek, Lyovik hátrafordult:

— Lyálkával pedig ne törődjeteK. Lyálka a testvérem!

Benyomta a széles, szürke ajtót. Az előszobában cékla- és pinceszag terjedt. Amikor Lyovik bezárta mögöttük az ajtót, Vászja szinte visszáriadt: kellemetlen volt a sötétség s az idegen szagok. De ekkor kinyílt a második ajtó és a fiúk meglátták a konyhát. Látni ugyan keveset lehetett: sűrű füst gomolygott benn s amellett mindenféle fehérnemű, lepedők, takarók, rózsaszín, világoskék, fehér holmi volt kitergetve. Két lepedő közt rés támadt és onnét egy pirospozsgás, szépszemű valaki dugta ki fejét.

— Lyovka, már megint fiúkat hozol ide? Várjka, én nem bánom, tégy amit, akarsz, én elverem ezeket!

Egy csendes női hang felelt a lepedők mögül:

— Mit mérgeksedsz Lyálka, mit vétettek neked?

Lyálka dühös szemmel fürkészte a kisfiúkat és dühöngve hadarta:

— Hogy mit? Bemásznak ide, piszkos cipővel, a fejük is piszkos, korpás...

Ujjával Mitya kócos fejéhez nyúlt és rászólt:

— Tyű! Kész varjűfészek! Hát ez meg miféle? Nini, mekkora szeme van! — és Mityára mutatott.

Úgy tizenöt év körüli leányka lehetett, de egy óriás benyomását keltette, úgyhogy Vászja meghátrált előtte. De Lyovik már becsukta az előszobaajtót és nagybátran odaszólt társaihoz:

— Ne törődjeteK vele! Gyerünk!

A kisfiúk bebújtak a kitergegetett fehérnemű alatt a szobába. Rengeteg holmival, könyvvel, függönnyel, virággal telezsúfolt kis szoba volt. Csak keskeny kis út vezetett középre, ott aztán megálltak libasorban. Lyovik mind a két vendégét mellbelökte:

— Üljetek le a dívánra, másképp útban vagytok.

Vászja és Mitya a dívánra hanvatlottak. Názárovéknál nem volt ilyen díván. Kényelmes ülés esett rajta, de Vászját megriasztotta a szűk szoba zsúfoltsága. Sok furcsa holmi volt itt; nagyon érthetetlen volt a gazdagsága: volt itt egy pianínó, rengeteg berámázott fénykép, rézgyertyatartók, könyvek, kották és egy forgatható zongoraszek. Ezen a széken forgot előttük Lyovik és azt mondta:

— Ha akarod, adok neked négy kis kereket, de ha jobban tetszik, adok neked fecskefészket. Aztán meg adhatok még egy erszényt is, nézd csak, micsoda bugyelláris ez!

Lyovik leugrott a zongoraszekről és kihúzta a kis íróasztal fiókját. A fiókot a térdére tette. Legelőször is egy zöld erszényt mutatott Vászjának, ami egyetlen gombra nyílt. Lyovik néhányszor csattintott vele, hogy fölkelte Vászja érdeklődését. De ekkor Vászja meglátott valami sokkal érdekesebbet, mint az erszény: a fiók egész hosszában elnyúlt egy háromujjnyi széles feketeszínű fémdoboz.

— Azt ni! — kiáltott Vászja és ujjával a dobozra mutatott.

— Azt a skatulyát? — kérdezte Lyovik és abbahagyta az erszénygomb pattintását —, igen... csak... na nem baj, annál jobb.

Mitya leugrott a dívánról és a fiók fölé hajolt.

— Nekem ez kell — bökött Vászja a skatulyára és meggyőzően nyugodt, becsületes nagy szürke szemét Lyovikra emelte. Lyovik pedig, a barnaszemű, sokat tapasztalt sunyisággal nézett vissza rá.

— Szóval te nekem az albumot, én neked a skatulyát, igen? Tanu van rá.

Vászja komolyan bólintott, Lyovik pedig előhúzza a fiókból a skatulyát és megforgatta a kezében.

— Tied a doboz.

Vászja megörült a sikernek. Jól megnézte, megforgatta kezében a dobozt. Feneke erős volt, egyetlen rés nem volt benne, szóval a víz nem fog lecsurogni az alsó emeletre. Jó hosszú, igazi patak lesz. A partot pedig ő homokkal is megerősíti, jól megtámasztja és aztán fákkal ülteti be. A patak erdőben folyik majd. S aztán jön a híd.

— Megmutassam neked a fecskefészket? Mert van egy fecskefészkem is — ajánlotta a házigazda. — Gyere, megmutatom.

Bement a harmadik szobába. Vászja óvatosan letette a dívánra a dobozt és az ajtóba állt. A szobában több fekvőhely volt, egy akvárium és mindenféle holmival megrakott polc. Lyovik onnan vette le a fecskefészket.

— Ez nem idevaló, ez japán fecske. Látod, hogy csinálta meg?

Vászja félénken vette tenyerére a könnyű, sötét kis golyót.

— Akarod a doboz helyett ezt?

- Mire jó ez?
- Nahát, hogy mire jó? Gyűjteménybe, te bolond!
- Mi az, hogy „gyűjtemény“?
- Hát csak gyűjtemény! Még gyűjtesz bele valamit, ezt-azt és akkor lesz gyűjteményed.
- Neked is van?
- Nekem már sok van, de neked is lesz. Nemcsak az a kis doboz. De Vászja elfordult:
- Nekem a doboz kell, ez meg nem kell.

Boldogan emlékezett a dobozára és ment a díván felé. De a dívánon nem volt a doboz. Szétnézett a szobában, a pianino fedelére, a könyvhalmokra, de a doboz csak nem volt ott.

- Hová lett? — kérdezte Lyovikot.
- Micsoda? A fészek? — kérdezte Lyovik a másik szobából.
- Nem, a dobozom.
- De hiszen neked adtam. A kezébe adtam.
- Vászja zavartan nézte a dívánt.
- Pedig itt volt.

Lyovik is megnézte a dívánt, szétnézett a szobában is, kihúzta a fiókot.

- Hopp! Ezt biztosan Mityka csórta el.
- Mi az, hogy „csórta“?
- Hát csak. Elcsórta. Aztán meglógott.
- Elment?
- Meglógott. Mi az, hát nem érted? Mityka volt — nincs.

Vászja szomorúan ült le a dívánra, aztán fölállt. Nagyon sajnálta azt a dobozt.

- Elcsórta? — kérdezte újra gépiesen Lyovikot.
- Mi becsületesen cseréltünk — szólalt meg feszült képpel Lyovik.
- Becsületesen. Kezébe adtam tanu előtt.

- Milyen tanu előtt?
- Hát Mitya előtt. Nahát az is tanú. Röhögnivaló! Szép kis tanú!
- Lyovik hangosan fölkacagott:

— Na nézzék, micsoda tanú! És veled most mi lesz? Most itt állsz üres kézzel. De mi becsületesen cseréltünk, nem igaz?

Az ajtóban megjelent az óriás Lyálva, csodálkozva nézett picit kancsal, sötét szemével vihógó öccsére és berontott a szobába. Vászja ijedten kelt föl a dívánról.

- Miért vetted el az erszénvemet?

Lyovik már nem nevetett és Vászját megkerülve, az ajtó felé indult.

- Én nem vettem el.
- Akkor mért van az asztalon? Minek?
- Mért ne legyen? Mi közöd hozzá?

Lyálva gyorsan kihúzta a fiókot, éles szemét beléfúrta és öccsére kiáltott:

— Add ide! Add vissza, de rögtön, te haszontalan!

Lyovik már az ajtóban állt, készen arra, hogy odébbálljon. Lyálya mérgesen rátámadt és sietteben meglökte az események sodrában feszengő Vászját, aki a dívánra esett, lábával kapálózva. A lány pedig rohant az ajtó felé, amelyet pont az orra előtt csapott be Lyovik. Halalszött még a második és a harmadik ajtó csapódása is. Lyálya öccse után iramodott. Végül ugyanolyan sebesen ismét a szobába rontott, újra kihúzta a fiókot, zajosan kotort benne és aztán hangos sírásra fakadt. Vászja még mindig rémült csodálkozással nézte. Kezdte sejteni, hogy Lyálya azt a dobozt siratja, ami épp most tűnt el a szeme elől. Már akart is valamit mondani, de Lyálya, még mindig bögve, keskeny testével a dívánra vetette magát, úgyhogy vállát Vászja lábánál rázta a sírás. Vászja szeme még tágabbra nyílt, kis kezével a dívánra támaszkodott és a síró lány fölébe hajolt:

— Mért sírsz? — kérdezte hangosan. — Talán a skatulyáért sírsz?

Lyálya abbahagyta a bögést, fölegyenesegett és Vászjára meresztette szép, dühös szemét. Vászja visszanézett rá és könnyecsképeket látott szempillájának széles zsáliján.

— A skatulyáért sírsz? — ismételte meg kérdését és megértően bólogatott hozzá.

— Ahá! — horkant fel Lyálya. — Beszélj, hol a skatulya!

— Mi? A skatulya? — kérdezte Vászja és kicsit elcsodálkozott Lyálya heveskedésén.

A lány még hangosabban kiáltott rá:

— Beszélj, beszélj hát! Hol van, mért hallgatsz? Hová tetted? Hová tettled a tolltartót?

— Tolltartó?

Vászja valamit nem értett. Úgy rémített neki, hogy talán nem is az ő dobozáról volt szó. De igazán segíteni akart ennek a szép, kancsal-szemű lánynak:

— Hogy mondd? Tolltartó?

— Ej, hát bánom is én, skatulya. A skatulyát hová tettétek?

Vászja élénken mutatott a fiókra:

— Amelyik ott volt?

— Ugyan, ne add a butát! Beszélj, hol van?

Vászja nagyot fohászkodva kezdte mondani a hosszú históriát:

— Lyovik aszondja: add ide a füzetedet, én erszényt adok érte. És még azt is mondta, hogy gyűrűt, meg azt mondta, hogy fecskefészeket. De ezt csak azután, előbb ideadta a skatulyát. Fekete, jó erős. És én azt mondtam, hogy jól van. Ő meg aszondja: tanúk előtt, kezét rá... És kezét adott. Én pedig...

— Ah, szóval te voltál, te?

Vászja nem ért rá válaszolni, csak azt látta, hogy Lyálya sötétbarna szeme megrebben s ugyanakkor az ő feje a díván támlájára puffant és arcán valami ismeretlen, kellemetlen érzést tapasztalt. Nagynehezen jött

rá, hogy Lyálya ütötte meg. Vászját még senki nem ütötte meg soha és ezért nem tudta, hogy ez sérelmes. De mégis, most könny gyűlt a szemébe. Fölgrott a dívánról és kezét arcához tapasztotta.

— Azonnal add ide! — kiabált Lyálya és ekkor Vászja látta, hogy képes másodszer is megütni s ezt ő nem akarta, de legfőképpen más valami foglalkoztatta: hogy van az, hogy ez a lány nem érti meg, hogy a skatulya nincs. Szerette volna megmagyarázni, hogy áll e pillanatban az ügy.

— Hallod? Hová lett?

— Mondom, hogy nincs! Érted, nincs!

— Mi az, hogy „nincs“?

— Mitya elvitte.

— Elvitte?

— Na igen... Ő... izé... elcsórta... Elcsórta a skatulyát. — Vászja örült, hogy eszébe jutott ez a szó. Lehet, hogy ezt Lyálya jobban megérti.

— Az a boglyas volt? Annak adtad? Beszélj!

— De Lyálya! Mi történik itt? Kié ez a fiú?

— Tudom is én, kié — felelt Lyálya. — Lyovka cipelte magával. Ellopták a tolltartómat. Na nézd, hogy áll itt!

Lyálya barna szeme kicsit elmosolyodott, de Vászját most jobban érdekelte az új női hang közbejött. Ez biztosan Lyálya anyja és akkor őt most ketten fogják megverni.

— Csak nem verekedtek itt, Lyálya!

— Igenis, adja vissza a skatulyámat. Majd adok én neki! Mit nézel?

Lyálya közelebb jött, Vászja pedig az asztalhoz hátrált. A lány már nem volt olyan dühös s az asszony szava is megnyugtatta némileg, de azért iménti tapasztalatát nem feledte el.

— Lyálya, hadd már békében. Ne ijesztgesd. Milyen helyes kisfiú.

— Kérlek, ne avatkozz bele! — kiabált Lyálya. — Helyes fiú. Neked mindegyik helyes, te jótét lélek! Fiú, add vissza a dobozomat!

Ekkor azonban utánpótlás jött: az ajtóban egy kistermetű férfi jelent meg, hegyes fekete kis szakállát dörzsölve.

— Nézd, Griska! — szólt a lány most már vidámabban — nézd, még védelmezi. Ez a fiú bemászott ide, tudjisten, hová tette a skatulyámat és Várjka még védelmezi.

— Hát hiszen Várjka mindig pártfogol valakit — mosolygott a férfi. — És ez a fiú kié?

— Kié vagy? Hogy hívnak? — kérdezte Lyálya már mosolyogva. Vászja végignézte őket és barátságos komolyan így szólt:

— Vászja Názárovnak hívnak.

— Ahá, Názárov! — kiáltott a kislány és már egészen kedvesen közeledett hozzá.

— Vászja Názárov? Na jó. És most szépen ígérd meg nekem, hogy megtalálod a dobozt, megértetted?

Vászja kevesét értett az egészből.

— Mitya vette el — mondta meggyőződéssel.

— Hát ez rettenetes — szakította félbe az asszony, akit Várjának szólítottak. — Megverte ezt a kisleányt.

— De Lyália! — szólt szemrehányóan a férfi.

— Juj, Griska, ne idegesíts te is! — fordult feléje zsémbesen a lány. — Te is olyan jótét lélek vagy!

És Várjka felé fintort vágva, Lyália kiszaladt a szobából.

— Eridj Vászka, ne törődj semmiféle skatulyával — szólt hozzá Várjka —, eredi csak szépen.

Vászja az asszony arcába nézett és megértett neki. Elhaladt a mosolygó Griska mellett és kiment a tornácra.

A tornác előtt ott állt nevetve Lyovik:

— Na mi az? Kikaptál?

Vászja zavartan mosolygott. Még nem egészen tért magához a szörnyű események után. Nem is nagyon értette a dolgot s voltaképpen csak egyes részletek érdekelték. A skatulya nem ment ki a fejéből: milyen jó lett volna pataknak! Már a verandáról szénézett az udvaron és szemével Mityát kereste. Azonkívül meg kellett volna tudni valahogy, ki ez a Várjka meg Griska. És itt volt még egy kérdés: hol van Lyovik apja és anyja?

Lement a verandáról.

— Lyovik, hol van az apád?

— A papa? Hát nem láttad?

— Nem, nem láttam.

— Pedig hazajött. Az a szakállas...

— A szakállas? De hiszen az Griska?

— Na, Griska vagy papa, mindegy.

— Nem lehet. A papa az apa.

— Hát azt hiszed, ha egyszer apa, akkor nem lehet neki neve? Hát a te apádat hogy hívják?

— Az enyimet? Ahá, ahogy anyu mondja neki. Anyu úgy mondja neki, hogy „Fégya“.

— Nos, hát ha a te apád Fégya, a mienk Griska.

— Griska? Ugye, a mamád mondja így neki?

— Jaj de buta vagy. Mama! A mamám is és mindenki... Apa Griska, anyu — Várjka.

Vászja az egészről nem sokat értett, de már tovább kérdezősködni nem akarózott neki. Na meg Lyovik is szaladt fölfelé és Vászjának eszébe jutott, hogy illenék hazamenni.

Mikor fölment a verandájukra és kinyitotta az ajtót, anyjába ütközött. Anyja figyelmesen nézett rá és nem ment vízért, ahová készült, hanem visszatért a lakásba.

— Na, halljuk. Mi van ma veled? Mesélj!

Vászja nem sietett, nem izgult, szépen elmesélte kalandjait. Csak egy helyen nem talált szavakat és inkább arejátékkal akarta kifejezni magát:

— Ha látnád, hogy néz! De hogy!

— Igazán?

— Aztán jött Várjka.

— Hát az meg kicsoda?

— Tudom is én. Szemüveges. És Griska is. Náluk ez úgy van, ahogy te aput Fegyának hívod, azok ottan Griska meg Várjka. Várjka nekem azt mondta, hogy jó kis fiú vagy, eridj.

— Hát ez bizony komoly dolog, Vászja.

— Komoly dolog — hagyta rá Vászja, nagyot bólintott és elmosolyodott.

Később apja így szólt:

— Így! Látnod, hogy kell Volgát építeni! És mit fogsz csinálni ez után?

Vászja ott ült a kis szőnyegén a játéakai között és törte a fejét. Láta, hogy apja ravaszkodik, nem akar neki segíteni az ő életének bonyodalmában. De mert Vászja szemében apja volt a tudás és bölcsesség mintaképe, tudni akarta a véleményét:

— Mért nem te beszélsz? Én még kicsi vagyok!

— Kicsi vagy, az igaz, de úgy-e akkor nem kérdeztél meg engem, amikor elmentél csereberélni?

— Lyovik mondta: cseréljünk. Odamentem, hát láttam, hogy van ott egy skatulya.

— Lássuk tovább: cseréltél. Dehát hol van a skatulyád, hol?

Vászja fintorosan kinevette saját magát és felhúzta vállát.

— Skatulya nincs... Mitya... elcsórta...

— Micsoda szó az, hogy „csórni”? Úgy kell mondani, hogy előpota. Így csak tolvajok beszélnek.

— De Lyovik is így mondja.

— Ne hallgass te Lyovikra. Aztán meg az ő nővére festőiskolába jár és az a skatulya neki esetekhez kell. Látnod, így áll a dolog. Jól tette, hogy nyaklevest adott.

— Lyovik a hibás, meg Mitya.

— Nem, fiam, itt egy gyerek hibás: Vászja Názarov.

Vászja elnevette magát:

— Apu, te nem jól mondod, hiszen én nem vagyok hibás.

— Vászja Lyovikra hallgatott, egy ismeretlen, idegen új gyerekre, Vászja nem gondolkozott, hegyezte a fülét, elvette a skatulyát, de aztán elbámészkodott és akkor még valami, Mitya is közbejött. Most aztán skatulya sincs és Vászját is megverték. Kérdés, ki a hibás?

Mialatt apja beszélt, Vászja egyre jobban elvörösödött és egyre inkább rájött, hogy ő a hibás. Nem is annyira a szavak győzték meg erről, mint inkább a hanglejtés. Vászja megérezte, hogy apja csakugyan

nincs vele megelégedve, egyszerűen ténylegesen Vászja a hibás. Azonkívül a szavaknak is megvolt a sajátos jelentőségük. Názárovéknál gyakran előfordult ez a kifejezés, hogy „hegyezi a fülét”. Csak a minap mesélte apja, hogy a gyárban az esztorgályos-csoport oktatója, Mitya Kandibin papája szintén „a fülét hegyezte” és hogy e miatt százharminc alkatrésznek „befütyültek”! Vászja most szóról-szóra emlékszik erre a történetre.

Elfordult, még jobban elvörösödött, aztán félénken pillantott apjára és zavartan, szomorúan, gyengén elmosolyodott. Apja könyökével térdére támaszkodva ült a széken és nevetve nézte a fiát. Vászja most különösen kedvesnek, közelinek érezte — olyan selymesen puhának látszott a bajusza és olyan gyöngéden pillantott a szeme.

De Vászja nem mondott semmit. Hirtelen eszébe jutott, hogy azokat a kis szöveget, amiket apjától kapott a hidépítéshez, nincs hová berakni. Csak úgy hevernek formátlan halomban a posztón. Vászja is könyökére támaszkodott és tünődve szólt:

— Nincs mibe tegyem a szöveget... Anyu skatulyát ígért... De elfelejtette... aztán...

— Gyerünk, adok neked skatulyát — szólalt meg az anyja.

Vászja utánaszaladt és amikor visszatért, apja a hálószobában ült, újságot olvasott és hangosan nevetett:

— Gyere csak, Marusza, nézd, hogy be van fáslizva ez a Mussolini. Megártott neki Guadalahara...

Vászja már nem egyszer hallotta ezt a furcsa nevet, hogy „Mussolini” s csak sejtette róla, hogy az valami rossz, ami nem tetszik apunak. De most eszébe jutott Mitya Kandibin és hogy el kell venni tőle azt a skatulyát.

Szabadnap volt. Reggeli után Vászja sietett az udvarra. Apu anyuval vásárolni készült egyet-mást. Máskor Vászja szeretett velük menni, de ma otthon maradt. Szülei a kis Natását vitték magukkal karon. Vászjának pedig apja odaszólt:

— Neked dolgod van itthon?

Vászja nem válaszolt, mert apja hangjából úgy érezte, hogy úgyis mindent tud. De meg különben sem érezte magát jól a bőrében — nem volt pontos haditerve.

Mind együtt mentek ki a lakásból. A kapunál apu Vászjának adta a lakáskulcsot.

— Eredj játszani. El ne veszítsd a kulcsot és ne cserélgess senkivel.

Vászja komolyan hallgatta végig ezt az utasítást, még csak el sem pirult, mert hiszen a kulcs az csakugyan komoly dolog és csereberélni neki nem lehet.

Visszatérve, Vászja egész csomó gyereket látott az udvaron. Nem babra ment ott a játék, komoly háború fenyegetett „a dombon”. Már rég a levegőben járt a híre és ma, úgy látszik, kitörőben volt.

Vászja apjával néhányszor volt a dombon, de még nem ismerte ennek a csodálatos helynek minden titkát.

A „domb” egy ember-nem-járta tágas terület volt, amely a város szélén kezdődött és elhúzódott vagy három kilométernyire. Elég magas homokhalmok sora volt ez, amely néhol igazi hegylánc alakját öltötte. Itt-ott cserjés borította, máshol száraz, alacsony gyepek. Közepetáján valószínűleg hegy emelkedett, amelyet a gyerekek elneveztek „Szunyog-heggynek”, mert ennek a tetején alulról nézve olyan kicsiknek látszottak a gyerekek, mint a szunyogok. De csak messziről tűnt fel ilyen monumentális egységnek, valójában több csúcsa volt, meredek lejtője, homokos szakadéka. Odúk, barlangok tagolták, cserjével benőve. A Szunyoghegy körül, ameddig a szem ellát, az élénkzöld alapon szétszórtnak rajzolódottak a látóhatárra hasonló, cserjessel benőtt hepehupás halmok.

Vászja látta, hogy néhány fiú merészen nekivágott a meredek lejtőről egyenesen egy szakadék mélyére. Sebesen csuszamlottak, homokfelhő gomolygott mögöttük és a sima felületen messze látható nyomokat hagytak. Ez bizonyosan nagy gyönyörűség lehetett: gyorsan lesiklani, aztán a meredély fenekén diadalmasan nézni vissza a magasba és közben lesöpörni a homokot ruháról, orcáról. Apja jelenlétében Vászja szégyelte ezt a vállalkozást, de titokban nagyon szeretle volna maga is kipróbálni.

Egyébként most a dombokat különben sem lehetett már ilyen békés szórakozásra felhasználni. Egész területen a háború hintette el mérges magvait. Vászja mindeideig nem vett részt a fiatal helyőrség közös hadműveleteiben, de már idestova ő is „katonasorba” került és a hadviselés őt is kezdte foglalkoztatni. A gyerkőcök társadalmában napok óta heves viták folytak a „dombokon” előállott feszült helyzet körül. A háború kitörése már csak napok kérdése volt. Az udvar hadsereg-főparancsnokául a közvélemény az ötödik osztályos Szerjozsza Szkalkovszkijt nevezte ki, aki egy vasutas fia volt. Az öreg Szkalkovszkij erős kordában tartotta nagy családját, de azért jókedélyű, beszédes, mókás ember volt. Megkapta a „Vörös Zászló”-rendet, sokat mesélt a partizánidőkről, de sohasem dicsekedett el saját partizánsikereivel, ellenkezőleg, inkább a haditechnika és a katonai szervezet kérdései érdekelték. Ezért aztán Szerjozsza sem volt barátja a „dombokon” folyó rögtönzött csatározásoknak, hanem rendet követelt.

Az ellenség Vászjaék udvarától félkilométernyire egy nagy, kétemeletes házban tanyázott, amely a „dombokra” nézett. Ennek a háznak a gyereknépe már régóta magának kanyarította ki a „dombokat”, sőt a „Szunyoghegy” irányában is portyáztak. Az első összefitközések ezen a hegyen zajlottak le. Eleinte párharcok folytak, később csoportosak. Egy nemrég csatornázás alkalmával az ellenség egyik szakadékba vert vissza egy osztagot, amelynek maga Szerjozsza Szkalkovszkij volt a parancsnoka, a győzők pedig diadalinduló hangjai mellett vonultak haza a hegytetőn. Tegnap estére azonban Szerjozsának sikerült lemosni

a gyalázatot: kevéssel naplemente előtt a „keleti szakaszon” bekerített egy ellenséges osztagot. Kitört a harc, az ellenség meghátrált, de a győzelem jelentősége abban állt, hogy egyik fogolytól elkoboztak egy befejezetlen térképet a „dombok” egész területéről és nyilvánvalóan bizonyította az ellenség hódító szándékait. Vászja éppen az udvaron volt, amikor Szerjozsa Szkalkovszkij így szólt társaihoz:

— Látjátok, már térképet is csináltak. Mi meg csak mászkálunk úgy világba. És nézzétek, a mi hazunkat is lerajzolták és ezt írták alá: „a kékek főhadiszállása”.

— Ohó! — kiáltott föl valaki hangosan. — Mi öneik kékek vagyunk?

— Igen!

— És ők a vörösök?

— Úgy látszik.

— A térképre is úgy írták rá — hangzott egy másik sarokból.

— És ki engedte meg nekik?

— Na nézzék, még hogy ők a „vörösök”!

— De most a térkép nálunk van, ki lehet javítani!

Roppant izgatottak voltak, nézték a térképet és sugdolóztak. Vászja is odafurakodott a térképhez s bár olvasni még nem tudott, de azt jól látta, hogy az ő udvarukat sérelem érte és semmi kétsége sem volt a felelő, hogy csakis Szerjozsa katonáit lehet „vörösök”-nek nevezni.

Vászja komolyan hallgatott, hol egyik, hol másik fiú arcát nézte s aztán a csoport másik oldalán hirtelen meglátta Mitya Kandibin ideoda ugráló szemepárját. Lelkében nyomban lelohadt a harci láz és a skatulya-problémának adott helyet. Megkerülte a csoportot és megfogta Mitya karját. Mitya hátrafordult és gyorsan el akart odálgogni.

— Mitya, úgy-e te vetted el tegnap... azt a skatulyát?

— Én. Na, és? Hát elvettem! Mit akarsz vele?

Mitya kihívóan viselkedett ugyan, de azért látszott, hogy legszívesebben elszaladna. Vászja nagyon csodálkozott a magatartásán. Egy lépést tett előre és határozottan rászólt:

— Add vissza!

— Einye, de sietős neked — szólt Mitya megvető fintorral. — Nincs jobb dolgod?

— Vagy nem akarsz visszaadni? Elloptad és nem adod vissza? Igen?

Vászja hangosan és izgatottan, kicsit dühösen beszélt. De Mitya felelete csak valami utálatos, gonosz fintorból állt. Ami ezután történt, senki sem tudta volna elmesélni, még Vászja maga sem. A haditanácsnak mindenesetre be kellett szüntetni a stratégiai kérdések tárgyalását. Tagjai ugyanis érdeklődve szemléltek egy különös látványt: Mitya hátsán feküdt a földön és Vászja a hátán lovagolva kérdezte:

— Visszaadod? Mondd már, visszaadod?

Mitya a kérdésre nem felelt, de igyekezett kiszabadítani magát. Az arca egészen homokos lett, gyorsan forgatta hol egyik, hol másik ol-

dalra, Vászja pedig a megfelelő oldalon próbált szemébe nézni és tovább faggatta:

— Mondd már, visszaadod?

A haditanács tagjai kacagtak. Különösen az volt nevetséges, hogy Vászja arca nem volt sem dühös, sem harcias, sem izgatott. Nagy szeméből csak egyszerű érdeklődés látszott — visszaadja-e Mitya vagy nem adja vissza. Minden fenyegető él nélkül, teljesen tárgyilagos hangon tette föl ezt a kérdést. Ugyanakkor pedig ellenfelét időnként a földhöz nyomta és a fejét is meg-megbóbáztatta.

Végül Vászja észrevette maga körül a nevetve figyelő arcokat és fölemelte fejét. Szerjossa Szkalkovszkij vállon emelte és óvatosan lábra állította. Vászja mosolyogva közölte Szerjossával:

— Nyomom, nyomom és nem szól,

— Miért vágtad földhöz?

— Elvette a skatulyámat.

— Micsoda skatulyát?

— Egy olyan nagy vasskatulyát.

Mitya ott állt mellette és kezével megtörülte arcát, amitől az nem lett tisztább. Szerjossa megkérdezte:

— Miért nem adod vissza a skatulyáját?

Mitya elfintorította orrát, félrenézett és mogorva, mély hangon dünnyögte:

— Visszaadtam volna, de apu elvette.

— És a skatulya ezé?

Mitya szenvtelenül rábólintott.

A jólfélt, erős, szép szőke Szerjossa elgondolkozott:

— Nos, hát adja vissza az apád, hiszen nem az övé, ő tőled vette el.

— Nem is elvette — elcsórta.

A fiúk nevettek. Lyovik is elnevette magát.

A gyerekek föl kacagtak. Lyovik is nevetett. Vászja észrevette Lyovikot és fölkiáltott:

— Ott van ni, Lyovik, ő tudja. Ő tud mindent.

Lyovik elfordult és komolyságot erőltetett magára:

— Én nem tudok semmit. Mi közöm hozzá, hogy téged meglopott?

Szerjossa szigorúan rákiáltott Mityára:

— Te loptad el? Beszélj!

— Mért loptam volna?! Elvettem.

— Helyes — szólta Szerjossa. — Mi hamarosan végzünk itt, ti ketten addig várjatok. Téged hogy hívnak?

— Vászjának.

— Hát Vászja, te fogsz rá vigyázni. Ő le van tartóztatva. Fogoly!

Vászja félszemmel Mityára pislantott és elmosolyodott. Nagyon tetszett neki Szerjossa rendelkezése, bár jóformán maga sem tudta, voltaképpen mi tetszik neki azon. Mindenesetre lebilincselte Szerjossa magabiztos tekintélye és a mögötte álló gyerkőc-szervezet ereje.

Vászja tehát szemmel tartotta Mityát, noha annak esze ágában sem volt meglőgni — talán, mert nem kételkedett őrének éberségében, de az is lehet — ő is szívesen volt magának a főparancsnoknak foglya. A két ellenfél tehát a legszebb rendben álldogált ott, egymást nézegették és úgy elszórakoztak ezzel, hogy nem is hallották a haditanács tárgyalását.

A tanácskozáson mintegy tíz gyerek vett részt, odaszámítva olyan kiskorúakat is, mint Vászja és Mitya, akik ugyan nem számíthattak felelős megbízatásokra, de ösztönösen érezték, hogy a bekövetkező harcokban senki sem fogja gátolni energiájuk megnyilvánítását. A harc feltételei ezért kevésbé érdekelték őket. De a szerencse jobban kedvezett nekik, mintsem gondolták volna. A tanácskozás centrumából egyszerre csak kihallatszott Szerjozsa Szkalkovszkij hangja:

— Nem, a főerőket nem vetjük harcba. Hiszen vannak nálunk olyan felderítők, hogy csak ne! Ott például az a pocok, amelyik ma győzött, igen-igen, az a Vászja! Nézzétek, az katonás gyerek! Ő lesz a felderítő főnök.

— Főnöknek nagyobb fiú való — szólt közbe valaki.

— Hát úgy is jó. Legyen szárnysegéd, az se rossz.

Mindenki Vászjára nézett és mosolygott. Vászja gyorsan átlátta, milyen karrier nyílik meg előtte, mert hiszen apja már nem egyszer mesélt neki a földerítőkről. A büszkeségtől fülig elvörösödött, de egyetlen mozdulattal sem árulta el izgalmát, ellenkezőleg, még áthatóbban figyelte Mityát, Mitya szája megvetően lebiggyedt és csendesen kibökte:

— Szép kis felderítő!

Az irigység súgta ezt neki, de ebben a pillanatban Szerjozsa a körből kilépett, szétnézett és egy csomó földerítőt húzott oda Vászjához, kabátujjuknál és válluknál fogva. Nyolcan voltak és az első között Mitya. Mindnyájan örültek, bár nem nagyon látszott meg rajtuk a felderítőkhöz illő biztos fellépés.

Szerjozsa beszédet intézett hozzájuk:

— Egyszóval ti most felderítők vagytok, megértettétek? Csak vigyázzatok a fegyelemre, nem csak úgy világba, kinek ahogy eszébe jut. A főnökötök Kosztya Varenyik lesz, a hadsegéde meg ez a Vászja itten. Értitek?

A felderítők bólintottak és Kosztyára néztek. Kosztya Varenyik egy tizenhárom év körüli vézna fiú volt. Nagy szája és gúnyos szeme mindig nevetett. Zsebetett kézzel megszemlélte csapatát és öklét felemelte:

— Aki felderítő, ember legyen a talpán! Aki áruló vagy gyáva, azt főbelöjük!

A felderítők kimeresztették szemüket, csak úgy sugárzott róluk a boldogság.

— Gyerünk felzárkózni! — rendelkezett Kosztya.

— És a fogoly? — kérdezte Vászja.

— Ja igaz! Főparancsnok elvtárs! A foglyot eleresszük?

— Dehogya! — szölt felháborodva Szerjozsza. Mindjárt elintézem! Szerjozsza előlépett és valahová el akarta őket vezetni, de ebben a pillanatban kinyílt a kerítés nehéz ajtaja és bejött három fiú. Az egyik pálcikán fehér rongyot hozott.

— Nini! Parlamenterek! — kiáltott fel feszült izgalommal Szerjozsza.

— Megadják magukat! — kiáltott valaki hátul.

— Vi-gyázz! — semmi beszéd! — vezényelt dühösen a főparancsnok. Erre mindnyájan sietve elhallgattak és várták, mi lesz ebből. A főparancsnokot és társait is a hideg rázta, látva, mennyire szervezett az ellenfél: az egyiknél fehér zászló, a másikon pioni-r-trombita, a harmadik ócska sapkáján aranyszínű kákastoll, — ez lehetett a főnök. Alighogy felecsudtak a gyerekek első meglepetésükből, mikor az ellenfél még ragyogóbb oldaláról mutatkozott be: a parlamenterek egysorba igazodtak, a trombitás fölemelte hangszerét és elfújta valamit. Még Szerjozsát is elfogta az irigység, de ő tért leghamarabb magához, előlépett, tisztelgett és így szölt:

— Szergej Szkalkovszkij főparancsnok vagyok. Nem tudtuk, hogy jösztek és ezért nem állítottunk fel díszőrséget. Elnézést kérünk.

A gyerekek szíve összeszorult és most megint alkalmuk volt megállapítani, hogy főparancsnokuk érti a dolgát.

A békekövetség feje szintén előlépett és a következő beszédet mondotta:

— Nem volt időnk üzenetet küldeni. A vörös parancsnokság hadat üzen a kékeknek, de be kell tartani a szabályokat és ti adjátok vissza a mi térképünket, mert szabálytalanul vettétek el, akkor még nem volt hadiállapot. Meg kell csinálni a tervet, mikor fogunk harcolni és milyen zászlójuk lesz a vörösöknek, milyen a kékeknek.

A tömegeből valaki sértődötten felkiáltott:

— Mi nem vagyunk kék! Na nézzék, miket ki nem gondolnak, — hogy mi kék vagyunk!

— Csitt! — rendelkezett a főparancsnok, de aztán ő maga is így folytatta:

— Jól van, csináljuk meg a tervet, de azt ne akarjátok bemesélni, hogy ti vagytok a vörösök. Nem járja! Hogy csakúgy ukmukfuk...

— Mi vagyunk az elsők — szölt a parlament.

— Nem igaz, mi vagyunk — kiáltottak újra a sorból.

Szerjozsza tartott tőle, hogy a háború kitör, még mielőtt elkészülne a haditerv és ezért sietett lecsillapítani a háborgó kedélyeket:

— Hallgassatok, mit kiabáltok? Ülünk le, megbeszéljük.

A béke-követség beleegyezett és mindnyájan lecsücsültek a kerítés mellett a farakásra.

Vászja odaszölt a foglyának:

— Gyerünk oda.

A fogoly ráállt és szaladt a kerítéshez. Vászja alig tudta utólag látni. Ők is a homokra ültek a többi feiderítővel együtt. Félórai vita után a felek teljes megegyezésre jutottak. Elhatározták, hogy reggel tíztől a négy-

órai gyárfütyllyig fognak háborúzni. A nap többi szakában a „dombok” területe senlegesnek számít, lehet sétálni ott, tehetnek, amit akarnak és senkit sem szabad foglyul ejteni. Az győz, akinek zászlaja három napon át lesz a Szúnyoghegy tetején. Mind a két fél zászlaja vörös, azzal a különbséggel, hogy Szerjozsza hadseregéé világosabb, az ellenfélé pedig sötétebb. Mind a két hadsereg vörös, csak az egyiket majd északinak, a másikat délinek nevezik. A foglyokat el lehet vezetni, ha enni is adnak nekik; de ha nem etetik, akkor négy óraker haza kell engedni őket, mert a létszám általában kevés és ha még foglyot is ejtenek, akkor egyáltalában nem marad harcoló. Az északiak által zsákmányolt térképet vissza kell adni a délieknek.

A béke-követség az iménti ceremóniával vonult el. Trombitaszó mellett, fehér zászlóval hadonászva mentek végig az utcán. Az északiak csak most értették meg igazán, hogy a háború megkezdődött, hogy az ellenfél nagyon szervezett és erős és ezért haladéktalanul intézkedni kell. Szerjozsza szétküldött a lakásokba néhány fiút, hogy mozgósítsák és szép csendesen sorozzák be az északi hadseregbe az otthonülőket is.

— A mi hadseregünk területén harminchárom derék srác van és még hány földerítő hozzá! — Ne üljenek a mamájuk szoknyáján!

Vászja hallotta ezeket a szavakat és búsan gondolt az élet megoldhatatlan ellentmondásaira, mert hiszen az ő mamája mégiscsak a legjobb és lám Szerjozsza hogyan beszél... Persze, más mamáknak még a szoknyája se olyan...

Öt perccel később az anyák egyike odajött a gyerekekhez és Vászja megfigyelhette a szoknyáját. Nem, ez nem volt csúnya szoknya. Fényes volt és könnyű és egyáltalán ez az anya is jószágú volt és kedves... A fiával együtt jött, a hétéves Oleg Kurilovszkijjal. A Kurilovszkij-családról még Vászja is hallott már egyet s mást.

Szemjon Pavlovics Kurilovszkij a terv-osztály főnöke volt a gyárban. Az északi hadsereg egész területén senkisémm vehette volna fel a versenyt övele. Ez a tény különben magát Kurilovszkijt befolyásolta legjobban. Vászja apja pedig így beszélt róla:

— A tervező-osztály főnöke! Az persze elég nagy füst! De azért van nála nagyobb is.

Kurilovszkij, úgylátszik, éppen erről nem volt meggyőződve. Az ő fontoskodásában volt valami, amit mások nem tudtak megérteni. A gyárban legalább is így volt. De Kurilovszkij családjában mindenki jól megértette és el se tudták volna képzelni az életet a családfő tekintélye nélkül. Nehéz volna megállapítani, hogy ez a tekintély a tervezési munkálatokban vagy Kurilovszkij pedagógiai elveiben nyilvánult-e meg inkább. De néhányan, akiket Szemjon Pavlovics eszmecserére méltatott, efféle kijelentéseket hallottak tőle:

— Az apának tekintélyt kell tartani! Az apának magasán kell állania! Az apa — minden! Lehet-e nevelést elképzelni tekintély nélkül?

Szemjon Pavlovics valóban magas piedesztálon állt. Otthon külön dolgozószobája volt, amelybe csak feleségének lehetett bejárása. Szemjon

Pavlovics minden szabadidejét ott töltötte, de hogy mivel, azt házanépe közül senkisé sem tudta.

Mikor hivatalából hazatért, ez a papa nem ment, hanem vonult át a szobákra, kezében duplazárú barna bőr-irattásakájával, hogy azt szobája oltárán elhelyezze. Ez a papa egyedül ebédel, mogorván és újságokba temetkezve, a gyerekei pedig ezalatt valami távoli zugban kukszoltak. Szemjon Pavlovicsnak ugyan nincs autója saját használatára, de a gyári kiskocsi gyakran rendelkezésére áll. Nagy kinnal dőcög ez a kis gép az utca homokján, lármája messze elhallatszik, a környező udvarokon a kutyákat bőszi és a gyerekek is összeszaladnak láttára. Az egész természet bámuló szemeket mereszt a kisautóra, annak mérges soffőrére és magára Szemjon Pavlovics Kurilovszkijra. Ez a kis gép természetesen egyik lényeges alkotórésze az atyai tekintélynek és ezt különösen jól tudja: a hétéves Oleg Kurilovszkij, az ötéves Jelena Kurilovszkaja és a háromesztendő Vsevolod Kurilovszkij.

Szemjon Pavlovics ritkán ereszkedik le magaslátáról a pedagógiai tevékenység területére, de a családban minden az ő nevéhez fűződik, az ő kedvétől függ. Csak elégedetlenségről lehet szó és nem haragról, mert azt már szinte nehéz elképzelni, olyan szörnyű lehet. A mama gyakran mondogatja ezt:

— A papa megtudja.

— Majd elmondom a papának.

— A papa ... a papa ...

Ez a papa ritkán kerül közvetlen kapcsolatba alattvalóival. Nagynéha osztja meg étkezési idejét családjával, ilyenkor egy-egy nagylelkű tréfát ereszt meg, amelyre mindenki köteles elragadtatással mosolyogni. Olykor megcsípi Jelena állát és ennyit mond:

— Nos?!

De a papa leggyakrabban a mama beszámolója után és annak alapján közli benyomásait és utasításait. S akkor a mama így adja tovább:

— Papa beleegyezett.

— Papa nem egyezett bele.

— Papa megtudta és nagyon haragszik.

Most a mama Oleggel együtt jött ki az udvarra, hogy kiderítse, mik ezek az északiak és résztvehet-e Oleg a hadműveleteikben, s általában meg akarta ismerni az északiak ideológiáját és tevékenységét, hogy beszámelhasson a papának.

Oleg Kurilovszkij kövér kisgyerek, dupla tokája van. Anyja mellett áll és nagy érdeklődéssel halgatja Szerjozsa fővilágosítását.

— Háborúzunk a déliekkel, ott laknak abban a házban ... Ki kell tüzni a zászlót a Szúnyoghegyre. — Szerjozsa a Szúnyoghegyre mutatott, amelynek világozárga csúcsa állatszott a kerítésen.

— Szóval ez háború? — kérdezte Oleg mamája, végignézve a körülötte tolongó gyerekseregen. — A szülőitek tudnak róla?

Szerjozsa elmosolyodott:

— Ugyan mi van ezen megtudnivaló? Nem titok. Dehát annviféle játék van, ez is egy. Senkise kérdezi.

— Igen-igen, csak hogy ez nem egyszerű játék, hanem háború.

— Háború. De játék, mint minden más játék!

— És hogyha megsebesül valamelyikőtök?

— Ugyan mivel? Talán van nálunk kés vagy revolver?

— Kardok vannak!

— De hiszen ezek fakardok!

— Igen, de megüthetnek valakit!

Szerjozsa erre már nem válaszolt. Kellemetlen volt neki ez a szavaltás, amely letépte a véres leplet az északiak és déliek háborújáról. Már dühösen nézett Oleg Kurilovszkijra és nem sajnált volna csakugyan rászógni valami kellemetlenségét. Oleg anyja azonban még mindig a háború részletei iránt érdeklődött.

— De mégis: hogy fogtok háborúzni?

Szerjozsa dühbejött. Nem hagyhatta végleg leleplezni az ő hadviselését:

— Ha féltik Oleget, nekünk nem kell. Mert mi nem kezesszünk érte. Nincs kizárva, hogy az ütközetben valaki nyakontúti s akkor ő szalad haza panaszzal! Ez mégiscsak háború! Nézze, milyen tökmagok vannak itt és mégse félnek. Ugye nem félsz? — kérdezte Vászját és kezét vállára tette.

— Nem én, — mosolygott Vászja.

— Na látja? — szólta Kurilovszkijné és aggályoskodva nézte végig megegyeszer a fiúkat, mintha megtudhatná, ki fog nyaklevest adni Olegnek és milyen erőset.

— Ne félj, Oleg! — szólt hátul egy kedélyesen gúnyos hang. — Nálunk van Vörös kereszt is. Ha a bomba leszedi a fejedet, gyönyörű költést kapsz rá. Ezért vannak itt a lányok.

A fiúk hangosan felkacagtak, Oleg is felélénkült, elmosolyodott, kipirult. Most neki is nagyon kíváncsiaknak tűnt fel levágott feje helyén egy sebkötés.

— Uram isten! — suttogott anyja és hazaindult. Oleg követte. A fiúk összehunyorított szemmel néztek utánuk, mosolygó szájukban egészséges fogsoruk fehéren villogott.

— Igaz! — eszmélt Szerjozsa. — Hol van a foglyod?

— Itt vagyok.

— Gyerünk!

Mitya lehajtotta fejét.

— De úgyse adja oda!

— Majd meglátjuk!

— Oh! Te nem ismered az én apámat!

— Érdekes! — mondotta Szerjozsa és megcsóválta szépen fésült, szőke fejét.

Kandibinék lakása ugyanolyan fekvésű volt, mint Názarovéké, csak egy emelettel lejjebb, de Vászja semmi közös vonást nem tudott felfe-

dezni a két lakás között. A padlót nyilván napok óta föl nem löpörték. Székek, zsámolyok rendetlen összevisszaságban. A tálaton piszkos tányérok, poharak. Még a székrényfiókokat is kihúzgálták és úgy hagyták. Az elsőnek belépő Szerjossa valami tócsába lépett és csaknem elcsúszott.

— Vigyázat fiatalember, el ne essz a síma padlón, — szólalt meg egy pirosarcú, borotvált férfi.

Mitya apja az asztalnál ült és két térde között egy csizmát tartott, talpával fölfelé. Az asztal sarkában, mellette volt az a bizonyos fekete bádogdoboz. Csakhogy most kis reteszekre volt osztva, mindegyik különböző faszögekkel volt tele.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte Kandibin, szájából új szögecskét vett elő és beütötte az előtte lévő csizmatalpba. Vászja most látta meg Kandibin ajka között a szögeket és rájött, miért beszél olyan furcsán. Szerjossa könnyedén meglökte Vaszját és suttogva kérdezte:

— Ez az?

Vászja odanézett és ugyanoly titokzatosan bólintott.

— Miért jöttök be idegen lakásba és csak egymáshoz suttogtok? — szűrte a szót foga között Kandibin.

— A skatulyáért jöttök. — dörmögött Mitya és elbújt társai háta mögé.

Kandibin kalapácsával ráütött a csizmára, kihúzta szájából az utolsó szöget és csak most tudott megszólalni teljes hangon.

— Úgy! A skatulyáért? A skatulyáért ne énhozzám jöjjenek, az a te dolgod.

Kandibin, széken kiegyenesedve dühösen nézett a fiúkra, kezében a kalapács mintegy ütésre emelkedett. Piros arca még fiatalos volt, de szemöldöke teljesen ősz, mint az aggastyánoké. Alóla kemény, hideg szempár villogott.

— Mitya bevallotta, hogy ő elvette a skatulyát, azaz hogy, na... elcsórta. De őtöle meg maga vette el, pedig hát ez Vászja Názarov skatulyája.

Szerjossa az asztalnál állt és nyugodtan pillantott Kandibin kinyújtózott alakjára.

Az apa most fiára nézett:

— Aha! Szóval ellopta?

Mitya előlépett Szerjossa háta mögül és hangosan, támadó hangon, sőt kicsit jajveszékelve mondotta:

— Dehogyls loptam! Nem is igaz, ott volt a szemünk előtt, mindenki látta. Én csak elvettem. Ezek meg csak beszélnek, kitalálgatnak, hazudnak...

Vászja meglepődve fordult feléje. Még életében sohasem hallott ilyen leplezetlen hazugságot s méghozzá ennyire meggyőzően panaszos, sértődött ártatlanság kifejezésével.

Kandibin ismét Szerjossára pillantott:

— Ez nem járja, elvtársak! Berontanak és nosza, se bü, se bá — ellopta, ellopta! Az ilyesmiért felelni kell ám, tudjátok ti azt?

Kandibin izgalmában félkézzel a skatulya rekeszeiben kotorászott. Szerjózsa nem hagyta annyiban:

— Na jó, tegyük fel, hogy nem lopta. Csakhogy ez a doboz mégis a Vászjáé, nem a magáé. Egyszóval visszaadja neki?

— Kinek? Ennek itt? Eszemben sincs. Jöttetek volna szépszerével, talán odaadom. De így nem. Márhogy mint én loptam volna! Se szó, se beszéd, tolvajnak kiáltják ki az embert! Eridjetek!

Szerjózsa még egy próbát tett:

— Így is jó! Ezt én mondtam, igaz, de Vászja egy mukkot se szólt. Ugy, hogy... neki vissza kell adja...

Kandibin még jobban kinyújtóztatta testét a csizma fölött:

— Korábban kelj fel ahhoz öcskös, hogy engem taníts s egyáltalán, mi jogon jöttél ide? Egyszerűen rámtörsz és itt prédikálsz nekem! Mi vagy te, főparancsnok? Azt már látom, közös a kompánia! Eridjetek innét, mars ki!

A fiúk az ajtó felé indultak.

— Hová Mityka, hová? — kiáltott rá apja. — Nem addig van a, te itt maradsz!

Szerjózsa majdnem elbotlott a küszöbön. Egy sovány öregasszony nézett rájuk közömbösen a konyhából. Kimentek az udvarra.

— Nahát, tudod ez aztán a jómadár! — jegyezte meg Szerjózsa ingerülten. — Neeem, ezt a skatulyát mi nem hagyjuk nála!

Vászja még meg sem felelhetett, mert a történelem kéréke e pillanatban örületes forgásba kezdett. Néhány fiú rohanva szaladt Szerjózsaához. Kiabáltak valamit egymás szavába vágva, kezükkel hadonászva. Végre egyikük túlkiabálta társait:

— Szerjózsa, nézz oda! Már kitűzték a zászlót.

Szerjózsa arra nézett és elsápadt. A Szúnyoghegy tetején ott lobbogott egy sötétvörös zászló, messziről csaknem feketének látszott. Szerjózsa ámulásban nem talált szavakat, némán leült a veranda lépcsőjére. Vászja lelkében is megcsikordult valami, a fiúgyerekek ősi berzenkedése az ellenféllel szemben.

A gyerekek elrohantak a főhadiszállásra és mindegyikük ugyanazt a hírt vitte és mindegyikük azonnali támadást követelt és leszámolást a galád ellenséggel. Kamaszhangjuk féktelenül visított, tágranyílt szemmel, maszatos kézzel mutogatták vezérüknek a Szúnyoghegy elviselhetetlenül szegyetlenjes látványát.

— Mit ülünk itt? Itt kuksolunk, azok meg ott túljárnak az eszünkön. Gyerünk, de most rögtön!

— Rajta, rajta! Támadunk!

A fakardok és török a levegőbe lendültek.

A dicsőséges északi hadsereg főparancsnoka azonban értette a dolgot. Föllépett a veranda második lépcsőfokára és fölemelt kézzel mutatta, hogy beszélni akar. Mindenki elhallgatott.

— Mit ordítottok? Csak üvöltöztök, nem ismertek fegyelmet! Hová mehetünk, ha még zászlónk sincsen? Üres kézzel menjünk nekik, igen?

És földérfítést sem végeztünk még. Kiabálni azt tudtok. A zászlót majd én hozom, anya megígérte. Holnap tizenkét órákor megrohamozzuk a Szűnyoghegyet. De erről senkinek egy szót sem! Titok. Hancin hol van a fel-derítők parancsnoka?

Mindnyájan a híradós főnök keresésére indultak.

— Kosztya!

— Kosztjaaaa!

— Varenyik!

Végre eszükbe jutott, hogy a lakásán keressék. Onnét visszatérve ezt jelentették:

— Az anyja ezt mondta: most ebédel és hagyjátok békében.

— De helyettese van?

— Ja persze — eszmélt rá Szerjozsza —, hé, Názarov!

És Vászja Názarov most ott állt a főparancsnok előtt, készen arra, hogy teljesítse kötelességét. Csak messze, valahol rémlett föl a nyugtalanító gondolat: hogyan vélekednek az ő földérfítő tevékenységéről a szifilei?

— Holnap délelőtt tizenegy órákor földérfítésre indulj. Meg kell tudni, hol van az ellenség és jelentést kérek.

Vászja bölintött és végignézett osztágán. Mindannyian itt voltak, csu-pán Mitya Kandibint tartották távol családi ügyei.

De ebben a percben Mitya hangja is felhangzott. A lakásukból hal-latszott, mégpedig nagyon kifejező erővel:

— Juj apu, apukám, jaj, jaj, ... többet nem teszem. Nem teszem, soha többet!

A másik hang önállóan dörgött:

— Lopni? Igen? Másé kell neked? Szégyent hozol rám, te haszon-talan kölyök?

Az északiak megdermedtek, némelyikük elsápadt, köztük Vászja is. Az északi hadsereg egyik katonája, itt a közelben, tőlük két lépésnyire gyötrődött és ők kénytelenek voltak némán végighallgatni kinszenvedését.

Mitya még egyszer kétségségesen felüvöltött, aztán hirtelen fő'pat-tant az ajtó és Mitya kirepült a lakásból, mintha apjának haragvó dühe röpítette volna ki, egyenesen az északi hadsereg területére. Kezét görcsö-sen szorította testének legérzékenyebben érintett részeire. Bajja-sai közé érve, Mitya nyomban arccal a vésztörvényszék színhelye felé fordult. Apja utánanézett az ajtóból és deréksziját suhogtatva rászólt:

— Ezt még megemlegeted, ebádtá kölyke!

Mitya némán hallgatta ezt a fenyegetést és amikor apja bement, ő egyenesen a főparancsnok lába elé esett a lépesőre és keserves sírásra fakadt. Az északi hadsereg némán szemlélte kínlődását. Amikor fölha-gyott a sírással, Szerjozsza megszólalt:

— Ne búsulj. Nézd, ez csak efféle személyes kellemetlenség, inkább odanézz, mi van ott a Szűnyoghegyen!

Mitya felugrott és az ő virgonc, de e pillanatban kibőgött szemével a Szűnyoghegy tetejére pillantott:

— Zászló? Ez az övék?

— Hát persze! Amíg téged náspángoltak, azok ott elfoglalták a Szúnyoghegyet. Miért kaptál ki?

— A skatulyáért.

— Bevallottad?

— Nem, de ő asszondja: meggyaláztam.

Vászja meghúzta Mitya nadrágját:

— Mitya, holnap tizenegykor felderítés... Te jössz?

Mitya készségesen bólintott:

— Jó. Jövök.

— Nagyon helyes, hogy te vagy a felderítők parancsnoka — mondotta Vászjának az apja. — De az, hogy elvered Mityát — az rossz. És még az apjától is verést kapott, szegény gyerek!

— Én nem vertem, apu, én csak földhöz vágtam. És nyomtam. Mondom neki: add vissza, ő meg hallgat.

— Az is lehet, hogy így van, de hát ilyen semmiséggért nem érdemes egy skatulyáért! Hozd el hozzánk azt a Mityát és béküljete ki.

— De hogy? — kérdezte Vászja, mint rendesen.

— Egyszerűen mondd neki: Mitya, gyere el hozzánk. Hiszen hát ő is felderítő.

— Aha... És mi lesz a skatulyával?

— Kandibin nem adja vissza? A fiát megverte, a skatulyát meg megtartja? Furesa ember! Pedig jó esztorgályos és cipészkedik is, már oktató. Tisztességesen keres és mégis ilyen lehetetlenül viselkedik. Hogy laknak?

Vászja összeráncolta homlokát:

— Piszkos ott nagyon. A padló is és mindenütt. De mi lesz a skatulyával?

— Majd kigondolunk valami mást.

Anyu is hallgatta őket és beleszólt:

— De úgy nézd, te híres felderítő, ki ne szűrjék a szemed.

— Azt mondd neki — tette hozzá apja — vigyázzon, fogságba ne kerüljön.

Másnap Vászja korán ébredt, még az apja sem ment munkába.

— Hány óra? — kérdezte. Apja felelt neki:

— Mit kérde, hány óra, ha a Szúnyoghegyen ellenséges zászló van? Egy jó felderítő már rég ott volna. Te meg alszol!

És ezzel elment a gyárba —, egyszóval hét óra van. De szavai új problémát ültettek Vászja lelkébe. Igaz is, miért ne mehetne mindjárt, most mindjárt felderítésre? Vászja gyorsan felöltözött, cipőt most nem kell húzni, a rövid nadrág pillanat alatt rajta van. Aztán rohant mosakodni. Itt olyan villámgyors tevékenységet fejtett ki, hogy anyja felfigyelt:

— Nem, barátom. Háború ide, háború oda, tessék rendesen mosakodni. És a fogkeféd is száraz még, micsoda dolog ez?

— Anyukám, majd aztán.

— Semmi beszéd! Ilyesmit nem fogunk bevezetni. És hová robansz úgy? Még nincs is kész a reggeli!

— Anyukám én csak megnézem.

— Mit nézel azon? Hát ha akarod, nézz ki az ablakon.

Csakugyan az ablakból minden jól látszott. A Szúnyoghegyen még mindig ott volt az a fekete-vörös zászló, az udvaron azonban az északi hadsereg egyetlen katonája sem volt látható.

Vászja ebből megértette, hogy a felderítő életében bizonyos törvényszerűségek vannak és ezért megadóan leült reggelizni. A felderítő munka lényegével nem volt még tisztában, csak annyit tudott, hogy ez egy felelős és veszélyes dolog. Képzeletében felmerült néhány lehetséges bonyodalom: például, ha Vászja fogságba esik, az ellenség vallatja Vászját az északi hadsereg hollétéről, de Vászja hallgat, vagy csak ennyit felel:

— Kínózhattok, de én egy szót sem szólok!

A fogságba esett partizánok ilyen hőstetteiről mesélt néha Szerjozsa Szkalkovszkij meg az apja. De Vászja nem csupán álmodozó, ő realista is. Mert reggeli közben éles gondolata támadt és megkérdezte anyját:

— És ha ők megkérdezik, hol vannak a miénk? Hát hiszen úgyis tudják, mert tegnap ők maguk jöttek hozzánk az udvarba. Trombitával, zászlóval.

Anyja így felelt:

— Ha tudják, akkor nem is ezt fogják kérdezni, hanem valami egyebet.

— Miket kérdeznek?

— Megkérdezik, hány katonátok van, hány földerítő, hány ágyú...

— Nekünk nincs ágyunk, egy sem. Csak kardok. A kardokat is megkérdezik?

— Lehetséges. De hiszen te nem akarsz fogságba esni!

— Akkor elszaladok! Mert ha elfognak, akkor kérdeznek. És hogy fognak kínózni?

— Attól függ, miféle ellenség. Mert hiszen azok a déliek csak nem fasiszták...

— Nem, nem fasiszták. Tegnap eljöttek hozzánk: egészen olyanok, mint mi, minden olyan náluk. A zászlójuk is vörös és őket is vörösökhöz hívják a déliek.

— Nohát, ha nem fasiszták, akkor nem is kell, hogy kínozzanak.

— Nálunk nincsen olyan... íz... Musszó...

— Mussolini?

— Aha... aha... igen. Önáluk nincsen.

Ilyenformán Vászja első felderítése már otthon ment végbe. Mikor kiment az udvarra, ott már megindult némi harci mozgólódás. Szerjozsa Szkalkovszkij verandájáról lelógott egy élénkvrös zászló, a körül álló gáltak a katonák és felderítők, a történendők ünnepélyességének büvkörében. Maga Szerjozsa, aztán Lyovik. Kosztya és még néhány idősebb fiú beszélte meg a támadás tervét. A közelben lódörgött Oleg Kurilovszkij

is, sóváran hallgatva a beszélgetéseket. Szerjozsa megkérdezte tőle:

— Nos, mi lesz? Megengedték?

Oleg lesütött szemmel felelt:

— Nem. Apa azt mondta: nézni szabad, de verekedni nem.

— Akkor szegődj a felderítőinkhez.

Oleg lakásuk ablakára nézett és tagadóan rázta fejét.

Kosztja Varenjik kezdte összegyűjteni felderítőit. Mitya Kandibin nyomott hangulatban ült egy gerendán Vászja mellett. Vászjának eszébe jutott apja tanácsa, hogy béküljön ki vele és most figyelmesen nézegette szomszédja arcát. Mitya világoskék szeme szoká: szerint ide-oda ugrált, de vézna arca sápadt volt és piszkos, rőtvrös haja csapzottan tapadt homlokára, fejébúbján pedig elállt, mint egy taréj.

Vászja megszólalt:

— Mitya, tudod mit? Békülünk ki.

Mitya arkifejezése nem változott, de ráhagyta:

— Jól van, békülünk ki.

— És együtt leszünk.

— Hogy együtt?

— Együtt játszunk és verekszünk. És te eljössz hozzám?

— Hová?

— Hozzám. Haza.

Mitya maga elé nézett és ugyanolyan szenvtelenül válaszolt:

— Elmegyek.

— Nagyon megvert az apád tegnap?

— Nem — mondta Mitya szokásos megvető grimaszával. — Hadonászik azzal a derékszíjjal, de már én is tudom: ha ide-oda csapkod, úgyse talál el.

Mitya kacsit felélénkült és már rá-rápillantott szomszédjára.

— Anyukád nem ver?

— Már minek verne? Nem az ő dolga.

Most odaszaladt Kosztja, megszámllálta a felderítőket, elébük gugolt és így sutfogott:

— Figyeljétek ide! Látjátok ott a Szúnyoghegyet? Biztosan már mind ott ülnék a déliek. Szerjozsa majd körülvezeti a mieinket, köröskörül, a hátuk mögé, tudjátok? Az árkokban, hogy ők ne vegyék észre. Észre se veszik, Szerjozsa háthatámadja őket, megértettétek?

A felderítők erősítették, hogy igenis, megértik ezt a haditervet.

— De mi egyenesen nekimegyünk.

— Igen, de minket meglátnak — mondta valamelyik.

— Csak lássanak. Azt fogják hinni, hogy csak ennyien vagyunk, hátrafelé nem néznek.

Mitya hitetlenkedve vélekedett erről:

— Azt hiszitek, olyan buták? Mindjárt rájönnek.

— De ti ne menjetek úgy, hogy lássanak, hanem a bokrok mögött. Bujkálva. Azt fogják hinni, hogy sokan vagyunk, megértettétek? Kosztja két csoportra osztotta csapatát. Ő maga balfelé vezeti őket, a másikat

Vászfára bízta, hogy jobbra menjenek. Ha a déliek támadnak, nem kell fölvenni a harcot, hanem bújjanak el.

Vászja ötödmagával volt: Mitya Kandibin, Andrjusa Gorelov, Petya Vlaszenko és Vologya Percovszkij tartoztak hozzá. Valamennyien roppant önállóan gondolkoztak és harsány hangjuk volt. Össze-vissza nyüzsögtek s ezért Vaszja kiadta a parancsot:

— Álljatok szépen... sorba.

Visszafeleltek:

— Ez nem kell. Felderítőknek nem kell. Le kell hasalni. Lehasalni. Ő maga se ért hozzá!

De Vaszja könyörtelen volt:

— Nem kell hasrafeküdni. Csak akkor, ha felderítés van. Akkor hasra. De mi támadni fogunk.

Vaszja homályosan érezte, hogy nem sokat ért a katonai tudományokhoz, de a hangoskodó felderítők ellenkezésre készítették. Már-már kabátujjuknál fogva kezdte rendbe taszigálni felderítőit s ekkor valaki elkiáltotta magát:

— Hogy mer ő lökdösödni?!

A segítség váratlan oldalról jött: Mitya Kandibin állt a sorba elsőnek és rájuk mördült:

— Elég a lármából. Vaszja — főnök. Ha egyszer ő mondja, tessék megcsinálni.

Vaszja teljes hadirendben vezette a hadszíntérre oszlopát és büszkén haladt annak élén a zászlók körül összegyülekezett főerők előtt. Szerjozsa Szkalkovszkij, aki előtt a díszmenet elvonult, megdicsérte:

— Ez már teszi! Derék gyerek vagy, Vaszja.

Erre Vaszja visszafordult hadoszlopa felé és már a parancsnoki megbízatosság mellhangján szólt:

— Ugye megmondtam?!

De a felderítők maguk is örültek a főparancsnok helyeslésének.

Vaszja hadoszlopa a Szúnyoghegy közvetlen közelében partnaktartó, cserjés bokrai között helyezkedett el. Balra, a szomszédos magaslaton Kosziya Varenjik felderítői feküdtek a homokban, jobbra lenn pedig főlfőt villant a zászló élénk pirossága. Ott voltak a főerők és a főparancsnok vezérlete alatt bekerítő mozdulatot hajtottak végre.

A Szúnyoghegy jól látszott, de a legtetejét részben eltakarta egy nagy homokmeredély és ezért csak a zászló csúcsa látszott, a homokpart fölött pedig egy magános kis alak sötétlett.

— Ez az őrszemük — súgta Vologya Percovszkij.

— Hej, ha egy látszó volna itt! — szólt sóváran Andrjusa.

Vaszja érezte, hogy a szíve összeszorul: miért is nem jutott eszébe, hogy elkérje apja látszóját. Rémes, mennyit veszített így tekintélyben, csillogásban, katonás kényelemben!

De már távcső nélkül is látszott, mily nagy számmal vonul elő a déliek hadereje. Ilyen rengeteg ellenség láttára Vaszjában megrezzent a civil. Kosziya hadoszlopa főlegyenésedett a bokrok közül és ordítózva emelte

föl a kezét s ekkor Vászja is felemelt kézzel kiáltott valami katonásat. A déli hadsereg szótlanul nézett rájuk. Erre a felderítők is elhallgattak. Percok mulaték el így — egyetlen szó nélkül. De egyszerre az ellenséges hadseregből kiváltak hárman és gyorsan odaszaladtak a homokbánya fölé. A magános figurához ugrottak és nagy hurrázás közben magukkal cipelték. Az illető keservesen kiabált és elbőgte magát. Vászja felderítői borzalomtól tágranyílt szemmel nézték ezt a szörnyű drámát az ellenséges táborban: senki sem értette mi megy itt végbe. Andrijusa félénken megköckáztatta a feltevést:

— Talán áruló volt és most elhurcolták.

De Mitya Kandibin, akinek élesebb szeme volt, mint a többinek, virgoncan felkiáltott:

— Jujujuj! Oleget csipték el, Oleg Kurilovszkij!!!

— Ó velünk van? A miénk? — kérdezte néhány hang.

— Ugyan, hogy lenne a miénk! Ő senkié! Az apja nem engedi.

— Dehát mit akarnak most?

— És honnan tudják?

Hárman cipelték Oleget a déli hadsereghez. Hevesen ellenkezett és ordított, hogy az egész hadszíntér visszhangzott tőle, de a felderítők kacagást is hallottak, ami nyilván a délektől származott. Látni lehetett, hogyan vették körül Oleget minden oldalról.

— Idejött háméjszkozni, aztán fogságba esett — mondotta Mitya.

Kosztya hadoszlopa ezalatt kijött a eszerjésből és lefelé indult a Szűnyoghegy közelébe. Vászja türelmetlenkedett:

— Gyerünk, gyerünk!

Ők is kezdtek leereszkedni a dombjukról, rézsút előre, jobbfelé tartottak a eszerjésben. Itt eléjük tárult teljes magasságában a Szűnyoghegy és tetején az ellenséges lobogó. Az ellenség — tudjsten miért — nemcsak, hogy nem jött a felderítők elé, hanem egész tömegében hátrált a zászlóhoz. Már a hegy lábánál voltak a felderítők. Már csak egy rövid meredek út volt hátra, hogy harcavassék magukat. De a déli hadsereg nagy hurrázás között elfutott valahová. Azután mindannyian lehasáltak, mintha ott se lettek volna, egy mukkanásuk se hallatszott. Csak egy valaki maradt a zászlónál, nyilván az őrszem. A felderítők közelében pedig ott kukkolt a homokon Oleg és valószínűleg pityergett féltében.

Koljka Smatov szaladt most oda Kosztyától és így suttogott:

— Híradós vagyok, híradós! Kosztya üzeni, gyerünk egyenesen előre, a zászlójukat vegyük el, a zászlójukat!

— Nagyszerű! — kiáltott Mitya és elsőnek indult megrohmozni a Szűnyoghegyet. Vászja nagyot sóhajtott és nekivetette magát a meredek szakadéknak, hogy felmászik rá.

A lejtő göröngyös volt és letaposott, biztosan a déliek lábaitól. Meztláb nagyon nehéz volt járni ezen a talajon. Vászja csupasz lába térdig süppedt a homokba, Mitya nyomalt pedig fölkapta a szél és kibírhatatlanul éles homokszemeket szórt szemébe. Altalában ez nagyon nehéz altak

volt. Vászja már csak úgy zihált, ahányszor felpillantott és előrenézett, az ellenséges zászlót még mindig ugyanolyan távolságban látta. Azt is észrevette, hogy a zászlónál hátrahagyott őrszem izgatott lett, furcsa úgrások közben rémülten ordította —, hogy miért, nem tudni.

Kosztja Várenyik, aki mellette haladt, felkiáltott:

— Siess, siessetek!

Vászja energikusan kilépett, kétszer megbotlott és el is esett, de hamar megint egy sorba került Mityával. Mitya gyöngébb volt Vászjánál, lépten-nyomon fölbukott és inkább négykézláb mászott, mintsem lépdelt. A többi felderítő lemaradt mögöttük, csak egyikük lihegett közel, Vászja sarkában.

Vászja ismét felpillantott és észrevette, hogy már egész közel van a célhoz, legislegelő. Egy déli hadseregbeli, aki különösképpen ismeretlennek és igazán ellenségesnek látszott, már csaknem az orra előtt volt. Kis pocok volt ez is, talán hatéves, de alacsonyabb Vászjánál. Hegyes kis pofája eltorzult rémületében, s Vászja szeme előtt hirtelen megragadta a zászló nyelét és ki akarta húzni a homokból. A déliek zászlaja igen nagy volt, óriási sötétvörös leple Vászja feje fölött legett. Vászja összeszedte minden erejét, egyébként is már könnyebb volt a terep, a meredek után itt a tetőn lapály következett. Az őrszem végre kihúzta a zászlónyelét és nekiiramodott, hogy leszalad a túlsó lejtőn. Vászja kiáltott valamit és utánanyargalt. Jóformán észre sem vette, milyen erőset koppant a fején a zászló hegye, amelyet az apróska őrszem nem bírt egyenesen fölfelé tartani, — nem vette észre Oleg Kurilovszkijt sem, aki mellette termelt. Vászja csak rohant át a tetőn és onnét egyiramban lefelé. Nem ijedt még és világosan érezte, hogy mellette rohan az őrszem is, de egy pillanat múlva rájött, hogy az ellenség elmarad mögötte. Vászja erre lassított, szétnézett és ebben a percben az őrszem a zászlóval majdnem a fejére bukfencezett. Erre Vászja gyorsan félreugrott és az ellenség mellette gurult lefelé a zászlóval együtt. El akarta kapni a zászlónyelét, amely majdnem csupasz melléig ért, balkeze már megragadta a vörös kelmét. Elfogta a győzelem öröme és fölnézett. Egyedül Mityát látta maga mellett. Kosztja és a többi felderítő fönt állt a magaslaton, valamint lekiáltottak neki. Vászja is lenézett és rövidrenyírt haja szinte égnek meredt rémületében: lentről ugyanis idegen fiúk rohantak feléje. Elöl gyorsan szedte lábát az a bizonyos kakastollas főnök, aki tegnap követségben járt náluk. Utána botorkált a többi és egyiknek kezében ott látta az északi hadsereg élénkvörös zászlaját.

Vászja nem értett semmit az egészből, csak sejtette, hogy közeleg a katasztrófa. Rémületében tágranyílt szemmel látta, hogyan rohan egyenest az ellenség karmaiba Mitya Kandibin. Vászja megtorpant és vissza akart szaladni fölfelé, de egy erős kéz elfogta lábánál fogva és diadalmas csengő hangon kiáltott rá:

— Állj csak meg, te kis pocok, elcsúptelek!

Az északi hadsereg veresége teljes volt. A Szunyoghegy tetején, ellenségtől körülvéve, Vászja hallotta a déliek diadalordítását és mindent megértett. Mellette állt egy tagbaszakadt, nagy fiú, bár ellenséges, de kellemes pirosposzgás képpel és ő vitte a szót:

— Nohát ez nagyszerű! Tyűh, de hegyüladtak. És ez meg itt, ez ni, a főparancsnokuk, a fő-fő-parancsnokuk!

— Ennek köszönhetjük, hogy nem tudtak túljárni az eszünkön! — mondotta a kakastollas és Oleg Kurilovszkijra mutatott.

— Ez mindent elmondott nekik — sügta Vászjának Mitya Kandibin.

Az ellenséges katonák élénken mesélték egymásnak győzelmük történetét. Vászja megértette, hogy Olegiől tudták meg Szerjozsa haditervét és ezért hagyták fedezet nélkül a zászlót, ők maguk pedig az északiak főereje ellen indultak. A meredek part szélén találkoztak Szerjozsáékkal. Nyalábszámmra szórták a támadók fejére a homokot, a szakadékbá szorították vissza őket és foglyul ejtették Lyovik Golovint, a zászlóval együtt. Lyovik nem messze állt egy bokor alatt és kezéből huzigálta ki a tuskéket.

— Hé, ti foglyok! — kiáltott a kakastollas. — Ti most itt fogtok ülni.

Helyet mutatott Lyovik mellett. Ott hevert a homokban az északiak meggyalázott zászlója. Lyovikon kívül még három fogoly volt: Vászja, Mitya és Oleg Kurilovszkij. Ültek a homokban és hallgattak. Lyovik végre kihúzta a tuskét, egy-kétszer elhaladt a foglyok mellett és neki-irramodott a legközelebbi szakadéknak. Hiheletlen sebességgel gurult lefelé, mikor leért és lábraállt, lekapta fejéről sárga „tübtejkáját” és barátságosan intett vele fölfelé:

— Viszontlátásra! Megyek ebédelni!

Senkisémm szaladt utána. Mindez Vászja szeme előtt ment végbe, mintha csak álmodna. Nem bírta elfelejteni a vereség szégyenét és biztosra vette, hogy az ellenség irgalmatlanul elbánik vele. Lyovik szökése után valamelyik déli ezt javasolta:

— Meg kell kötni őket, különben szétszaladnak!

— Igaz — hagyta rá egy másik —, kötözzük meg a lábukat.

— És a kezüket is, a kezüket!

— Nem, a kezüket nem kell.

— De hiszen akkor ki tudja magukat szabadítani!

Ebben a percben a Mitya mellett ülő Oleg Kurilovszkij a levegőbe ugrott és üvölni kezdett:

— Ojjoj! Ne csipkedj!

A déliek föl kacagtak, de a főnökük Mityára rivallt:

— Hogy mered csipkedni! Te magad is fogoly vagy!

Mitya egy pillantásra sem méltatta, mire a főnök dühbejött:

— Kötözzétek meg kezét-lábát!

— Emennek is? — mutattak Olegre.

— Ennek nem kell.

A déliek a foglyokra vetették magukat, de nyomban kiderült, hogy nincs mivel megkötni őket. Csak egyiküknél volt derékszár, hanem az nem akarta azt a parancsnokság rendelkezésére bocsátani, arra hívatkozva, hogy „kikapok anyutól”.

Vászja feszülten figyelte az idegen, rettenetes ellenséges arcokat és egyre inkább haragra lobbantotta Oleg, aki az északiak vereségének és az ő szenvedésének értelmi szerzője. Az egyik déli valahol talált egy keskeny, piszkos rongydarabot és Vászjára kiáltott:

— Ide a lábadat!

De a hegytetőről valaki odakiáltott:

— Siessetek! Ide, ide! Jönnék! Védekezzetek!

A déliek erre szétrebbentek. Mindnyájan rohantak visszaverni az északiak rohamát. Csak a foglyok maradtak a tetőn. Az átellenes lejtőn folyt le az ütközet, onnét hallatszottak az hurrá-k, a kacajok és vezényszavak. Mitya a tetőre mászott, de e pillanatban nem az ütközet érdekelte. Mikor Oleg közelébe ért, megrántotta a lábát. Oleg kétségbeesetten fel-sívítt és Mityával együtt a bokrok közé gurult. Vászja ingujjánál fogva elesípte Oleget és haladéktalanul a hátára ült. Nevetett örömeiben, amikor az árulót maga alá gyűrte.

— Gyere, verjük meg — ajánlotta Mitya. Vászja még nem is felelhetett, amikor a nagyobb és kövérebb Oleg kiugrott Vászja alól és elszaladt. A bokroknál azonban utólérték. Mitya megfogta és Oleg megint vad üvöltésbe tört ki. Vászja így szólt:

— Ne ugrátsz. Gyertünk, vigyük Szerjozsza elé — szólt Mityához.

Oleg hangosan bömbölt és fenyegetőzött:

— Megállj, megmondom a papámnak.

Erre Mitya mégegyszer belécsípett, mire Oleg füléig kitátotta száját. Vászja nevetett:

— Tudod mit, vigyük?! Vagy jössz magad? — kérdezte Oleget.

— Nem megyek én sehová. Mit kötözködtök velem!

— Hát akkor vigyük!

Ketten odataszigálták Oleget abhoz a szakadékhöz, ahol Lyovik ellógott. Oleg visítva bukfencezett lefelé a homokon. Üldözői mögötte már majdnem leérték, amikor fönt felhangzott a déliek diadalüvöltése. Oleg úgy ordított, hogy a szökést lehetetlen volt titokban tartani. Könnyűszerrel elfogták őket.

Igy aztán a két bátor felderítőnek újra fel kellett kapaszkodni a tetőre. Oleg kapálózott, bögött. Mityának az úton sikerült mégegyszer jól belécsípní.

A kákastollas főnök így szólt:

— Ezek veszedelmes kölykök! Képesek egész nap piszkálni ezt a bögőmasinát.

— Igaz is — helyezelt a főnöknek valamelyik alantasa. — Mit veckelődjünk velük. Az északiak megint támadnak és akkor ezek itt megint hajbakapnak.

— Jól van — szólt a főnök —, elengedünk titeket, de adjátok becsületszavakat, hogy hazamentek és nem csatlakoztok a csapáthoz.

— És holnap? — kérdezte Vászja.

— Holnap lehet, Tessék.

Vászja Mityára nézett:

— Menjünk?

Mitya némán bólintott, de közben Olegre sandított. Oleg nem állt kötélnek:

— Én nem megyek velük. Csípkedni fognak. Nem megyek sehová.

Vászja ott állt Oleggel szemben, karcsún, csinosan, vidáman és nagy kék szeméből mindenki kiolvashatta, hogy Oleget bizony semmi jó nem várja az úton hazafelé.

— A főnök megharagudott!

— Hát mit csináljak veled? Ki látott ilyen gyávát!

— Én inkább veletek leszek — nyafogott Oleg, a felderítőkre sandítva.

— Bánja az öreg, maradjon. Nem oszt és nem szoroz! — szólt a főnök. — Ti pedig menjetek!

A földerítők elmosolyodtak és megindultak hazafelé. Még le se értek a Szúnyoghegyről, amikor a déli hadsereg ismét riadót fújt. Vászja karonfogta társát. Megálltak, szétnéztek. Világos: a déliek szaladtak verekedni.

— Gyerünk a bokrok mögé — suttogott Vászja.

Gyorsan visszamásztak. Botladoztak, elestek, ziháltak. Az utolsó bokor mögött ott piroslott az északiak eldobott nagy zászlója. Mitya a nyele után nyúlt és a vörös leplet is magához húzta.

— No most szaladjunk — súgta Mitya.

— De én meg elveszem azt.

— Mi az?

— Az övém, elviszem.

— Igazán? Ott pedig ki áll?

— Hát ez az Oleg!

Mitya megörült. Mosolyától egész arca megszépült. Vállonölelte Vászját és kedveskedően súgta fülébe:

— Vászjutka, tudod mit? Tudod mit? A mi zászlónk itt hever. Te vedd el az övém, én meg ezt kitűzőm, a mienket, jó?

Vászja némán bólintott és erre gyorsan nekiiramodtak. Oleg ész nélkül felvisített és maximális sebességgel gurult le a szakadékban. Vászja kihúzta a zászlót a homokból és még le is nézett, de sem az északiakat, sem a délieket nem látta, a harc, úgy látszik, messze zajlott.

A felderítők megkezdtek a visszavonulást. Elindultak tefelé, de ott már nehezebb volt. A zászló súlya húzta őket. Eszükbefutott, hogy a vásznak rácsavarják a nyélre és így már könnyebb volt mászni a bokrok között. Sokáig mentek, vissza se nézve, de amikor visszanéztek, szörnyű zűrzavart láttak a Szúnyoghegy tetején. A déliek rohanganak ide-oda, keresgéltek valamit.

— Szaladjunk, szaladjunk — súgta Mitya.

Még gyorsabban szaladtak. Ismét visszanéztek — a tetőn senki. Mitya megszeppent:

— Utánunk jönnek. Mind elszaladtak. Ha most megfognak, végünk!

— Hát akkor mit csinálunk?

— Tudod mit? Gyere, forduljunk erre, itt nagyon sűrű. Ott lefekszünk és feküdni fogunk, jó?

Balfelé szaladtak. És csakugyan mihamar olyan sűrű bozótba kerültek, hogy alig tudtak közéfurakodni. Egy kis zombékön megálltak, a zászlókat a bokrok mögé húzták, ők pedig a homokba ásták magukat és elcsendesedtek. Innen semmi sem látszott, csak hallatszott. A gyár szirénája hosszan felsüvielt — négy óra van. Kisvártatva meghallották az üldözők messziről elmosódott lármáját. Amint közeledtek, már a szavukat is ki lehetett venni:

— Itt lesznek, erre vannak — erősítgette egy vékony hang.

— De az is lehet, hogy már hazamentek — felelt egy másik komolyabb hang.

— Nem úgy van. Ha hazamentek volna, látszana. Innen minden meglátszik. Hát akkor keressük!

— Erre járhattak. Ni, itt a nyomuk!

— Igen, igen.

— Ni, valami botot húztak.

Négy meztelen láb száguldozott a mezőn. A felderítőknak elállt a szívverése. A lábak a bokrok mentén haladtak és kutattak. Mitya Vászja fülébe súgta:

— A mieink jönnek.

— Hol?

— Becsületszavamra, a mieink!

Vászja felfigyelt. És csakugyan közvetlen közelében nagy láрма támadt és kétség sem fért hozzá, hogy ezek a „mieink“. Mitya talpraugrott és olyan igazi fülsiketítő utcagyerekhangon felüvöltött:

— Szerjoszaaaa!

A két déli láb előbb földbe gyökerezett, de aztán örvendezve szaladtak Mityához. Mitya azonban már nem félt tőlük. Öklével eltaszította őket és szeme csakúgy villogott, mialatt szünet nélkül kiabált:

— Mentek el innen! Szerjoszaaaa!

— Mi történik itt? — kérdezte Szerjoszsa, amint a tisztásra ért. Mögötte elötűnt az egész északi hadsereg.

— Itt van ni, nézzétek — mondotta Vászja, kibontva az ellenséges lobogót.

— És a mienk — a mienk is itt van!

— Nagyszerű! — kiáltott Szerjoszsa. — Micsoda hőstett! Hurrá!

Valamennyien hurrát kiáltottak és faggatni kezdték a két hőst, mindnyájan megölelgették. Szerjoszsa fölkapta Vászját, kicsit megcsiklandozta, úgy dicsérte:

— Nahát ezért kitüntetést érdemelsz! Mit szeretnél?

— De Mitya is, Mitya is! — nevetett Vászja, lábával kapálózva. Oh, micsoda nagyszerű, hősies, diadalmas nap volt ez! Milyen ünnepélyes hangulat honolt a Szúnyoghegyen, ahová akadálytalanul bemasírozott az északi hadsereg és ahol Szerjozsa ilyen beszédet mondott:

— Elvtársak! A mai nap a mi győzelmünkkel végződött. Háromszor indítottunk rohamot, de az állig fölfegyverzett ellenség mind a háromszor visszaverte támadásunkat. Szörnyű veszteségeink vannak. Már azt hittük, hogy teljes a vereségünk. Szorongó szívvel kezdtük meg a visszavonulást, amikor most megtudtuk, hogy derék felderítőink, Vászja Názarov és Mitya Kandibin a nyugati fronton fényes győzelmet arattak!...

És Szerjozsa így végezte:

— Vegye hát ez a két hős a mi zászlónkat és sajátkezűleg tűzze ki a Szúnyoghegy fokára. Nesztek!

Vászja és Mitya fogták a bíborpiros lobogót és erősen benyomták nyelvét az engedékeny homokba. Az északiak diadalordításától zengett a hegy. Nem messze bandukoltak a levitézlett déliek. Néhány közülük odajött és okvetetlenkedett:

— Ez nincs rendjén! Jogunk van levenni!

— Bocsánat! — felelt nekik Szerjozsa. — A zászlótokat négy óra előtt vettük el, nem igaz?

— Na... már majdnem...

— Na és most hány óra! — tűnjetek el innen...

Ilyen volt ez a gyönyörű nap, amelyet hősi dicsőség koronázott.

— Nem, de igazán, gyere hozzánk — szólt határozott hangon Vászja.

Mitya feszengett. Ugyan hová lett az ő szokásos hetykesége?

— Nem, nem akarok — motyogta.

— De gyérünk! És ebédelj minálunk. Anyukádnak mondd meg, hogy nálunk leszel.

— Ugyan mit, dehogyis mondom...

— Miért ne mondanád? Mondd meg!

— Azt hiszed, hogy én félek anyutól? Anyu nem bánja, dehát...

— És ma reggel... mit mondtál ma reggel?

Mitya végre is engedett. Mikor a verandához értek, megállt.

— Tudod mit? Várj itt, én rögtön jövök.

Választ sem várva, beszaladt a lakásukba. Két perc múlva visszaszaladt, kezében tartva azt a bizonyos bádogskatulyát. Már nem voltak benne sem szögek, sem rekeszek.

— Nesze a skatulyád!

Csakúgy sugárzott az arcáról a boldogság, de félrenézett.

Vászja rávágta:

— Te, Mitya, megver az apád!

— Megver? Azt hiszed, olyan könnyű engem elcsápní?

Vászja felment a lépcsőn és magában arra gondolt, hogy ezt az átkozott skatulya-tígyet a világon egyetlenegy ember tudja eldönteni, az ő mindentudó, bölcs, jó apja, Fjodor Názarov.

Vászja anyja csodálkozva fogadta a két kislíút:

— Mi az, vendéget hoztál? Ez itt Mitya? Nagyon örvendek. De mondd, mi van veletek? Hol jártatok? Kormos kéményt pucoltatok?

— Csatáztunk — mondotta Vászja.

— Rééemes! Fégya gyere, nézd meg ezeket!

Előjött apu és a hasát fogta nevéttében:

— Na Vászka, hallod! Azonnal menj mosakodni!

— Apu, ott háború van! Tudod, hogy elvesztük a zászlójukat? Mityával!

— Nem beszélek veled! A katonák előbb megmosakodnak, azután mesélnek.

Kinyitotta az ebédlőajtót s onnan csak a fejét dugta vissza, hogy jéghideg szigorral ennyit mondjon:

— Az ebédlőbe nem engedlek. Marjusza, dobod be őket a vízbe. Azt a Kandibint is súrold le, ni, milyen fekete! És ez a bizonyos skatulya? Na jó ... értem! De nem, nem, ilyen maszatosokkal nem beszéllek!

Mitya ott állt és jobban megijedt, mint a leghevesebb ütközetben. Rémült szemmel meredt az ajtóra s már-már meghátrált, mikor Vászja anyja őt is átkarolta:

— Né félj, Mitya, ne félj. Csak megmosdunk egy kicsit!

Nemsokára anyu bejött a konyhából és így szólt a férjéhez:

— Mi volna, ha megnyírnád ezt a Mityát! Olyan koszos a haja, alig bírom megmosni.

— Nem sértődnek meg a szülei a beavatkozás miatt?

— Bánom is én, ha meg is sértődnek! Azt értik, ütni a gyereket, Csupa kék folt szegény...

— Hát nem bánom, beavatkozunk — szólt vidáman Názarov és elővette a hajnyíró ollót.

Alig egy negyedóra múlva a két felderítő rózsásra mosakodva, tisztán, csinosan ült az asztalnál és ... enni se tudtak, annyi mesélnivalójuk volt.

Názarov nagy szemet meresztve hallgatta, örült, búsult, fel-felkiáltott és nevetett velük együtt, mintha csak maga is átélte volna a hadviselés fordulóit.

Mihelyt megebédeltek, megjelent Szerjozsa.

— Hol van az a két hős? Gyertek gyorsan, követség jön...

— Parlamenterek? — Názarov gyorsan helyreigazította zubbonyát.

— Én is megnézhetem?

Az északi hadsereg teljes létszámban felsorakozott a követek fogadására. Trombitásuk sajnos nem volt, de azért mégis az északiak zászlaja lobogott a Szúnyoghegy fokán.

De még mielőtt megérkeztek volna a parlamenterek, odajött Oleg mamája és kérdezgette a fiúkat:

— Hol van Oleg? Tiveletek volti?

Szerjozsa kitért a válasz elől:

— Hiszen nem engedte meg neki, hogy velünk játszek.

— Igen, de apja megengedte, hogy nézze...

— Velünk nem volt...

— De láttátok őt, fiúk?

— Ott lődörgött — felelt Lyovik. — Amíg fogságba nem esett.

— Ki fogta el?

— Hát azok a... izé... déliek...

— Hol vannak azok? Hol van Oleg?

— Oleg áruló — szólalt meg Mitya. — Mindent elmondott nekik és most fél idejönni. És jobb is, ha nem jön!

Kurilovszkijné izgatottan nézett Mitya arcába. Mitya feje úgy fénylett, mint egy tiszta aranyalma. Éles, firkésző, apró szeme most nem volt betyke, csak eleven és lelkes. Názarov érdeklődve várta a továbbiakat, sejtette, hogy az események most gyors iramban követik majd egymást. Szép este volt, előjött lakásából Kandibin is. Sandán pislantott Mitya megújult, lenyírt fejére, de azért mégsem sietett apai jogaira hivatkozni.

Kurilovszkijné izgatottan nézegetett ide-oda, rendkívül lesújtotta, hogy körülötte senki se törődött Oleg sorsával. Észrevette Názarov érdeklődő pillantását és odasietett hozzá.

— Názarov elvtárs, mondja, mit csináljak? Az én Olegem nincs itt. Egészen odavagyok, a férjem még nem is tudja...

— Foglyul ejtették — mosolygott Názarov.

— Rémes! Fogságba esett és vajjon hová hurcolták el a gyereket, mit csinálnak vele? Hiszen ő nem is játszott.

— Épp az a baj, hogy nem játszott. Kár, hogy megtiltották neki.

— A férjem ellenzi. Azt mondja, hogy ilyen vad játék helytelen.

— Nem a játék vad, hanem maguk miatt került kínos helyzetbe. Nincs igazam?

— De Názarov elvtárs, ezek a gyerkőcök hogy mi mindent ki nem találhatnak. Mégse lehet vakon utánuk menni...

— Nem is vakon, hanem igenis nyitott szemmel. Nekik is megvan a maguk élete...

E pillanatban a kertajtón ünnepélyesen bevonult a három követ, negyediknek Oleg Kurilovszkij kullogott utánuk, maszatosan, kisírt szemmel. Anyja sikoltozva szaladt hozzá, hogy hazavezesse. Oleg nyafogott és ujjal mutogatott a többi fiúra.

De a fiúknak most kisebb dolguk is nagyobb volt önála. A déli hadsereg lehetetlen feltételekkel jött: hogy adják vissza a zászlót és ismerjék el, hogy az északiak vereséget szenvedtek. Azt állították ugyanis, hogy Vaszját és Mityát becsületszóra eresztették el, szavukat adták, hogy aznap nem harcolnak többet és lám, megszegték szavukat.

— Mit nekünk a becsületszó, ha egyszer háború van? — szól Szerjozsa fölhábórodva.

— Mit? Ti nem ismeritek el a becsületszót, igen? — a kakastollas magánkiívül volt.

— De hát ha szándékosan adták becsületszavukat, talán éppen, mert be akartak titeket csapni!

— Becsületszó?! Nahát, de illet! Aki becsületszavát adja, annak aztán... annak azt meg kell tartani...

— Na de tegyük fel, hogy fasiszták fogják el, fasiszták! Azt mondják neked: add a becsületszavad! Akkor mi lesz? Azt hiszed, hogy akkor is be kell tartani?

— Így kiforgatni a dolgot! — és a kakastollas főnök két karja az égnek lendült. — Fasiszták! Hogy képzeled? Minálunk mi van? Mi úgy egyeztünk meg, hogy mi is vörösök vagyunk és ti is vörösök. Nincs itt semmiféle fasiszta. Mit ki nem találtatok!

Szerjoszát meglejtette ez a gondolatmenet és most övéhez fordult:

— Csakugyan becsületszavakat adtátok?

Mitya gúnyos fintort vágott a kakastollasra:

— Már mint, hogy mi? Mi adtuk szavunkat?

— Talán nem?

— Szavunkat adtuk?

— Igen, igenis adtátok.

— Nem, nem adtuk.

— Hát nem mondtam én nektek: adjátok szavakat!

— Te mondtad?

— Talán nem mondtam?

— Emlékszel, te hogy mondtad?

— Emlékszem.

— Nem, nem emlékszel.

— Én nem emlékszem?

— Na tessék, mondd, hogy mondtad?

— Mondom is. Teszerinted hogy mondtam?

— Nem, előbb te mondd, ha emlékszel!

— Ne félj, én emlékszem. De halljuk, te hogy emlékszel!

— Aha, hogy én hogy emlékszem! Te így mondtad: adjátok becsületszavakat, hogy nem mentek a csapatotokhoz! Vászja, úgyé így mondtad?

— Hát nem mindegy?

De az ellenség kártyája ki volt ütve. Az északiak nevettek, kiabáltak:

— És még ők jönnek ide! No nézzék a rávaszokat!

Kandibin, aki már csak elég komoly ember, még ő is hahotázott:

— Ördögadta kölykei! Kifogtak rajtuk. Hát az enyimet meg ki nyírta meg ilyen gyönyörűre?

Názarov nem felelt. Kandibin közelébb húzódott a fiúkhoz — játékkuk kezdte őt szórakoztatni. Nagyot nevetett, amikor meghallotta

az északiak ellenjavaslatát. Gúllás nélkül, erős hangon kacagott, mint egy gyerek, csakúgy dülöngött ide-oda, még le is guggolt.

Az északiak ezt javasolták: három napig legyen az ő zászlójuk a Szúnyoghegyen, azután átadják és akkor kezdődjék egy új háború. Ha a déliek ebbe nem mennek bele, ez azt jelentené: „a Szúnyoghegy a miénk”.

A parlamenterek nevettek ezen az ajánlaton.

— Mi az, azt hiszitek, nem tudunk magunknak új zászlót csinálni? De mennyire, akár tizet is! Majd meglátjátok holnap, kinek a zászlaja lesz a Szúnyoghegyen.

— Meglátjuk!

— Meglátjuk!

A búcsú-szertartás csak úgy sebtiben ment végbe, a követek dühösen távoztak s az északiak, már egyáltalán nem törődve a háborús etikett szabályaival, utánuk kiabáltak:

— Ha tíz zászlót varrtok, az mind a miénk lesz!

— Na, holnap mutassuk meg, mit tudunk! — szölt övéihez Szerjozsa. — Holnap nehéz napunk lesz!

De nem másnap, hanem már most is meggyült a bajuk.

A magas falépésőről maga a tervosztály főnöke, Szemjon Pavlovics Kurilovszkij jött le lakásából, életnagyságban, dühösen, fenyegetően. Mögötte botorkált az élettől összemorzsolott Oleg Kurilovszkij. Szemjon Pavlovics fölemelte kezét és parancsoló tenorhangján, ami egyébként kevéssé illett masszív alakjához, megszólalt:

— Hé, fickók! Gyerkcöck! Várjatok! Várjatok, ha mondom!

— Mi az ott? Miért kiabál? Ki az?

— Tyűh, de mérges. Ez Olegé...

Szemjon Pavlovics már a legalsó lépcsőfokra ért és onnan kiabált:

— Csúfolódnál! Erőszakoskodni! Önkényeskedni! Majd én megmutatom nektek!

A fiúkhoz sietett:

— Ki az a Názárov? Hol van Názárov?

Mindenki elcsendesedett.

— Azt kérde, ki az a Názárov?

Vászja ijedten nézett apjára, de az úgy tett, mintha egyáltalán nem érdekelné a dolog. Vászja elpirult, csodálkozva emelte föl a fejét és kiesít elnyújtva, csengő hangon jelentette:

— Názárov? Az én vagyok — Názárov!

— Aha, te vagy az? Te vagy az a jómadár! — ordított Kurilovszkij. — Szóval te bántottad a flamat, meg az a másik, Kandibin. Hol vagy Kandibin?

Mitya összehúzta szemét és vállat vont Kurilovszkij felé.

— Mit kiabál, én vagyok Kandibin!

Kurilovszkij Mityához ugrott és olyan erősen megrántotta, vállánál fogva, hogy Mitya nagyot perdült körülötte és egyenesen Szerjozsa kar-

jába esett. Szerjozsa gyorsan elkapta, maga mögé nyomta és mindig mosolygó, okos arcát Kurilovszkij felé fordította, az pedig üvöltött:

— Hol van? Miért dugja el? Együtt főztek ki?

Kurilovszkij olyan komikusan kukucskált Szerjozsa háta mögé és Mitya olyan huncutul bújált ide-oda, hogy a gyercek hangos kacajra fakadtak. Kurilovszkij arca vérbeborult, szétnézett, belátta, hogy jobb ha minél előbb távozik, ha csak nem akar nevetség tárgya lenni. Valószínűleg el is szaladt volna a dolgozószobájába és ott adta volna ki dühét, ha e percben nem lépett volna eléje Mitya apja:

— Tulajdonképpen minek kellett magának az én fiam? — kérdezte hátratett kézzel, fejét hátraszegve, úgy hogy vörösbőrű, éles ádám-csutkája maradt csak az előtérben.

— Mi? Mi tetszik?

— Nem tetszik, csak kérdezem: mit akart a fiamtól? Talán meg akarja verni? Én volnék — Kandibin!

— Úgy? Szóval a maga fia volt?

— Juj, de elveri mindjárt! — bökte ki hangosan Mitya, mire ismét mindenki felkacagott.

Názárov gyorsan odalépett a két apához, akik kakasviadalhoz illő pózban merediek egymásra. Vászja most rá sem ismert apjára. Názárov ugyanis balkan, de olyan mérges hangon beszélt, aminőt Vászja még sohasem hallott apjától:

— Micsoda komédia ez! Hagyják abbat! Gyerünk hozzám, vagy magához, majd ott elintézzük!

Kandibin nem mozdult, de Kurilovszkij gyorsan átlátta, hogy ez a legjobb megoldás.

— Jól van — egyezett bele hangsúlyozott önuralommal. — Gyerünk az én lakásomba.

Elindult verandája felé. Kandibin vállat vont:

— Menjen a fészkes...

— Gyerel — mondta Názárov. — Gyere, jobb lesz így!

— Pfuj, az anyja mindenit! — és Kandibin Kurilovszkij után ment.

Názárov ment leghátul. Hallotta, amint a gyerkőcök elcsendesedett csapatában valaki nagyot rikkantott:

— Nagyszerül! Vászja, ez a te apád? Ez már teszi!

Szemjon Pavlovics természetesen a saját lakásán nem ordítozhatott, nem dühönghetett: holni gonosz kölykök miatt nem volt érdemes a családi stílust megbontani. Szíveskedő gesztussal mutatolt helyet, ő maga az íróasztalhoz ült és elmosolyodott.

— Sok baj van bizony ezekkel a gyerekekkel...

De a házigazda mosolya a vendégeket nem élénkítette föl. Názárov összeráncolt szemöldöke alól nézett rá:

— Magának baja van velük? Maga azt hiszi, jól tette, amit tett?

— Mit tettem, ha szabad tudnom?

— Ordít a gyerekekre, lökdösi, rángatja őket. Micsoda dolog ez? Ki maga?

— Talán nem védhetem meg a fiamat?

Názarov feláll és megvetően legyintett:

— Kitől védelmezi? Egész életében kézenfogva vezeti majd, mikor gondol?

— Nem értem, mire céloz.

— Miért nem engedte meg, hogy játsszék a többivel?

Most Kurilovszkij az asztal mögött megemelte testét:

— Názarov elvtárs, az én fiam — az rám tartozik. Nem engedtem meg és kész. Nekem még megvan a tekintélyem.

Názarov az ajtó felé indult.

— Hanem jegyezze meg magának: a maga fiából kétkulacsos, gyáva alak lesz!

Ez erős volt.

— Bízva rám.

E nem túlságosan lefékezett beszélgetés alatt Kandin szótlanul kinyújtózva ült a székén. Semmi kedve sem volt a pedagógia finomságaival bibelődni, de azt sem engedhette meg, hogy Kurilovszkij csakúgy ide-odarángassa az ő fiát. Ugyanakkor nagyon megtetszett neki Kurilovszkij kiszólása a tekintélyről. Még közbe is szólt:

— A tekintély — az helyes dolog!

Vízont elvből nem maradhatott el Názarovtól. A verandán lefelémenet Názarov hozzáfordult:

— Figyelj ide, Sztepán Petrovics. Én téged tisztellek, becsüllek, rendes ember vagy, jó munkás. De ha te még egyszer meg mered ütni a te Mitykát — jobb, ha elköltözzöl a városból, mert én téged börtönbe juttatlak. Elhíheted, bolsevik szavamra mondom.

— Na, nézd csak, mit ijesztgetsz?

— Nyugodt lehetsz, megteszem, amit mondok.

— Héjnye, azt az izgága mindenedet! Mi közöd hozzá? Mikor verem én meg?

— Ma nálunk megfüröszttük, csupa kék folt a gyerek.

— Igazán?

— Pedig derék fiad van. Hanem, ha ütöd, elrontod.

— A tekintély miatt kell néha.

— Tekintély, tekintély! Az a marha mondja, te meg utána szajkózod, szlahánovista létedre.

— De sok bajod van velem, Fjodor Ivanovics. Mit avatkozol bele? Ördög tudja, hogy bánjon az ember az ilyen kölyökkel!

— Gyere be hozzánk, akad nálunk egy-egy pohárkára való, a feleségem meg derelyét főzött...

— Dehát ez az alkalom megfelelő?

— Megfelelő.

Golovinéék családjában a tekintély problémáját egy másik váltotta föl, amely ebben csúcsosodott ki:

A szülők és gyermekeik legyenek jóbarátok.

Ez nem rossz, ha komolyan veszik. Apa és fia legyen is jóbarátságban, sőt kell is, hogy jóbarátok legyenek.

De azért az apa csak maradjon apa, a fiú maradjon fiú, azaz hogy gyerek, akit nevelni kell, akit igenis az apja nevel, aki ennél fogva bárátnivoltán kívül még néhány sajátossággal kell hogy rendelkezék.

Ellenben ha az anya és leánya nemcsak barátoknak, hanem pajtáskodnak is, ha az apa és fiú pedig nemcsak barátok, de cimborák is, akkor azok a kiegészítő sajátosságok, a nevelő sajátosságai, észrevétlenül eltűnhetnek. Ez történt Golovinéknál. Náluk nehéz megállapítani, ki nevel kit. Mindenesetre a nevelőjellegű szentenciákat gyakrabban hallani a gyerekektől, mert hiszen a szülők mégis becsületesebben játszanak, betartják a játékszabályokat.

De ez a játék régen elvesztette kezdeti báját. Valamikor olyan mulatságos és kedves volt a gügyögés:

— Apu, rossz-csúnya! Anyu, rossz-csúnya!

És mennyit nevettek azon, amikor Lyálya először nevezte apját Griskának. Egy áldásos idea, egy fényes pedagógiai találmány volt ez akkor: a szülők és gyerekeik — barátok! Maga Golovin — tanító. Ő a legjobban meg tudja érteni egy ilyen barátság jelentőségét. És meg is értette! Így beszélt:

— Minden, ami új, az olyan egyszerű mint Kolumbusz tojása. Milyen egyszerű és milyen pompás dolog, ha a nemzedékek kapcsolatát a barátság alapjára helyezük.

Az első örömök ideje sajnos már a múlté. Golovinéék most már torkig vannak ezzel a barátsággal, fuldokolnak benne, de nincs többé kivezető út: az ember nem vonhatja felelősségre a barátját!

A tizenötéstartendős Lyálya beszél apjával:

— Griska, tegnap már megint butaságokat beszéltél Nyikolajevéknél.

— Miféle butaságokat?

— Hogyhogy miféléket? Hát azon a te saját, külön filozófiádon rágódtál. Resteltem hallgatni! És egyáltalán: mit értesz te az irodalomhoz?

Golovin nem tudja: élvezze-e ezt a közvetlen őszinteséget, vagy berzenkedjen-e útszéli volta miatt? Elvezni mindenesetre nyugodalmasabb dolog. Néha még el is tűnődik ezen a kérdésen, de már elszokott attól, hogy egy másik kérdésen törje a fejét: valójában kit nevel ő? Ez a barátkozás-játék most már magától folytatódik, na meg azért is, mert már nincs más mit tenni.

Lyálya a múlt esztendőben kimaradt az iskolából és belépett egy festőiskolába. Egy mákszemnyi tehetsége sincs hozzá, egyszerűen divatosnak tartja és tetszik neki ez a szó, hogy „művész”. Griska és

Várjka ezt nagyon jól tudja, sőt megpróbáltak beszélni Lyálya fejével, de Lyálya elhárította a beavatkozást:

— Griska! Én nem ütöm bele az orromat a te dolgodba, de te se üsd az enyémbe. És különben is, mit érttek ti a művészethez?

És vajjon Lyovikból mi lesz? Ki tudja? Az már bizonyosnak látszik, hogy harát se válik belőle valami különös.

Griska és Várjka élete borús lett és erőtlenné. Griska igyekszik szellemeskedéssel élénkíteni, de Várjka ehhez sem ért. Ma már sohasem beszélnek a pedagógia nevében üzött barátkozás nagyszerűségeiről és titkos irigységgel szemlélik idegenek gyerkeiét, akik a szülőkkel való komázásból nem vettek be ilyen lónak való adagot.

Ugyanilyen irigyen nézték Vászja Názarovot is. Épp most jött be a szobába, hóna alatt a bádogszkatulyával. Golovin fölpezgett a füzeltáskából és Vászját vette szemügyre. Kellemes látvány volt ez a jóvágású kisfiú és arcának barátságos, nyugodt kifejezése.

— Mi kell, fiam?

— Visszahoztam a skatulyát. A skatulya a Lyályaé. Hol van Lyálya?

— Igaz, igaz, emlékszem. Vászja Názarov vagy?

— Aha... Maga az a... Hogy is hívják magát?

— Engem... engem Grigorij Konsztantinovicznak.

— De még valahogy hívják... izé... Grisa-nak, úgye?

— Nna igen... jól van, ülj le. Mesélj, mit csinálsz odahaza?

— Nálunk most háború van. Ott... a Szunyoghegyen.

— Igazán? És miféle hegy az ottan?

— Nézzen ki az ablakon. Ott van ni, a zászló. Az a mi zászlónk.

— Régen van ott?

— Ujjé! Már két napja.

— És kik háborúznak?

— A fiúk mind. A maguk Lyovikja is. Tegnap fogságba esett.

— Ne mondd. Lyovik fogságban volt?

Bejött a másik szobából Lyálya:

— Lyovik reggel óta nem jött haza. Ebédre se.

— Na, úgy látszik kiporolták valahol. Nézd, ez a gyerek elhozta a skatulyádat!

— Igazán? Vászja elhozta a skatulyát? Derék gyerek.

Lyálya megölelte Vászját és maga mellé ültette.

— Tudod, nekem borzasztóan kellett ez a skatulya. De milyen aranyos vagy te? Miért vagy te olyan cukros? És emlékszel, hogy meghoztál nekem? Emlékszel?

— Nem nagyon erősen, még csak nem is fájt. Te mindenkit megversz? Lyovikot is?

— Nézd Griska, milyen édes kölyök. Nézd már!

— Na jó van, nézem.

— Ha nektek ilyen fiatalok volnátok!

— De Lyálya!

— Egyebet se tudtok, csak „de Lyálya!“. Ha énnekem ilyen öcsém volna... de az enyim? Egy csavargó. Ma reggel is eladta az én zöld pénztárcámat.

— Mit nem mondasz, Lyálya!

— De igen, eladta. Valami fiúnak, ötven kopejkáért. Azon vett magának egy varjúfiókát, most azt kínozza a veranda alatt. A ti nevelésük!

— De Lyálya!

— Na látod, Vászja! Egyebet nem is tud mondani, csak mindig ezt, mint egy papagáj.

— De Lyálya!

Vászja hangosan elnevette magát és valóban úgy bámult Griskára, mint valami exotikus madárra.

De Golovin nem sértődött meg. Nem ment ki a szobából és nem csapta be az ajtót. Még mosolygott is megadóan:

— Én nem csak Lyovikot, de téged is ehhez a Vászjához mérlek.

— Griska! Lyovikról mondatsz, amit akarsz, de meg ne halljam többet, hogy rólam így beszélsz.

Griska vállat vont. Mit is tehetett volna egyebet?

Az élet tovább folyt Vászjáék udvarán és a „dombokon“ is. Változó szerencsével zajlott a háború az északiak és déliek között. Volt sok győzelem, vereség, volt számtalan hőstett. Előfordult árulás is. Lyovik elárulta az északiakat: új barátokra talált az ellenséges oldalon, talán nem is barátokat, hanem valami egyebet. Amikor három nap múltán vissza akart térni az északi hadsereg soraiba, Szerjozsa Szkalkovszkij haditörvényszék elé állította. Lyovik engedelmesen járult az ítélőszék elé, de az eredmény elmaradt: a törvényszék nem akarta megbocsátani árulását és nem akarta helyreállítani becsületét. Lyovik nem sértődött meg, nem is haragudott, más szórakozásra vetette magát. Valahol a „dombok“ szélén barlangot kezdett ásni, sokat mesélt róla, hogy milyen asztal van ott és milyen ez meg az, de aztán mindenki megfedkezett a barlangról, maga Lyovik is.

A háború nem hozta meg egyik fél teljes vereségét sem. Amikor a hadműveletek déli irányba tolódtak át, a hadviselő felek ott a zöld partok között egy kedves tóra bukkantak, a tavon túl cseresznyés-kerteket, szénakazlakat, gémeskutakat láttak és Korcsági falu házait.

Ezért a déliek elhatározták, hogy haladéktalanul befejezik a háborút és expedíciót szerveznek a most felfedezett ország tanulmányozására. Az expedíció akkor vett nagy lendületet, amikor Vászja apja is beleegezett, hogy részvesz benne. Vászja napokig hangosan nevetett ezen örömeiben.

Az expedíció reggeltől késő estig tartott. Annak legfontosabb eredménye az volt, hogy Korcságiban egy rendkívül erős katonai szervezetre bukkantak, amelynek láttára Szerjozsa Szkalkovszkij így kiáltott fel:

— Ez már igen! Ezekkel érdemes háborúzni!

A korcsaginiaknak saját futballpályájuk volt, igazi kapukkal. Az expedíció tagjai megrökönyödve nézték a civilizációnak ezt a szédítő fokát. A korcsagini fiúk bajtársi mérközést ajánlottak, amire az expedíció zavarában kollektíve elpirult.

Az élet ment előre. Vele Vászja is. Játékkországaiban még ott voltak az autók és hajók, ott állt kicsit megtépázva és rozszantan a Kelj-feljancsi is, teljes rendben sorakoztak a hídépítő anyagok és csinos skatulyában az apró szögek — de ez már mind a múlté.

Vászja néha meg-megáll játékkországa előtti és eltűnődik a sorsán, de már nem lobbant fel benne lázas álmokat. Inkább az udvar vonzza, ahol a fiúk háborúsdit játszanak, ahol körhinta áll, sőt futballpálya is létesült, ahol már a „dombokon“ tervezgetik a téli szánkózást.

Egyízben összetalálkoztak játékkországa mellett apjával, aki így szólt hozzá:

— Úgy látszik, Vászja, már csak akkor építesz hidat, ha megnősz,

— igazi hidat, igazi folyón át.

Vászja eltűnődött és aztán komolyan felelt:

— Az jobb, csakhogy soká kell tanulni... hogy építsen az ember. De most mi lesz?

— Most majd szánkót csinálunk. Maholnap havazni fog.

— Nekem is egyet és Mityának is!

— Természetesen. Egyre megy. Hanem most más a kérdés: a nyáron te egy kicsit elkanászosodtál.

— Miért mondd?

— A polcodat nagyritkán takarítod. Papirost nem teszel, a virágokat nem öntözöd. Már nagy fiú vagy, lehet már többet is rádbizni. Reggelenként majd felsepred a szobát.

— De akkor végy egy jó seprűt — mondta Vászja —, olyant, amilyen Kandibinéknél van.

— Az kefeseprű, — javított ki apja.

A Kandibin-család czidőtájt valóságos újjászületett és a megújulás szimboluma az a kefeseprű volt, amelyet Kandibin vásárolt a derelyevacsorát követő napon. Akkor Názarovval szemben még berzenkedett volna, de nehéz ezt megtenni, amikor korszó van az asztalon, meg egy jókora bögre tejfől s amikor a háziasszony szíves kínálással rakja az ember tányérjára az izletes derelyét, méghozzá ilyen ízes szavak kíséretében:

— Milyen kedves gyerek ez a maga Mityája. Örülünk, hogy Vászja összeharagkozott vele.

Ezért aztán Kandibin nagyon iparkodott engedelmes vendég lenni és tetszett is neki az, amiről Názarov beszélt. Názarov egyenesen megmondta neki:

— Figyelj ide, most én teszem le a garast! Én műveltebb vagyok és többet láttam, mint te, kitől tanulhatnál, ha nem éntőlem? A fiaddal

is másképp kell bánni, a házadat is másképp vezesd. Te okos ember vagy, sztáhanovista, neked vigyáznod kell a bolsevik becsületre. Micsoda dolog az: ilyen derék kis srácot verni. Ez, tudod, olyan illetlenség, mintha pucéran mennél az utcára. De egyél még derelyét, úgy-e finom? Kár, hogy nincs itt az asszonykád... Na, majd legközelebb.

Kandibin el-elvörösödött, ette a derelyét, bölíngatott. Búcsúzóul pedig ezt mondta:

— Köszönöm neked, Fjodor Ivánovics, hogy így beszéltél velem. Vasárnap majd gyere el, nézd meg, hogy élünk. Ami a derelyefőzést illeti, ahhoz az én Polinám is ért.

Itt elbúcsúznak Vászjától. Az ő történetével nem akartam erkölcsökre oktatni. Egyszerűen minden köntörfalazás nélkül föl akartam tární az életnek egy legkisebb darabkáját, egyik elhanyagolt kis részletét, aminő százával fordul elő szemünk láttára, de csak kevesen tartjuk figyelemreméltóknak. Szerencsém volt, hogy Vászjával életének legfontosabb, legdöntőbb korszakában lehettem együtt, amikor a fiúgyermek a meleg családi fészekből kilép az élet országútjára, amikor először kerül közösségbe, vagyis amikor állampolgárrá válik.

Ezt az átmenetet nem lehet kikerülni. Eppen olyan természetszerűen szükséges és ugyanolyan fontos, mint mondjuk az iskolai élet befejezése, mint az első munkábalépés, mint a házasság. A szülők ezt mind tudják, de közülük nagyon sokan éppen ezekben a döntő pillanatokban magára hagyják a gyereküket, mégpedig éppen azok, akiket legjobban elvákít, vagy a szülői hatalom, vagy a szülői engedékenység.

A gyermek — élő ember. Egyáltalán nem is a mi életünk pusztá dísze, hanem különálló, gazdag, telivér élet. A gyermek életé emóciói erejénél, benyomásai mélységénél, megfeszített akaratának tisztaságánál és szépségénél fogva hasonlíthatatlanul gazdagabb, mint a felnőttek élete. De éppen ezért az ő ingadozásai nemcsak fonségesek, hanem veszélyesek is. Ennek az életnek örömei és drámái jobban megrázzák az egyéniséget és könnyebben teremthetnek a közösség számára lefokozott jellemeket, sőt gyanús, gonosz és magányos emberi jellemeket is.

Ha figyeljük ezeket az üde és gyöngéd életkeket, ha gondolkozunk fölöttük, ha résztveszünk bennük, csakis akkor válik valósággá és hasznossá szülői tekintélyünk és az az erő, amelyet saját egyéni és közösségi életünkben már régebben gyűjtöttünk.

De ha tekintélyünk mozdulatlan és tarkára mázolt és csak úgy áll a gyermekélet mellett, mint egy madárijesztő, ha a gyermekarc játéka, mosolya, tünődése és könnye nyomtalanul múlik el szemünk előtt, ha az apai arcon nem látszik meg az állampolgári arc, akkor fabatkát sem ér a tekintélyünk, akármilyen haragvó dühvel vagy nadrágszíjjal van is fölfegyverezve.

Ha valaki veri a gyerekét, az valóban gyermektragédia, sérelem és fájdalom, vagy ha nem; akkor a gyermeki közöny és türelem tragédiája.

Am ez még mindig a gyermeket érinti. De minek nevezzetek téged, az erős, felnőtt embert, aki egyéniség vagy, közösségi lény, akinek agyrostjai és izmai vannak és mégis lesújtasz egy gyermek gyöngé, növényben levő testére! Mindenekelőtt kibírhatatlanul neveléses vagy és ha nem sajnálnám a gyermekedet, halálra nevetném magam a te pedagógiád barbár voltán. A legjobb, a legislegjobb esetben olyan vagy, mint egy majom, fiókáinak nevelése közben.

Azt hiszitek, hogy mindez a fegyelem érdekében van?

Az ilyen szülőknél soha sincsen fegyelem. A gyerekeik egyszerűen félnek tőlük és igyekeznek minél távolabb maradni szülőik tekintélyétől és hatalmától.

És gyakran a szülői zsarnokság mellett sarjad és burjánzik éppen a gyermeki zsarnokság, ami nem kevésbé vad és romboló. Itt nő ki a gyermeki szeszély is, a családi közösségnek ez az átka.

A szeszélyeskedés legtöbbször természetes tiltakozás a szülői zsarnokság ellen, ami mindig kifejezésre jut ott, ahol visszaélnék a hatalommal, kifejezésre jut mindenféle szertelenségben: a szeretet, a szigor, a gyöngédség, a táplálás, az indulat és bölcselkedés mértéktelenségében. Később a szeszély már nem tiltakozás, hanem a szülők és gyermekek érintkezésének állandó, megszokott formája.

A kölcsönös zsarnokoskodás kipusztítja a fegyelem és az egészséges nevelői folyamat utolsó nyomait is. A növekedés valóban fontos jelenségei, a gyermeki egyéniség érdekes és jelentős mozzanatai valaminek értelmetlen, szeszélyes huzakodásba, önző önkényeskedés forgatagába torkol.

A helyes családi közösségben, ahol a szülői tekintélyt nem cserélik fel holmi szurrogátumokkal, fel sem merül a szükséglete annak, hogy rút és erkölcsötlen fegvelmező eszközöket kelljen alkalmazni. És az ilyen családban a kellő engedelmisség mellett mindig rend és nyugalom honol.

Nem dühkitörések, nem prédikációk, nem vallatások kellenek, hanem nyugodt, komoly és tárgyilagos rendelkezések. Ebben kell kifejeződni a családi fegyelem technikájának. Sem a szülőknek, sem a gyermekeknek nem szabad kételkedniük abban, hogy a szülő igenis jogosan rendelkezik, rendelkezéseitől nem tágit, nem bujlik el sem a szülői lustaság, sem a családi pacifizmus erődei mögé. És így a rendelkezés bizonyos hagyományos formában megszokottá válik s akkor a szülő megtanulja, hogy az utasítástól a tanácsadás tónusáig meg tud ütni rendelkezéseiben minden hangot, amivel a szükséghez képest parancsoló, ironikus, gúnyoros, kérő és célzatos árnyalatot fejez ki. Ha még azt is megtanuljuk, hogy megkülönböztessük a gyermek valódi és látszólagos követelményeit is, akkor magunk se vesszük észre és szülői rendelkezéseink gyermekünkkel való barátságunk legkedvesebb és legkellemesebb kifejezői lehetnek.

VII. FEJEZET.

A véletlen hozott össze Lyuba Gorélovával: valami aprólékos ügyben jött hozzám. Mialatt a szükséges iratot kiállítottam neki, csendesen ült a karosszékben s csak néha sóhajtott maga elé, két kezét térdére téve, valami messzi célpontra meredt szemmel. Tizenkilenc éves volt s azok közé a takaros lányok közé tartozott, akik legnagyobb bánatuk idején sem felejtik el, hogy szépen kivasalják a bluzukat.

— Miért sóhajtozik olyan keservesen? — kérdeztem. — Kellemetlenségei vannak?

Lyuba zavartan szegte hátra csinosan fésült fejét, pianisszimó sóhajtott és szenvedő mosollyal felelt:

— Nem... Semmi különös. Voltak bajaim, de már elmúltak.

Életem során éppen eleget bajlódtam fiatal lányok kellemetlenségeivel és megszoktam, hogy elbeszélgessek velük. Ezért tovább kérdezősködtem:

— Elmúltak és mégis sóhajtozik?

Lyuba vállá olyan mozdulatot tett, mintha dideregne. Becsületes barna szeme hirtelen felélénkülve pillantott rám:

— Ha akarja, elmesélem, jó?

— Jó, csak mesélje.

— De hosszú lesz ám!

— Nem baj...

— A férjem elhagyott...

Csodálkoztam: úgy látszik, az ő meséjének máris vége s a részleteket csak arcoeskájáról lehetett leolvasni: kicsiny piros száján remeg a mosoly, szemében könnyesepp fénylik.

— Elhagyta?

— Ühüm, — felelt alig hallhatóan és gyerekesen bölintve!

— Jó ember volt? A férje?

— Oh nagyon! Nagyon jó!

— És maga szerette?

— Hogyné! De mennyire! Még most is!

— És búsul?

— Tudja... Borzasztóan szenvedek!

— Szóval még nem multak el a bajok?

Lyuba makrancos-gyanakvón pillantott rám, de őszinte arcom megnyugtatta:

— Elmúltak. Minden elmúlik. Mit csináljak?

Olyan naivan és tanácstalanul mosolygott, hogy engem is kezdett érdekelni: mit is csináljon hát.

— Csakugyan, mit csináljon? El kell felejténie a férjét és mindent előről kell kezdenie. Újra férjhez megy...

Lyuba elbiggyesztett ajka mély megvetést fejezett ki.

— Ugyan kihez meniek? Mind egyforma...

— Pardon, a maga férje ugyan nem valami híres, lám otthagytá magát, tulajdonképpen nem is érdemes szeretni.

— Hogy-hogy nem érdemes? Maga nem ismeri, nem tudhatja.

— Miért hagyta el magát?

— Másba lett szerelmes.

Lyuba ezt nyugodtan, sőt bizonyos elégtétellel mondta.

— Mondja Lyuba, élnek a szülei?

— Hát hogyné! Apu is, anyu is, szídnak eleget- miért mentem férjhez.

— Igazuk van, ha szídják.

— Nem, nincs igazuk. Miért volna igazuk?

— Hát hogyné: maga még gyerek, s már férjnél is volt, el is vált!

— Nos... hát aztán! Mit tartozik ez órájuk?

— Velük lakik?

— Nem, saját szobámban. Mikor a férjem elhagyott, ahhoz a másikkhoz ment lakni... a szoba most az enyim. És kapok tőle havi kétszáz rubelt... Különben is nem vagyok gyerek!

Lyuba haragos csodálkozással tekintett rám és én láttam, hogy életének kis játékait nagyon komolyan veszi.

Második találkozásunk ugyanilyen körülmények között ment végbe. Lyuba ugyanabban a karosszékből ült, csak hogy most már húszéves volt.

— Nos, hogy vannak családi ügyei?

— Tudja, olyan jól, hogy ki se mondhatom.

— Igazán? Szóval akadt egy különb... annál... a maga...

— Szó sincs róla. Ugyanahhoz mentem férjhez. Másodszor!

— Hogy történt ez?

— Hát csak megtörtént. Eljött hozzám és sírt. És azt mondta, hogy én vagyok a legjobb a világon. Dehát úgy-e ez nem igaz? Hiszen én nem vagyok a legjobb

— Hát... Ízlés dolga. Már miért volna maga... olyan rossz?

— Na látja! Szóval ő szeret engem. Apu és anyu azt mondják, hogy bolondságot csinálok, de ő azt mondja: tudod mit, vessünk fát!

— És maga elfelejtette?

— Ühüm, — mondotta ugyanolyan halkán, alig hallhatóan, mint azelőtt és igazán gyerekes módon bólogatott hozzá. Azután komoly kíváncsisággal nézett rám, mintha azt fürkészné, eligazodom-e én az ő életének játszmájában.

Harmadízban az utcán találkoztam Lyuba Gorelovával. Egy sarkon került elém, kezében nagy könyvesomóval és a villamoshoz sietett, de amikor meglátott, messziről üdvözölt:

— Áá, jóestét, milyen jó, hogy találkozunk.

Ugyanolyan fiatal volt, ugyanolyan csinosan fésült, ugyanolyan kifogástalanul vasalt friss blúz simult rajta. De barna szemében valami homály ködlött, valami életfáradtsághoz hasonló s az arca is halványabb lett. Huszonegy éves volt.

Mellettem lépegetett és halkán ismételte:

— De jó, hogy találkoztunk.

— Minek örül? Valamit közölni óhajt velem?

— Aha. Nincs kinek elmeséljem.

És nagyot sóhajtott.

— Megint bajok vannak?

Az utat nézte maga előtt, úgy beszélt csendesken:

— Voltak bajok! De milyen kellemetlenek! Még sirtam is. Képzelve, az az asszony bíróság elé vitte. És most a bíróság elítélte és mi százötven rubelt fizetünk neki havonta. Tartásdíjat. Ez nem volna baj, a férjem megkeres ötszázat, én is kétszázötvenet. Csak kár... És tudja, olyan szégyelnivaló, szavamra mondom. És amellet nem is igazságos. Az a gyerek nem a férjemé. De az asszony tanukat állított...

— Nézze Lyuba, dobja ki.

— Kicsodát?

— Hát azt a... azt a maga férjét.

— Ugyan, hogy képzeli. Most, amikor olyan nehéz helyzetben van. És lakása sincs. És fizetni is kell neki, meg minden...

— De hiszen maga nem szereti.

— Nem szeretem? Miért gondolja? Sőt nagyon szeretem, hiszen maga el se tudja képzelni, milyen jó ember. Csak apa mondja rá, hogy — szélhámós. Anyu meg ezt hajtogatja: nem vagytok összeházasodva, fel is út, le is út!

— Hát csakugyan nincsenek összeiratkozva?

— Nem, előbb valahogy elmulasztottuk, most pedig már nem lehet.

— Miért nem lehet? Mindig lehet!

— Lehet, csak hogy ahhoz előbb valóper kell, meg efféle.

— A férjének kell elválni attól az asszonytól, aki tartásdíjat kap?

— Nem, azzal nincs összeházasodva. Egy másiktól.

— Szóval a régi feleségétől?

— Nem, miért gondolja. Nemrég iratkoztak össze.

Erre megálltam:

— Most már aztán semmit sem értek. Egyszóval nem a másodiktól, hanem a harmadiktól?

Lyuba sietett megmagyarázni:

— Na igen, velem együtt ez lesz a harmadik.

— Dehát hogy győzte? Micsoda dolog ez?

— Aki tartásdíjat kap, azzal nem sokáig élt... nem sokáig. Akkor azután eljárt ide-oda és találkozott amazzal. Annak saját lakása van. Összeköltöztek. De az asszony azt mondja: így nem akarom, össze kell házasodni. Azt hitte, így jobb lesz. Hát aztán összeiratkoztak. Alig, hogy ez megvolt, talán tíz napig élhettek együtt...

— Na és?

— Akkor meglátott engem a földalattiban... ott... egy kollegámmal, hát úgy megsajnálta, de úgy! Odajött és majdnem elsírta magát.

— De hátha hazúdott és nem is volt senkivel összeiratkozva.

— Ő nem is mondott semmit. Hanem a nő, ez a bizonyos, akivel összeházasodtak, az jött oda. És mindent elmondott...

— Az is sírt?

— Aha, — felelt Lyuba halkán, szokott gyermekes gesztusával és figyelmesen nézett rám. Én dühbe jöttem és ráivaltam:

— Kergesse el, de rögtön! Hogy nem szégyelli magát!

Lyuba magához szoritotta könyveit és elfordult. Biztosan könny csillogott a szemében. És nem nekem, hanem az utca másik oldalának így felelt:

— Hát el tudnám kergetni? Hiszen szeretem.

Negyedszer moziban találkoztam Lyuba Gorelovával. Az előcsarnok széles diványán ült egy göndörhajú szép fiatalember mellé simulva. A fiú csendesén sugdosott a fülébe és nevette. Lyuba feszült figyelemmel hallgatta és boldog barna szeme valahová messze nézett. Ugyanolyan takaros volt, szemében sem láttam ama bizonyos homály ködét. Most huszonnégy éves volt.

Meglátott és roppant megörült nekem. Felugrott a dívánról, odaszaladt, belémkapaszkodott:

— Jöjjön, jöjjön, bemutatom a férjemet!

A fiatalember mosolyogva nyújtott kezét. Csakugyan kedvesarcú fiú volt. Maguk közé ültettek. Lyuba őszintén örült a találkozásnak, a ruhám ujját simogatta és nevetett mint egy gyerek. A férj tartózkodó férfiúi mimikával mondotta:

— Ne higye, hogy én önt nem ismerem. Lyuba mondogatta, hogy ön az ő sorsa. Amikor most meglátta, akkor is ezt mondta: itt jön a sorsom.

Lyuba hangosan nevetett:

— Talán nem igaz? Úgye hogy igaz?

A közönség kezdett odafigyelni. Lyuba a vállam mögé bújott és tréfás szigorral szólt oda férjének:

— Eridj! Eridj, igyál ásványvizet. Na mit nézel? El akarom mondani, milyen drága vagy! Menj már!

És a hátam mögött elfelé lökdöste. A férfi vállat vont, zavartan rámosolygott és ment a büfféhez. Lyuba egész testtel felém fordult:

— Aranyos! Úgye milyen aranyos és jó?

— De Lyuba, hogy tudjam én, hogy jó-e vagy rossz?

— Hát nem látja? Hiszen látszik rajta!

— Látszatra csakugyan nem rossz, dehát... ha eszembe jut mindaz, amit mesélt róla... hiszen maga is tudja...

Lyuba szeme megegyeszerakkorára tágult:

— Mit beszélsz csacsíságot? Hiszen ez nem ugyanaz! Szó sincs róla, ez egészen más! Tudja, ez az igazi! Érti? Az igazi!

Elámultam.

— Hogy-hogy az igazi? És az a másik? Akit szeretett.
— Dehogy is szerettem. Rémes ember volt. Most olyan boldog vagyok, ha tudná, milyen boldog vagyok!
— És ezt szereti! vagy most is... téved?
Lyuba hallgatott, egyszerre elmúlt az élénksége.
— Szereti?

Azt vártam, hogy megint gyerekesen rábólint: „ühhüm“.
De ő ott ült mellettem, elsénesedve, simogatta kabátom ujját és barna szemepárja most közvetlen közelbe nézett — a saját lelke mélyébe.

Végre halkán megszólalt:

— Nem tudom, hogy kell azt mondani: szeretem. Nem tudom kimondani... Ez olyan erős szó!

Rámnézett és pillantása most a szerető asszony pillantása volt.

*

Meg kell tanulni szeretni, fölismerni a szerelmet, boldognak lenni. Ez együtt azt jelenti, hogy megtanultuk önmagunkat becsülni, megbecsülni emberi méltóságunkat. Semmiféle tanulmányút Vénusz autonóm területére nem segít itt. Az emberi társadalomban s még inkább a szocialista társadalomban a szexuális nevelés nem lehet fiziológiai nevelés. A nemek érintkezése nem választható el a kultúra minden más vívmányától, a szociális ember életfeltételeitől, a történelem humanizmus útjától, az esztétika győzelmeitől. Ha a férfi vagy a nő nem érzi magát a társadalom tagjának, ha nincs meg bennük a felelősségérzet azért a társadalomért, annak szépségéért és értelméért —, hogyan szerethetnek? Honnan veszik az önbecsülést, saját értékeikbe vetett hitet, ami több mint a hím és nőstény értéke.

A szexuális nevelés mindenekelőtt a szociális egyéniség kultúrájának nevelése. És ha a burzsoá társadalomban az osztálytagozódás, a nyomor, az erőszak, a kizsákmányolás miatt az ilyen nevelés lépten-nyomon akadályokba ütközik — a mi államunk széles utat tár az ilyen nevelésnek. Még a legszerényebb szovjet család is, mielőtt ráeszmél arra, hogy mily fontos és jelentős osztályrész jut neki az állam életében, mielőtt ráérez saját mivoltára, nemcsak a történelem nagy fordulatainál, hanem életének minden kis részletében — már el is dönti a szexuális nevelés problémáját, mert az ilyen család már a kulturális forradalom útján halad.

Még nem régen a szexuális nevelés problémája ilyen formát öltött a szabadon gondolkodóknál: hogyan magyarázzuk meg a gyermeknek a születés titkát? A probléma liberális mezben lépett föl és abban láták a liberalizmusát, hogy már nem volt kétséges; a születés titkát igenis föltétlenül meg kell magyarázni a gyermekeknek. Dölyfösen kinevették a régimódi, ostoba módszereket, megvetették a gólyát és lenézték a káposztát. Még voltak arról győződve, hogy a gólya és a

káposzta legtöbb baj okozója és hogy az idejekorán történő felvilágosítás megelőzi e bajokat.

A legkétségteljesebben a liberális követelmények között az, hogy teljesen lerántják a „lepleket“ és teljesen szabadon beszélnek a gyerekekkel a nemi kérdésről. A legkülönbözőbb hangnemben tárgyaltak arról, milyen szörnyű kanyargós utakon tudják meg a mai gyerekek a születés titkát. Befolyásolható emberek valóban azt hitték, hogy a gyermek úgy áll a születés titka előtt, mint valami Ödipusz király a maga tragikus problémái előtt.

Napjainkban nincs meg ez a törekvés a gyermekek felvilágosítására, de lelkiismeretes szülők olykor most is sokat törpöngenek azon, mi legyen ezzel a titokkal és mit feleljenek a gyerekeknek, ha az kérdez.

Megjegyzendő egyébként, hogy e fontos és halaszthatatlan probléma területén több volt a szó, mint a gyakorlati megoldás.

Sokkal gyakoribb, hogy jószándékú szülők valóban nekibuzdultak a felvilágosítás különböző „helyes“ módszereinek. És ez a hasznos helyesség már első percben megmutatta, hogy a szülők helyzete csaknem reménytelen.

Először is felszínre került az áthidalhatatlan ellentét a szülői liberalizmus és a szülői idealizmus között. Tudjisten honnét, de teljesen nyilvánvaló lett, hogy a szexuális probléma függetlenül a felvilágosítástól s a hősiek igazságszeretettől mégiscsak a nemek problémája akar maradni, nem pedig, mondjuk, a málnaszörp vagy a baracklekvár problémája. Ennélfogva sehogysen lehet megkerülni olyan részleteit, ami még a legliberálisabb mérték szerint is elviselhetetlen és eltilkolást követel. Az igazság olyan formában kívánczozott napvilágra, hogy még a legmerészebb szülőket is ájulás környékezte. És ez leggyakrabban azokkal a szülőkkel esett meg, akik kiváltak a közönséges sorokból, akik közelebb álltak az „ideálokhoz“, akik tevékenyen törekedtek a jobb, a tökéletesebb felé. Vagyis úgy akarták „megmagyarázni“ a nemi kérdést, hogy az már jóformán ne legyen nemi kérdés, hanem valami más, tisztultabb, magasabbrendű.

Másodszor pedig kiderült, hogy a leglelkiismeretesebb igyekezet, a leghudományosabb föltalálás mellett is a szülők azt a bizonyos dolgot mesélték a gyerekeknek, amit azok a „gonosz kölykök“ meséltek volna nekik, akiknek meséjét a szülői felvilágosítás szándékozott megelőzni. Kiderült, hogy a születés titkának nem lehet két különböző változata. Végül eszünkbe jut, hogy a világ teremtése óta még nem fordult elő egyetlen olyan eset sem, hogy a házasságralépő fiataloknak ne lett volna fogalmuk a nemzés titkáról és — mint ismeretes... mindig ugyanazon változatban, minden különösebb eltérés nélkül. A nemzés titka ügylátszik az egyetlen terület, ahol nem voltak sem viták, sem eretnekségek, sem homályos pontok.

Alexandr Volgin egy vadontűj ház harmadik emeletén lakik. Az apja — Timofej Petrovics Volgin — az NKVD-nél dolgozik. Kalonablúza ujján két ezüst csillag és piros hajtókáján is két csillag van kihímezve. Alexandr életében megvan a jelentőségük ezeknek a csillagoknak, de még inkább a revolvernek. Apja kettesszámú browningt visel, tokban. Alexandr jól tudja, hogy a browning a pisztolyhoz képest sokkal tökéletesebb fegyver, de azt is tudja, hogy az íróasztalfiókban ott van apjának kedves fegyvere, amely most békésen pihen az asztalfiókban. Ez a „kedvenc“ egy közönséges pisztoly, hű kísérője a hajdani harcokban, amellyel kapcsolatban sok érdekfeszítő történetet tud mesélni azokból az időkből, amikor még nem volt ilyen kellemes, tiszta, új lakásuk, amikor maga Alexandr sem volt még, se Vologyika Uvárov, se Kosztya Nyecsiporenko. Az iskolában ezekről a dolgokról igen röviden s csak a könyv szerint mesélnek a tanárok, akik maguk sem láttak belőle és nem is érthetik. Héj, ha ők hallanák, mi volt az, amikor húsz csekista egy egész rablóbandával ütközött össze a keményrefagyott úton, ott hasaltak a város szélén, a sövények mögött és négy óra hosszat tüzeltek először puskából, azután pisztolyból, de egy-egy töltenyt maguknak tartogattak, — akkor a tanárok is megtudnák, mit jelent az a pisztoly, amely most békésen pihen az asztalfiókban. De őnekik az osztályfőnöknő csak beszél, beszél, ellenben ha az orra alá dugnának mutatóba egy pisztolyt, biztosan sikoltva szaladna ki az osztályból.

Alexandr Volgin büszke az apjára, büszke a fegyverére és csillagaira. Alexandr tudja, hogy az apja katonaélete különleges jogokkal és kötelezettségekkel jár, amelyeket ő, Alexandr Volgin köteles betartani. Egyéb körülményeket, mint aminő apjának nyugodt, mély pillantása, okos, hallgatag szája és kiegyenlített férfiúi ereje — mindezt Alexandr valahogy nem vette számba, alig vette észre, mint ahogy az emberek általában nem veszik észre az egészséget. Alexandr meg volt arról győződve, hogy apját katona voltaért szereti.

Most következik — Anya. Anya nem sikoltozik és nem szalad el, ha pisztolyt mutatnak neki. Ovrucs városában ő maga is lövöldözött a banditákra, mialatt Apa pártgyűlésen volt. Nágya is meg volt már, de még csak egyéves csöppség volt és az akkori dolgokhoz nem lehetett semmi köze. Nágya most tizenhét éves, Alexandr szereti, de ez nem tartozik ide. — Ellenben — anya. Anya természetesen nem katona, ha lövöldözött is valamikor Ovrucsban. Először is, mert a Közoktatásban dolgozik, másodszor mert se revolvere, se csillagja, főhadnagyi rangja sincs az államvédelminél, harmadszor Anya nagyon szép, jó, kedves és még ha volna is pisztolya, vagy akármilyen rangja, ki tudja, mindez milyen helyet foglalna el Alexandr képzeletvilágában. Alexandr Volgin nem holmi érdemekért szereti az anyját, hanem egyszerűen... szereti és kész!

Alexandr Volgin érzelmeinek ezt a rangsorát tavalyelőtt állapította meg először, vagyis akkoriban, amikor igazi barátokra lett — nem holmi taknyosokra, akiket egyedül a zsebpénz és az új ruha érdekel —, hanem igazi barátokra, akiknek van már élettapasztalatuk és önálló véleményük. Talán ezek is szeretik a szüleiket, de nem tüntettek vele. Az élet nap mint nap olyan kérdéseket állít az ember elé, hogy nemcsak a szüleiről, de még az ebédről is megfeleldeznek és e kérdések eldöntése sok erőt és tudást igényel: vegyük például a „Dinamo“ és a „Lokomotiv“ között viharzó futballmérkőzést, vagy a repülésügyet, vagy azt, hogy a szomszédos utcában eltűnik helyéről egy ház, vagy a főútvonal aszfaltozását, vagy a rádióügyet. Az iskolában is annyi dolog, annyi bonyolult viszony, esemény, intrika adódik, hogy néha még Vologyka Uvárov is elveszti a fejét:

— Kell is nekem! Bánom is én! Menjenek a pokolba, semmi közöm hozzájuk.

Pedig hát Vologyka Uvárov mindig komoly. Vologyka Uvárov igazi angol hidegvérrel viselkedik és ezt mindenki tudja róla. Sohasem nevet. Ezt mások is megpróbálták, de jó, ha egy napig kibírták. Vologyka csak nagyritkán húzza szét az ajkát, de hát nevetés ez? Ez csak arra való, hogy megvetését kifejezze. Alexandr Volginnek nagyon imponál Vologyka, de eszébe se jut, hogy utánozza. Alexandr Volgin ragadós nevetéséről és harapós megjegyzéseiről híres. A fiúk tudják, hogy jobb, ha nem kerülnek Alexandr nyelvére, tudja ezt az egész ötödik osztály és a tanárok is. Igen, a tanárok is.

Ami a tanárokat illeti, ez már persze nem olyan egyszerű. A tanárokkal is meggyűlik néha az ember baja.

Ivan Kirilovics, az irodalom-tanár, néhány nappal ezelőtt bejelentette, hogy most pedig áttér Puskinra. Vologyka Uvárov még ezt megelőzően elhozta az osztályba az „Anyégint“ és fölolvasta néhány versét. Most azonban, Ivan Kirilovics szerint, az egész osztály áttér Puskinra, mégpedig „alaposan“, de ez csak szóbeszéd, mert a legérdekesebb versszakokat kihagyják. Alexandr Volgin udvariasan, de hangosan megkérdezte:

— De hogyan kell érteni azt, hogy

„E kis láb édes taposása

Ezer gyönyörnek lett forrása ...“

Alexandr Volgin mozgékony szájában megvillant fogsora, így várta a tanár válaszát. Az egész osztály szeme fölcsillant, mert ez valóban érdekes kérdés volt. Mindenki tudta, miről van szó, hogy igenis női lábról van szó, Puskin részletesen leírja és ez nagyon tetszett a fiúknak. A lányoknak is megmutatták ezt a versszakot és nagy érdeklődéssel lesték, milyen benyomást kelt náluk. De a lányok, mondhatni, elutasítóan viselkedtek. Válya Sztrogova elolvasta a versszakot, még csak el sem pirult, sőt elnevette magát. De amit mondott, arra szégyen még visszagondolni is:

— Oh, a zöldfüllűek! Csak most vették észre!

A többi lányok is nevettek. Alexandr Volgin zavarba jött és Vologyára pislántott. De Vologyka merev arcának egy izma sem rezzen. Foga között szűrte a szót:

— Hogy mikor láttuk, az más kérdés. Te csak magyarázd meg, hogy kell érteni.

Ez elegáns fordulat volt és valószínűvé tette, hogy az egész beszélgetés győzelemmel végződik. A valóság azonban siralmasnak bizonyult.

Válya Sztrogova figyelmesen megnézte magának Vologykát. Menynyi fölény és megvetés volt ebben a pillantásban! Mondani pedig ezt mondotta:

— Vologya, ebben a versben nincs semmi érthetetlen. De te még kicsi vagy —, ha megnősz, majd megérted.

Ilyen megpróbáltatást nem akárci bír nyugodtan elviselni. Az ilyesmitől dől romba az ember hírneve, befolyása, tekintélye, éveken át elért presztízse. Ezért mindenki lélekzetvisszafojtva várta, mit felel Vologya. De Vologya nem ért rá bármit is mondani, mert Válya Sztrogova megrázta rövidrenvált sörényét és büszkén kifelé indult, nyomában Nina és Vera is. Mind a hárman megközelíthetetlen fölényvel, hanyag előkelőséggel távoztak, miközben félkézzel a hajukat igazgatták. Vologya Uvárov szótlanul nézett utánuk és vastag ajkát megvető fintorral biggyesztette. A fiúk mind hallgattak, csak Kosztya Nyecsiporenko bökte ki:

— Kellott ez nektek?

Kosztya Nyecsiporenko a legjobb tanuló volt és eminens voltánál fogva megengedhette magának a különvélemény fényűzését. A többiek valamennyien megegyeztek abban, hogy Vologya kudarcot vallott, de ugyanakkor haladéktalan és határozott cselekvést vártak tőle. Késlekedés itt ki volt zárva. Vologya angolosan hideg hallgatásba merült. Alexandr Volgin minden semmiségre föl-fölnevetett és a szünetben percnyi nyugta sem volt, a sovány, vaksi Misa Gvozgyevet piszkálta:

— Miért jár a férfi nadrágban, a nő meg szoknyában?

Misa jól tudta, hogy ilyen ártatlan kérdés egész sor komisz megjegyzésre ad alkalmat és igyekezett kitérni a válasz elől. Különben is félénkmozgású, ijedtképű legényke volt. De Alexandr karonragadja és az egész osztály előtt hangosan megismétli a kérdést?

— Miért van nadrág és szoknya? — mondd miért?

Misa erőltetnül rántja el könyökét, megsértődik és lesüti szemét. Vologya odaszól:

— Hadd el, mert még elpityeredik!

Alexandr Volgin kacag:

— Nem, csak mondja meg.

Misa elernyedve hajol a padja fölé. Csakugyan kitélik tőle, hogy sírvafakad. Amikor Alexandr elereszti a kezét, elbújik egy távoli sarokba és a falnak fordulva hallgat.

— Nézzék a bolondot! — nevet Alexandr. — Valami huncutságra gondol a haszontalan! Pedig hát ez nagyon egyszerű:

„Azért járnak a lányok szoknyában,
hogy Misa is tudja: hányadán van.“

Misa erre mégis elsírta magát és mérgesen hadonászott könyökével, pedig nem ért el vele semmit. De Vologya Uvárov undorodva fintorgott és igaza volt: semmiféle vihogással nem lehet eltüntetni azt a kellemetlen utóhatást, ami a lányokkal való beszélgetést követle. Sokan voltak az osztályban, akik már régóta hallgatólag helytelenítettek Vologya és Alexandr magatartását. Különösen nehéz volt elviselni, milyen magabiztos, hideg fölényrel jártak-keltek az iskolában a lányok úgy tettek, mintha tudomást se vennének a hátulso padokról, mintha ott nem lehetne semmi érdekes, mintha ők mindent tudnának és tudásuk fölötte állana holmi Volginok és Uvárovok tudásának. Összedugják a fejüket, súgnak-búgnak, nevetgélnek. És vajjon ki tudja kitalálni, min nevetnek és miért olyan fölényeskedők?

A helyzet sürgös cselekvést követelt. A tanárhoz kellett megfellebbezni a kérdést, hogy az egyensúly helyreálljon. Ezért várta Alexandr Volgin olyan diadalmas mosollyal Ivan Kirilovics választát. Még a legcsendesebb magolók és jó tanulók is felfigyeltek: tisztelettel adóztak ennek az érdekes párviadalnak. A tanár még nagyon fiatal volt és aligha tud kivergődni ebből a zsákutcából.

Ivan Kirilovics csakugyan zavarba jött, elvörösödött és csak motyogni tudott:

— Ez, ami azt illeti, más területre tartozik és egyáltalán... ne térjünk el a tárgytól. Nem értem, miért teszték fel ezt a kérdést.

Alexandr Volgin hősi erőfeszítést tett, hogy megfelelő diák-képpel feleljen és elég jól sikerült is neki:

— Azért kérdezem, mert olvassa az ember és nem ért semmit: mi az az „ezer gyönyör“?

De a tanár hirtelen kimászott a kátyúból, méghozzá igazán derekasan:

— Most másról beszélünk. Nem kell eltérni a tárgytól. De majd a napokban elmegyek hozzátok és megmagyarázom. A szüleid jelenlétében.

Alexandr Volgin elsápadt és csak egy udvarias beleegyező választ tett ki tőle:

— Kérem, tessék.

Vologyka gyilkos pillantást vetett Alexandrra és csakúgy a helyéről közbevágott:

— Ha az osztályban kérdezik, miért kell otthon?

De a tanár úgy tett, mintha nem hallaná és tovább mesélt a Kapitány leányáról.

Alexandr Volgin akart még valamit mondani, de Kosztja Nyecsi-

porenko blúzánál fogva visszarántotta helyére és jólelkűen tanácsolta neki:

— Ne szemtelenkedj! Megjárom!

Az utolsó pad becsülete meg volt mentve, de minő drága áron!

Erre még ma is izgatottan emlékszik vissza Alexandr, pedig ennek már három napja. Otthon minden csöngetésre idegesen összerezzen, de a tanár csak nem jön. Különös gonddal készült az órákra, az osztályban hallgat és igyekszik Vologyára rá se nézni. Ha ez az Ivan Kirilovics csakugyan eljön az apjához, el se tudja képzelni, mi lesz ebből. Mindezideig Alexandrnak még egyszer se volt apjával összeütközése, iskola-ügyek miatt. Alexandr jó tanuló volt, boirányokat nem csinált. Otthon nem sokat beszélt az iskoláról, gondolta, így minden tekintetben kényelmesebb. És most közbejött ez a história!

Esténként, lefekvéskor, Alexandr eltűnődött a történeteken. Világos a dolog: azért, hogy ő az osztályban a témához nem tartozó kérdéseket tesz föl, az apja egy szót se szól, ez semmiség. Hanem azért a bizonyos „ezer gyönyörért“ alaposan megjárhatja, az ördög vitte volna el! Ezen a ponton Alexandr gyorsan a másik oldalára fordult, mégpedig nem arra a gondolatra, hogy kikap, hanem azért, mert ennél még borzasztóbb fenyegeti. Bánja is ő, ha kikap. Nem erről van szó. No meg, hogyan kap ki? Talán megveri az apja? Verni nem fogja. Ellenben, hogy beszéljen az apjával ezekről a dolgokról, holmi gyönyörök, meg lábacskák, meg ilyesmi — rémes! Szégyelnivaló, nehéz, lehetetlen téma!

Vologya Uvárov megkérdezte:

— Nem volt még nálatok... az a...?

— Nem.

— És mit fogsz csinálni, ha elmegy?

— Magam se tudom.

— Mondd azt, hogy te csakugyan nem értettél semmit.

— Kinek mondjam?

— Kinek? Hát az apádnak. Nem értetted és kész. Ördög tudja mit jelent az ilyesmi!

Alexandr megrázta fejét:

— Azt hiszed, hogy az én apámat olyan könnyű becsapni? Ő, barátom, nálunknál ravaszabbaknak is túljár az eszén!

— Gondolod, nem hiszi? Ugyis jó, hát aztán? Hány évesek vagyunk? Tizenhárom. Nem is vagyunk kötelesek mindent érteni. Nem értjük és kész.

— Nem értjük, de akkor miért... miért pont ilyet... miért ezt választották?

— Hát, csak... Puskin véletlenül... elcsúszott a tolla...

Vologya őszintén segíteni akart a barátján, de Alexandr, tudjisten miért, restelte megmondani az igazat. Az igazság az volt, hogy Alexandr az apját nem tudta megcsalni. Maga se tudja miért, de éppen úgy.

nem tudta becsapni, mintahogy nem tudott vele beszélni „ilyen kérdésekről”.

A mennykő onnan csapott le, ahonnan nem várták: Nágya! Apja ezzel is kezdte:

— Nágya elmondta nekem...

Ez olyan megdöbbenő volt, hogy még magának a témának élet is valahogy lefompította. Mialatt apja beszélt, Alexandr különösen érezte magát, testében a vér önkényesen áramlott, ahová akart, szeme esztelen rendetlenségben ugrált ide-oda s a fejében csak az a váratlan és megboesáthatatlan felfedezés kóválygott, hogy: Nágya!

Annyira lesújtotta ez az újdonság, hogy még azt sem vette észre, mit hebegett a nyelve, tőle függelenül:

— De hiszen Nágya nem tudhatja...

Aztán összeszedte magát és... befogta a száját. Apja komolyan és nyugodtan nézett rá, különben Alexandr nem is nagyon látta, hogyan néz az apja. E pillanatban csak a két ezüst csillagot látta apja kabátujján. Szeme akaratlanul követte a csillag hímzésének vonalait. Fülébe behatoltak az apai szavak s valamit hatottak is a fejében, mindenesetre ott a dolgok kezdtek elrendeződni. Lassanként fölfogta agya a világos, érthető és egészen elfogadható gondolatokat, valami melegség áradt belőlük, mint ahogyan apja kabátujjából is. Alexandr rájött, hogy ezek apja gondolatai és ezekben a gondolatokban talál mentséget. Nágya egyszerre csak eltörpült a tudatában. Már nyelni is tudott, vérének szégyenlős hulláma már nem áramlott össze-vissza, hanem baráti melegséggel hevítette arcát, engesztelte szívét. Mikor a fejét felemelte, meglátta apja arcát, amint feszült arcizmokkal, makacs, mindentudó szemmel néz rája. Alexandr felállt székéről, aztán újra leült, de már nem tudott elszakadni az apai aretől és nem tudta visszatartani könnyeit, — ördög vigye el azokat a könnyeket. Felnőgött:

— Apukám! Most megértettem. Úgy teszek, ahogy mondtad. És egész életemben, ahogy te mondtad. Majd meglátod!

— Nyugodj meg, ülj le — szólt csendesen az apa, — Ne felejtse, mit mondtál: egész életedben. Gondold meg, hogy én hiszek neked, ellenőrizni nem foglak. Hiszem, hogy te férfi vagy és nem pedig üres-fejú fajánkó.

Apja gyorsan fölállt és Alexandr szeme előtt hirtelen feltűnt szoros derékszíja és nyitott, üres revolvertokja. Azután apa elment, Alexandr karjára ejtette fejét és alélt, nyugodt pihenésbe sűppedt.

— Nos?

— Nos hát megmondtad.

— És te?

— Én? Semmi...

— Te biztosan bögtél és rimánkodtál: apukám, apukám!

— Mi az, hogy „bögtém“?

— Talán nem sírtál?

— Nem.

Vologya renyhén, magabiztos szemrehányással nézett Alexandrra.

— Te azt hiszed, ha egyszer apa, akkor mindig igaza van. Összerintük mindenben mi vagyunk hibásak. Persze, saját magukról nem beszélnek, csak mirólunk. Az enyém is, ha egyszer rákezd: „tudnod kell, meg kell értened...”

Alexandr nehéz szívvel hallgatta Vologját. Nem akart apjának árulója lenni, de Vologya árulást követelt. Viszont Vologya is biztosan valami becsületet képviselt, amit szintén lehetetlen volt elárulni. Itt meg kellett alkudni és Alexandr nem találta meg ennek illő formáját. Vologjának is engednie kellett valamiben, miért is ne?

— Szóval teszerinted az apám nem beszélt igazat?

— Nem.

— De hátha mégis?

— Miben volna igaza?

— Más az ő helyén így beszélt volna: hogy merted! Szégyeld magad! Nem sülsz ki a szemed!, meg ilyeneket.

— Na és?

— De ő nem így beszélt.

— Hát hogy?

— Könnyű neked. Lettél volna az én helyemben...

— Hát most már mindegy. De te azt hiszed, hogy ők mindig csak így beszélnek: „szégyeld magad”, meg hogy „nem sülsz ki a szemed”? Ők, barátom, ne félj, ők is tudnak ravaszkodni!

— Hol itt a ravaszkodás? Az apám talán ravaszkodott?

— Hát persze. És te még örültél is: titok, hát titok. Mindenki titkolja!

— Nem is így mondta.

— Hát hogy?

— Egészen másként.

— Mondd hát, hogy?

— Azt mondja, tudod: az életben van valami rejtett és titkos. Azt mondja: mindenki tudja, férfiak is, nők is és nincs is benne semmi rossz, csak éppen titok. Az emberek tudják. Tudják, tehát már nem beszélnek róla. Ez, azt mondja, a kultúra. Ti pedig, azt mondja, kamaszok, megtudtátok és most a nyelveitek nekilódul, mint a tehén farka. És még valamit mondott...

— Na mit?

— Azt mondta: az ember nyelve nem arra való, hogy legyeket keressen vele.

— Így mondta?

— Így.

— Ezt okosan mondta.

— Gondolod...

— De ez csak afféle szóbeszéd. Azt mondd meg, Puskin miért írta azt?

— Ó, beszélt ő Puskinról is. Csak már elfelejtettem, hogy mondta.

— Egészen elfelejtetted?

— Nem, nem egészen, csak... akkor értettem, de tudod, olyan szavak voltak...

— No, mondd már.

— Aszondja: Puskin igen nagy költő.

— Ez nem újság!

— De várj csak... nem arról van szó, hogy nagy, hanem hogy meg kell érteni...

— Mi van ott, amit nem lehet megérteni?

— Na igen, de ő nem arról beszélt. Ezt mondta... Aha, már tudom: tökéletesen igaza van. Ebben a versben igenis arról beszélt... hiszen érted... arról az izé...

— Na igen, értem, és aztán?

— Aztán: Puskin versben mondta és olyan gyönyörű versekben, meg hogy... még egy szót használt, aha: olyan gyöngéd versekben. Gyöngéd versekben. És aszondja: éppen ebben van a szépsége.

— Szépség?!

— És ti, aszondja, nem értitek, mi a szépség és mindent ki akarok forgatni.

— Nem is igaz! Ki akarja kiforgatni?

— Hát, ő így mondta: ki akarjátok forgatni..., hogy is mondta? Igen, részeg csavargók nyelvére. Nektek, aszondja, nem kell Puskin, tinek azok a durvaságok kelljenek, a kerítéseken...

Vologya állt egyenesen, figyelmesen hallgatott, csak a szája biggyedt el. De szemét lesütötte, mintha gondolkozna.

— És kész?

— És kész. És te rólad is beszélt.

— Énrólam?

— Aha.

— Érdekes.

— Megmondjam?

— Azt hiszed, fontos nekem, mit mondo

— Neked persze nem fontos.

— Csak te vagy úgy oda...

— Nem is vagyok oda.

— Jól megdolgozott téged. Hát énrólam mit mondott?

— Azt mondta: a te Vologyád angolosnak teszi magát, de volia-
képpen vadember.

— Már mint én?

— Aha.

— És azt mondta „teszi magát”?

— Aha.

— És hogy „vadember“?

— Igen, így mondta, vadem!

— Na hiszen! És te?

— Én?

— Te persze örülsz, mi?

— Dehogyi örülsz.

— Szóval én vagyok a vadember, te meg, no nézd csak, te leszel a kultúremler.

— Még azt is mondta: üzenem a te Vologyádnak, hogy a szocialista államban ilyen vadembernek nincs helye.

Vologya megvetően elmosolyodott, most először az egész beszélgetés alatt.

— Látom, jól megdolgozott! Te pedig be is dőltél neki. Veled most már veszélyes lesz barátkozni, te ezentúl „kultúremler“ leszel. A nővéred pedig mindent elmond, hiszen a lányok mindent elpletykálnak neki. Az osztályban már nem is lehet ezután beszélni. És mit gondolsz, ő maga milyen? Tudod te, milyen a nővéred?

— Milyen? Mit beszélsz?

Alexandrnak sejtelmé sem volt, miről lehet szó. Nágya minden gyanú fölött állt. Noha Alexandr még nem felejtette el, mennyire megdöbbsentette, mikor kiderült, hogy Nágya árulta be, de tudjisten miért, nem tudta zokon venni ezt a nővérétől. Inkább magamagára volt dühös: hogy-hogy nem gondolt arra, hogy a nővére mindent megtudhat. Most nézte Vologyát és biztosra vette, hogy Vologya tud valamit.

— Na milyen?

— Óh, te nem tudsz semmit? Téged bevádolt, de hogy ő maga...

— Beszélj.

— Neked ezt nem lehet elmondani. Te olyan kultúremler vagy!

— Na de mégis, mondd már!

Vologya hidegen, büszkén szegte föl fejét, de valami zavart tűnődés még mindig ott volt az arcán. Az előbbi tunya gög helyén most apró, éles vonalak cikáztak. Ez olyankor szokott lenni, amikor a megsértett hiúság tusázik a flúgyernek eredendő jóérzésével és igazság-szeretetével.

De most a hiúság kérekedett fölül. Vologya ezt mondta:

— Kérlek, majd megmondom, csak előbb még... végére járok a dolognak.

Így megegyezésre jutottak. A két barátot nem érdekelte különösebben Nágya beavatkozása, mert hiszen ő a tizedik osztályba járt, viszont egy nővér alakoskodása túrhetetlen volna.

Nágya Volgina ugyanannak az iskolának tizedik osztályába járt, ahol fiatal barátaink tanultak. Érthető tehát, hogyan került nyilvánosságra az a Puskin-história. Azoknál a lányoknál a büszkeség és hetyke fejtartás nagyon jól megfért a pletykázással és most nyilvánvaló volt, hogy miről sugdolóztak. Kapóra jött nekik ez a dolog. Ha meggondol-

jak, hogy a Puskin-vers kérdését a legfinomabb formában tették fel és a valóságban eszük-ágában sem volt ezeket a vesszorokat részeg csavargók nyelvére átültetni és különben is, mindenkinek tetszenek ezek a versek, és ha a tanár megmagyarázta volna, ahogy kell és ha ezt mind tekintetbe vennék, akkor most ezeknek a lányoknak ármánykodása kerülne előtérbe. A lányok úgy tesznek, mintha ők a „Kapitány Lányáról” beszélgetnének és a tanár bízik bennük. Holott ők Nágyának a Puskin-versről meséltek. Ilyenek ők, ilyesmi forog a fejükben.

És Válya Sztrogova is csak az ötödik osztályban olyan büszke. De hazafelé mindig a nyolcadikosztályos Goncsarenkoval jár, azon ürügy alatt, hogy egy házban laknak. És a korcsolyapályára is együtt. És onnan haza is együtt. Vologya Uvárov már ősszel ilyen cédulát küldött neki:

„Válya! Ne gondold, hogy mi hülyék vagyunk. Mi mindent tudunk. Ah, az a Kolya Goncsarenko, milyen szép és milyen okos! Csak el ne bízza magát.”

Látták, amint Válya Sztrogova nyelvtanóra alatt megkapta a cédulát és elolvasta a pad alatt s aztán egész órán, még a szünetben is dühöngött. A következő órán pedig Vologya ilyen választ kapott: „Buta vagy. Ha megokosodsz, értesíts.”

Vologya három napig nem tért magához ettől a becsületsértéstől. Még egy cédulát küldött, de azt legnagyobb szégyenére a következő felirattal kapta vissza:

„Ezt Uvárov írta, tehát nem muszáj elolvasni.”

És Válya még mindig Goncsarenkóval járt. És a tanárok azt hiszik, hogy a lányoknak mindent szabad. De nemcsak Válya, dehogyan. Mindegyik titkolózik, mindegyiknek van valami rejtett ügye és csak az ötödik osztályban hengeg. És e titkok számai mind a nyolcadik, kilencedik, tizedik osztály távolába futnak össze. Az ottani fiúk szépségük és sarjadzó bajszuk segítségével mindenhová befurakodnak. És hogy a lányoknál mi megy végbe, oh, azt elképzelni is lehetetlen.

E téren Vologya Uvárov képviselte a legkeserűbb szkepszist. Hihetetlen történeteket mesélt a nagyobb lányokról és még azzal sem törődött nagyon, hisznek-e neki, vagy sem. Őt egyáltalán nem a tények, hanem a témák, tendenciák, részletek érdekelték. A többi fiú nem mesélt ilyesmit, Vologyanak se hittek, de azért figyelmesen hallgatták.

Hej, azok a lányok a kilencedik és tizedik osztályban! Itt még Vologyanak is inába szállt a bátorsága. Vajjon eszébe juthatott-e valaha is, hogy valamelyiknek cédulát írjon. Hogy írjon? Miről? Azok a lányok érthetetlen lények, még rájuk nézni is iszonyatos. Ha valamelyik észrevenné és visszanézne — mit csináljon az a szegény srác? Csak a legvakmerőbbek engedték meg maguknak néha a folyosón, hogy vállon lökjék valamelyik lányt, de ez nem volt nagy élvezet, mert az óriási kockázat nem érte meg azt a rettenetes szívdobogást. Hiszen, ha rajta-

csípi, ha ránéznek, ha mondanak valamit, ugyan mit tegyen az ember azon a kemény folyosókövön, amelyik kíváncsra nem sülyed el?

Alexandr Volgín lelke mélyén egész jól szenvedhette az idősebb lányokat, de ez szörnyű titok volt, olyan titok, amelynek valódi tartalma még álmába sem oldódott bele és ha mégis álmódott róla, nem tudta megfejtetni. Pedig hát ő még jobb helyzetben volt, hiszen vele egy lakásban lakott Nágya, ez a hozzá közelálló, rokonszenves, de érthetetlen lény; Nágyához pedig eljártak tizedikosztályos barátai, hozzá hasonlóan csinos lányok, gyilkos szemekkel, az álluk gyöngédvonalú, a hajuk a lehetetlenségig tiszta és az alakjuk olyan sajátságos, hogy arról jobb volt az embernek nem gondolkodni sem ébren, sem álmában. Alexandr néha megfordult köztük és nem egészen önzetlenül. Társaságukban szabadon viselkedett s hangosan beszélt, szellemeskedett, hanyathomlok rohant fagyaltért vagy mozijegyért. De mindez csak látszat. Legbelül viharosan dobogott a szíve s az esze lassan, ügyetlenül forgott. Különösen az a lányos biztonság, az a bölcs erő bennük, ez zavarta meg. Ez valami furcsa ellentétben volt az ő látszólagos gyöngeségükkel és naiv mozdulataikkal. Egy követ nem tudtak elhajítani tisztességesen, de amikor egyszer Kláva Boriszova meleg, puha kezével megfogta Alexandr arcát és így szólt:

— Ebből a fiúból még szép ember lesz — akkor Alexandrt valami zsongó, érthetetlen hullám öntötte el s fojtotta el a lélekzetét. Mikorra kimerült ebből a hullámból és fölnyitotta szemét, azt látta, hogy a lányok megfélemltek róla és valamiről halkán suttognak egymás között. Akkor homályosan megérezte, hogy valahol a közelben húzódnak a boldogság vonala. Este az ágyban nyugodtan gondolt vissza erre, de amikor lehúnyta szemét, a lányokat valahol a magasban fehér felhőknek látta.

Nem akart gondolni rájuk, de lelkébe mégis mindig örömt hoztak.

És ezért nem akarta elhinni azokat a kalandokat, amikről a fiúk meséltek a lányokkal kapcsolatban. És lám, most Vologya Nágyára tesz célzásokat. Vannak-e vajjon bizonyítékai?

— Hát te azt akarnád, hogy a szemed láttára csinálják?

— De mégis, mivel bizonyítod?

— Láttad azt, hogyan megy haza a te Nágyád? Láttad?

— Hát hogy?

— Nem számoltad, hány fiúja van?

— Nem értem.

— Ott van Vászka Szemjonov, Petya Verhickij, meg aztán Oleg Aszokin, na meg Táránov, Filimonov... Láttad?

— Na és?

— Hát azt hiszed, hiába járnak utána? Olyan bolondoknak hiszed őket? Nyisd ki a szemed.

Alexandr kinyitotta a szemét és látta: csakugyan együtt mennek, vígan vannak, kacarásznak és Nágya közöttük lépeget lehajtott fejjel.

Látta ő Kláva Boriszovát is ilyen fényes kísérettel, de a csöppnyi bánatos féltékenység mellett nem ébredt lelkében semmiféle gyanu, noha ezek az „udvarlók“ neki nagyon nem tetszettek.

Jött a tavasz, a nap az égen meghosszabbította ügyeletét, az utcán kivirult a vadgesztenye. Alexandr-nak meggyült a dolga: itt a futball, az evezés, úszás, no meg: mindenféle vizsgák. Nágya különös szorgalommal készült a vizsgákra. Szobájában naponta összegyűltek a lányok és esténként megsápadva, komolyan távoztak onnét, Alexandr nevetgélése nem tett rájuk semmi benyomást. Néha fiúk is jöttek oda tanulni, de mindez olyan szolid, tizedikosztályos keretek között, hogy Vologjának nem fordult volna nyelve a legenyhébb gyanúsításra sem.

És éppen ekkortájt, a vizsgák lázában, történt valami. Vacsora után, késő este, apa megszólalt:

— Hol lehet Nágya?

Anya a falióra nézett:

— Magam is erre gondolok. Négy órakerent el egy barátjéhez tanulni.

— De már éjfél elmúlt.

— Én régóta aggódom — mondotta Anya.

Apa vette az újságot, de látszott, hogy nem akarózik neki olvasni. Most észrevette fiát, aki az „Ogonyok“ folyóiratot bujta.

— Alexandr, miért nem alszol már?

— Holnap szabadnapom van.

— Eredj aludni.

•Alexandr ugyanott aludt, az ebédlő-divánon. Gyorsan levetkőzött és lefeküdt, fálnak fordult, de elaludni persze nem tudott, feküdt és várakozott.

Nágya két óra körül jött haza. Alexandr hallotta, mikor félénken becsöngetett, vigyázva besurrant és megértette, hogy Nágya elkövetett valamit. Az előszobából halk szóváltás is beszűrődött, amiből csak Anyának néhány szavát hallotta:

— Dehát nézz az órára! Hogy lehet ilyen soká elmaradni?

Még egy ideig a hálószobában is beszéltek. Apa is ott volt, hogy miről beszéltek, azt nem értette Alexandr. De soká nem tudott elaludni, a kíváncsiság, izgalom és kiábrándulás különös vegyülete ébren tartotta. Már-már lezárta pilláit az álm, amikor fellünt előtte Nágya, Kláva és még néhány leány utálatos, kibíratatlan, de ugyanakkor izgalmas gondolatok kavargásában.

Másnap Alexandr figyelmesen fürkészte Nágya arcát és látta, hogy Nágya szemét kék karikák árnyékozzák, sápadt volt, szomorú és tündő. Alexandr sajnálta, de még inkább gyötörte a vágy, hogy megtudja, tulajdonképpen mi történt tegnap este.

Vologjának nem szólt semmit. Továbbra is barátok maradtak, megbeszélték az iskolai ügyeket, együtt eszelték ki apró csinyeiket, együtt

horgásztak és szidták a lányokat. De azért Nágát Alexandr mégsem akarta szóbahozni.

Otthon azonban türelmes, makacs energiával dugta be az orrát minden családi zúgba, alvást tetetett, órákra elbujt apja dolgozószobájában, hogy kihallgassa beszélgetésüket anyjával, leskelődött Nágya után, figyelte hangját és hangulatát.

Egy szabad napon szerencséje volt. Apja már hajnalban vadászatra ment és távozása fölverte az egész házat. Alexandr is fölébredt, de csendesen fekvé maradt, lehúnyt szemmel és várt.

Szempillája résén át látta, hogy Nágya félig felöltözve bement a hálószobába, egy kis „utó-alváásra”. Ez régi szokása volt, olyankor, amikor apja korán reggel elment vagy hivatalában éjszakázott.

A hálószobában nemsokára beszélgetni kezdtek. Alexandr nem mindent hallott, nem is mindent értett.

Anya ezt mondta:

— A szerelmet ki kell próbálni. Az ember néha azt hiszi, hogy szerelmes lett, de ez valójában nem is igaz... Még vaját sem vásárlunk próba nélkül, és az érzelmeket pedig úgy vesszük, ahogy jön s azután hajlódunk velük. Ez egyszerűen ostobaság.

— Csakhogy nágyon nehéz kipróbálni! — felelt Nágya alig hallhatóan.

Szünet. Talán csendben süttögtak, de lehet, hogy Anya most meg-símogatja Nágya kócos fejét. Azután megszólalt!

— Csacsikám, könnyű azt kipróbálni. Az igazi, szép érzelmet föl-ismered.

— Akáresak a jó vaját, igen?

Anya hangjában mosoly érzett.

— Még könnyebben.

Nágya most biztosan a párnába, vagy anyja ölébe hajtotta fejét, mert szava tompán hangzott:

— Jaj Anyukám, dehogy könnyű!

Alexandr már másik oldalára akart fordulni, de eszébe jutott, hogy ő most mélyen alszik és ezért csak mérges fintort vágott: furcsák ezek a nők, nyájaskodnak, meg holmi vajvásárról süttögnak, ahelyett, hogy a tárgyhoz szólnának.

— Az igaz, kis tapasztalat kell hozzá...

S tovább nem hallotta anyja szavát, — rémes, hogy tudnak sugdolózni.

De Nágya most gyorsan, hevesen felelt:

— Anyukám, te könnyen beszélsz: kis tapasztalat! De ha nincs semmi, a világon semmi. Mondd, arra gondolsz, hogy a szerelmet kell kitapasztalni? Igen? A szerelem tapasztalatára gondolsz? Jaj, nem értek semmit.

„Most mindjárt bög” — gondolta Alexandr és felsóhajtott.

— Dehogy, mit képzelsz. A szerelem tapasztalata — ez még valahogy csúnyán is hangzik. Én élettapasztalatról beszéltem.

— Ugyan mennyit éltem én?

— Te? Kérlek, tizenhét év, az már nagy tapasztalat.

— Na, mondd már, mondd Anyu, beszélj!

Anyu most biztosan gondolkozott.

— Nem mondom?

— Tudod te-magad is, ne teled magad.

— Én?

— Tudod te jól, mi az a női méltóság, női büszkeség. A férfi könnyen veszi azt a nőt, akiben nincs büszkeség. Azt is tudod, hogy nem nehéz tartózkodónak lenni. Hogy az ember nem lepke, hogy berepüljön az első gyertyafénybe.

— De hogyha szeretne berepülni...

Alexandr már unatkozott. Mikor is beszélnek végre arról a bizonyos estéről. Mi történt akkor? Csak beszélnek, mintha könyvből olvasnák, holmi lepke, meg gyertyafény... Kit érdekel?

Anyu most szigorúan és hangosan beszélt:

— Nos, hát aki nagyon gyenge — csak tessék. A gyöngye ember mindig eltévelyedik, veszít. Gyöngeségből elveszti a boldogságát.

— Teszerinted én rossz vagyok?

— Miért?

— Hiszen látod: szerelmes lettem... Majdnem szerelembe estem.

Alexandr most a fejét is felemelte a párnáról, hogy mind a két fülével hallgatózzék.

— Akárhogy is, én téged nem féltlek. Okos kislányom vagy, fékezd magad. Én nem azért haragszom rád.

— Hát miért?

— Nem vártam tőled ilyen kishitűséget. Én azt hittem, hogy megvan benned az a büszkeség, a női méltóság érzése. De lám, te másodszor találkoztál egy emberrel és éjtszaka, éjjel egy óráig kószáltál vele.

— Ó!

— Ez persze gyengéségre vall. Ez magaddal szemben nem volt szép.

Hosszú hallgatás. Nánya most biztosan szégyell tovább beszélni. Mert Alexandr is rosszul érzi magát a bőrében. Anya kijött a hálószobából és ment mosakodni. Nánya elcsendesedett.

Alexandr hangosan ásított, köhécselt, nyújtózkodott s mindenképpen mutatta, hogy mély álmából nagynehezen ébred és gyanútlanul fogadja az új napot. Reggelinél figyelte anyja és testvére arcát és titokban élvezte saját tájékozottságát. Nánya arca semmi különösét sem árult el, jól tartotta magát, még tréfált és mosolygott is. Csak persze a szeme volt vörös és a haja nem olyan szépen fésült, mint máskor és általában nem volt olyan szép, mint rendszeren. Anya kitöltötte a teát és valami finom, fáradt mosollyal nézett a csészébe, ami talán szomorúságát fejezte ki. Aztán gyorsan Alexandr-ra pillantott és ekkor valószínűleg elmosolyodott:

— Te meg mit fintorogsz?

Alexandr megrezzent és gyorsan rendbeszedte a képét, amely csak-
ugyan olyasvalamit mutatott, ami nem felelt meg gazdája magatartá-
sának.

— Dehogya is fintorgok.

Nágya pajkosan gúnyos szemmel nézett öccsére, megesóválta fejét...
és nem szólt semmit. Ez elég fennhéjázó gesztus volt, ami talán illett
a tegnapi naphoz, de ma, ma sértő ellentétben állt Alexandr értesülései-
vel. Nagyon könnyen rápiríthatott volna... De a titok fontosabb volt,
mint a becsület és Alexandr csak formális visszautasításra szorítkozott:

— Érdekes? Mit nézel rajtam?

Nágya elmosolyodott.

— Úgy nézel ki, mint aki földrajzból kitűnőre felelt.

E szavakban ugyan ironia érzett, de Alexandrt nem érintette túlsá-
gosan. Hirtelen széles fronton sorakozott elébe a földrajz, a térképen a
folyókák, csatornák, emlékezetében a városnevek, számok. Ezek közé rej-
tőzött egy egész sorozat: a becsület, az apja, a múlt félévi elégséges, a
verseny az V/B-vel, a mai vizsga. Alexandr csak legyintett kezével,
a nővére és rohant a könyveiért.

De iskolában menet folyton a reggeli párbeszédre gondolt. Általában
kellemes volt a háttér: Alexandr Volgin tud egy titkot, amit senki nem
sejt. Erre a háttérre még sok minden kirajzolódott, de Alexandr nem
tudott mindent egyszerre átlátni. Hol ez, hol amaz vált ki és mindegyik
csak önmagáért volt. Egy kellemes rajz arról mesélt, hogy a nővére hi-
bázott valamiben, de mellette mindjárt egy másik a lelkébe karcolt, —
kellemetlen, hogy a nővérével történt valami. S nyomban ott volt a szé-
les és éles körvonalak között az ő egész leánybirodalmuk, még mindig
vonzón, akár a fehér felhők odafönn. De olykor a felhők mögül csúf
torzképek ugrottak elő: ezek a lányok csak tettetik magukat, és a való-
ságban talán Vologjának van igaza. Azután mindez összevegyült a reg-
geli beszélgetésből Anya szavaival, némelyik olyan szokatlan és fontos,
hogy egyre többet kívánt rájuk gondolni, de nem tudott, mert csak me-
leg, bölcs erejük maradt meg tudatában. Emlékezett belőlük arra, hogy
a férfi könnyen veszi a nőket. Ebben volt valami érdekes, de hogy mi,
azt nem tudta, mert az előtérben ott volt az a nagy és közeli fogalom,
a „férfi”. A férfi — ez ő, Alexandr Volgin. Apjával történt beszélgetése
óta ez a szó sokszor fölmerült. Ez valami erős, komoly, türelmes és
nagy rejtelmes dolog. Majd ez a rajz is elmosódott és rávigyorgott Ilja
Komarovszkij undorító meséinek és Vologya Uvárov cinizmusának em-
léke. Végül ez is eltűnt és a világoskék égen újra ott lebegnek a fehér
felhők, s mosolyognak a tiszta, gyöngéd leányarcok.

Mindez ott gomolygott Alexandr Volgin lelkében, de legbelül csak
az apai ajándékot érezte, ezt a szót, hogy „férfi”, az erő és derekasság
kifejezőjét.

Korán ért az iskolába. A vizsga tizenegykor kezdődik, de még alig
múlt el tíz óra. A térkép körül már álldogáltak néhányan. Vologya

Uvárov hátratett kézzel, fontáskodva sétált az udvaron. Csakugyan olyan jól elkészült volna már a földrajzból? Vologya néhány könnyed kérdést vetett föl hogylétéről, a Sandwich-szigetéről, a leendő „kitűnőkről”, ő maga ajkbiggyeszítve fejezte ki azt a szándékát, hogy elégségesre felel s aztán hirtelen megkérdezte:

— A nővéred már férjhez ment?

Alexandr egész mivoltában összerezzent és tágranyúlt szemmel nézett Vologyára.

— Mi?

— A nővére férjhez ment és ez nem tud semmit. Érdekes.

— Mit beszélsz? Hogy férjhez ment?

Vologya ott állt, hátratett kézzel, szép kerek fejét előreszegezve.

— Hazudsz!

Vologya felnőtt módra vállat vont és sajátos mosolyát alkalmazta:

— Majd meglátod.

Ezzel bement az épületbe.

Alexandr nem követte, leült egy padra és gondolatokba merült. Nehéz volt gondolkodni és nem is eszelt ki semmit, de „rájött”, hogy neki férfinak kell lenni.

Szerencsére földrajzból kitűnőt kapott és végan szaladt haza. De öröme nyomban eltűnt, mihelyt meglátta testvérét. Nágya a dolgozószobában ült és egy füzetbe írt valamit, Alexandr megállt az ajtóban és várátlanul gyorsiramban feléje sietett.

— Na, hogy feleltél földrajzból? — kérdezte Nágya.

— Földrajzból? Kitűnőre. De most te felelj nekem.

— Mit akarsz?

Alexandr hangosat sóhajtott és kibökte:

— Mondd, férjhez mentél vagy nem?

— Min?

— Igen, mondd meg... Férjhez mentél vagy nem?

— Hogy én férjhez mentem? Mit beszélsz össze-vissza!

— Igenis, felelj.

Nágya figyelmesen végignézte öccsét, felállt és vállonfogta:

— Várj csak, Mit jelent ez? Miről beszélsz?

Alexandr fölneezett és Nágya arcába meredt. Dühösnek, idegennek látta. A lány eltaszította és kiszaladt a szobából. Behallatszott, hogy a hálószobában sírvafakadt. Alexandr ott állt az íróasztalnál és gondolkozott. De ez nehezebbre esett most. Az ebédlőbe botorkált. Ott az ajtóban Anya támadt rá:

— Micsoda aljasságokat beszéltél Nágynak?

Alexandr Volgin ismét szemben ül apjával és megint közelről nézheti ezüst csillagait. Most azonban Alexandr nyugodt, nyíltan szemébe néz az apjának és apja is visszamosolyog rá:

— Nos?

— Megígértem neked...

- Megígérted.
- Igértem, hogy férfi leszek...
- Nagyon helyes.
- Hát úgy is tettem... Mindent úgy tettem.
- Csak egyet nem tettél helyesen.
- Nem voltam férfit?
- Nem ám. Nem kellett volna Nagyát kérdezned.
- Hát kit?
- Engem.
- Téged?!
- Nos hát beszélj.

És Alexandr Volgin mindent elmesélt apjának, még a reggel kihallgatott beszélgetést is. Végül hozzátette:

— Tudni akarom, férjhez ment, vagy nem ment férjhez. Nekem ezt tudnom kell.

Apja figyelmesen végighallgatta, olykor helyeslően bólintott és egyszer sem szakította félbe. Azután végigsétált a szobán, rágyújtott, füstfelhőbe burkolózott és már szájában cigarettával megkérdezte:

- És miért kell ezt neked tudni?
- Hogy Vologya ne beszéljen.
- Mit?
- Hogy ne mondja, hogy férjhez ment.
- És miért nem szabad ezt mondani?
- Azért, mert hazudik.
- Hazudik? Hát csak hazudjon.
- Dehát mindenfélét összehazudik.
- Mi van ebben sértő? Olyan rossz dolog férjhez menni?
- Ő csak úgy mondja, hogy: férjhez...
- Nos?
- De ő mindenfélét, csúnyákat gondol.
- Aha... Szóval te rájöttél?
- Igen.

Alexandr bólintott, mintegy maga előtt is megerősítve, hogy igenis rájött.

Apja közvetlen elébe állt, megfogta az állát, komolyan és szigorúan nézett a szemébe:

— Igen. Férfi vagy. Na... és ezután is mindig légy férfi. Kész.

Másnap Alexandr nem közeledett Vologyához és másik padba ült. Szünetben Vologya kezét a vállára tette, de Alexandr hevesen elhárította:

— Eredj innen!

Vologya szokott fintorával rászólt:

— Azt hiszed, bánom?

És ezzel voltaképpen véget is ér a történet. Vologya Uvárov és Alexandr Volgin útjai elváltak, hosszú időre, talán mindenkorra. De

egy napon, alig két hét múlva, a tanév utolsó napján, útjaik rövid pár percre ismét kereszteződtek.

Vologya egy csomó fiú között állt az udvaron és így beszélt:

— Kláva a tizedik osztályban akárkivel...

A fiúk megszokott vigyorral hallgatták.

Alexandr közéjük furakodott és a beszélő elébe állt.

— Hazudtál. Szánt-szándékkal hazudtál.

Vologya sanda pillantást vetett rá.

— Na és?

— Mindig hazudsz, ezelőtt is mindig hazudtál. És most is.

A fiúk valami újat és újszerűen merészet éreztek ki ebből a hangból. Közelebb húzódtak. Vologya elkomorodott:

— Nem érek rá hülyeségeket végighallgatni...

És odébb állt, Alexandr a helyén maradt.

— Ne menj el innen!

— No nézd csak, ugyan miért?

— Azért, mert én most megverlek.

Vologya elvörösödött, koránt sem angolosan húzta el a száját és így szólt:

— Érdekes, hogy akarsz te engem megverni?

Alexandr Volgin nagy lendülettel képenvágta Vologyát. Vologya nyomban viszonozta és most olyan igazi kamasz-verekedés kezdődött, amelynél nehéz megállapítani, ki a győztes.

Mire odaszaladt néhány idősebb fiú, az ellenfelek orrából csurgott a vér és ruhájukról lerepült néhány gomb. Egy magastermetű tizedik-osztályos megkérdezte:

— Mi van velük? Ki a hibás?

Valaki békítően szólt közbe:

— Hát csak összeverekedtek, ez az egész.

A fiúk köröskörül zúgolódtak:

— Ez már régen esedékes volt.

Kosztja Nyecsiporenko nyugodt hangja kivált az általános morajból:

— Nem olyan egyszerű. Volgin rágalmazásért verte meg ezt a férget és ő persze visszaütött.

A gyerekek hangosan nevettek, Vologya ruhaujjába törölte orrát, gyorsan végignézte a körülállókat és bement az épületbe. Mindnyájan utánanéztek: e pillanatban egyáltalán nem volt előkelő.

Semmiféle eszmecsere a „nemi” kérdésről nem egészítheti ki a gyermekeknek azokat a tudomásait, amelyet annakidején anélkül is megszereznek. De az ilyen beszélgetések mindenesetre elsekélyesítik a szerelem problémáját, megfosztják attól a tartózkodástól, amely nélkül a szerelemnek egyszerűen cédaság a neve. A titkoknak még legbőlebb föltárása is erősíti a szerelem fiziológiai oldalát, kineveli

— nem a nemi érzést —, hanem a nemi kíváncsiságot azzal, hogy a szerelemet leegyszerűsíti és túlságosan elérhetővé teszi.

A szerelem kultúrája elképzelhetetlen a már gyermekkorban fölállított gátak nélkül. Ezért a nemi nevelés az általános nevelésben szorítkozzék arra a bensőséges respektusra a nemi kérdésekkel szemben, amelyet célirányosnak nevezhetünk. Aki tud uralkodni érzelmein, elképzelésein, feltörő vágyain, az elsajátította a legfontosabb tudományt, amelynek társadalmi jelentőségét nem is értékeli még kellőképpen.

Sokan, amikor nemi nevelésről beszélnek, valahogy teljesen elszigetelt, különálló szférának képzelik a szexualitást, mint olyasvalamit, amelyet csak négy szemközt lehet tárgyalni. Mások viszont a nemi érzést teszik meg az ember egész egyéni és társadalmi fejlődésének közös alapjává; az ő felfogásuk szerint az ember mindig és mindenek előtt hím vagy nőstény. Világos, hogy ilyenformán arra lyukadnak ki, hogy az embernevelés legelső sorban nemi nevelés kell hogy legyen. Ezek is, amazok is — ellentétes kiindulásuk dacára — hasznosnak és szükségesnek tartják a különleges, célirányos nemi nevelést.

Az én tapasztalatom szerint a különleges, célirányos úgynevezett nemi nevelés csak siralmas eredményekhez vezet. A nemi ösztönt olyan módon fogja „nevelni”, mint hogyha az emberiség nem tett volna meg hosszú, kultúrtörténeti utat, mint hogyha a nemi szerelem nem ért volna el feunkölt formákat már Dante, Petrarca, Shakespeare korában, mint hogyha a célszerűség eszméjét az emberek nem valószínűsítették volna meg már az ókori Görögországban.

A nemi vágyat nem lehet társadalmilag helyesen nevelni, ha annak lényegét elkülönítik az egyéniség egész fejlődésétől. De ugyanakkor nem szabad a szexualitást az egész emberi lelkiség alapjának tekinteni és arra irányítani a nevelő főfigyelmét. A nemi élet kultúrája nem lehet kezdeményezés, hanem befejezés. Ha a nemi ösztönt külön neveljük, azzal még nem neveltünk állampolgárt, ellenben ha állampolgárt nevelünk, akkor egyúttal a nemi érzést is neveltük, de már nevelői figyelmünk bizonyos mértékű ráirányításával.

Ezért a szerelem nem sarjasztható egyszerűen a közönséges, animális nemi ösztön mélyeiből. A „szerelmes” szerelem erőit csak a nem-szexuális emberi rokonszenv talajában találhatjuk meg. Egy fiatal ember sohasem fogja szeretni mennyaszonyát vagy feleségét, ha nem szerette szüleit, elvtársait, barátait. És minél szélesebb a területe ennek a (nem-szexuális) szeretetnek, annál nemesebb lesz a (nemi) szerelem.

Aki szereti hazáját, népét, a munkáját, az nem lesz parázna, nem lát a nőben csak nőstényt. És teljesen pontos az ezzel ellenkező következtetés is: az, aki alacsony és szemérmetlen cinizmussal viseltetik a nő iránt, nem érdemel bizalmat mint állampolgárt; a közügyhöz való viszonya éppen olyan cinikus lesz, nem lehet hinni neki.

A nemi ösztön, ez a hatalmas hajtóerő, ha a maga kezdetleges, vad állapotában marad meg, vagy egy „vad” nevelés fokozza — csak

társadalomellenes jelenséggé válhat. Ellenben ha helyes, szociális tapasztalat, az emberekkel való egység, a fegyelem és fékeztség tapasztalata járul hozzá, — a legmagasabbrendű esztétika és a legszebb emberi boldogság egyik alappillére lesz.

A család az a legfontosabb terület, ahol az ember első társadalmi lépéseit teszi! És ha azt helyesen szervezzük meg, akkor helyes lesz a nemi nevelés is. Olyan családban, ahol a szülők tevékenyek, ahol tekintélyük természetesen folyik életükből és munkájukból, ahol a szülők állandóan figyelik a gyermekek életét, első közösségi megmozdulásukat, tanulásukat, játékaikat, hangulatukat, bánatukat, örömeiket; ahol van fegyelem, munkamegosztás és ellenőrzés, az ilyen családban a gyermekek nemi ösztönének fejlődését is helyesen szervezik meg. Az ilyen családban sohasem áll elő holmi kiagyalt és görcsös eljárások szükségessége, először már csak azért sem, mert a szülők és gyermekek között megvan a tapintatnak és hallgatag bizalomnak teljesen elengedhetetlen feltétele. Ehhez a kölcsönös megértéshez nem kell semmiféle naturalisztikus fejtegetés vagy tulságosan szókimondó magyarázat. Másodszor, ugyanebben a viszonylatban, jelentős és bölcs lesz minden idejében elejtett szó, szüksézáví és komoly beszélgetés a férfiaságról, a céltudatosságról, az élet szépségéről és méltóságáról, olyan igék, amelyek elősegítik a leendő nagy szerelem, az alkotó életerő létrejöttét.

A tartózkodásnak és tisztaságnak ebben a légkörében adja meg minden egészséges család a szexuális nevelést.

Gyermekeink leendő szerelme annál szebb lesz, minél bölcsebben és szüksézávíban fogunk arról beszélni gyermekeinkkel, de e tartózkodás mellett állandóan és rendszeresen figyelünk kell a gyermek magatartását.

Semmiféle filozófia, semmiféle szavakba szűrt bölcsesség nem jár haszonnal, ha a családban nincs meg a helyes életmód, nincsenek meg a cselekedetek törvényszerű határai.

A szovjet élet stílusával egyszerűen nem fér össze a kicsapongás. Minden rendelkezésre álló eszközzel irtanunk kell a bohém szellem e csökevényét, ami csak mélységes félreértés révén számít néhány elvtársunk szemében a „művészlelek“ ismérvének. Több szépség és költészet van a pontosságban, takarékoságban, a szigorú, sőt zordon következetességben, a körültekintő és átgondolt emberi magatartásban, mint amit bármint „költői rendtelenség“ felmutathat.

A gyermek kicsi korától szokja meg a pontos időbeosztást és ismerje meg cselekedeteinek pontos határait. Semmi körülmények között ne engedjen meg a család holmi „éjtszakai távolmaradást“, idegen családnál alvást, kivéve, ha az valamely okból feltétlenül célrányos és szükséges. Ezenkívül a szülőknek jól ki kell ismerni minden olyan helyet, ahol a gyermek — akáresak nappal is — órákon át tartózkodhatik. Ha ez valamely barátjának családjá, akkor csak a szülői lustaság

gátolhatja az apát vagy anyát, hogy azt a családot közelebből megismerje.

A gyermek napjának pontos beosztása föltétlenül szükséges a neveléshez. Ha a családban nincs ilyen életrend és nem is szándékoznak bevezetni, akkor teljesen fölösleges fáradság akár ennek a könyvnek, akár más neveléstani munkának az elolvasása.

A pontos órabeosztással megszokjuk, hogy szigorúak legyünk önmagunkhoz.

A fölkelés pontos időpontja az akaraterő legfontosabb tréningje, ez megment az elpuhulástól, a takaró alatti üres képzelgésektől. Aki pontosan jelenik meg étkezéshez, ezzel megtiszteli anyját, családját, és önbecsülésének is jele. Általában a pontosság fágítja a fegyelem és a szülői tekintély, következőképpen a nemi nevelés hatáskörét is.

Ugyanezen életmód-kultúra során minden családban fontos szerepe legyen az orvosnak: egészségügyi tanácsainak és megelőző óvóintézkedéseinek.

A lányok bizonyos korban különösen igénylik ezt az orvosi figyelmet, amely mindig az anyai gonddal párosuljon. Az orvosi vonátnak természetesen főként az iskola hatáskörébe kell tartoznia. Nagyon helyes, ha ott komoly megbeszéléseket szerveznek nemi kérdésekről, ha megismertetik a fiúkat a higiéná, az önmegtartóztatás kérdéseivel, az idősebb korosztályokat pedig a nemi betegségek veszélyével.

Megjegyzendő, a helyes nemi nevelés a család keretein belül sokkal könnyebb lenne, ha a társadalom a maga egészében tevékenyebb figyelmet szentelne ennek a kérdésnek. Magában a társadalomban kell egyre erősebben és követelőbben irányítani a közvéleményt és az erkölcsi normák fölötti morális ellenőrzést.

VIII. FEJEZET

Vera Ignatyevna Karobova egy nagy gyár könyvtárában dolgozik a város peremén. Rendesen este öt óra tájban megy haza. Ma azonban ő is, de hivatalos és nem hivatalos segítőtársai is továbbmaradtak — a másnapi irodalmi vitaestet készítették elő. Az egyik legnagyobb írórt várják oda, akinek könyveit szeretik az olvasók, szereti Vera Ignatyevna is. Szíves-örömmel tett-vett ma a másnapi ünnep alkalmából összeállított kis kiállításon. Gondosan rakosgatta ki az íróról megjelent kritikákat, és csinosan rendezte el a föllapozott folyóiratok fölé az ajánlósorokat, a szekrény közepén pedig föllállította az író arcképét. Ritka jó kép volt, az írórt valami bensőséges, tünődő arckifejezéssel ábrázolta, és ettől az egész üvegsekre ny meggyű, otthonias színezetet kapott. Mikor a munkát befejezték, Vera Ignatyevna soká nem tudta magát rászánni a hazamenetelre, minduntalan talált még valami tennivalót.

Ezekben az esti órákban különösen szerette a könyvtárat. A legnagyobb gonddal, szinte gyöngéd kézzel vette föl az asztalról és osztotta szét a polcokon az olvasóktól visszahozott könyveket, rendezgette a kartotékot és figyelte az öreg Marfa Szemjonovná, aki a port törölgette le a könyvekről. Szeme előtt állt helyre a könyvtár nyájas, pihenő rendje, amikor már lehet hazamenni, de olyan napon, mint a mai, még kellemesebb tovább maradni a magához hasonló könyvbarátok kised csoportjával.

A polcok között már elcsúszott, keskeny járatokban csak itt-ott világította meg néhány könyv hátát az asztali lámpa, mintha csak sétálni indultak volna egy kivilágított esti utcára. Távolabb, a félhomályban, a könyvek békésen szenderegnek, legfeljebb halkán csevegnek egymás közt, annak öröme, hogy ma nem maradtak magányosan. A sötét sarkokban mélyen alszanak az ócska folyóiratok, amelyek nappal is el-elcsúnyódnak, hiszen őket az olvasók sem zavarják sokat. Vera Ignatyevna jól ismerte könyvbirodalmát. Képzeletében mindegyik könyvnek megvan a maga külön arca, sajátos jellege. A jellem elég bonyolult módon tevődik össze a könyv külsejéből, nagyjából a tartalmából, de főként abból, milyen típusú a viszony az illető könyv és az olvasó között.

Vera Ignatyevna elképzelésében a könyvek valami érdekes, okos életet éltek egymás között, amelyet Vera Ignatyevna még irigyelt is egy kicsit, de mindenesetre szeretett.

Vera Ignatyevna negyven körül jár. Arcán, fehér nyakán és vállán még igen sok fiatalságot őrzött meg, de erről ő maga sem tud, mert sohasem gondol saját magára. Csak a könyvekre gondol és a családjára és mindig olyan sokat dolgozik róluk, hogy gondolatai meg se férnek tudatában, tolonganak, nyüzsgőnek, nem várnak sorukra.

Bárminő kellemes is este a könyvtárban, de gondja-gondolatja hazafelé vonja már. Kis táskájába gyorsan összeszed néhány apróságot és siet a villamoshoz. A keskeny kocsiban sokáig áll, egy pad támlájához dőlve és ezalatt a könyvek csendesén suttygó élete lassanként eltávolodik és helyet ad a házi gondoknak.

Ma későn megy haza, szóval estéje elég zsúfolt lesz. Már a villamoson körülvesszik az est gondoljai, az otthoniak arcai. Amikor Pavlusa vagy Tamara képe merül föl előtte, akkor Vera Ignatyevna már nem látja sem a többi utast, sem az elsubanó utcai képeket, nem veszi észre a megállóhelyeknél tolongókat, szinte saját testét sem érzi, táskájának szíja és a villamosjegy is csak úgy megszokásból maradnak helyükön, a kezében. Pavlusának szép, tiszta arcában barna szemének fehére olyan kék, hogy az egész Pavlusa valami kék-arany fényből mosolyog rá. Olyan lébilincselő látvány ez, hogy Vera Ignatyevna ilyenkor nem is dolgozik, csak néz és lát s ezzel beéri. Tamaráról ellenkezőleg — gondolkozni is tud. Tamara igaz, kétségtelenül, gyönyörű lány. Ha

maga elé idézi, mindig lát valami rendkívül vonzót, nőiesen gyöngédet hosszú szempilláin, sötét fürtjeiben, szürke szemének mély és rejtelmes pillantásában, mozdulatainak megmagyarázhatatlan kecsességében. Oh, be sokat gondol ő Tamarára!

Magának Vera Ignatyevnának a magánélete régesrégóta egy és ugyanazon sínpáron haladt. Egyenes, sima út ez: a munka, mindennapi egyhangú dolgok, egyforma apróságok síkján futott, amelyek napközben sem hagyták el soha, hanem mindig ugyanolyan hurkocskákban, köröcskében kanyarogtak az útja mentén. Megrázó robajjal zajlott le Vera Ignatyevna mellett a forradalom, érezte forró szelét, látta, mint kapta fel, ragadta el ez a szél a régi életet, a régi embereket, régi szokásokat. Dolgos ember létére örült ennek az életadó vihar-nak, de az apróságok csipkéjétől egy percre sem tudott elszakadni, mert szinte életszükségletévé vált. Vera Ignatyevna sohasem gondolta, hogy ez kötelesség, egyszerűen el sem tudta képzelni, hogyan szakíthatna el egyetlen hurkot is ebben a csipkében, hogyha Tamara, Pavlusa vagy Ivan Petrovics azt valamiképpen megsínylené. Férjhez is úgy ment Ivan Petrovicshoz, mintha épp a következő hurok kerülne sorra a csipkében és lehetetlen volt meg nem tennie, mert hiszen akkor Ivan Petrovics legalább is elszontyolodott volna...

Vera Ignatyevna egész életében sohasem panaszkodott és tulajdonképpen minden jól is végződött és most sok öröme van gyermekeiben, — csupa öröm, ha rájuk gondol. Életét azonkívül a könyvek is díszítik, de különben sohasem analizálta az életét, nem volt rá ideje. Nehéz is mérlegelni, mi a jó, mi a rossz az életben. Hanem, amikor gondolata Tamarához ért, váratlanul lendületbe jött. Ahhoz kétség sem fért, hogy Tamara életének másként kell alakulnia. Most az építészeti főiskolára jár, ott magol, az asztalán megkezdett rajzok, mindenféle oszlopfejek, virágokhoz, madárcsőrökhöz hasonló díszítmények. Tamara sorsát természetesen nem ezekben a madárcsőrökben, oroszlánsörényekben, hanem valami effélében fürkészte. Hogy miiben, azt maga sem tudja biztosan, de olyasmiben, amit a könyvek boldogságnak neveznek. Vera Ignatyevna az asszonyi boldogságot valami csillogó diadalútnak látta, gyilkosan büszke szemek ragyogásának, egész valójából áradó örömnnek. Minden jel szerint Tamara ilyen boldogságra született.

Vera Ignatyevna gépiesen sodródott a kijárat felé és gyorsan tette meg a rövid utat a villamostól otthonáig. Tamara nyitott ajtót. Vera Ignatyevna táskáját az előszoba ablakpárkányára tette és benézett az ebédlőbe.

— Pavlusa megebédelt már?

— Igen.

— Elment valahová?

— Nem tudom, lehet, hogy kercsolyázni ment.

Hogy Pavlusa megebédelt és korcsolyázni ment, az abból is meglátszott, hogy az asztalon ott hányódtak még a tányérok és ételmardékok. Az előszobában cipőtalpról levált sárgöröngyök, zsinegek, drótdarabkák egyvelege.

Vera Ignatyevna szokott mozdulattal simította hátra a haját, szét nézett, aztán seprőt fogott. Tamara szélszórt hajjal ült egy öblös karosszékekben, szép szemét ábrándosan szőgezte az ablakra.

— Na anyu, mi lesz a cipővel?

Anyja, aki éppen a karosszék alatt söpört, csendesen megszólalt:

— Tamarácskám, hátha ellehetnél anélkül is? Mit gondolsz?

Tamara nagy zajjal lökte el a karosszéket és szeme most nem volt szép. Pongyolája kivágásából elővillanó ingének szegélye is mintha dühösen meredt volna Vera Ignatyevnára.

— De mama, hogy beszélhetsz így! Igazán nem értelek. A ruhám barna, a cipő pedig vörös, hát lehet az?

Tamara mérgesen toppantott piros cipőcskébe bújtatott lábával. E pillanatban ruházatán nem volt semmi ellentmondás: pongyolája is piros volt.

Vera Ignatyevna söprője megállt, mialatt ő részvételt nézett Tamara lábára.

— Na jó, majd veszünk. Mihelyt fizetést kapok!

Tamara szemével követte a söprő munkáját. Minden mértani és fizikai törvény szerint tekintete megtorpanhatott volna anyjának foltoszt, ferde, fakó cipőjén, de tudjsten miért, eszébe se jutott. Tamara szenvedéstől fáradt pillantással mérte föl a szobát.

— Jaj, de únom, — mondotta, — hányszor volt már fizetéssed?

Felsőhajtott és bement a hálószobába. Vera Ignatyevna befejezte az ebédlő takarítását és a konyhába ment mosogatni. A konyhaszekrényből elővette régi, karton pongyolájából készült kötényét. Karobóvéknál nincsen háztartási alkalmazott. Vaszilissza, a kapus felesége, két óra tájban ebédet készít Tamarának és Pavlusának. Ivan Petrovics és Vera Ignatyevna jobban szeretnek a munkahelyen ebédelni, ami kellemesebb és kevesebb időt vesz igénybe.

Vera Ignatyevna petróleum-főzője kifogástalan, nem győz, gyönyörködni benne. Elég, ha kétszer-háromszor megpumpálja és akkor vidám készséggel, szakadatlanul duruzsolva árasztja kitartó kis tüzzel. Tíz-tizenöt perc alatt fölforralja a vizet a fazékban. Vera Ignatyevna, szokása szerint még ezt a „primuszt" is szereti és rokonszenves, barátságos, s ami a fő, valahogy munkatársi jelleget tulajdonít neki. Ő még a piszkos tányérok arckifejezésében is eligazodik. El-cmosolyodik rajtuk, amint hallgatag, bizakodó várakozásban figyelik az ő tevévését és szinte türelmetlenül várják a forró fürdőt.

Vera Ignatyevna szerette a környező tárgyak életét és jól érezte magát körülükben. Néha még beszélgetett is velük. Munka közben arca fölélenkült, szeme körül mókásan hunculkodtak a ráncok, telt ajka el-cmosolyodott. De mások társaságában, még övéi között is, ez a könnyű-

véru élénksége eltűnt: nem lehet emberek előtt bolondozni, az helytelen és komolytalan dolog, Vera Ignatyevna röstellte volna.

Ma az edénymosogatás közben alig is tréfálkozott a tárgyakkal, mert észbe jutott Tamara cipőügye s attól fogva már csak arra gondolt.

Elég sokszor és alaposan átgondolta már az egész cipőkérdést. Talán csakugyan hiba volt piros cipőt venni, pusztán azért, mert a pengyola is pirosvirágos és általában cipőt nem pongyolához vásárolnak. Dehát ha már egyszer megtörtént, nincs mit tenni. Aztán egy elég hosszú história következett a barna ruhával. Ez a ruha selyemruha és csakugyan világosbarna. Nagyon jól illik Tamara sötét szeméhez, barna fűrtjeihez. De azért a barna cipő kérdése valahogy váratlanul merült fel, mert mintha a barna ruhával befejeződött volna a kampány. Három nappal ezelőtt Vera Ignatyevna, amikor egyedül volt otthon, összehasonlítást tett: a ruha világosbarna volt, a cipő vörös, de nem túlságosan rikító. Vera Ignatyevnának egy futó pillanatra úgy rémlett, hogy ilyen cipőhöz lehet barna ruhát viselni és mintha maga a cipő is e pillanatban helyeslően bólintott volna. De ez csak pillanatnyi gyengeség volt. Vera Ignatyevna nem is akart rágondolni többé. Most csak Tamara levert arccsokáját látta és ettől megfájdult a szíve.

A külső ajtón kopogtattak. Vera Ignatyevna sietett kinyitni. Bopant elcsodálkozott: Andrej Klimovics Sztójánov állt az ajtóban.

Andrej Klimovics szerette a könyvtárat és a könyveket, talán nem kevésbé, mint Vera Ignatyevna. De ő nem könyvtáros volt, hanem vasesztergályos és annak is valami különös lehetett, mert szaktársai a névéhez mindig hozzátettek valamit:

— Maga Sztójánov...

— Még Sztójánov is...

— Csak Sztójánov...

Vera Ignatyevna a felkes tárgyak közt általában rosszabbul tájékozódott, mint a lelketlen tárgyak közt és ezért nem tudta megérteni, mi volt Andrej Sztójánovban az a különösen vasesztergályos-jelleg. Az igaz, hogy hozzá is eljutott dicséretes híre annak, hogy a Sztójánov-brigád teljesítménye közel háromszáz-százalékos, hogy a Sztójánov-brigád valami csudálatos gépalkatrészt agyalt ki, hogy ez a brigád egész virágoskertet varázsolt munkapadja körül s még tréfáltak is, hogy a brigádot hamarosan átkeresztelik „Sztójánov-féle univerzál-esztergályos melegház“-nak. De azért Vera Ignatyevna szemében Andrej Klimovics Sztójánov kizárólagosan csak mint könyvbarát szerepelt. Nehéz volt elképzelni, hogyan boldogult esztergapadjánál, mikor annyira bolondja a könyveknek. Szándékosan esti váltásba osztatta be magát és az ü. b. válaszításoknál ő maga kérte:

— Osszanak be engem a könyvtárhoz.

Sajátságos módon gondolkozott a könyvekről. A könyvek: emberek, ha nem is mindig bőrkötésben. Csodálkozott olykor, miért vannak a könyvben természet-leírások, holmi zápor vagy erdei lájkép. Sokszor így beszélt Vera Ignatyevnának:

— Az emberben nehéz kiigazodni. Az ember rejtélyes valami. Csak az író tudja a nyitját. A magunkfajta könyvekből ismeri meg. Az eső? Az mindig csak eső. És ha nézem a záport, mindjárt tudom, hogy esik. Azt is látom, milyenfajta, permeteg-e vagy záporos, káros-e vagy hasznos. Az erdőt is látom. Az író sohase írjon le olyasmit, amit úgyis látunk.

A könyvekben leírt emberek viszont mindig hosszasan lekötötték Andrej Klimovics figyelmét. Szeretett beszélni ezekről az emberekről, észre tudta venni jellemükben az ellentmondásokat, és nagyon zokon vette, ha az író nem volt igazságos hozzájuk.

— Dosztojevszkijt nem szeretem. Mondják, jó író, de én nem szívelem. Szégyen elolvasni, mi mindennek elmondja az embert. Na vegyük például magát azt a Raszkolnyikovot. Agyonütött egy vénasszonyt, ezért elítélték, megkapta a magáét. De ki látta, hogy ilyesmiről egész regényt írjanak. És képzelje — olvasom, olvasom, már sajnálom is és dühöngök is, miért sajnálom, s ez mind csak azért van, mert ilyesmit akar-nak az ember orrára kötni. Nincs menekvés.

Most aztán ez az Andrej Klimovics áll az ajtóban és mosolyog. Mosolya kicsit zavart, de szép és gyöngéd, mintha nem is egy negyvenötéves esztergályos mosolyogna, hanem egy fiatal leány. De ugyanakkor mosolyában benne van a férfi is, aki ad magára valamit.

— Vera Ignatyevna, szabad bejönni? Valami kis ügyünk volna.

Andrej Klimovics máskor is eljött már könyv-ügyben, mert a közelben lakik, de most csakugyan úgy látszott, hogy valami különös dologban jár.

— Maga itthon is mindig szorgoskodik?

— Oh semmi, csak az edényt rakom el. Tessék a szobába...

— Minek? Maradjunk itt a konyhában, a maga műhelyében, itt is megbeszélhetjük.

— De mit?

— Vera Ignatyevna, tudja, ez a dolog... Még titok!

Andrej Klimovics ravaszskásan mosolygott és még a szobába is benézett, de ott nem látott senkit.

Leült egy konyhaszékre, gúnyorosan pislantott a már lemosott, de még nedves edényhalmazra és megkérdezte:

— Úgy-e, nem maga ebédelt ezekről az edényekről?

Vera Ignatyevna megtörölte a kezét.

— Nem, a gyerekek.

— Ja úgy, a gyerekek, aha... Hát én, hogy úgy mondjam, az üzemi bizottságtól jöttem valamit kitisztáznai.

— A holnapi irodalmi estre nézve?

— Nem, ez személyesen magát érinti. Elhatároztuk, hogy a kulturális fronton megjutalmazunk valakit. Újévre szántuk, de mert a könyvtárban most valami ünnepség lesz, hát magára gondoltunk első-sorban. Pénzjutalom a szokásos, csakhogy én most beleavatkoztam:

Vera Ignatyevnát, — mondtam — nem lehet pénzzel jutalmazni, ez neki nem jutalom, hanem csak gond volna.

— Nem értem — mosolygott Vera Ignatyevna.

— Nem érti, pedig egyszerű. A pénz gurulós jószág, ma egyik aszabban van, holnap a másikban, holnaputánra nyoma sincs. Magához nem illik a pénz, azt se tudom, van-e zsebe. Valami egyebet kell ki-gondolni.

— De mit? Nem értem.

— Hát majd kieszeljük.

— Egyébre gondol? Valami jutalomtárgyra? Értem. Dehát mege-érdemlem én a jutalmat?

— Ezt már felsőbb helyen elintézték. Maga ne szóljon bele. Azt mondja meg, mit szeretne?

— Cipő kellene, Andrej Klimovics, megmondom őszintén, nagyon kellene.

Andrej Klimovics óvatos pillantást vetett Vera Ignatyevna cipőjére:

— Cipő... Az igen! Az nem rossz dolog. Cipőt lehet.

— Csakhogy... — és Vera Ignatyevna elpirult

— Csakhogy föltétlenül barna cipőt

— Barnát?

Andrej Klimovics kicsit fanyar mosollyal nézett félre.

— Lehet, barnát is, miért ne... Csakhogy tudja, az olyan dolog, a cipőről mértéket kell venni. Elmegyünk magával az üzletbe és mér-téket veszünk. Jól meg kell nézni a fazónt, mert bizony néha, isten örizzen meg tőle, olyat adnak.

Vera Ignatyevna még jobban elvörösödött, Sztójánov pedig fél-szemmel rápislantott. Elgondolkodva kopogott cipője sarkával a padlón.

— Szóval, megyünk holnap cipőt vásárolni?

— De minek fáradna, Andrej Klimovics? Én sohase méretek cipőt, csak megadom a számot és kész.

— A számot? Nos hát, milyen a száma?

— Hogy milyen szám? Harminenégyes.

— Nem lesz szűk, Vera Ignatyevna?

Vera Ignatyevnának eszébejutoott, hogy ideje eltörölgetni az edényt és elfordult, hogy levegye a szőgről a törölruhát.

— Hát ez a maga száma nem jön ki, Vera Ignatyevna, — szólt vidáman Andrej Klimovics.

Vera Ignatyevna fölkapta az első tányért, amely széles tányér-mosollyal nézett rá. Azután csak úgy, illendőség kedvéért megkérdezte:

— Milyen szám nem jön ki?

— A harminenégyes.

Andrej Klimovics hangosan föl kacagott, fölállt a székről és bezárta az ajtót. Ott maradt állva, szemét a plafonra emelte és szinte szavaló hanglejtéssel mondta:

— A maga kisasszony-lányának ebből nem jut semmi... Ha már

egyszer én vállaltam ezt a megbízást. Olyan nincs. A kisasszony úgyis szép lesz...

Vera Ignatyevna nem tudta erre azt felelni: „mi köze hozzá”. Andrej Klimovics Sztójánov sehogy sem ösztönzött ilyen gorombaságra. Szóval csak zavartan hallgatott. Andrej Klimovics ismét leült a könyhaszékre.

— Már megbocsásson, amiért beleavatkozom, de muszáj. A maga esetében muszáj. Én, mint az üzemi bizottság tagja, államilag fel vagyok jogosítva. Megmondtam mindjárt: most Korobova elvtársnőt kell megjutalmaznunk, a leányát, a cifrázkodó hölgyecskét, jutalmazza meg a papája, ha akarja.

— Miért beszél így? Már miért volna cifrázkodó? Egy fiatal lány...

Vera Ignatyevna dühösen nézett a vendégre. Igaz is, hogy mer így beszélni... hogy az ő Tamarája hölgyecske, meg hogy cifrálik... Az ő ötét szemöldökű, fürtöshajú, szép kis lánya, akire olyan boldog jövő mosolyog! Vera Ignatyevna gyanúsán mérlegelte: igazán ellensége volna a leányának ez az Andrej Klimovics? Életében még kevés ellenséget látott. Andrej Klimovics kedvesen mosolygott busa bajusza alatt és ez persze ellentétben állt az ő ellenséges szavaival. De azért mégis kérdőre vonta:

— Miért vélekedik így az én Tamarámról?

Andrej már nem mosolygott, gondterhelten vakarta meg a tarkóját:

— Tudja mit, Vera Ignatyevna, beszéljünk őszintén. Megmondom az igazat.

— No, mi volna az? — de szerette volna inkább azt mondani: „ne mondja meg az igazat”.

— Hát hallgasson ide — szólalt meg komolyan Andrej Klimovics és a térdére ütött —, csak hagyja egy percre ezeket a tényezőket.

Átvette az asszony kezéből az éppen megtörölt tányért, óvatosan rátette a többi tisztára, még meg is simogatta felül, annak jeléül, hogy minden rendben van. Vera Ignatyevna leült az ablak alatt lévő székre.

— Az igazságtól nem kell félni, Vera Ignatyevna, és ne is sértődjék meg. Az igaz, ez a maga dolga, a leánya is a magáé, ez mind igaz. Csak hogy maga minálunk becses munkás és mi látjuk, például látjuk azt is, hogyan öltözködik. Megfigyeltük. Itt van például ez a szoknya...

Andrej Klimovics vigyázva vette két ujjá közé a szoknya egyik ráncát:

— ... ez az egyetlen szoknyája, hiszen látszik rajta. A könyvtárban is ez szolgál, az estélyen is, edénymosogatásnál is. Kiszolgált szegény. Még jó, hogy fekete. A cipője meg... jobb nem beszélni róla. S talán azért, mert szegények volnának? Hiszen a férje is keres, maga is. A leánya ösztöndíjas. És csak két gyerekük van, igaz? Kettő. De a baj az, hogy a maga kisasszony-lánya nagyon is cifrálik. Még a mérnök-feleségek is mögötte maradnak. Ha a klubba jön, — majd el-

repüll! Hol kékben, hol feketében, meg mindenféleképpen. De nem erről van szó, járjon ahogy akar, mi úgyis tudjuk, az emberek kibeszélik. Hanem hát ez az edénymosogatás!... Micsoda dolog ez?

— De Andrej Klimovics, én vagyok az anyjuk. Hát csak gondoskodhatom rójuk?

— Azt hiszi, nagyot mondott ezzel nekem, mármint, hogy anya! Az én Jelenám is anya, de látná csak, hogy a lányaim hogy sürgölődnek, nem árt nekik, fiatalok, ráérnek még mulatozni. Az én Jelenám keze nem is durvult így el, pedig hát magának, ahogy mondani szokták, értelmiségi a munkája. Szégyen, én mondom magának. Tessék élni is egy kicsit, még fiatal, csinos asszony, hogy merik magát így kihasználni?

Vera Ignatyevna lesütötte szemét és ősi asszonyi szokás szerint el akarta simítani szoknyáját a térdén, de eszébe jutott, mennyire leszólta azt az imént Andrej Klimovics és az is eszébe jutott, hogy mindenütt foltozott és stoppolt ez a szoknya. Egyszóval inkább szép csöndesen megsértődött:

— Andrej Klimovics. Kiki él a maga módján. Ennekem így tetszik.

De Andrej Klimovics szeme dühösen rávillant, még a bajusza is haragvón ágaskodott az égnek:

— De minekünk nem tetszik.

— Kiknek?

— Nekünk az üzemben. Miért van az, hogy a mi megbecsült könyvtárosunk így öltözködik... Nem való. És ha akarja tudni, a férjének sem tetszik.

— A férjének? Hát ezt honnan veszi? Hiszen nem is látta.

— Először is láttam. Másodszor pedig ha egyszer férj, akkor olyan, mint a többi, erre néz, arra néz... Hiszen tudhatja, ügyelni kell rájuk.

Andrej Klimovics mosolyogva emelkedett fel a konyhaszékről:

— Egyszóval elhatároztuk, hogy egy ruhára valóval jutalmazzuk. Valami burzsuj neve van neki, fene tudja, hogy kell kiejteni, a feleségem jobban érti. Csakhogy a mi műhelyünkben fogják azt megvarrni és ha akarja, ha nem, a maga méretére! Kifizetni is én fogom.

És a zsebére ütött. Vera Ignatyevna ráemelte a szemét, aztán a tányérokra nézett és felsóhajtott. Volt valami igazságos a férfi szavaiban, de az erőszakkal tépett szét valamit, valami fontos hurkot életének csipkéjében és az visszariasztotta. Sehogyse tudott kibékülni azzal, hogy Andrej Klimovics ennyire nem szíveli Tamarát. És egyáltalán valahogy furcsán jött ki az egész. Viszont Andrej Klimovics mégis csak nagy könyvbarát, az üzemi bizottság tagja és valami meggyőző, egyszerű rokonszenvet árasztott.

— Nos hát, hogy leszünk? — kérdezte már az ajtóban.

Az asszony válaszolni akart, de e pillanatban kitarult az ajtó és ott állt előttük Tamara, lobogó pongyolában, öltöztetéshez nekivetkőzve. Síkoltva tünt el, an'nt meglátta a bentlévőket és újra becsukta az ajtót. Andrej Klimovics orra alól kétfelé pödörte bajuszát:

— Nna. Igen... Nos, Vera Ignatyevna?

— Hát ha úgy gondolja... mit csináljak... Mindenesetre köszönöm.

Ez az este kicsit eltért a szokottól, noha az események aránylag normálisan folytak le. Vera Ignatyevna befejezte a mosogatást, kitakarította a konyhát és vacsorát főzött. Tizenegy órakor megjött Ivan Petrovics. Régóta megállapodtak abban, hogy Ivan Petrovics a munkából jön ilyenkor haza és ezért az utóbbi évek folyamán nem fordult elő, hogy felmerült volna az a kérdés, honnan jött. Még amikor az állami szeszgyár gyártmányainak szaga messziről érzett rajta, Vera Ignatyevna akkor is inkább az egészsége miatt aggódott, mintsem a szolgálati etika megsértése miatt. A megállapodás e lelkiismeretes betartása onnan is eredt, hogy Ivan Petrovics rendkívül egykedvű természet volt és emiatt sokan és joggal irigyelheték is Vera Ignatyevnát:

— Hogy magának milyen jó férje van! Ritka jó karakter! Szerencsét csinált vele, Vera Ignatyevna!

Az efféle megjegyzések kellemes hatást tettek Vera Ignatyevnára, — hiszen általában nem igen irigyelték élete folyamán, hacsak nem számítunk ide olyan csekélységet, mikor efféléket mondtak neki:

— Milyen nagyszerű „prímusza“ van! Ritka jó „prímusz“!

Ivan Petrovics főkönyvelő volt, de eltérően sok más főkönyvelőtől, akik általában epés és zsémbes népek, amellet gyorsan változtatják munkahelyüket, Ivan Petrovics nyugodalmas természetű volt, nem zsémbelt a világra, egy helyen ült tizenöt esztendeje vagy még régebben. Az igaz, hogy munkájáról sohasem mesélt a feleségének és az, hogy ő valahol főkönyvelősködik, Vera Ignatyevnának úgy rémlett, mint holmi ifjúkori emlék.

Ivan Petrovics jólszabott ruhában járt, aprócska arca telt és tiszta, szakálla mindig gondosan megnyírt. Havonta háromszáz rubelt adott a háztartáshoz.

Mihelyt hazajött, szokása szerint rögtön asztalhoz ül és Vera Ignatyevna eléje találja a vacsorát. Ő maga a gyerekekkel már túl volt rajta. Ivan Petrovics nyugodtan végignézi a szobán s mikor az étel elébe kerül, kicsit előre hajol és gallérja mögé dugja a szalvéta sarkát. Soha nem eszik szalvéta nélkül és általában nagyon akkurátus. Beszélgetni csak akkor kezd el, amikor már evett valamit. Ma is minden a szokott módon folyt le. Ivan Petrovics megette a sültet és maga elé húzta a kompót. Ekkor megkérdezte:

— Nos, Tamara, hogy megy az építéssel?

Tamara már rajzasztalánál ült és csak vállat vont a kérdésre. Vera Ignatyevna felelt helyette:

— Tamara nagyon meg van sértve, amiért még mindig nem vetünk neki barna cipőt.

Ivan Petrovics gyufából fogpiszkálót tört magának, szájába dugta

és jóízűen szopogatta. Nagynehezen Tamarára emelte pillantását, azután figyelmesen megnézte a fogpiszkálót és így szólt:

— Ez komoly dolog. Mi az, nem futja a pénzből cipőre?

— Ha nekem kell, sohase futja — szólalt meg bánatosan Tamara.

Ivan Petrovics zsebredugott kézzel állt az asztalnál és elgondolkozva nézett az üres tányérra. Kétszer-háromszor lábujjhegyre emelkedett, majd vissza, azután dudorászni kezdett magában. Nincs kizárva, hogy a cipőre gondolt, de az sem lehetetlen, hogy semmire sem gondolt. Még egyszer meghimbálta magát, azután a hálószobába sétált és már onnan hallatszott a dudolása. Tamara dühösen fordult meg székén és szeme haragos villámával sujtotta a hálószobaajtót. Vera Ignatyevna az asztalt takarította le.

Ilyen volt Vera Ignatyevna életének csaknem minden estéje. De a mai mégis különbözött valamiben a többitől. Attól kezdve, hogy Andrej Klimovics eltávozott, Vera Ignatyevna lelkében alig neszelhetően megmozdult valami.

Házimunkája közben Vera Ignatyevna azelőtt is sok érdekes dologról elmélkedett. Legtöbbször könyvtári munkájára gondolt, az újonnan befutott könyvekre, az olvasókkal folytatott beszélgetéseire, tanácsaira. Szívesen emlékezett vissza egy-egy szellemes megjegyzésre, mélyről jövő, meleg szavakra. Egy-egy ilyen jelentékenyebb kifejezés sokáig kísértette és ő belülről visszamosolygott s újra meg újra tudott örülni a gyöngéd árnyalatoknak.

Ha ma nem járt volna nála Andrej Klimovics, most a holnapi vitaestre gondolna, a vitrinben kedvenc írójának arcképére s a könyveire, amelyek szép, tartós, halványkék kötésben sorakoztak a polcokon.

De ma valahogy nem ilyesmi járt az eszében. Mialatt a vacsorát főzte, aztán most, amikor már mindenki aludni készült és ő a vacsora után takarított el — folytonosan Andrej Klimovics szavai kísértették. Hogyhogy nem, mindig ugyanaz a téma került előtérbe: Andrej Klimovics gyilkos megjegyzése az ő szoknyájáról. Szomorú volt, mintha minden munkája és igyekezete kárba ment volna. Hány estét áldozott rá, hogy a szoknyáját javítgassa és munkája után mindig meg voli győződve, hogy elérte célját: másnap nagyon illendő módon jelent meg munkahelyén, sőt időnként lopva arra is gondolt, hogy külseje nemcsak illendő, hanem elegáns. És most kiderült, hogy mindez éppen ellenkezőképpen áll. „Mindenki mondja“, mindenki látta és biztosan ki is nevettek. Holnap pedig? Holnap estély lesz a könyvtárban.

Vera Ignatyevna, amint végzett munkájával, levette szoknyáját és kiterítette az asztalra. A szoknya engedelmesen simította szét öreg ráncait. Vera Ignatyevna nézegette és szeme váratlanul könnybeborult, annyira megsajnálta ezt a vénséget. Az ócska szoknya fáradt búval nézett rá, látszott, úgy elkélne neki a pihenés, hogy a fiókos szekrény valamelyik meleg zugában kedvére kialhassa magát. Valamikor selymesfényű volt, csinos, simulékony, szinte ingerlő. Most selymes fényét csaknem teljesen elvesztette, mondhatni megöszült. Mindenütt

ráncos forradások, az élettől régen ejtett sebek. A régi foltozások még csak tartottak valahogy, de az utolsó feslések gyorsan koptak, pókhálójukon keresztül fehérlett az aszial deszkája.

Vera Ignatyevna bekapcsolta a vasalót. Óvatosan, alig érintve, ment át rajta néhányszor a forró vassal. A vasaló nyomán a ráncok elsimultak, eltűntek és a szoknya öreges gyöngédséggel, de még mindig búsan tekintett rá.

Mikor elkészült a vasalással, Vera Ignatyevna szeme elé emelte a szoknyát és közelről jól megnézte. Hiába, nem ámíthatta magát, a szoknya kivasaltan sem ígért semminemű eleganciát. De Vera Ignatyevna nem kedvetlenedett el: se baj, eddig is együtt éltünk, tovább is együtt maradunk. Csend és nyugalom honolt Vera Ignatyevna lelkében és amikor leült, hogy rendbehozza cipőjét, a konyha csendje különösen jól esett neki. Már nem a szoknyára gondolt, nem is az ő holnapi, valószínűleg ügyellen szereplésére, hanem saját magára. Jellemének különös sajátosságánál fogva Vera Ignatyevna most nem érezte magát egyedül. Először is ott volt a kivasalt, megnyugodott szoknya, másodsor valahonnét messziről rámosolygott Andrej Klimovics bajusza. Már nem haragudott rá, inkább elgondolkozott most a szavain.

Mialatt erős cérnával, vastag tüvel megvarrta leválófélben lévő cipőtalpát, mosolygott magában. Mosolygott, mert megfiatalodottnak érezte magát és ez szokatlan és kicsit nevetséges volt. Elképzelte magát új ruhában és az olyan, de olyan különös és annyira nevetséges volt. Házi gondjainak ködén át látta, hogy ez az új ruha kikerülhetetlen, de nem erről van szó, nemcsak a ruháról, hanem még valami volt itt, amit restelt, valami, ami hasonlított a fiataláshoz. Csodálkozva ráta meg a fejét. Odaóvakodott a mosdó felett függő kis tükörhöz. Szinte meglepte, hogy arca valóban fiatal, szeme mosolygó, ajka telt és vidámvonalú. Pirosságot nem mutatott a tükör, de Vera Ignatyevna érezte, hogy meleg színe előmlik arcán. Akaratlanul Ivan Petrovics jutott eszébe, elment a tükörtől, megint leült, de kezében a vastag tű nem folytatta a munkát. Most pontosan látta, micsoda feleség is ő, vajjon lehet ő felesége ennek a tisztán öltözött, simára borotvált, magabiztos férfinak? Már régóta nem az és nem is lehetett volna. Ivan Petrovics nem látta az ő fehéreneműjét, harisnyáját, sok mindent nem látott meg...

Vera Ignatyevna felocsudott gondolataiból. Sietősen dolgoztak ujjai a cipőn. Homlokát összeráncolva, sebtiben fejezte be munkáját. Aludni, csak aludni és nem gondolni többé semmire...

A másnapi vitaest érdekesen zajlott le. Az olvasók ószinte felbuzdulással beszéltek a mielőtt elhagyták az emelvényt, bálásan szórították meg az író kezét. Vera Ignatyevna aggályos pillantással kísért az emelvényre minden egyes felszólalót és megnyugodva búcsúzott tőlük. F fiatalok, öregek, nemcsak beszéltek, de látszott, hogy át is érzik az ünnepet és ez nagy diadal volt és Vera Ignatyevna tudta, hogy

ez töniegnünne, a nép ünnepe. Maga előtt és maga mögött egy új, nagyszerű országot érzett, amely igazán tud lelkesedni

Andrej Klimovics is szót kért és röviden beszélt:

— Megmondom őszintén, életvérszedelemben olvastam én ezeket a könyveket, két éjszaka nem aludtam. Milyen nagyszerű jellemek vannak benne. Tudják, harcos nép, fiatal, életvidám nép! Akármit is beszélnek, ez a nép odaadón dolgozik az ügyért! És amit éjszaka olvasok, azt nappal saját szememmel látom, mert a mi népünk valóban ilyen. A könyv híven mutatja. Na meg magam is ilyen vagyok...

A közönség hangos kacajra fakadt. Andrej Klimovics észrevette, hogy nagyon is elragadtatta magát és zavartan pödörte bajuszát. De aztán helyrehozta a baklövést:

— Több kultúra kell természetesen, ez igaz és ezt itt minálunk helyesen jegyezték meg. Hiszen a kultúráért dolgozunk. Lám a könyvtárunk is milyen! Ez a klub valósággal látványosság! Írók jönnek hozzánk, tudósok. És köszönjük a szovjet hatalomnak, hogy olyan elvtársak dolgoznak nálunk, mint Vera Ignatyevna Karobova.

Forró tapsvihar zugott fel a teremben. Vera Ignatyevna az íróra pillantott, az író is ott állt az asztalnál, mosolyogva nézett rá és tapsolt. Sokan felálltak, mindenki Vera Ignatyevnát nézte, a tapsvihar mind magasabbra csapott. Vera Ignatyevna rettenő zavarában az ajtó felé indult, de az író gyengéden derékon kapta és óvatosan székre ültette. Vera Ignatyevna hirtelen a szék támlájára hanyatlott és elsírta magát. Erre minden elcsendesedett, Andrej Klimovics mókás kétségbeeséssel hadonászott, mire az egész közönség jóleső nevetésre fakadt. Vera Ignatyevna felemelte a fejét, a szemét gyorsan rendbehozta és ő is nevetett. Nagy lármá volt a teremben. Andrej Klimovics egy papirosról felolvasta, hogy a pártszervezet, az üzemi bizottság és az üzemvezetőség Vera Ignatyevna Karobova könyvtárosnőt energikus és odaadó munkájáért egy ruhára való gyapjuszövettel jutalmazza. Ugyanakkor kivett táskájából egy kék szalaggal átkötött csomagot, balkezébe vette, jobbját pedig kézscrításra nyujtotta. Vera Ignatyevna mélységesen elbírt és őszintén haragos szemrehányással nézett Andrej Klimovicsra, aki azonban huncutul mosolygott és türelmesen végigcsinálta az egész ceremóniát. A kék szalaggal átkötött, fehér csomag végre ott feküdt az asztalon Vera Ignatyevna előtt. E pillanatban eszébe jutott ócska szoknyája, sietett cipőjét is a szék alá rejtetni, hogy ne lássák meg a teremben lévő.

Még mindig nem lett vége. Most az író mondott egy szép beszédet. Megköszönte az üzemi bizottságnak, hogy a vitaest alkalmából kitüntetett egy ilyen nagyszerű valakit, mint ez a Vera Ignatyevna Karobova, akit írói körökben is sokan ismernek. Nem elég megírni a könyvet, meg kell szervezni az olvasótáborral való mélységes közöséget és így jön létre a politikai, kulturális és erkölcsi felvilágosítás nagy teljesítménye. A Vera Ignatyevnához hasonló emberek körül nő és szélesedik az új, szocialista kultúra. Büszkének kell lennünk

rájuk és mialatt a fasiszta államokban máglyákon égetik el a könyveket, üldözik és kiüldözik a humanizmus legkülönb képviselőit, a mi hazánkban szeretettel és hálával viseltetnek a könyvek iránt és ünneplik a könyv olyan kiváló munkásait, mint Vera Ignatyevna.

Az írók nevében is köszönetet mond neki nagy munkájáért, erőt és egészséget kíván, hogy még soká dolgozhasson a szovjet olvasók nevelésén...

Vera Ignatyevna figyelmesen hallgatta az író beszédét és csodálkozással látta, hogy ő valóban nagy dolgot művelt, hogy az ő szeretete a könyvek iránt, ez egyáltalán nem valami titkos, személyes érzés, hanem ez igenis hasznos és fontos valami. Most közvetlen közelből érezte meg annak eddig észre sem vett társadalmi jelentőségét. Feszült érdeklődéssel fordult e gondolat felé és megtalálta abban a sokezer kiolvasott könyvben, azokban az emberekben, akik még nemrég bátorítalanul s naívan, szinte elvesztek a könyvcímek között és így beszéltek: „Adjon valamit, valami rablótörténetet“, vagy: „Kérek olyasmit, ami az életéről szól.“ Később aztán már a háborúról, a forradalomról, Leninről akartak olvasni. Most már semmit sem kérdeznek, harmincadiknak, vagy ötvenediknek is fölíratkoznak bizonyos meghatározott könyvre hangos zúgolódás közben.

— Micsoda dolog ez! Egy ilyen nagy könyvtárnak csak öt példányt vesznek, hogy szabad ezt!?

Vera Ignatyevna elcsodálkozott: hiszen mindezt ő azelőtt is tudta. Az ő vezetése alatt dolgozó nyolc könyvtáros szintén tudta. Esti órákban gyakran elbeszélgettek a könyvekről, az olvasóról, a módszerről. Ismerj ő más könyvtárak munkáját is, jelen volt több megbeszélésen, olvasott kritikái és bibliográfiai cikkeket, folyóiratokat. Mindent tudott, mindenben résztvevett és mégsem érzett soha ilyen büszke ünneplésséget, mint ma.

És mintha az ő kérdésére válaszolt volna az író:

— Az ilyenek, mint Vera Ignatyevna, borzasztóan szerények. Soha nem gondolnak magukra, csak a munkájukra, teljesen lefoglalja őket annak mindennapos gondja. De mi igenis gondolunk rájuk. Igaz elismeréssel szorítunk kezét velük és a ti gyáratok szervezete nagyon jól tette, hogy egy szép ruhával jutalmazta meg Vera Ignatyevnát. És mi azt mondjuk neki: gondoljon ő magára is, éljen boldogan, öltözködjék szépen, megérdemelte, mert azért csináltuk meg a forradalmat, hogy az igazi dolgozó embernek jó élete legyen.

Ez a kivételes nap mindvégig kivételes maradt. A könyvtári gyűlés után bankettet rendeztek a könyvtár dolgozói és a legaktívabb olvasók számára. Bor is volt az asztalon, sütemény, miegyéb. A fiatalabb munkatársak Vera Ignatyevnát az író mellé ültették és késő estig mesélték emlékeiket, sikereiket, nehézségeiket, kétségeiket, beszéltek közös barátaikról: olvasókról, könyvekről, írókról.

Mielőtt szétszéledtek, Andrej Klimovics vigyázva kihúzta Vera

Ignatyevna hóna alól a halványkék szalaggal átkötött csomagot és így szólt:

— Nem kell ezt hazavinnie. Bezárjuk most egy fiókba, aztán holnap, ha élünk, elvisszük a műhelybe.

E szavaknál még az író is fölkapagott. Vera Ignatyevna megadóan adta oda a csomagot.

Vera Ignatyevna, hazatérve, szokott munkájához látott. Pavlus megint koresolyázni volt, nyoma meglátszott az előszobán. Tamara, úgylátszik, reggel óta fésülellenül járt, asztalán a rajz még ugyanaz, huszonnég óra alatt nem sok változás történt rajta, hacsak nem számíljuk azt az oroszlánfarkat, amely most tussal volt kihúzva. Tamara szóba sem állt anyjával: mindig így szokott leülepedni lassankint a viharos, de sikertelen ostrom után a nyugalmi helyzet.

Azelőtt Vera Ignatyevna képzelétében ez a stratégia nemcsak lányának sértődöttségét fejezte ki, hanem saját büntudatát is, de hogy-hogy nem, ma valahogy ez a büntudat elmaradt. Ma is nagyon szomorú volt látnia, hogy Tamara szenved, rossz volt nézni bánatos kis arcát, sajnálta, hogy ezt a neki oly drága fiatal életet a mai nap eltorzítja, de mégis tisztában volt azzal, hogy ennek nem ő az oka. Gondolatmenete Ivan Petrovics felé fordult. Könnyen lehetséges, hogy ő a hibás. A tegnap esti nyegle dudorászás csak nem ment ki a fejéből. Ivan Petrovicsnak igenis kellett volna legalább valamennyire érdeklődnie Tamara cipőüveg iránt. Na meg... az a havi háromszáz rubel — bizony kevés. Mennyi is az ő fizetése? Azelőtt, úgy emlékszik, hétszáz rubelt kapott, de az már nagyon régen volt, azóta talán még több...

Vera Ignatyevna tűnődés közben, mai diadalának benyomása alatt, valahogy jobban, bátrabban gondolkozott. Nem tudta elfelejteni a szeretetteljes figyelem hullámát, amivel elárasztották, munkájának széles távlatát, amelyet az író vázolt eléje. Saját otthonát most szegényesnek és sivárnak érezte.

A házi dolgokon azonban senki sem változtatott, ma is a szokott mederben folytak gondolatai a szokások, emóciók, évtizedeken át kitaposott útján. Megint csak Vera Ignatyevna találta be a vacsorát Pavlusának és Tamarának. Tamara olyan búsan nézte az ételt, villája oly megható gyámoltalansággal piszkált a tányéron, gyöngéd szája oly erőteljesen szedte le a morzsákat a villáról, hogy Vera Ignatyevna nem tudott nyugodni maradni. Szíve összeszorult, amint a szalaggal átkötött csomag jutott eszébe. Közönséges, kapzsi önzés bűjt meg abban a csomagban. Ez a szép fiatal lány nem tudja fölvenni kedvenc ruháját, miközben az anyja titokban valami drága holmit rejteget. És ha majd megvarratja a ruhát és páváskodik benne, mint valami színésznő, ki fog segíteni ezen a kislányn? Vera Ignatyevna képzelétében már fölmerült, hogy bizományi üzletben eladja a szövetet, dehát ezt se tehetné, mert a csomag Andrej Klimovicsnál maradt. Ellenben hátha visszavenné tőle? Amilyen gyorsan felmerült ez az ötlet, olyan hamar

el is tüntette Andrej Klimovics mosolygósan ágaskodó bajuszának emléke és most még jobban elnehezült a szíve és alig győzte bevárni Ivan Petrovicsot.

Amikor aztán a férje vacsorához ült, Vera Ignatyevna a fal tövében lévő székre ülve megszólalt:

— Ma este ünnepség volt nálunk és utána, képzeld, jutalmat kaptam.

Tamara tágranyitotta szemét és megfélemedezett bánatáról. Ivan Petrovics megkérdezte:

— Igazán? Érdekes! Mennyit adtak?

— Egy ruhárávalót.

Ivan Petrovics tányérja mellé tette késsel és villával felfegyverzett két kezét, jóízűen, gondosan megrágta a húst és késével az asztalt ütögette:

— Régimódi jutalomdíj.

Tamara az asztalhoz jött, rákönyökölt és elevenen érdeklődő tekintettel közeledett anyjához.

— Már meg is kaptad?

— Nem... ott van... Már a műhelyben van.

— De szóval már megvan a szövet?

Vera Ignatyevna bólintott és felénken nézett lányára.

— Megvarratod? — kérdezte Tamara és tetőtől-talpig végignézte anyját. Vera Ignatyevna még nagyobb zavarba jött és nagynehezen nyögte ki:

— Igen... azt hiszem... a szoknyám már elég feslett...

Tamara még egy utolsó pillantást vetett anyjára, aztán kiegyenesedett, hátratette kezét és a lámpafénybe nézett:

— Érdekes, ugyan milyen színű?

— Nem tudom... nem néztem meg... — mondta Vera Ignatyevna.

Ivan Petrovics maga elé húzta a tűróspalacsintát és megjegyezte:

— Minálunk már régóta csakis pénzjutalmat adnak. Az minden tekintetben kényelmesebb.

Másnap Vera Ignatyevna a varróműhely főnökénél megállapodott a szabásban, a határidőben s azután ment dolgozni. Útközben csodálkozva vette magán észre azt a komoly elszántságot, hogy egy szép ruhát varrat és fogja is hordani. Ezzel együtt felmerült önmagának új alakja is. Ez valami egészen új Vera Ignatyevna volt. A műhely tükrében meglátta saját alakját a bordó szövet reflexében és kellemesen lepte meg, hogy új arcában nem volt semmi rikító, semmi könnyelműen kacér, semmi nevetséges. Arca a sötétvörös redők között valóban szebb lett, fiatalabb és boldogabb, de ugyanakkor sok méltóság és valami nagy belső igazság is tükröződött rajta.

Szokatlan nyugalom állapotában tért haza. A villamosban, épúgy mint azelőtt, szerető képzelete elébe varázsolta Pavlusát és Tamarát, elgyönyörködött bennük, de most el is gondolkozott rajtuk, mégpedig

mindenféle kicsinyes aggodalmak nélkül. Valahogy nem az ő gondolkodására szorult gyermekeknek, hanem érdekes, megfigyelni való emberek láttá őket.

Otthon ugyanolyan rendetlenségben talált mindent, de már nem ébredt fel benne nyomban az ösztönös sietség, hogy takariljon. Tamara asztalához ült a karosszékek és nagyon kellemesnek találta. Életében alig egy-kétszer pihent meg ebben a karosszékekben. Támlájára hajtotta fejét és valami passzív, könnyű félálomba merült, amikor a gondolatok nem alszanak, hanem vezénylet nélkül szabadon futkosnak ide-oda.

Tamara jött át a hálószobán.

— Ma nem voltál az intézetben? — kérdezte Vera Ignatyevna.

Tamara az ablakhoz ment és bús pillantást vetett az utcára:

— Nem, nem voltam.

— Miért nem?

— Mert nincs miben elmennem.

— De Tamarám, hát mit csináljunk?

— Tudod te jól, mit kell csinálni.

— Még mindig a cipőről beszélsz?

— Igen, igen.

Tamara anyjához fordult és hangosan hadarta:

— Azt akarnád, hogy vörös cipőt hordjak barna ruhához, igen? Kinevettessem magam? Ezt akarod? Akkor mondd ki egyenesen!

— De Tamara, van neked más ruhád is. És van fekete cipőd is. Régi ugyan, de még ép... És mondd; a diáktársaid csakugyan olyan szigorúan megfigyelnek rajtad minden apróságot?

Tamara a szekrényhez szaladt és kezében egy pár fekete cipővel jött vissza; felháborodva tolta anyja elé:

— Ebben járnak? Igen? Teszerint ez jó? Folt hátán folt... utálatos...

— De nézd meg, milyenben járok én. Nézz ide, Tamara!

Vera Ignatyevna ezt bátortalanul, a legbarátságosabb bizalmassággal mondta. Lehetőleg enyhíteni akarta a szemrehányást. De Tamara nem arra figyelt, hanem csak az összehasonlítás logikátlanására:

— De mit beszélsz? Nem értelek! Hát azt képzeled, hogy énnekem úgy kell öltözködni, mint teneked? Te már túl vagy az ilyesmín. De én fiatal vagyok, élni akarok!

— Mikor én fiatal voltam, sokkal többet nélkülöztem, mint te. Sokszor mentem éhesen aludni.

— Na még csak ez hiányzott. Mit tudom én, hogy volt nálatok és miért éheztlél. Az a cárizmus alatt volt, semmi közöm hozzá. Most egész másként áll a dolog. A szülőknek most a gyerekekért kell élni, ezt mindenki tudja, csak minálunk nem veszik tudomásul. Majd ha én megöregszem, nem fogom sajnálni a lányemtől.

Tamara az asztalhoz támaszkodva állt, a cipővel hadonászva hadart, se látott, se hallott. Szemében és fejében már égett a könny.

Megállt, hogy lélekzetet vegyen s ezalatt Vera Ignatyevna közbeszólhatott:

— Hát igazán olyan öreg volnék már, hogy mindent neked kell adnom és énmagam meg rongyosan járkak?

— Talán én kényszerítelek, hogy rongyokban járj? Öltözködj, ahogy akarsz, de engem ne tégy nevetségessé. Különben, ami téged illet, ép most új ruhát varratsz! Neked mindent lehet, nekem meg semmit! Temagad kiöltözködhetsz. Ugyan kinek akarsz tetszeni?

— De Tamara, hát neked van elég ruhád!

— Éntőlem akár mind eladhatod. A barnát is. És teneked ez a... ez a jutalom milyen színű?

— Bordó.

— Na látod, bordó. Hányszor kértem tőled bordó ruhát. Meny-nyiszer kértem és te mindig elfelejtetted. Mindent elfelejtesz!

Tamara már minden feket eldobott, patakzott a könnye.

— Dehát mit akarsz?

— Azt hiszed, elég hogy megszültél és most járkak vacakokban. Te magad bezzeg kiöltözködsz, öregségedre, nem szégyelled magad?

Mindezt Tamara már magánkívül sikoltotta és berohant a hálószobába. Kihallatszott onnan párnába fojtott zokogása. Vera Ignatyevna szinte megdermedt a karosszékekben. A bánat fekete felhője tornyosodott felette, talán valóban elfogta a szegyenkezés.

Kopogtattak. A fekete felhőben támolmogva, Tamara zokogására fűelve indult az ajtóhoz.

Andrej Klimovics állt előtte. Amint belépett, fejét a zokogó hangok forrása felé fordította, de aztán rögtön elmosolyodott.

— Erre jártam, gondoltam, benézek. Itt van az utalvány az ingyen varratásra.

Vera Ignatyevna gépiesen tessékelt be. Andrej Klimovics ezúttal nem óhajtott a konyhában beszélgetni, készséggel jött be az ebédlőbe. Vera Ignatyevna a hálószoba-ajtóhoz sietett, hogy bezárja, de ekkorára odarohant Tamara és valami nagy, sötét holmit hajított anyja lábához. A könnyű feketeség a levegőben szétbomlott és aztán a földre lapult. Tamara nyomban visszafordult és ekkor valami barnaság termett Vera Ignatyevna lábánál. Tamara rikoltzott:

— Tessék, csak hordjad te, cifráldkj! Nekem nem kellenek a rongyaid!

Vera Ignatyevna ott állt a ruhák közepette és hallgatott. Mégcsak nem is gondolkozott. Nem érzett sértődést, nem érzett szégyent a vendég előtt. Ha valakit dühöngeni látott, az egyszerűen megdermesztette.

Andrej Klimovics néhány cédulát tett az asztalra, aztán gyorsan lehajolt, fölemelte és egy székre rakta a ruhákat. Szinte otthonosan cselekedte ezt, még a ruhaujjakat is megigazította. Aztán Vera Ignatyevna elé állt, egy megfigyelő pózában, kezét hátrattette és megkérdezte:

— Na mi az? Talán megijedt tőle?

Hangosan beszélt, hogy a hálóban is meghallják. És ott csakugyan olyan mély csend lett, mintha halott feküdne benn.

Vera Ignatyevna összererezett, megfogta egy szék támláját és hirtelen... elmosolyodott:

— De Andrej Klimovics! Miket beszél?

Andrej Klimovics még mindig úgy állt és szigorúan nézett Vera Ignatyevnára, az arca elsápadt:

— Ezt csak úgy mondom, Vera Ignatyevna, de itt a szó nem elég. Mi igaz, tiszteljük magát, de az ilyesmit nem lehet megbocsátani. Kifélt nevelt maga itten? Kit? Maga ellenséget táplál, Vera Ignatyevna!

— Ugyan már, micsoda ellenségről beszél?

— Gondolja meg kérem, kinek kell az ilyen ember? Azt hiszi, hogy ez csak családi ügy, ami egyedül magának kellemetlen? Lám, megbédelt az a haszontalan és az edényt széjjelhagyja, ahelyett, hogy eltakarítana maga után. S most mit csinál itt? Az anyja fejéhez vagdossa a ruháit, amit maga becsületes munkájával szerzett? Pedig hát komszomolka volna, igaz?

— Igen, komszomolka. És?

Andrej Klimovics szétnézett. Tamara állt az ajtóban, megvető ajkbiggyeszítéssel nézett rája.

— Szép komszomolka! Szeretném látni mégis, hogy mosod el az edényt, te szépséges mákvirág!

Tamara nem nézett az edényekre, hanem gyűlölködő szemmel csak Andrej Klimovicsra:

— Te ebédeltél itt? — intett a férfi az asztal felé.

— Mi köze hozzá — felelt büszkén Tamara. — Hogy mer itten veszekedni?

— Komszomolka!!!! Én tizennyolcban komszomol voltam, eleget láttam ilyen kisasszonyokat.

— Ne veszekedjen velem, hallja! Talán én is dolgozom annyit, mint maga.

És Tamara hetykén, félvállról mondta ezt. Egy-két másodpercig dühösen meredtek egymásra, de Andrej Klimovics hirtelen megenyhült, előre nyújtotta két kezét és összehunyorította szemét:

— Szép szóval kérlek, tedd meg azt a szívességet nekem, öreg partizánnak: mosd el az edényt!

Tamara arcán mosoly csillant meg, de aztán nyomban fölytette előbbi megvető kifejezését. Rápillantott elcsendesedett anyjára, 'azután a karosszékre helyezett ruhákra.

— Jó? Gyere, csináljuk együtt. Én majd begyűjtöm a primuszt, te meg mosogass.

Tamara gyorsan az asztalhoz lépett és kövémeredt arccal kezdte összeszedni a tányérokat. Csak szép, sötét szempillája remegett kicsit.

— Lám, ez már derék! — szólt álmélkodva Andrej Klimovics.

— Semmi köze hozzá — suttolta rekedten Tamara.

— Csakugyan elmosógatsz?

— Kötényi veszek — felelt a lány csendesesen, mintegy maga elé és beament a hálószobába.

Vera Ignatyevna csak nézett és nem ismert rá a vendégre. Hová lett az az Andrej Klimovics, a könyvek barátja, kipödrött bajszával, kedves mosolyával? A szoba közepén most egy taghaszakadt, keménykötésű hatalmas ember állt, „Maga Sztojánov“ — a vasesztergályos. Ravaszskán sandított a hálószoba felé és öregesen dörmögte:

— Nézze meg az ember, a haszontalan mindenit neki. Hogy még én ne veszekedjek. Majd én megtanítom!

Kezdte feltűnni kabátujját. Tamara gyorsan visszatért a hálószobából, kötény volt előtte és kihívóan nézett Sztojánovra:

— Azt hiszi, hogy csak maga tud mindent megcsinálni? Na persze: a munkásosztály! Még mit nem gondol, tud is maga edényt mosni. Otthon is a felesége mossa, maga meg uraskodik!

— Na, elég a beszédből, gyérünk azzal az edénnyel!

Vera Ignatyevna észbekapott és az asztalhoz sietett:

— De elvtársak, mire való ez?

Sztojánov kézenfogta és visszaültette a karosszékbe. Vera Ignatyevna különös tiszteletet érzett szőrös, kerges keze iránt.

Tamara gyorsan és ügyesen összeszedte a tányérokat, tálakat, evőeszközöket. Sztojánov komoly figyelemmel kísérte és amikor a lány a konyhába ment, ő is nyomon követte, s lendülettel gyürkőzött a munkának, mintha nem is edényt mosogatni menne, hanem hegyeket akarna megmozgatni.

Vera Ignatyevna ülve maradt a karosszékben. Gépiesen tapogatta a székátlárra dobott ruhák selymét, de most nem tudott effélére gondolni. Sztojánovot látta maga előtt. Irigyelte. Onnan, a vasesztergályosműhelyből hoznak az emberek ilyen vasmarkot és ilyen egyszerű bölcseséget. Ott igazi munka folyik, ott az emberek is másfélék.

Mintha egy nehéz függöny sarka emelkedett volna föl előtte és meglátta ott az igazi harc forró mezejét, amelyhez képest az ő könyvtári munkája kicsinynek, komolytalannak látszott.

Felállt és lassan a konyha felé indult. Megállt az előszobában. A félig nyitott ajtó résén át csak Sztojánovot láthatta. Szétvetett lábbal ült egy konyhaszéken, térdére tette két szőrös kezét és tartózkodóan ravasz mosollyal figyelt. Bajusza most nem gyöngéd mosolyra göndörödött, de ég felé állt, szinte nem is bajusz volt, hanem valami éles fegyver.

És így beszélt:

— Még nézni is jó rád, ha dolgozol. Egész más gyerek vagy. Ki látott olyat, ruhákkal dobálózni? Akár egy boszorkány, tisztára boszorkány voltál. Azt hiszed, szép az?!

Tamara hallgatott. Csak az edények csörömpöltek a tálban.

— Hajszolod a szép ruhákat, ördög vigyen el, de olyan csúnyán,

hogy én az ilyet le se köpném. Ugyan minek neked az a sok mindenféle divatos csiricsári? Fekete is, meg barna is, meg sárga is! Hiszen te úgyis szép vagy... szinte látom, hogy fog veled kínlódni az a szerencsétlen, aki majd elvesz!

— Hát ha nem is kínlódik, hát ha boldog lesz?

Tamara ezt már nem haragosan, hanem bizalmas vidáman mondotta, úgy látszik a Sztójánovval való beszélgetés nem sértette.

— Ugyan, micsoda boldogság volna az, csak gondold meg — mondta Sztójánov vállat vonva —, mikor te kapzsi vagy, ostoba és gonosz!

— Mondtam már, ne veszekedjen.

— És micsoda hálátlan jószág vagy, szégyen-gyalázat! Itt van az édesanyád. Az anyádat az egész gyár tiszteli, nehéz és komoly a munkája. Én csak egyszerű munkás vagyok... De mit csinálsz te ott, hát annak a tálnak a másik felét ki fogja lemosni, talán a személtlapát?

— Ah, — sóhajtott Tamara.

— „Ah”-ozni azt tudsz, de az anyádat nem nézed! Ott az a sok-ezer könyv, mindegyikről tudni kell, mesélni kell, mindenkinek a szájaíze szerint kiválasztani s még hogy hasznára is váljék — ez talán könnyű? Ha meg hazajön, cselédmunkát végez. És kit szolgál ki? Téged? És ugyan miért, ha szabad tudnom? Minek? Hogy ilyen boszorkánynak nőjj fel, valakinek a nyakára? A tenyereden kéne hordanod az anyádat, érted? Az utolsót is odaadni! Sürgölődni, tenni-venni, hiszen te vagy a fiatal, — kutya egye máját! Gyere csak el egyszer hozzánk, nézd meg — az én lányaim se rosszabbak tenélad, szépen fésültek, műveltek is, az egyik történész lesz, a másik doktor!

— Hát majd el is megyek.

— Gyere csak, gyere csak, gyere! Nem árt meg. Jó lélek vagy te, csak elkenyeyztettek. Azt hiszed, az én lányaim tán megengednék, hogy az anyjuk a cselédjük legyen? Az ő mamájuk? Királynő! De hiába, azért mégse tudsz mosogatni, nézzenek ide... Teszed, veszed, de mégis mind zsíros marad.

— Hol?

— Hát ez mi?

Sztójánov fölállt s most eltűnt az ajtó mögött.

Azután Tamara csendesen szólt:

— Köszönöm.

— Ez igen, ez már helyes. Meg kell köszönni — dörmögött Sztójánov. — A hála, az nagyon szükséges dolog!

Vera Ignatyevna lábujjhegyen ment be a hálószobába. Fölvette a székről Tamara ruháit és berakta a szekrénybe. Aztán lerázta az ebédlőasztal morzsáit és törülgetni kezdett.

Valahogy rossz érzés volt benne, hogy a falon túl egy idegen ember neveli az ő lányát. Szerette volna kitisztázní, miért hallgatja Tamara

azt olyan figyelmesen, miért nem felel, miért nem sértődik meg, miért folyik ez a nevelés olyan könnyen és ügyesen.

Tamara behozta a konyhából az edényt és rakta be a tálaló polcra. Sztójánov állt az ajtóban. Amikor a lány becsukta a szekrényajtót, Sztójánov kezét nyújtott neki:

— Viszontlátásra, elvlárs.

Tamara kipirosodott kezével nagyot csapott a tenyerébe:

— Rögtön kérjen bocsánatot. Minden. szóért kérjen bocsánatot, ahány csúnya szót csak mondott: hogy kisasszony, meg boszorkány, meg ördögadta, meg még rosszabbakat is mondott. Hát szabad így beszélni egy lánnyal? És még hozzá: munkásosztály! Tessék rögtön bocsánatot kérni!

Andrej Klimovics most a kedves mosolyát mutatta:

— Bocsánat elvlárs. Utoljára történt. Többet nem fordul elő, igaza van: a munkásosztályban udvarias legyen az érintkezés.

Tamara elmosolyodott, hirtelen nyakonfogta Sztójánovot és nagyot cuppantott az arcára. Azután az anyjához futott, ugyanezt a műveletet hajtotta rajta végre és bement a hálóba.

Sztójánov még állt az ajtóban és komolyan pödörte szét bajuszát:

— Derék lánya van magának. Jó lélek, csak nem szabad elkényeztetni.

Ez este óta Vera Ignatyevna napjai új tartalmat kaptak. Tamara veleszületett energiájával vetette magát a házimunkára. Vera Ignatyevna, munkájából hazatérve, mindig tökéletes rendben találta a lakást. Este, ha ő akart csinálni valamit, Tamara lobogó kötényében úgy viharzott, hogy nehéz volt beérni. Egyszerűen kiszedte anyja kezéből a munkát, vállonfogta és szépen befessékelte a szobába. Pavlusát valósággal terrorizálta, a fiú eleinte tiltakozott, aztán már nem is tiltakozott, egyszerűen ment játszani a társaival. Néhány nap múlva Tamara kijelentette, hogy a lakásban nagytakarítást akar csinálni és hogy az anyja ezalatt maradjon a könyvtárban, hogy ne zavarjon. Vera Ignatyevna erre nem szólt semmit, de munkába menet elgondolkozott.

Örült annak, hogy megváltozott a lánya. Talán először életében érezte a pihenés gyönyörűségét, valósággal meghízott és kivirult ezekben a napokban, de ugyanakkor tovább is nyugtalanította valami, valami aggodalom, ami azelőtt sohasem bántotta. Úgy érezte, hogy nem szabad, sőt vétkes dolog a lánykára hárítani a hálátlan házimunka ilyen nagy részét. Tamara keze egészen eldurvul. De anyja azt is észrevette, hogy Tamara a tanulásban is előrehalad. A csokrosfarfű csuda-oroszlanok elkészültek és eltűntek az asztalról, helyettük az ebédlőasztal felét egy óriási rajzpapiros foglalta el, amelyen Tamara a pontozott, csipkézett és kanyargós vonalak egész erdejét rajzolta az úgynevezett „korintusi” stílus jegyében. Mindezt Vera Ignatyevna átgondolta, de mégis úgy érezte, hogy nem erről van szó. Másról is.

gondolatok rajzottak benne. Ahhoz már nem fért kétség, hogy a régi életmódhoz nem lehet visszatérés. Többé nem támadhat fel az a Tamara, aki együgyű kapzsisággal követelte anyja életét, aki szemtelenül arcába vágta selyemrongyait.

Vera Ignatyevna most már nagyonis belátta esztelen tévedését, azt, hogy mily téves úton járt egész életében. Andrej Klimovicsnak azt az éles szavát, hogy ő ellenséget nevelt, Vera Ignatyevna komoly és igazságos vádként fogta fel. És lám, ő voltaképpen semmivel sem felelt erre a vádra. Továbbra is kínosan gondolt arra vissza, milyen passzívan és tehetetlenül hagyta, hogy egy idegen ember szedje ráncba az ő lányát, mialatt ő gyáván hallgatódzott az előszobában s azután lábujjhegyen osont el tőlük. De ki fogja ezután nevelni Tamarát? Ki neveli majd Pavlusát? Vajjon ezután is Andrej Klimovicsot kell neki segítségül hívnia?

Mindezt Vera Ignatyevna alaposan mérlegelte, sok hasznos és helyes következtetésre jutott és mégis úgy érezte, hogy ez nem a fődolog. Volt még valami, amire sehogysem tudott rájönni, és éppen ez a valami töltötte el homályos aggodalommal. Az az emberi méltóság, amit a könyvtári ünnepségen tapasztalt magában, az az új Vera Ignatyevna még mindig nem volt kielégítve.

Ezzel az aggodalommal, ezzel a kielégítetlenséggel ment Vera Ignatyevna a könyvtárba.

Ott rosszul kezdődött a nap. A feketeszemű Marjusza gondterhelt arccal mászkált a kis létrán a polcok között, zavartan tért vissza az olvasók egyre növekvő, várakozó sorához és minden ok nélkül nézegette mindig ugyanazt a kartotéklapot.

Vera Ignatyevna odalépett hozzá:

— Mi van itt? Mi történt?

Marusza még egyszer megnézte a kártyát és Vera Ignatyevna kiballalta, miről van szó:

— A kártya itt van, de hol a könyv?

Marusza ijedten nézett Vera Ignatyevnára.

— Menjen csak, keresse, én majd elintézem a többiekkel.

Marusza büntudatos arccal fordult a polcok felé. Most még nehezebben tudta elképzelni, miért nincs az a könyv „a helyén” és hol lehet? Létrára már nem is mászkált, csak bánatosan ténfergett a könyvek között és kerülte Vera Ignatyevna pillantását. Vera Ignatyevna gyorsan kielégítette a várakozókat és már hozzákezdett saját tennivalóhoz, amikor a közelben izgalmas szóváltás jutott füléhez.

Egy szemüveges, pirosarcú, lármás fiatalember állt a kiadóasztalnál és hangosan méltatlankodott:

— Nem értem, hogy lehet ez. Még egyszer kérem, adják ki nekem azt a Maupassant könyvet. Ne akarják velem elhíttetni, hogy nincs meg a könyvtárban Maupassant.

— Nálunk nincs meg... — hajtogatja Várja Buncsuk, egy szép

lósarcú fiatal lány és ijedten néz Vera Ignatyevnára, aki most szíves hangon így szól:

— Várja, maga végezzen amott, majd én beszélek ezzel az elvtárssal.

Várja Buncsuk szeplői eltűnnek a szégyenpír festéke alatt. A másik helyre mentében ügyetlenül beleütközik Vera Ignatyevnába, ettől még a nyaka is, füle is elpirul. Halkan suttogja: „ah”! Marusza a mellvéd másik végén titokban kezébe nyomja az olvasónak a végre megtalált könyvet s egy másik olvasóhoz fordul, de azzal is félénken, majdnem suttogva beszél.

Vera Ignatyevna Maupassant kedvelőjét elégti ki s azután szobájába megy. Tíz perc múlva asztala fölé hajol Marusza és nyöszörög:

— Drága Vera Ignatyevna, juuuuj, hogy hova tettem tévedésből azt a könyvet!

— Látja Marusza, nem szabad ilyen figyelmetlennek lenni! Tudja, mi történhetett volna? Késő estig bajlódhatott volna miatta.

— Ne haragudjék Vera Ignatyevna, többé nem fordul elő!

Vera Ignatyevna elmosolyodik, egyenesen a Marusza möhön könyörgő, mosolygó szemébe nevet, mire a leány boldogan szalad el, készen arra, hogy rettenhetetlenül véghez vigyen bármilyen könyvtári hűstettet.

Egy félóra múlva Várja Buncsuk kukkant be és el is tűnik mindjárt. De pár perccel később ismét benéz és halkan megkérdezi:

— Szabad?

Ez azt jelenti, hogy hibásnak érzi magát, mert minden más esetben képen a legnagyobb zajjal berontani a szobába.

Vera Ignatyevna tudja, mi kell Várjának. Szigorúan mondja:

— Várja, többet kell olvasni magának, a tájékoztató irodalmat. És amit olvas, fel is kell tudnia használni! Micsoda ostoba válasz az, hogy „nincs meg”! Tíz napot adok magának, huszadikán utánanézek, hogy tud eligazodni a bibliográfiákban.

— Tudja Vera Ignatyevna, az az ember úgy rámijsztett: szemüveges is, kövér is és beszél és beszél...

— Ez, maga szerint mentség? Szóval maga csak soványakat tud kiszolgálni?

Várja megvíasztalódva siet el:

— Majd meglátja Vera Ignatyevna, huszadikán kivágom a rezet! Bezárja az ajtót és hallani, milyen vígan kopog el a cipősarka.

Kedves lányok ezek! Vera Ignatyevnának még sohasem kellett szigorúbban fellépni velük szemben, mint ma, soha nem kellett erősebb hangot használnia vagy túlságosan félőnia mulasztásaikat. És mégis finom érzéssel rátapintanak az ő elégedettségére és rosszallására. S ha kis ideig lógatják is az orrukat, csendesén hurcolják meg bűnüket a könyvek között s rosszban vannak a világgal. Ilyenkor roppant

nagy szükségük van arra, hogy Vera Ignatyevna mondjon nekik néhány szigorú szót, aminek talán alig van gyakorlati jelentősége.

Miért olyan könnyű és egyszerű ez itt a könyvtárban, idegenek között, és miért olyan nehéz otthon, családja körében?

Vera Ignatyevna eltűnődött azon, mi a különbség az otthon és a munkahely között. Nagy erőfeszítéssel igyekezeti maga elé képzelni a család és a munkahely sajátosságait. Itt a könyvtárban érzi a kötelességét, a munka örömét, az ügy szeretetét. Otthon, a családban, szintén megvan a munka öröme, a kötelességérzet és a szeretet. Igenis kötelesség. Viszont ha mindez mégis „ellenséget tenyészt”, akkor a kötelesség teljesítésével nyilván nincs minden rendben. És csakugyan: miért van az, hogy otthon a családban olyan nehéz a kötelesség, holott itt a munkahelyen oly egyszerű, annyira egyszerű, hogy alig lehet határt vonni, hol végződik a kötelesség és hol kezdődik a munka öröme, gyönyörűsége. A kötelesség és az öröm között itt tökéletes a harmónia.

Az öröm! Milyen furcsa ódivatú szó ez. A szerelmeseknek, boldog poétáknak, családi fészkeknek való szó. Vajjon a forradalom előtt kinek jutott volna eszébe ezt a szót a munkára, a kötelességteljesítésre alkalmazni? És lám, Vera Ignatyevna éppen erre a szférára alkalmazza, habozás és restelkedés nélkül, míg a családban olyan szűk helyre szorult erre irányuló tapasztalata.

Mint egy katalógust, gyorsan átlapozta életét Vera Ignatyevna, és nem ötlött emlékezetébe a családi boldogság egyetlen kimagasló esete sem. Az igaz, szeretet mindig volt és van, efelől nincs kétség. De e miatt a szeretet miatt, úgy látszik el lehet mulasztani a kötelesség teljesítését s az örömet is.

Vera Ignatyevna fölállt helyéről és többször végigment a szobán. Micsoda furá gondolat: hogy a szeretet lenne okozója az örömtelen életnek! Pedig hát így volt!

Vera Ignatyevna megállt a csukott ajtó előtt és homlokához kapott. Így volt valóban? Igen. Lehet-e valakinek jobban szeretnie gyerekeit, mint ahogy ő szerette? De még ezt a nagy szeretetét sem tudta kifejezni soha. Restelte becézgetni Pavlusát, megcsókolni Tamarát. Szeretetét nem tudta másként elképzelni, mint örökös, hallgatag, örömtelen önfeláldozásban. És úgy látszik, az ilyen szeretetben nincs öröm.

S ez mind azért van, mert szeret? Ez mind az ő nagy anyai szeretetéből fakad?

A nagy anyai szeretetből!

Igen... a *vak* anyai szeretetből!

Egyszerre minden világos lett számára. Érthetővé vált, miért van oly kevés öröme magánéletében, mi veszélyezteti az ő anyai és állampolgári kötelességét. Szeretete Marusza és Várja Buncsuk iránt okosabb és gyümölcsözőbb szeretetnek bizonyult, mint szeretete leánya iránt. Itt a könyvtárban meg tudta látni a szeretet mögött az emberré válást, egy-egy szóval, tekintettel, célzásokkal, hanglejtéssel, szeretettel

és szigorúan, gyorsan tudott segíteni az embereken. — míg otthon csak az ő riadt, értelmetlen és káros szolgálatkészségével tudott kifejezést adni a vár, állati ösztönnek.

Most Vera Ignatyevna úgy érezte, hogy egy percet sem késlekedhet. Még csak két óra volt. Kiment az olvasóterembe és odaszólt Maruszának:

— Haza kell mennem. Boldogulnak nélkülem is?

Úgy sietett haza, mintha valami szerencsétlenség történt volna. Csak amikor leszállt a villamosról, akkor eszmélt rá pánikszerű rémületére, holott ugyanolyan nyugodtnak és magabiztosnak kellene lennie mint a könyvtárban.

Otthon rámosolygott a lányára és megkérdezte:

— Pavlusa hazajött már?

— Még nem — felelt Tamara s rögtön anyjára támadt: — Miért jöttél haza? Nem megmondtam, hogy estig ne gyere haza!

Vera Ignatyevna táskáját leletette az előszoba ablakpárkányára és az ebédlőbe tartott. Tamara toporzékolva kiabált utána:

— Mi ez anyu? Hiszen mondtam, hogy ne gyere haza. Eridj csak vissza, de rögtön!

Vera Ignatyevna szétnézett. A legnagyobb erőfeszítéssel igyekezett Tamara arca helyett Várja Buncsuk arcát odaképzelní. Mintha ez sikerült is volna egy pillanatra. Nyugodtan vett egy széket és hivatalosan barátságos hangon így szólt:

— Foglalj helyet.

— De anyu!

— Ülj le, ha mondom.

Vera Ignatyevna a karosszékbe ült és tekintetével még egyszer helyet mutatott lányának.

Tamara motyogott valamit, elégedetlenül vonogatta vállát és leült a szék peremére, hogy ezzel is kimutassa, mennyire nem helyénvalónak tartja ezt a rögtönzött ülésezést. De azért kíváncsiság is fölcillant szemében, csodálkozással vegyest. Vera Ignatyevna újból arra összpontosította akaraterejét, hogy maga előtt a széken valamelyik fiatal munkatársát lássa. Csak attól tartott, hogy hangjának nem lesz ura.

— Kérlek, magyarázd meg értelmesen Tamara, miért kell most nekem elmennem itthonról?

— Hogyhogy miért? Mert nagytakarítást csinálok.

— Ki határozta ezt el?

Tamara meghökként. Felelni próbált, de csak az első szót mondta ki:

— Én...

Vera Ignatyevna a szemébe mosolygott, mint ahogyan a könyvtárban szokta, mint ahogyan az idősebb mosolyog a tapasztalatlan, behurgya fiatalok szemébe.

— Dehát, hogy legyen anyukám?

— Beszéljük meg. Én érzem, hogy új élet áll előttünk. Legyen az értelmes élet. Tudod mit akarok ezzel mondani?

— Igen anyu, — suttogta Tamara.

— Hát ha tudod, akkor hogy mersz engem kommandírozni és kiharancsolni a házból? Mi ez tenálad: szeszély vagy idétlen tréfa, vagy csökönység? Úgy látszik, mégsem érted meg a dolgot!

Tamara fölállt a helyéről, két lépést tett az ablak felé és anyjára pillantott:

— Igazán azt hiszed, hogy nekem kellett az a nagytakarítás?

— Hát mi kellett neked?

— Tudom is én... Valami... jót akartam.

— De úgy-e azt nem akartad, hogy megbánts engem?

Ezek után Tamarát már semmi sem tarthatta vissza, odalépett anyjához, vállához símult és feléje fordított arca boldog és váratlan csodálkozást fejezett ki.

A ruha határidőre elkészült. Vera Ignatyevna otthon vette föl először. Tamara segítette rá, minden oldalról megnézte és végül haragosan esett egy székre:

— De anyukám, ez a cipő lehetetlen hozzá!

Hirtelen felugrott és teli torokból elkiáltotta magát:

— Juj, de hülye vagyok!

Ész nélkül szaladt a táskájához és mielatt kotorászott benne, olyan lelkesen ismételte, hogy még a lába is vele táncolt:

— Hülye vagyok, hülye...

Végül kihúzott a táskából egy csomó ötrubelest és rohant vele a hálószobába.

— Anyu, itt az öszöndijam. Cipőt veszünk neked!

Pavlusa kékarany szemét tágranyitva nézett anyjára és ajkát összecuscsorítva zümmögte:

— Oh anyu, ez aztán a ruha!

— Tetszik neked, Pavlusa?

— De még hogy!

— Ez jutalomruha a jó munkáért.

— Jaj anyukám...

Pavlusa egész este szinte ijedten nézegette anyját és amikor pillantásuk találkozott, mindannyiszor szélesen elmosolyodott. Végül szavát igazgató, mély sóhajításokkal váltogatva így szólt:

— Tudod mit anyu? Te olyan szép vagy! Tudod milyen vagy? Légy te mindig ilyen! Ilyen... szép.

Az utolsó szó már nem is szó volt, hanem tiszta emóció.

Vera Ignatyevna hűvösen szigorú mosollyal felelt:

— Jól van. De remélem, te most majd nem csatangolsz el egész estékre, a korszolyáddal?

— Persze, hogy nem, — felelte Pavlusa.

Az utolsó felvonás késő este zajlott le. Mikor Iván Petrovics hazajött a munkájából, egy meggyészárulás, szép fiatal nőt látott az asztalnál ülni. Már mozdulatot tett, hogy megigazítsa nyakkendőjét és csak ekkor ismert rá a feleségére. Leereszkedő mosollyal lépett hozzá a kezét dörzsölte:

— Oh, oh! Ez már aztán valami!

Vera Ignatyevna új, nála szokatlan, szabad mozdulattal simította hátra egy hajfűrtjét és barátságosan felelt:

— Örülök, hogy tetszik neked.

És Iván Petrovics ezen az estén nem rágicsálta a körmét, nem nézte tünődve a falat és nem dudorászott holmi olcsó melódiát. Tréfálkozott, szellemes volt, sőt kellemes is. És emelkedett hangulata csak akkor hagyott alá kissé, amikor Vera Ignatyevna nyugodt hangon megkérdezte:

— Igaz, Iván, mindig elfelejtettem megkérdezni, mennyi is most a te fizetésed?

Nálunk az anyák — a szocialista állam polgárai. Az ő életük ugyanolyan teljesértékű és örömmel teljes kell, hogy legyen, mint az apák és a gyermekek élete. Nincs szükségünk olyan emberekre, akik némán, szenvedő anyák hőstetein nevelődnek, akiket az anyjuk határtalan önfeláldozása, rabszolgai odaadása táplál. Az anyák áldozatain nevelődött gyerekek csak a kizsákmányolás társadalmában élhettek.

S nekünk igenis tiltakoznunk kell némely anya önmegalázkodása ellen, ami itt-ott felmerül minálunk. Más ok hiányában, ezek az anyák saját gyermekeikből csinálnak önző rabtartókat. Az ilyen anakronisztikus életstílus kisebb-nagyobb mértékben elterjedt minálunk is, különösen az értelmiség köreibben. „Mindent a gyermeknek!“, ez a jelszó teljesen megengedhetetlen formalizmusra vezet: mindent, *akármilyen* legyen az, — vagyis az anyák életét is az anyák vaksága árán? Mindez a gyermek legyen?! A mi anyáink életét és munkáját nem a vak szeretet kell, hogy irányítsa, hanem a szovjet állampolgár érzéséhez igazodó szeretet. Az ilyen anyák adnak nekünk pompás, boldog embereket és lesznek maguk is mindvégig boldogok.

IX. FEJEZET.*

Széles, hajózható folyam partján áll a város. A folyóhoz csatlakozik az egész háttér: a fűrészmalom, a raktárak, szurokkal bevont hordók végtelen sora s a temérdek teherkocsi vasalt kerekeinek zaklatolása a poros, kanyargós kövezeten. Ezután az anyagi világ után következik a város, mindenféle kulturális kellékekkel ékesen: aszfaltos gyalogjárói szélén ákácсорok és az úttesten vörös, sárga, barna berkecskerek dőcögése.

* Az elbeszélés az 1920-as kremenescugi árvíz eseményeit eleveníti föl.

A folyam derűs, telivér szélességében hömpölyög a város mellett, folyton siet és előrenéz, mert elől, a város közelében egy szigorú, pontosan kicirkalmazott vasúti híd vár rá. A híd tizenegy lábat lógat a vízbe, mindegyiken gránitkalocsni van. És mindegyik orrával előre felé fogadja a szembehömpölygő hullámokat. A folyam pedig magátólérteződő házas gonddal siet feléje. Nagyon igyekszik és útközben kivét magából a város partjaira minden fölöslegeset, ami zavarná futásában: a bárkákat, tutajokat, uszályokat és csónakokat.

A hídnál, a másik parton terül el a kültelek, amelynek kevés köze van a folyamhoz. Egyetlen házikóval érintkezik vele, maga ez a városrész a vasúti töltés mentén elkanyarodik, békésebb és nyugalmasabb tájak, a cseresznyés kertek, jegenyesorok és szőlőmalmok felé. A folyamtól nincs messze a látóhatár széle: szabad szemmel látni, hogyan emelkedik a dombra fehér füstgomoly között a tehervonat.

Azt beszélik, hogy valaha ezen a folyón hajóztak a szkiták, a tatárok, a záporozsiak. Lehetséges. Néhány évvel ezelőtt kómikus kis ágyúval felfegyverzett ócska bárkán Denikinék hajóztak rajta. Ezeket komor hallgatással fogadták, mert még előbb, valahol északon kozákok készültek bekerítésre és a város védői vasúton vonultak vissza. A fehérgárdista „szkiták“ félévig bírlalták a várost, külterületével együtt, azután a bárkát a kis ágyúval együtt otthagyták a híd mellett; ők maguk tehervonatra cihelődtek és gyorsan elszelleltek délfelé. Két óra múltán egy mozdony szaladt a hídra, nyitott teherkocsit tolva maga előtt; azon egy ügyes kis ágyú és egy féltucatnyi vidám szürkeköpenyes. Ez a szerelvény óvatosan áthaladt a külterületi állomáson, azután nekirugaszkodott az ellenség után eredt. Másnap visszatért egy egész vonat élén, egy másik mozdony békés társaságában. A vagonokban az újkori „szkiták“ ültek, csak hogy most lógó orral, összekarmolt képpel. Az állomáson egyik teherkocsiról leugrott egy gyári asztalos, a két Minájev-fiú, Szergej és Timofej apja, egyébként golyósórós és bolsevik.

Ezóta öt év telt el, talán több is valamivel. Vaszilij Ivanovics Minájev már kezdi elfelejteni, hogyan vágta a vállát a puskaszíj, de arra jól emlékszik, hogyan üzték ki a fehérgárdistákat Orelből s onnan még tovább. Gyakran mesél erről esténként a fiainak. Szergej, az idősebbik, komolyan és figyelmesen hallgatja, a kicsi Timka — nem tud vesztég maradni, fészkelődik székén, folyvást kérdegetni szeretne még: mit is jelent az a „Kürszk alatt“ és milyen is Vorosilovnak a kardja. Éjszakánként pedig, apja meséi után, a két fiú mást-mást álmodott: Szergej égő városokat látott, gyalogos csatlárláncokat, akik apjának bajtársai voltak a kemény harcokban, honnét nem tértek vissza és látta a gyűlölt ellenséget is, amint feldúlja a telep békés házait. Timka pedig Bugyomnijról álmodott, a nagybajuszúróról, amint kivont karddal lovagol és óriási ágyúból lő egy megvívhatatlan erődt, amelynek a fala olyan magas és olyan csipkézett, mint aminőt egy régi képeslapban látott.

Szerjózsa már második éve tanul a gyári iskolában, Timka viszont még csak a második elemibe jár. Szerjózsa jól emlékszik arra, amikor apja elment a Vörös Gárdába, Timka viszont csak Denikinek után ismerkedett meg apjával. Még arra sem emlékszik, hogyan vallatták anyját az ellenséges felderítők, mikor három napig nem engedték haza, s csak a negyedik napon tért meg, elkínzottan, sárga arccal, aztán mindenféle holmit kötött egy batyuba és Timkát, a batyúval együtt kivitte nagyapáékhoz a tanyára. Sok mindenre nem emlékszik még Timka és az, amit az idősebbek mesélnek, az valami távoli történelmi tünik szemébe, ami érdekes, de egyáltalán nem ijesztő.

Gyönyörűen sütött a nap a folyam és a part fölött. Lármásan, buzgón, virgocan jött a tavasz. Timka kék szeme még nem sok tavaszt látott, ezért mindig mohó kíváncsisággal fogadta és annyi energia gyülemlett fel szívében, lábában, kezében, nyelvében, hogy alig győzte a nap folyamán annak rendje és módja szerint kiadni magából. Még késő este, amikor a nap közben, sokféle meghordozott test kezd elszunnyadni, a gyerek nyelve akkor sem nyugszik meg, folyvást csivitel valamit, a lába még álmában is siet valahová, ujjai álmában is mozognak.

Timka ma reggel óta munkában van. Az élet és a körülmények annyira bonyolultak, hogy ő képtelen minden követelményének megfelelni, nincs ideje mindennel vitába szállni. Estefelé került haza. Szergej a konyhaajtóban állt és anyjukkal beszélgetett:

— Csakugyan Goncsárovék házában volt az a felderítő osztag?

Timka hegyezte a fülét:

— Föderítők?

Szergej bement az ebédlőbe tanulni, Timka meg leült vele szemben és rákezdte:

— Aztán féllek azoktól a felderítőktől? Ugy-e, hogy féltek?

— Ne beszélj csacsiságokat — szólt rá Szergej. — A felderítők körmei közé kerülni, az bizony nem tréfadolog.

Timka csak egy pillanatra tünődött el ezen s aztán álmodozó leleménnyel válaszolt:

— Na és ha bombát dobának rájuk? Tudod, olyant, amilyenről apu beszélt. Egyszerűen rájukdobni! Puff!

Szerjózsa elmosolyodott.

— Nagy hős vagy te itt a szobában. De ha egyszer csakugyan rákerülne a sor?

— Mit gondolsz, mi volna?

— Azt hiszed, könnyű dolog az, csak úgy... bombát hajigálni?

— Hát hogy?

— Azt hiszed, ők csak ülnek és terád várnak? Lőnek azok is.

— Igen ám, de én előbb lövök rájuk.

Timka megvetően biggyeszi ajkát és lelke mélyén képzelete előre nem látható részleteket rajzol ki: csúnya burzsujok néznek rá gonoszul és borzasztó nagy puskából lőnek. Timka félrenéz: ő ugyan

nem fél semmitől, de azért azzal sehogyse volna kibékülve, hogy a burzsujok belelőjjenek. Egyszóval, a bombagondolatnak befűtültek és most Timka élénk szeme jobbminőségű élmények után kutat. Pillanatra megnyugszik Bugyonnij arcképén, de Bugyonnij e pillanatban nem akart lóra ülni, sőt kicsit gúnyorosan néz vissza Timkára. A gyerek most jobbra sandít: ott csillog a tálalószekrény üvege és azon keresztül Timka két darab süteményt lát egy tányéron. A két sütemény ott ül és hallgat, de mintha ők is gúnyolódának rajta. Timka Szerjoszára pillant. Szerjozsa könyvében búvárkodik, amelynek az a magasröptű címe van, hogy „geometria”. Szerjozsa egyenesszálú, szalmaszöke haját hátrasimítja, hlába, mert a haj még nem szokta meg a frizurát és folytonosan dacol vele. Timka is megnézi testvérbátyja frizuráját, de ő azt ugyanolyan fenköltnek látja, mint a geometriát. Szerjozsa borzasztó okos. Csakis ezért történhetett, hogy ma az ebédnél ő döntötte el a sütemény-kérdést. Timka most gyorsan visszagondol, mi történt ezután. Süteménnyel kezdődött és lám, megint itt van a sütemény.

Kezdetben nagyon sok volt belőle. Anyu tette az asztalra, egy nagy teli tállal és azt mondta:

— Ma jól sikerült a pirog, egyétek, míg meleg.

Apu félretolta az újságot és elmosolyodott:

— Jóképű, azt meg kell adni! Timka, te persze már megkóstoltad, mi?

Timka kicsit elpirult és harcias mosollyal válaszolt apjának. Mikor hazajött az iskolából, csakugyan beszaladt a konyhába és elcsent a tepsiből egy süteményt. Anyu ugyan elhessenentette onnét, de azért kedvesen mosolygott, „ebéd előtt? igen?”

Akárhogy is, ez a sütemény nem hozott Timka életébe különösebb örömet: csak jól megsütötte a száját! Olyan forró volt a pirog, hogy nem bírta kezében tartani, de enni is alig és egyáltalán ebből a kilátástalan helyzetből csak úgy szabadult Timka, hogy lenyelte a pirogot, minden élvezet nélkül, pusztán azért, hogy tovább ne süsse az ujjait.

Apu az első darab pirogot két részre vágta s akkor a friss tészta rugalmas, fehér keretében megjelent a sötétszínű, finom hústöltelék. Apu helyeslően mosolygott és mind a két féldarab tésztát megkenté vajjal. Szép kényelmesen tette ezt és még mesélt is mellé:

— Most nem a mi folyónk zajlik, az itteni hó már rég a tengerben van. Ez a víz főntről, északról jön. Ott nagyon sok hó volt s most, mondják, árad a víz. Ma egy méter emelkedést mutat.

Apu beszéd közbeír anyura szögezte világoskék, szigorú szemét és késével mutatott észak felé, azalatt tányérján a két fél pirog még mindig előtte volt és a vaj már olvadozott rajtuk.

Timka nem tudta felfogni ésszel apjának furcsa ízlését. Lehet, hogy nem rossz dolog így enni, félbevágni a süteményt, de mivel indokolható ez az érthetetlen lassúság? Timka egyáltalán nem idegeskedett, óvatosan vette ki a tálból a süteményt, egyiket a másik után, de Timka szája kési, a pirog meg gyenge jószág: olyan gyorsan csúszik, hogy

még el se kezdte az ember s már csak a kis kemény vége marad a kézben, egy pillanattal később az is eltűnik s kezében már — egy új pirog. Eszre se vette Timka, hogyan történt, hogy mindössze két pirog maradt a tálon, csak azt érezte, hogy az élet nincs elég jól elrendezve. Bátyjára nézett: az evés közben apját hallgatta. Timka keze már-már a tál felé nyúlt, de Szerjozsa lefogta a könyökét és Timka füléhez hajlott:

— Hagyd el... hagyd apunak! Nem volt elég?

Timka megnyalta a szájaszélét és úgy gondolta, hogy kár volt Szerjozsának beavatkozni: apu úgysem akar már több pirogot.

Ebéd után apu munkába ment, Timka pedig késő alkonyatig az udvaron és az utcán esáskált. Az udvar pocsolyás volt. A fészker előtt óriási töcsa képződött, valószínűleg mély is; finom lett volna átgázolni rajta, csak a cipő zavart. Az újságpapírból készült hajó sehová sem akart úszni, csak állt únottan egyhelyt, egy tavalyról ott ágáló töviszár mellett veteit horgonyt.

Az utcán egyéb kellemetlenségek merültek föl: különböző határsértések és eltolódások az érdekszférában. A vasúti töltésről, éppen Timkáék háza mögött, hatalmas árban zubogott a víz és mély medret ástott magának a homokban. Egy vékony jégdarabka tapadt magasan a part csipkézetéhez és alatta a víz titokzatos homályban hömpölygött tova. Az ár irányában útnak indított papírhajó ide-oda támolygott a hullámokon és mihamar eltűnt szem elől. Vajjon mi történhetett vele abban a titokzatos sötét barlangban, a jég alatt, ezt senkisémm látta, de érdekes volt ott állni az ár fölött és várni, miként kerül elő a hajó a nyílt vízre. Aztán át lehet lépni a patakon a következő barlangig és ott előlről kezdődik az élvezet.

Minden nagyon mulatságos lett volna, de Timkáék udvarán voltak a legérdekesebb barlangok és vizesések, idecsődült a szomszédságból minden gyerek. Mindegyik elhozta a hajóját, ott bocsátotta vízre, ahol akarta, mindegyik piszkálta pálcával a vizet s igyekezett a hajóját a legérdekesebb helyekre vinni. Timka soká elégedetlennül nézte ezt a nyüzsgést, végül felkiáltott:

— Miért jöttetek ide? Mi se járunk hozzátok! Talán a ti folyótok ez? Nálátok is folyik, játszatok ottan!

De, mint a nemzetközi élet más eseteiben, itt sem könnyen döntöttek jog és igazság szerint. Grigorjev szabó fia, a vöröshajú, szeplős, pirosfülű Mitroska, a patak másik partján áll és onnan ontja Timkára haragvó megvetését:

— De nagyra vagy vele, talán megvetted ezt a patakot, mi?

Timka nem felelt a vörös Mitroskának, hanem fölemelte hajózási célra szánt botját és Mitroska hajójára ütött vele, amely éppen zátonyra futott. A piszkos víz szertefröccsent, Mitroska hajója pedig, amely szürke csomagolópapírból készült, úgy szétázott a vízben, mint egy darab rongy. Timka, miután végrehajtotta a nemzetközi igazságtéves ez

aktusát, villámgyorsan meglógott. Csak a hajója maradt a vizen, de azért a rossz újságpapíros-konstrukcióért nem volt kár.

Ezután sokáig magányosan lődörgött Timka az udvaron, botjával csapkodta a töcsákat és ugrált a fészér tövében megmaradt jégdarabokon, míg csak apró darabokra nem morzsolódtak. S ekkor jött ki az udvarra Kirik, a házigazda fia.

Minájévék Kirik apjánál, Bicskov ácsmesternél béreltek lakást. Furcsa ember volt ez a Bicskov. Épületács volt, de hallatlanul kiszámíthatatlan, rossz természetű. Amíg a föld színén dolgozik a fával, még csak lehet vele beszélni emberi módon. Zordon szótlanúsággal fogad ugyan minden közeledést, csak olykor enged meg magának egy-egy gunyos vigyort és legfeljebb ennyit mond:

— Uuuuugy. Szóval megegyeztünk? Nna, mondjuk, hogy megegyeztünk...

Mihelyt azonban a tetőre ér és Vászkaival, a segédjével a padlás favázát állítja föl, olyankor már semmi jót nem lehet várni tőle. Hallgatja-e odalenn valaki, vagy sem, Bicskov csak beszél és zsémbel, epéskedik, be nem áll a szája, folyton a szovjet renddel van baja.

— Szép kis rend! Az nem elég nekik, ha valaki dolgozott látástól-vakulásig, aztán él magának! Hogyisne! Kitalálták, hogy az ottan a proletár, énekezik meg a kontár. Hogy én kontár volnék, hallottak ilyet? Ezt kellett megérnem, hallod, Bicskov, vén bolond, ide jutottál? Ki az a kontár? Vászka, ki a kontár?

Vászka csak hallgat. Bicskov pár pillanatig nézi, megpöndri bajuszát, aztán ő maga felel:

— Értem, ha kontár az, aki, mondjuk, csipkét ver, vagy tegyük fel: kosarat fon: fitt-fitty, ide-oda, befűzi, kifűzi, fogót fon neki és kész a kosár. Két nap izzadt rajta, tíz versztet utazik a piacig, félrubelt kap párjáért. Az igen! Dehát a ház az kosár? Ez itten kosár?

A padlásgerendázatra mutat és csavargatja fejét:

— Kontár! Hogy falja fel a rák, ha vízbefullad! Melnicsenkovéknak ki épített? Bicskov! Szerostának? Bicskov! Reznikovnak? Bicskov! A tisztelt Oszip Pavlovicsnak kicsoda? Bicskov! Meg Nalivajcsenkó Vaszilij Jevdokimovicsnak... vajjon hol van most Vaszilij Jevdokimovics? Vászka! Hová lett Vaszilij Jevdokimovics?

Erre a kérdésre Vászka így válaszol:

— Hagyja csak!... Emlékszem rá, nagy gazember volt az a maga híres Vaszilij Jevdokimovics!

Bicskov bambán néz Vászka-ra és megvakarja füle tövén a szakállát:

— Nem arról van szó, hogy gazember, hanem hogy ki épített neki. De engem bezzeg most mindenki sérteget! A szívem hasogatja... hogy én kontár volnék!

Bicskov Minájévékkel nem járt össze, a feleségét küldte, ha üzenni-valója volt. Ámde ha Minájévvel találkozott, rendszeren viselkedett és nyugodtan beszélt, mindenképpen lojálisnak akart mutatkozni:

— Nem vagyok én holmi szatócs, én magam is munkásember vagyok.

Kirik Bicskov egy osztályba járt Timkával. Bicskovék idősebb fia, Lyonka, ugyanabba a gyárüzemi iskolába járt, ahová Szergej, csak egy osztállyal följebb. Annakidején nem igen akarták fölvenni oda Lyonkát, de az olyan botrányt csapott, annyit kiabált és panaszkodott, még a városba is beutazgatott e miatt, hogy végre is elérte, amit akart.

Timka jól megfért a csendes, csinos és mindig mosolygósképű Kirikkel. Ma is, ahogy kijött az udvarra, jókedvűen végighallgatta Timka heveskedő beszédét a patakon lefolyt incidensről és így szólt:

— Nem kell őket beengedni. És tudod mit? Este majd ásunk itten, és idevezetjük be azt az izét... azt a patakot.

— Hogy gondolod?

— Hát csak: árkot ásunk és átvezetjük, a kapuk alatt egyenesen ide. Ez lesz a tenger.

A két fiú odaállt a fészker mellé, ahová a tengert tervezték. Ez életrevaló gondolat volt. Timka kikukucskált a kerítés résén át az utcára, visszanézett a fészker felé, — az úgy egyszerűnek, kényelmesnek látszott. Csak ez volt még a kérdés:

— És ha ezek nem mennek el?

Kirik vállat vont:

— Dehogy. Elmennek. Aludni mennek.

A két fiú ezután kiment a kapun és megállt a kerítés mellett. Vagy tíz gyerek foglalkozott ott hajózással. Mitroskának még a képe is csupa merő sár, mindmostanáig Timka újságpapír-hajójával vesződött. Ez a hajó a legszerényebb követelmények szerint is régóta kiszolgált, átázott s csak nagynehezen őrizte meg vízijármű jellegét. De Mitroska nagy nyögdcéslve még mindig a legveszélyesebb örvényekre vezette. Úgy el volt foglalva ezzel a szánandó ügyel, hogy nem törődött vele, mit csinál Timka. A többi gyerek is hasonló buzgalommal irányított a hajóját. Egyik-másik pompásan volt felépítve. A legtartósabb Pétya Gubenkó hajója volt, amely erős kérégből készült. Volt azon árbóc is, vitorla is, pad is, csak egyben volt kényelmetlen, — túlságosan hosszúra sikerült, s ha keresztbe állították a patakon, akkor egyszeriben híd lett belőle. Ezenkívül az árbóca miatt nem tudott bebújni a patakparti apró barlangokba.

Timka Kirikkel együtt a patakhoz ment. Mitroska előrelátóan fogta az ő újságpapír-hajóját és továbbállt vele, lejjebb az ár mentén. Pétya Gubenkó közelebb jött és ott bocsátotta vízre hajóját. A könnyű, sötét-színű kis bárkán vitorla lengett, gyorsan szaladt lefelé. Gátlástalanul siklott az apró örvényeken, könnyedén ellökte magát a parttól és örre vidáman fürta magát a habokba. Pétya mellette futott és éberen követte pályáját. A szerencsés hajócska pontosan Timka lábánál akadt meg egy kőrőban és egész testében remegve torpant meg. Timka a patakhoz guggolt és kezébe vette a hajót. Azt várta, hogy Pétya megsértődik és

rákiabál s már kész volt megvető fintorral felelni, de Pétya nyugodtan nézte a másik partról és nem mutatkoztak rajla a nyugtalankodás jelei. Ezért hálából Timka így szólt:

- Úgyes dolog!
- Kéregből van, — mondta Pétya.
- Késsel vágtad ki?
- Igen.
- Hol vetted a kést?
- Nekem van bicskám.
- Mutasd!

Pétya szó nélkül elővett zsebéből egy zsebkést és átnyújtotta Timkának. A kés egyik pengéje törött volt, a másik megfeketedett és lötyögött. De azért mégiscsak micsoda irigyléreméltó boldogság volt egy ilyen kés!

- Ki adta neked?
- Egy matróz adta ajándékba.
- Timka kimeresztette szemét:
- Milyen matróz?
- Még a múlt nyáron: apával mentünk horgászni, ott volt egy matróz, hát ő adta ide...
- Igazi matróz? És most hol van?

Pétyának nehéz volt két kérdésre egyszerre válaszolni, csak bólogatott. Pétya arcocskája sápadt, sovány, de nagyon nyúlánk az alakja s ahhoz illik az arc is: szép, magas homloka van és ívelt fekete szemöldöke. Most elmosolyodott:

- A folyón matróz. Hajón. Most a városban van.
- És miért adta ajándékba?
- Csak úgy. Csak mert együtt horgásztunk. Gilisztákat ástam ki neki, meg apának, ő meg nekem csuzlit csinált. Aztán azt mondta, hogy nesze, itt ez a kés, nekem van másik!

Timka már hallott néha olyan csodálatos történeteket, hogy egyszer csak előkerül az életben egy matróz és bicskát ajándékoz. De nem nagyon hitt ezekben a mesékben, mert ha igaz volna, akkor könnyű volna bicskához jutni. És hogy lehet, hogy egyszerre ennyi szerenese zúdult Pétyára: matróz is, meg bicska is?

- A te apád, úgy-e, éjjeli őr? — hunyorított Timka.
- Pétya komolyan lesütötte szemét és aztán mindjárt felnézett!
- Igen. Őrzi a gyárat.
- De az én apám brigádvezető.
- Pétya kinyújtotta kezét:
- Na, add vissza!
- Várj csak — szólt Timka és nézegette a kést. Pétya nyugodtan nézett Timkára.
- Mi az, hogy gyárat őriz, azt mindenki mondhatja!
- Igenis őrzi. Puskával őrzi.

Timka megint csak kimeresztette szemét:

— Igazán? Puskával? És te láttad?

— Láttam.

— A puskát is?

— Igen.

— És otthon miért jár puska nélkül?

— Nem szabad. A puska kincstári.

— És lő vele? És kire lő?

— Hogy kire? Banditákra.

— Most nincsenek banditák. Te, csinálj nekem egy ilyen hajót.

Pétya élenken, bizalmasan elmosolyodott:

— Vedd el ezt, majd én csinállok mást magamnak!

— Igazán?

— Csak vedd el. Én nem sajnálom, ne gondold, hogy sajnálom.

Most Timka is valamivel szíveskedni akart Pétyának:

— Én meg tudod mit adok neked? Adok neked egy horgot.

— Van már horgom.

— Akkor lesz kettő. És majd együtt megyünk horgászni, jó? Ejnye, ha még csónak is volna!

— Az én apámnak van csónakja.

— Miii? Csónakja van? — kiáltott álmélkodva Timka.

— Van a...

— Igazi csónak? Komolyan? Hol vette?

— Maga csinálta.

Timka nem győzött álmélkodni. Ennek a Pétyának valóságos csodabirodalma lehet.

Még sokáig beszélgetett Pétyával és egyre több meglepetés érte. Pétya apja, ez a szakállas szigorú, katonás ember, aki fekete köpenyében minden nap elmegy a kapujuk előtt — most valóságos varázslónak tűnt fel Timka szemében. Csak itt-ott érzett ki Pétya szavainak felcsíngése alól valami szomorúságot és ettől még csak rokonszenvesebbnek érezte, szeretett volna vele összebarátkozni. Timka nem tulajdonított jelentőséget érzéseinek és meg volt róla győződve, hogy ebben az ismeretségben a fődolog — Pétya apjának igazi csónakja, egy csónak, amelyen lehet majd evezni és horgászni a folyón.

Egészen hazaig elkíserte Pétyát.

Estére járt, mire ő maga is hazaért. A kapu körül már nem volt senki, csak Kirik, aki lapáttal turkált a tócsában. Timka lépteire megfordult.

— Mi van veled? Elpégy csak úgy ukmukfuk?

— Mi kellett volna?

— Hát a patákok idevezetni.

Timkának eszébejutott a terv, de kelleetlenül gondolt rá. Kirik azonban élénk örömmel folytatta:

— Egy cseppet se nehéz. Nézd csak, itt kell ásní — idáig. Azután

amoda földet kell szórni, s akkor a patak egyenesen az udvarunkba folyik. Akkor aztán az egész patak a mienk lesz.

Timka kezében tartotta Pétya ajándékát, a kis kéreghajócskát. Eszébejutott Pétya szomorkás hangja s már nem volt kedve elvezetni a patakot az utcáról. Ezt mondta:

— De a gyerekek megharagszanak.

— Csak tessék. Pukkadjanak föl, mi közünk hozzá! Viszont nálunk patak is lesz és tenger is. Kikötőt is csinálunk. Kikötőt, érted? És hajóállomást. Éjszaka ott fognak horgonyozni a hajók.

— De csak úgy, ha Pétya Gubenkó is velünk játszik. Jó?

Kirik felhúzta az orrát:

— Pétyka? Minek? Mit akar velünk?

— Csónakot csinált nekem, látod milyen szép csónak?

Kirik soká forgatta a kezében a kéregcsónakot:

— Ezt ő maga csinálta?

— Igen.

— Csináljon nekem is egyet.

Timka erre nem szólt semmit. Belül valami karcolta, ingerelte. Nagyszerű volna, ha saját kikötőjük lenne, viszont Petyát sem sérti meg.

— És mikor fogunk ásni?

— Majd ha besötétedik, jó?

— Jó.

Sok minden történt ebéd óta, addig a percig, amíg Timka életében ismét feltűntek a pirogok.

Timka elcsátalt a tálaló mellett s látta azt is, hogy Szergej még mindig a geometriát magolja. Ahogy ott ödögöti, eszébe jutott, hogy a kéregből készült csónakot ki kell tatarozni, meg kell erősíteni rajta a vitorlát. Leült Szergejjel szemben és nekilátott. Anyu behozta az égő lámpát. Timka befejezte a munkát, a hajót az ablakpárkányra tette és soká gyönyörködött benne. Az ablaküvegben visszafükröződött az egész szoba és a tálaló is. Timka kíváncsian nézte, hogy a szekrény egészen jól látszott, de a süteményt csak sejteni lehetett benne. Gyorsan megfordult: igen, még ott van a sütemény.

Szergej betette a könyvet és kiment a konyhába. Timkának eszébe jutott, hogy illik hozzálátni az új patak munkálataihoz és nagyot sóhajtott. Aztán odament a tálalóhoz, lábujjhegyre állt és kinyitotta az ajtaját. Az ujjá érintette az egyik pirog síma felületét, aztán léso-dorta mind a kettőt, a melléhez szorította és csendesen bezárta a szekrény ajtaját. Nesztelenül ment el a konyha mellett és a lépcső leg-felső fokán beleharapott az egyik süteménybe. Az út lefelé rövid volt, alig tíz lépcsőfok, de mire Timka leért az utolsóra, a pirogokból néhány morzsa maradt csak a ruháján. Az utolsó fafatot csak úgy sebtiben nyelte le, mert a nyitott külső ajtónál már meglátta Kiriket a lapát-

tal. Timka nyeldeklője még szorult a nagy erőfeszítésben, de arca már élénk érdeklődést mutatott:

— En is hozok lapátot, jó?

— Tudod mit? — mondta azután, hogy lapátot szerzett — először csináljuk meg végig az árkot, azután bevezetjük a vizet.

— Hiszen nem is lehetne máskép — felelt Kirik —, különben mind szétfolyik az udvaron.

Leszállt a sötétség, de a hold, amely már nappal is ott volt az égen, most egyenest az udvarra sugározta fényét. Timka buzgón dolgozott és közben egyre arra gondolt, hogyan mondja meg Petya Gubenkónak, hogy Kirik számára is csináljon csónakot.

— De Kirik, hátha Petya nem akarja megcsinálni?

— Azt hiszed, bánom — legyintett Kirik. — Magam is megcsinálom. Azt hiszed, csak ő ért hozzá? Én olyan csónakot csinállok, hogy olyat nem láttál világ-életedben!

— De mivel csinálod?

— Apának egész láda szerszámja van. Csinálom, amivel akarom. Ha akarom — fűróval, ha akarom — fűrésszel, ha akarom késsel.

— Már hogy tudnál fűrésszel csónakot csinálni?

— Majd meglátod. Gyönyörű lesz!

Timka elgondolkozott a fűrészen, azután megint Petya Gubenkó jutott eszébe. Egy igazi csónak a boldog nyári álmokhoz kapcsolódik. Egy csónak azt jelenti, hogy halat lehet fogni, a szigeteken éjszakaézni, pásztortűznél hallevest főzni, bicskákat ajándékozó matrózokkal találkozni, akik csuzlit is csinálnak az embernek. Mindez a nagyszerűség, a matrózt kivéve, természetesen Timkának is kijutott a mult nyáron. De akkor ő csak a legjelentéktelenebb szerepet kaphatta, tekintve, hogy apja Jelenicstől, a villanszerelőtől kölcsönözte a csónakot. Horgászni tehát csak apu ment, aztán Jelenics, Szerjozsza, Lyonka Bicskov és még Szerjozsza barátja, Avram Rojtenberg. Ennyi csónakáztak. És mindegyik nagyra volt vele és Timkának csak annyi jutott az egészből, hogy rőzsét szedhetett a pásztortűzhöz, no meg egyszer, egy kis időre, magukkal vitték a csónakon, de késő este, mikor úgyse látott semmit.

A kis csatorna már átszelte az udvart és majdnem a kapuig ért. A két fiú az utcára ment lapáttal és hozzáláttak a munka legfontosabb részéhez. A patak most magában zajlott és szinte sajnálták, hogy hiába zuhog erre ennyi víz. Kirik így szólt:

— Meglásd, milyen jó lesz! Holnap idecsődülnek majd a többiek és a folyó egészen nálunk lesz. És még kikötünk is lesz!

De ebben a percben, a beláthatatlan holdfényes térségből, közvetlenül a kapu előtt fölmagaslott apu alakja. Minájev átlépett a patakon és megállt:

— Timka, te vagy az? Hát ez ki, Kirik? Mit csináltok itt a sötétben?

— Hát ásunk. — felelt vígan Timka.
Örült, hogy eldicselkedhet apjának ezzel a nagyszerű vállalkozással.
— Ástok? Minek?
— Nézd csak meg: az udvaron már befejeztük. Mostan itt ásunk és akkor a patak egyenesen idefolyik.
— Na nézd! Érdekes! Az emberek örülnek, ha elvezetik az udvarról a vizet, ti meg ellenkezőleg, bevezetitek. Hogy jutott ez az eszetekbe?

Timka sértődötten kiabált:
— Hát igen, mert mindnyájan idejönnek. Idejönnek... és itten... mindegyik hajózik...
— Kik?

— Hát mindenki. Az egész utcából. Mert irigylik, hogy olyan jól folyik és még vízesés is van. Persze, hogy idejönnek!
— Értem. Látom, nagy hősök vagytok! Szóval ezentúl csak ti fogtok itt hajózni.

Timka ugyan kiérzett valami furcsát apja hangjából, de nem ért rá, hogy gondolkozzék rajta, azonkívül nagyon tetszett neki az a kilátás, hogy most csakugyan egyedül ő és Kirik fognak hajókázni itten, és ezért lelkesen válaszolt:

— Hát persze! Jönnek, mint a készre, és a patak minálunk lesz.
— Nagyszerű. És kinek volt ez a szellemes ötlete?
— Mi találtuk ki, Kirik meg én.

Kirik ott állt lapáttal a kezében és némi zavarral hallgatta Minájev elragadtatott felkiáltásait. Még azt is elengedte a füle mellett, hogy Timka elég szemtelenül megsértette az ő szerzői jogát, hiszen voltaképpen ő, egyedül ő, Kirik, találta ki az egészet.

Minájev szétvetette két lábát a patak fölött és úgy nézett le a fiúkra. Azt lehetett volna hinni, hogy gyönyörködik bennük.

— Igen. Csak az kár, hogy az egész utcát nem lehet idehozni, be az udvarra.

Timka nyugtalanul hallgatta ezt a nyilvánvalóan eltúlzott sajnálkozást és hallgatott, Kirik viszont hangos kacajra fakadt:

— Már minek kellene nekünk itt az utca?

— Ti ketten járnátok csak rajta, hogy más senki ne járhasson. Nem is rossz!

Timka megérezte, hogy jobb ha nem vesz részt a további vitában. Ám az egyébként is kezdett úgy alakulni, hogy Timka részvétele feleslegesnek bizonyult:

— Haszontalan, komisz kölykök! Még mit ki nem gondolnának! Gyerünk csak haza!

Timka apja előtt ment. Nem látta, hogyan lépte át apja az épp hogy elkészült medret, azt se tudta, hogy ért be a szobába s hogyan vette le kabátját.

Szergej még mindig könyv mellett ült, de Timkát most nem érdekelte semmiféle magas tudomány. Egy zsámolyra ült, s csak nézett ki meredt szemmel a sarokba — egyszóval elkészült minden rosszra.

Apu kezében törülközővel jött be a szobába és hangosan így szólt: — Szép fiam van énnekem, az már igaz! Az ilyen fiú burzsujoknak való, nem rendes ember házába. Még azt a tőcsát is sajnálja odakünn, miért van a vizecske az utcán, miért nem az ő zsebében. Mi? Mindenki arra jár, mindenki megnézheti! Hogy merészelik? Nem szabad! Csak az egyetlen Timkának szabad, a többinek — kutyafülel! Hogy mire nem viszi a kapzsiság az ilyen gazfickókat!

Timka mereven bámult a sarokba és a lelke görnyedezett a vád súlya alatt. Apja egyenesen, erősen állt a szoba közepén, törülte, még mindig törülgette a kezét és ropogós basszushangja szinte zengett. Világoskék szemepárja csak itt-ott pillantott Timkára, inkább a törülközőt nézegette. Ugyanezt tette az álla és borotvált arcának sok mély ráncja is. És Timkát nem annyira a szavai, mint inkább testtartásának és erős hanghordozásának kifejezése döbbsentette meg. Érezte, hogy ezzel az erővel szemben ő, Timka — egy kis darabka semmi és egyebet nem is tudott most érezni. Nem bírt gondolkodni sem, csak a méregnek maradt hely benne mégis — Timka haragudott anyjára és Szergejre. Szergej fintort vágott rája, kétszer hangosan el is nevette magát, anyja pedig apu mellett állt és úgy tett, mintha szomorú mosoly telne csak ki tőle. Pedighát egyszerűen mind örülnek, hogy Timka ilyen súlyos helyzetbe került, hogy ilyen szálnalmasan kicsinyre zsugorodott. Timka ezért még azt is megkockáztatta, hogy egy megsemmisítő pillantást lövelljen Szerjzósára.

Apu a konyhába ment, Szergej pedig hahotázott:

— Csakugyan el akartad csórni magadnak az egész pocsolját?

Timka Szergej beavatkozása elleni tiltakozása jeléül dühösen rántott egyet a vállán, még egy fenyegető s egyben megvető pillantással sujtotta bátyját, de egyébként helyzetén nem változtatott és tovább is csak nézett a lyukba. Ki nem állhatta a megalázó szituációkat és az ilyen esetekben igyekezett mozdulatlan néma komor búval kárpótolni magát. Ezúttal is már kezdett neki kicsit tetszeni az előállott helyzet szigorúan megőrzött stílusa, amikor egy újabb, az eddiginél is súlyosabb megpróbáltatás érte. Timka nem vette észre, mikor hagyta abba anyja a szomorú szemlélő szerepét, csak arra ocsudott egyszerre, hogy elviselhetetlenül borzasztó szavakkal sujtott le rája:

— Nemcsak a tőcsára írgy ökelme. Azt a süteményt is magának kaparította el, amit apunak tettem félre. Vagy talán nem ő volt?

Timka agyában rémült riadalom támadt. Tátott szájjal bámult anyjára: anyu ott állt és azt a tányért nézte, amelyen valamikor két sütemény volt. Timkát valami ellenállhatatlan erő fölkapta, átvette a másik szobába, áthatolhatatlan fekete ködbe burkolta és az ágyra dobta. Timka két lába az átázott cipőben lelógott az ágyról, de testének többi részét rázta-rázta a zokogás. A ködön és zürzavaron át jutott

füléhez Szerjozsa nevetése, de Timka már úgy érezte, hogy mindennek vége, minden összeomlott és kétségbeesését már semmi sem fokozhatja.

Egy fél perc múlva anyja mellette ült az ágyon és ettől a zokogás még jobban erőt vett rajta, már a lábát is rázta az ágy szélén.

Anyu Timka vállára tette a kezét és így szólt:

— Nyugodj meg fiam, ne búsulj annyira. Bánja az ördög azt a pár pirogot.

E szavak után a zokogás mintha kibuggyant volna a fojtottságból és tovább már szélesen hömpölygött, egészen anyjának gyöngéd keze alá, amíg csak apja meg nem szólalt a másik szobából:

— Megette a pirogot? Milyen pirogot? Amit nekem hagytatok?

Timka abbahagyta a sírást, de korántsem azért, mintha fájdalma szűnt volna, hanem azért, mert apja a másik szobában és nem nagyon hangosan beszélt, nehezen értette a szavait. Szerjozsa valamit csendesen felelt neki és apja így folytatta:

— Ja igaz, csakugyan, ebédnél én csak egy pirogot ettem! És Timka megette? Talán nem is ő volt! És semmit se hagytott? Lehetetlen! Nem olyan fiú ő, hiszen mindig azt mondta, hogy nagyon szeret engem! Valami tévedés lesz itt. Én nem hiszem. Biztosan az egerek eték meg. Itt volt a tányéron? Hát persze, hogy az egerek.

Timka megértette, hogy senki sem haragszik rá, de azt is érezte, hogy szándékosan beszéltek most egerekről, csak azért, hogy megszegyenítsék. És mégis, képzeletében tényleg megjelent két egér. Szemtelenül fölmásztak a tányérra, a farkuk lefelé kunkorodott. Azután mind-egyik beleharapott egy-egy pirogba. De ez a látvány csak egy pillanatra foglalta el képzeletének hátterét. Most más kép merült föl előtte: Timka a lépcsőn, amint falja a süteményt s még csak nem is esik jól neki. Újból felfohász kodott, keservesen sóhajtvá megértette, hogy még nem kelhet föl az ágyról, mert a helyzet még mindig meglehetősen súlyos. Anyja símogatta homlokát.

— Nem volt szép tőled, Timka. Pirogot lehet persze sütni akár-mennyit, nem a pirogot sajnálom. De nem szabad kapzsinak lenni, apára is kell gondolni. Igazam van, fiam?

Timka hallgatott. Nyolcesztendő s lelke mélyén heves iramban követte egymást néhány ellenvetés, mindmégannyi öngigazolás akart lenni. Először is: ő azt hitte, hogy apja már nem akar több pirogot; másodszor: csak két pirog volt; harmadszor: Szerjozsa ebédnél talán többet evett mint Timka. Anyja azonban folytatta:

— De meg aztán: hogy szabad csak úgy kérés nélkül, suttymban, hogy senki se lássa. Hát illik az, fiam?

Timka nem látta anyja arcát, de jól elképzelte, milyen e pillanatban: kerek, lágy, gyöngéd, szürke szeme hunyorog, telt ajkán mosoly, felső ajka fölött egy kis bibircs, azon két szőrszála cska.

Timka kellemes, gondolatlan nyugalomba merült, ami jóleső volt és így könnyűszerrel le tudott mondani arról, hogy anyjával vitába száll-

jon. Pontosan ezzel egyidejűleg anyja erővel maga felé fordította fia fejét és az arcába nézett. Csakugyan mosolygott és mosolyából nyugalmas, meleg erő áramlott, ami nem adta meg Timkát és nem zsugorította kicsimnyé.

Timka fénylő, még könnyemosta pillantással nézett anyjára.

— Na, mit akarsz mondani?

— Nem teszem többet anyukám, becsületszavamra nem teszem.

— No, ez derék. Kelj föl, megyünk vacsorázni.

Meghúzogatta kicsit a fülét és elment. De fölkelni még nem lehetett: a másik szobában hallotta apu csizmája kopogását. Ha most fölkel, apja biztosan újakezdi az egérhistóriát. Timka ezért még feküdt és nézte a szekrényt. Apja csizmája azonban most közelebből hallatszott és íme már ott állt a szoba küszöbén. Miért vannak az apák úgy teremtve, hogy mihelyt meglátja őket az ember, elszorul a szív és az ember várja, mi jön ezután? Apu közelebb jött az ágyhoz, vett egy széket és leült Timka fejével szemközt. Jó volna most gyorsan becsukni a szemet, de a szeme nem engedelmeskedett, nem akart becsukódni. Apu mosolyog és ez olyan egész különösen jön ki önála: vidáman is, de azért haragosan is. Kemény, borotvált, piros arcát haragos redők is szántják. Apu jólismert, erős, okos arca Timka fölé hajol.

— Ne hallgass anyádra, Timofej, ha megint úgy fordulna, hogy valami tőcsa vagy pirog akad az utadba, ne törődj semmivel, csak vedd el gyorsan. Mert ha te nem kápod el, elveszi más, igaz?

Timka megértette apja ravaszságát és attól, hogy megértette, apja egyszerűbb, hozzáférhetőbb lett. Timka lelke felrezzent, vidáman neki-lendült, mint ahogy néha a lejárt óra is, ha jó mester veszi kezébe, egyszercsak elindul. Timka még nedves, kék szeme őszintén elmosolyodott és suttogva felelt apja kérdésére:

— Nem apu, nem igaz...

— Aha, hiszen te okos gyerek vagy. Én meg már azt hittem, hogy nem értesz semmit. Hát akkor szüret, úgy látszik, mehetünk teát inni.

Timka most már szabadabban, bár még mindig kicsit könnyektől felkarcolt hangon mondotta:

— De te nem haragszol? A pirogért?

— Előbb haragudtam, de már nem haragszom.

— Anyu majd süt újat.

— Én is épp arra gondoltam.

— De kérlek, ne haragudj!

— Megpróbáljuk — mondta apja.

— Megpróbáljuk — nevetett Timka, leugrott az ágyról és apja térdébe kapaszkodott. Apja megpaskolta ott, ahol a gyerek legpuhább és így szólt:

— Azelőtt, ilyen esetekben, pont ezt a helyet nadrágszíjjal simogatták meg. De én azt hiszem, hogy ez fölösleges.

Timka felnézett apja állára és úgy felelt mint ahogyan apjától hallotta gyakran:

— Abszolút fölösleges!

— Na, gyerünk teázni.

Az ebédlőben Szerjozsa már nem könyv mellett ült és Timkát huncutul gúnyoros pillantással fogadta. De Timka úgy meg volt elégedve az étellel, hogy nem tiltakozott. Mihelyt asztalhoz ültek, apu olyan szavakat mondott, amelyek gyökerestül megváltoztatták a világot és hosszú időre Timka felé fordították az élet legmozgalmasabb, legérdekesebb oldalát:

— Timka Kirikkal együtt valami tócsát akart az udvarba vezetni, de most úgy áll a dolog, hogy esetleg az egész folyó mindenestül tiszteletét teszi nálunk.

— Mit nem mondasz?

— Bizony, rossz hírek jönnek. Tegnap egy méterrel emelkedett, ma egy méter hússzal. Az áradás úgy látszik, alapos lesz.

— Dehát mit kellene tenni? — kérdezte anyu.

— Már megteszik, amit kell. Ma éjjel megkezdik a gát megerősítését.

Az óváros, ha el is kanyarodott a folyótól, nem menekült meg a folyó szeszélyeitől. A híd mögött közvetlenül a partnál álló első házat még a legmagasabb vízállás sem érte el, itt a víz mindig csak egy és ugyanazt a partot árasztotta, amely a dombok felől keskeny földnyelv-ként futott elébe. Valamikor itt is kezdték el építeni a telepét, de később, három évszázadon át, az óváros házikói szétszóródtak a földnyelv lejtőjén és csaknem a vízig értek. Erről az oldalról aztán minden tavasszal elárasztotta őket a folyó. A vízparton olyan házikók álltak, amelyek még a legalacsonyabb vízállásnál is, minden évben elúsztak. Úgy is épült mind, magas, vékony lábakon, számítva erre a kellemetlenségre és a lakók ezekbe a házakba meredek létrákon mentek föl. Elég műveletlen nép lakott itt, olykor favágást vállaltak a közeli fatelepen, vagy rakodómunkát, de legtöbbször a parton kószáltak, két-három horgászvesztővel vagy özönvízelőtti lélekvesztőkön kóborogtak a folyón. A mi folyónk azonban nem volt híres halairól, ha egyszer valamennyire nagyobbacska hal került horogra, senki se tudta, hogy került oda s maguk az odavalósiak is így beszéltek róla:

— Ez nem süllő, csak valami afféle.

A magas vasúti töltés, amely az óvárost két részre szelte, tavaszonkint sorsukat is kiosztotta. „A töltésen túllakók” meg sem érezték az áradást. Csak két helyen, ahol az öntöttvas viadukt alatt összefutott néhány utca, tudott a víz a gyárhoz férni, de ezeken a helyeken nem volt nehéz gátat vetni neki.

A másik városrésznek nem volt meg az az előnye. Magas vízállás idején kész Velence lett belőle és legtöbb ház gólyalábakon állt. Igaz, mintegy húsz évvel ezelőtt, amikor Kandib városbírónak állt ott saját háza, építettek arra egy földgátat, amely nagylelkűen hadadt át a két

városrész között, anélkül, hogy megfosztotta volna az egyiket, Seludjevkát, megszokott tavaszi fürdőzésétől. De ezt a gátat azóta sem javították és az bizony már nem sokat ért.

Másnap vasárnapra virradtak. Timka reggeli után azonnal a gyárhoz indult. Mindenki odasietett, az utcai töcsákban megszánt a hajósvilág, a legszebb hajók szertedobálva heverték. Míg Timka elért a gátig, azalatt egész kompánia szegődött melléje: Mitroska Grigorjev, Kirik Bioskov, Petya Gubenko és még sokan mások. Petya ma jókedvű volt, odament Timkához és megkérdezte:

— Hová mégy?

— Oda.

— Én is oda.

— És ma miért nem vagy olyan?

— Milyen?

— Tegnap olyan voltál: mind csak gondolkoztál, gondolkoztál.

— Hát csak — felelt Petya. — Összevesztem a testvéremmel. — Es Petya zavartan elmosolyodott. — Natasával. Egy füzet miatt.

— Milyen Natasával?

— Natas a nővérem. Kilencedik osztályba jár.

— Aah! Tudom már! Gubenko Natasája?

Timka jól ismerte Gubenko Natasát. Ő volt az iskolai bizottság elnöke és gyakran bement az ő osztályukba is összeszidni a gyerekeket, ha szemeteltek vagy széttaposták a krétát.

Vasárnap volt, hát sokan összegyűltek a gátnál. Kellemesen sütött az áprilisi nap. A gát szilárdnak, tömörnek látszott, még nem engedett föl rajta a fagy. Elöl, a gát előtt úszott Seludjevka: lakosai élénken sürgölődtek, apró bárkáikon a házikók között, vagy pedig kapaszkodtak ide-oda a magas, meredek háztetőkön; a víz már a házak szintjét mosta.

A gátat még nem érte el s egyáltalán mozdulatlan, békés, szennyes tömegben állt a víz, magára szedve a seludjevi utcák egy év alatt fölhalmozott szemetét: trágyát, szalmát, rongyokat, papirosokat. A gát melletti szilárd sávon, már jó csomó deszkát és gerendát fölraktak, nagynehezen fordultak meg ott a hosszú szekerek; fontoskodva lármáztak az ácsok. A gát több mint egy kilométer hosszúra nyúlt, mindenütt lüktetett a munka, az ácsok kalapáccsal, csákánnyal erősítették a pilléreket s hozzájuk az érdes, ferde deszkákat. A gát másik oldaláról talicskákról szórták le a friss földszállítmányt.

A helybeliek és a gyári munkások magán a gáton járkáltak.

Timka és Petya megkerülték az egész gátat, kétízben leereszkedtek egész a vízig, pálcát dobtak be és nézték, merre úszik. A pálcák soká mag sem mozdult, s aztán alig észrevehetően kezdett a part mentén lefelé siklani.

— És hol áll a tőcsónakotok? — kérdezte Timka.

— Ott a folyón. A nagybátyám a hídnál szolgál.

Ez a Pétya úgy látszik szerencse fia, csupa irígylésreméltó dolog között él: tegnap az a matróz, ma meg egy nagybácsi a hídnál...

— És mi ő ottan?

— Úgy hívják, hogy hidparancsnok.

Pétya ezt minden dicsekvés nélkül mondta, de hiába, Timka szívét összeszorította az irigység.

— Nem is igaz!

Pétya elmosolyodott:

— Már mért ne volna igaz?

— Akkor miért nem hozzátok ide a csónakot?

— Hová? A töltésre?

— Ide nil. Itt kéne leállítani. De jó is volna!

— Itt azt nem lehet. Két-három nap múlva a víz elviszi az egész gátat.

— Hogy? És akkor a házakat is? Érdekes, honnan gondolod?

— Apa mondta.

— És ő honnan tudja?

— Ő mindent tud. Azt mondja: ha meg nem állítják, nagy baj lesz. Így is már mindent előnt.

Pétya a falu házai felé mutatott s aztán komoly, fekete szemét Timkára szegezte.

Timka az ujjá irányába nézett és képzeletében most mindez a sok ház, kert, udvar, szép, fénylő vízben állt. Timka szeme felragyogott:

— Nahát nagyszerű! Akkor mindnyájan csónakázunk majd, úgy-e?

Pétya összeráncolta szemöldökét:

— Csónakázni azt lehet, de azért nagy kár lesz.

— Kit sajnálsz?

— Hát az embereket.

Timka elnevette magát:

— Oh, nagy dolog is az! Lám amott is mindent előntött a víz és azért az emberek megvannak. Csónakáznak. Mi van ezen sajnálnivaló? Ide is csónakon, vissza is csónakon! És ott a híd alatt már egész a gyárig ér a víz!

— Ne gondold, a gyárig nem engedik a világért sem!

— Hát én pedig megkérem, engedjék oda csak egy percre, míg megnézem, aztán mehet vissza.

— Ide nem engedik a vizet, hogy képzeled? Hiszen akkor leáll a gyár.

Timka erre gyorsan visszakozott. A gyár nem állhat le — Timka ezt jól tudta, mert hiszen a gyár az ő szemében a leghatalmasabb valami volt, mindig lenyűgözte. A gyárból jött haza naponta az apja s onnan hozta magával azt a különös, furcsa szagot, az igazi nagy élet vidám szagát. Timka nem soká gondolkozott:

— De miért állnak le? Csak el kell keríteni a vizet a híd alatt és kész.

Ez a vasárnap nemcsak normálisan, de vígan telt el.

Az est beálltával a gáton táborfüzeket raktak, az új váltás épp oly buzgón kopácsolta és döngölte a gátat, a máglyák körül összeverődtek az emberek és csendesen beszélgettek elmúlt áradásokról. Néha még nevetés is fölszendült elbeszéléseik alatt és azok közt nem volt egyetlenegy tragikus eset sem.

Estére a gyerkőcöknek meggyűlt a gondjuk, megszaporodtak benyomásaik. Általában ezen a napon egy esztendőre valót rohagáltak, nézelődtek, beszélgettek, vitatkoztak. Meg is éheztek alaposan. Amint beesteledett, kijöttek az anyák és összekeresték benyomásokra túlságosan hajlamos kölykeiket. Egyik-másik csendes, gyöngéd rábeszéléssel vitte a gyereket haza ebédelni vagy vacsorázni, de volt olyan is, akinek a maga csavargó kölykét taszigálnia kellett hazafelé, amihez a töltés természetesen kényelmes, puha lejtőjét is felhasználhatták. Előfordult azonban az is, hogy sehogyse találták meg és a szembejövőket kérdezték:

— Nem látták az én Kolykámát? Na mit szól hozzá, micsoda haszontalan kölyök az az én fiam!

Hazamenni nehéz volt, az események túl gyorsan követték egymást, az ember nem győzött lépést tartani velük. Alig hogy egy helyen felfordult egy lélekvesztő és a csónakoslegény még ki sem csavarhatta ruhájából a piszkos vizet, amikor már jobbfelől kezdtek kiabálni valamit és akkor oda kellett szaladni. Oda zsákokat hoztak, egy másik helyen lovakat fogtak ki, amott meg teherautó érkezett. És a fáradt lábaknak újra meg újra neki kell indulni és a mohó szemek megint csak lesnek ide-oda és az ember nem győzi, három helyen kellene lenni egyszerre, hogy mindent szemügyre vehessen. Amikor pedig beáll az est, a különböző, gyorsan váltakozó esetekhez még hozzájárult az egész nap élményanyaga: a legfőbb —, hogy a víz már elérte a gátig. A maszatos Mitroska a vízben pancsolt és onnan kiáltott föl az álldogálónak:

— Már két deszkát eltakar a víz, már kettőt betakart!

Főnt hallgatták, nyujtogatták lefelé a nyakukat és ette őket a sárga irigység, amiért Mitroskának ilyen ritka szerencse jutott osztályrészül — hogy a szülei nem bánják, ha egész nap meztőláb jár is.

De másnap reggelre már megváltozott a kép: Mitroska már nem tudott a gát alatt tevékenykedni. Seludjevikában a víz padlóig ért már és az odavalósiak nem ladikáztak, hanem azt nézték, hogyan mentsék, ami menthető. Ugyanúgy, mint tegnap, ma is ellátogatott ide a végrehajtóbizottság elnöke, csóváltgatta a fejét, temérdek gondja volt: a város körül tíz kilométernyire húzódott a gát.

Eltelt még egy nap, aztán még egy. A víz naponta másfél méterrel emelkedett. A seludjevi házaknak már az ablaka sem látszott. A víz színe alatt már jó mélyre tűnt el az udvarokból belésoдрódott minden-

féle giz-gaz. Észre lehetett venni az ár irányát, itt-ott vizesést alkotott és a nekiszilajodott szél elég magas hullámokat vert a vizen, amely a gát tövében szerteفرöskölte tajtékját. Egészen a pillérek tetejéig deszkák voltak felszögezve és közéjük földet döngöltek. A gát tetején néhány méter még vízmentes maradt, de a borulátók a vékony falakat nézegetve azt jósolták, hogy legalább két olyan széles gátfal tudná csak föltartoztatni a folyó nyomását. Április huszonegyedikén a víz elérte az 1917-es évben elért magasságot. Ennek a napnak estéjén a gyár vezetősége beszüntette a munkát és minden munkást az árvíz elleni harcra mozgósított. Az iskolákat bezárták. A vasútállomáson teherkocsikat bocsátottak a kárvallottak rendelkezésére.

Huszonötödikén Minájévék hajnalban keltek föl. Apu már este megmondta:

— Kaptunk ugyan egy vagon, de egyelőre még várunk a hurcolkodással. Szergej, szedd össze a lapátokat, kapákat, minden effélét. Te meg, pocok, ne lábatlankodj itt, ülj vesztig, nincs semmi keresnivalód a gátnál.

Timka szeme azonban olyan szenvedően nézett apjára, hogy az elnevette magát és legyintett:

— Nem bánom, de ne csak bámészkodni menj ám oda, hanem vigyél vödör, földet fogsz hordani.

Timka kicsit megsértődött apjára azért a „bámészkodásért”. Mintha ő nem segített volna, mikor apja targoncát csinált!

A gát három szakaszra oszlott. Balra, a legszélsőt, a gyárra bízta, a középsőt a „lakosokra”, a jobboldalt, amelyik a legveszedelmesebb volt, mert a folyó-meder legmélyebb részén állt, a Vörös Hadsereg egy ezredére. Már előző nap is dolgoztak ott vöröskatonák. Timka a többi gyerekekkel szaladt is oda, de a gatra nem mehetett, köröskörül puskás őrk álltak s még csak szóra sem méltatták a vendégeket. A fiúk soká ülték a kerítésen s nézték messziről a vöröskatonák munkáját, ami igen fontos és nagyarányú, nehéz tevékenység benyomását tette rájuk. Timka ezt megérezte a parancsnokok szorosra húzott derékszíjából, a katonák gyors, gazdaságos mozdulataiból, a teherautók soffőreinek gondterhelt ábrázatából és abból a két zászlóból, amelyet kitűztek a gatra: az egyik kék, a másik zöldszínű volt. Este pedig apu így szólt:

— Jobboldalt, ha nehezen is, de tart még a gát. Nem csoda, egy egész ezred tartja! Mit tud azzal szemben az a folyó!

Timka még száját is kitátotta ennek hallatára, olyan erősen, gyönyörűen hangzott. Az egész folyót teljesen más színben látta Timka, mióta a Vörös Hadsereg egy ezrede állt ki ellene. Már nem kíváncszott csónakázni. Most ugyanolyan nyugodtnak és zordonnak kellett lennie, mint a vöröskatonáknak. Timka most egész szörnyű erejében látta maga előtt a folyót, látta mozgásának, nyomásának rettentő hatalmát, látta a látóhatár kódében sötétlő partok méreteit. Timka is szeretett

volna megküzdeni a folyóval és ezért történt, hogy meggyűlölte Bicskovot.

Tégnap, amikor apjával és Szergejjel targoncákat készítettek a fészerben, odajött Bicskov, sokáig állt és nézte a munkájukat, azután szokásához képest földreszögezte szemét és így szólt:

— Ugyan Vaszil Ivanovics, mire pazarlod az erődet? Hallottam, téged neveztek ki folyamfelügyelőnek. Minek neked ennyi targonca?

— Nem is felügyelő, hanem csak felügyelőhelyettes vagyok. A targonca pedig elkél.

— Folyót rekeszteni? Talán targoncával lehet?

— Homokzsákot szállítunk majd rajtuk — felelte Minájev.

— Mit ér az a néhány vöröskatona? Mi az a mi folyónknak, hogy egy ezredet odahajszoltak ellene?

Minájev felelni akart valamit, de ekkor megjelent a fészerajtóban Lyonka Bicskov és apja felé fordította széles, esontos képét:

— Apám vagy ugyan, de butaságot mondtál.

— Nini! Itt az új próféta! Honnan kerülsz te elő, az isten áldjon meg?!

— Itt voltam én egész idő alatt. Nem vagy már mai gyerek, mégis hogy beszélsz? Téged jöttek kisegíteni, te meg hogy beszélsz róluk! „Odahajszolták“ ...

— Kisegíteni vagy se — egy kutya. Hát egyszóval kisegíteni hajtották őket oda. Hát hogy beszéljek? Katona hát katona. Parancsszóra masíroz. Neked meg nőjön be előbb a fejedlágya, ráérsz apádat tanítani.

Bicskov álmosan, komoran nézett fiára. Lyonka állt-állt még egy darabig a küszöbön, nem szólt semmit, aztán becsapta maga után az ajtót és kiment az udvarból. Bicskov hátracsavarta nyakát, hogy utána nézzen és soká állt a kerítésre bámulva, amely mögött Lyonka eltűnt. Minájevésre csak a füle nézett, amely ugyanolyan szőrös volt, mint Bicskov mindenestül. Minájev ráhunyorított erre a fülre és megszólalt, mintha a fiainak mondaná:

— Jár ide-oda, jár a szája is. Tölts az időt hiába. Még hogy mire való a targonca?

Bicskov hirtelen feléje fordult:

— Sajnálod a nyelvemet?

— Sajnálom.

— Az én nyelvemet?

— A te nyelvedet.

A két fiú felkacagott.

Bicskov fölmerre szemével a fészert s már szótlánul távozott volna, de még visszafordult:

— De az életemet nem sajnálod.

Minájev ajkába harapott és nehéz kalapácsával egy hosszú szög fejére sujtott. Két csapással beverte a szöveget a fába és a kalapácsütések közben szólt rá Bicskovra:

— Eridj innen!

Bicskov elment.

Erre gondolt vissza Timka a gát felé menet. Ezek a különös, új, szenvedélyes beszédek roppant fölzaklatták. Szívét minden oldal felé kitérta és mindenütt temérdek emberi nyugtalansággal találkozott, amiből keveset értett.

Kezében gyengén zörgött a vödör, ugyanezt a hangot lehetett hallani az egész utcán, mindenfelől. A még homályos, hajnali ködben tar-goncák fehérlettek az utcán az emberek vállán. A háztetők mögött és a még meztelen faágak között már piroslott a hajnali ég és ott ahol de-rengét és ott is, amerre a folyam hömpölygött és a gát épült, valami idegenszerű, komor csend várakozott és az emberek siettek elébe. A vál-lukra vetett lapátokon már meg-meg csillant a virradat halvány fénye. Valahol nagyon messziről kutyaugatás hallatszott és ez kellemetlenül, ellenszenvesen indította el ezt a napot. Timka apja mellé szaladt és meg-érintette a kezét. Apja tovább lépkedett és csendesen szólt:

— Nem baj, Timofej, gyerünk csak!

A töltés gyári szakaszán reggel és este hat órakor váltották egy-mást a munkások. Huszonhatodikán, mihelyt lement a nap, Minájev odaszólt Timkának:

— Jöttek már titeket fölváltani?

— Jöttek, de én még egy kicsit maradok.

— Gyere velem. Megnézzük ezt a szakaszt.

Timka odaadta a vödört Vologvának és apja után szaladt. A gát felé tartottak. A mai nap jó eredménnyel járt. Szellő simogatta a víz hullá-mait, nem volt hideg, a munka könnyen ment és sokat végeztek. Miná-jev Seludjevka felé nézett, amelyből csak a háztetők látszottak a víz színén. A padlásokról még reggel mentőcsónakok vitték el az embere-ket. Tegnap Minájevék is vasúti kocsiba költöztek át. A nap lement Seludjevka mögött és ettől szinte feketének látszottak a vízből kiálló háztetők.

A folyó felszíne a gáttal volt egy síkon, mint mikor a pohár szí-nültig telt vízzel. Lent és a töltés lejtőjén emberek nyüzsögtek, fönt azonban, ahol jól le volt döngölve, csak néhány ember alakja rajzo-lódott ki.

Timka gyorsan szedte a lábát, hogy el ne maradjon apjától. Ág-gódó idegenkedéssel nézte a vizet. A folyó túláradt Seludjevka tetőin. az alkonyi láthatár széléig, végtelennek látszott, mint a tenger. Most csendes volt és hallgatólag, de persze máris az járt eszében biztosan, ho-gyan támadja meg az óvárost, amelynek tetői a távolba tűntek.

A töltés lábánál veszekedés folyt. Lyonka Bicskov kiabált:

— Először is én nem vagyok „lakos“, hanem gyári-iskolás. Vagyis — munkás.

Egy nyugodt, kicsit megvető hang válaszolt neki:

— De nem úgy beszélsz, mint egy munkás.

— Furcsa. A lakosok is éjjel-nappal a töltésen vannak.

— Ugy is illik. Megvan rá a szervezetük. Ne okoskodj sokat, megmondtam, erédj haza, a te csoportod már végzett.

— De én nem akarok. Miért ne maradhatnék?

Minájev leszaladt a töltésről. Timka odafönt állt és onnan hallgatta a bonyolult és komoly vita fordulatait.

— Miről van szó? — kérdezte Minájev.

Golubjov, a fiatal vasesztérgályos, aki ezen a szakaszon a munkát vezette, ott állt a csontosképű, dühös Lyonkával szemben. Minájev kérdésére senkisémet válaszolt. Látszott, hogy Golubjov sem volt meggyőződve az igazáról. Minájev szétnézett: a targoncák, lapátok, zsákok közepe kiváncsian hallgatták az emberek a veszekedést.

— Miről vitakoztok? Otthagytátok a munkát...

— Hát hogyne vitakoznánk — felelt majdnem sírva Lyonka. — Folyton kerget engem haza. Nem megy le a nyakamról.

— Ez a parancs Lyonka.

Lyonka arrafelé fordult:

— Parancs! Az csak a rend kedvéért van. De ha én egyszer még dolgozni akarok?

— Háza van arrafelé, azért izgul annyira — szólalt meg egy epés, dörmögő hang. Lyonka dühösen arra fordult és egész alakja egy tiltakozást fejezett ki:

— Süllyedjen el az az én házam! Vedd el, ha akarod!

— Igaza van, nem kell Lyonkát bántani, nem a házáért dolgozik, — vetette ellen egy másik mély hang.

— Lyonka, legyen eszed, menj haza — szólalt meg nyugodtan Minájev.

Lyonka lapátjával hadonászott és aztán mérgesen vágta maga előtt a földbe.

— Nem megyek! Ha egyszer dolgozni akarok, ki tilthatja meg!

— Nincs benned fegyelem. Az ilyen beszédekért egészen elkergethetnélek a gátról, dehát még gyerek vagy...

— De miért?

— Nem szabad így... Nekünk nem kell most a te hősködésed. Van itt hős elég. De te úgy pöffeszkedsz, mintha különb volnál mindenkinél!

— Mindig kell egy ilyen...

— Nem, nem mindig. Itt most ti mind hősök vagytok, pihenés nélkül dolgoztok, de aztán majd ha holnap vagy holnapután csak ugyan nagy szükség lesz rátok, egy se lesz itt, kidőltek, s akkor a fene megette az egészséget.

— Én nem dölök ki — és Lyonka makacsul markolta a lapátot.

— Mmmars haza! Egy szót se többet! — förmedt rá hirtelen Minájev. Timka odafönt a gáton összerezsent, lába is megremegett. Lyonka félreugrott és eldobta a lapátot. Aztán mogorván elindult hazafelé, de pár lépésnyiről még visszadörmögött:

— Mondta volna mindjárt így. De ezek itt egyebet sem tudtak, csak folyton ilyen lakos, még olyan lakos...

Mindenki felkacagott. Minájev elmosolyodva ment fel a meredek parton és onnan mutatta öklét Lyonkának. Lyonka sapka nélkül tisztegett neki és odébb állt. Minájevhez gyorsan odalépett Gubenko, akinek katonaköpenyét szoros derékszíj övezte. Fekete szakálla fel volt borzolva, nála ez nagy izgalmat áruolt el:

— Vaszilij Ivanovics. Én nem vagyok hajlandó tovább vesződni velük. Elég volt. Még sose dolgoztam bolondok házában.

— Nem mennek el?

— Először is nem mennek, másodszor pedig rosszul dolgoznak. Mindent felforgatnak.

— Na gyerünk. Mi van a gáttal?

— Még eddig tartja magát, csakhogy hiába... Gyöngé, nagyon gyöngé...

Gubenko éppen olyan magastermetű volt, mint Minájev. Timka csak futva tudott velük lépést tartani.

A „lakosok” szakaszán feltűnően kevesebb nép volt, de Gubenko nyilván tévedett. Az emberek nagy nyüzsgésben voltak. Sok asszony volt köztük, azok feleseltek, veszekedtek egymás közt és mindannyian egy helyre siettek.

— Miért vagytok mind egy csomóban? — kérdezte Gubenko.

Egy megtermett fiatalasszony felegyenesedett:

— Szivárog.

Minájev kilépett. A töltés meredek lejtőjén, körülbelül egyméteres sávon vékony vízsugár szaladt lefelé. Timka apja keze alatt nézte ezt a vizet és nem látott benne semmi borzasztóságot. De apját úgy látszik felizgatta:

— Ejnye, ez nagyon rossz dolog! De mit vacakoltok azokkal a zsákokkal? És még ha teszten is ide két zsákot, a harmadik úgyis leesúszik. Mire is lehetne erősíteni? És hol vannak a többiek?

Az asszonyok hallgattak.

— Hol van Bicskov?

— Bicskov tegnap sem volt itt — felelte Gubenko.

— Bicskov házat épít Rakityánszkijnak — szólt az egyik asszony.

— Házat? A vasúton túl?

— Dehogy. Emitt.

— Ejnye, az ördög vinne el benneteket! Ostoba népség! — dühöngött Minájev. — És Zaharesenko, meg Voloncsuk? És az a Grigorjev...

— Voloncsuk itt volt, de holtrészeg. Azt mondja, bánatában itta le magát. Zaharesenko tegnap itt volt, de ma valamiért bement a városba.

— Úgy. Na jó, kezdjétek alulról...

— Váltson le engem innen, én nem leszek értük felelős... — kezdte Gubenko.

— Miért volnál te felelős értük? Te tömd be itt ezt a rést, én pedig hozok segítséget. Timka eridj haza, én később jövök.

Reggel, amikor megjött a váltás, már senkisésem gondolt arra, hogy hazamegy pihenni. Timka Pétyával együtt jött és nem ismert rá a gátra. Valóságos zuhatag kavargott fölötte, eltakarta a szeme előtt Seludjevkat is, sőt a folyót is. Aprószemű eső szitált s a folyó felett az erős szél fölyverte és szétpermetezte a tajtékzó habokat. Gerendák úsztak a folyón, tarajos hullámokat verve. Majdnem szünet nélkül csapkodtak a víznyelvek a töltés szélén és aztán szétterülve omoltak lefelé, mint valami finom, áttört szövésű selyem. Az emberek csúszkáltak s a pilérek körül csoportosultak.

Timka, Pétya, Vologya és a többi gyerek nem győzte földdel tölteni az üres zsákokat. A föld engedetlenkedett: odatapadt a vödörhöz, ragadt a kézre és nem akart a zsákba szóródni. Golubjov azt mondta, hogy a szomszéd udvarok fészereiből hozzanak földet, de alig hogy odaszaladtak a gyerekek. Minájev vágatott oda, nyergeletlen izzadó lovon és elrendelte:

— Golubjov, szedd össze a komszomolcokat és mars be a városba.

A fiatalság összeszedelőzködött. Timka bizonytalanul nézett széjjel. Az apja látta, de nem vette észre és továbbvágatott.

Mire Timka a központba ért, a komszomolcok már mind ott voltak. Az asszonyok sietősen helyet adtak nekik. Ott topogott, nehezen szuszogva, Grigorjev is közöttük. Timka orra előtt Lyonka Bicskov egy nehéz zsákkal rohant a töltés alapjából furcsán bugyborékoló sárszökőkúthoz és kiabált:

— Zsákok! ide, zsákokat!!! Siessetek!!!

Timka félrehúzódtott a zsákokat cipelő emberek tömege elől és az első száraz földhányásnál orra bukott. Néhányan melléje estek, mások üres zsákjaikkal szándékosan odakuporogtak. Valaki kitépte a vödört Timka kezéből és puszta kézzel dolgozott. Tőle jobbra Pétya piszogott egy kapával és folyvást maga elé motyogta:

— Mindjárt, mindjárt... Most mindjárt vége lesz...

Timka fölemelte a fejét. Magasan és messze tőle, a töltés lejtőjén rohangáltak, csúszkáltak, bollandoztak a komszomolcok s nagy erőfeszítéssel nyomták, nyomogatták a földhányás tömegébe a földdel megtöltött súlyos zsákokat. Lyonka sártól fekete képpel gurult pont Timka elé és zihálva, rekedten sürgette:

— Siessetek, gyerekek! Gyerünk, gyerünk!!!!

— Jaj!! — kiáltott föl valaki elől és Timka borzadva vette észre, hogy a töltésre felkapaszkodó zsákhordók között hirtelen egy fényes, fekete kupola tört elő és szökött a magasba, ahonnan széles árban ömlött szerte. Néhány zsák súlyosan lefelé gurult és helyükön ferde sugárban szökött elő a váratlanul tiszta víz. Lyonka zsákjával odaugrott, de hirtelen térdreesett. Timka feje fölött fölharsant apja éles hangja:

— Fel, mindenki! El innen! Szaladjatok a töltésre!

Timka csak egy pillantást vetett apjára, apa alakjának reszkető föltja gyorsan eltűnt a rémület viharában. Hideg víz hullám csapta meg Timka térdét, azután mellenütötte és leterítette. Timka estében Pétya vállába kapaszkodott, de Pétya is hanyatlott lefelé... Ekkor lólábakat látott Timka közvetlenül maga előtt és valakinek a nyugodt hangját hallotta:

— Vedd föl ezt itt nil

Mintha apja hangja lett volna. Timkát valaki hirtelen fölkapta. Csak akkor ocsudott föl, amikor arcán valami furcsa, nedves sörte érzett. Kinyitotta a szemét és Gubenko arcát látta, nagyon furcsa közelből. Kezével elhárította szeme elől Gubenko szakállát és így szólt:

— Én... én megvagyok... fel tudok állni. De hol van Pétya?

— Várj csak azzal a felállással, — mormogta Gubenko. Nagynehezen veckelődött föl a töltésre. A töltés tetején Minájev ült a lován és Pétyát tartotta a karjában.

Timka szétnézett: mindenfelől emberek szaladtak a töltésre. Lent már minden víz alatt volt. Az áttörés helyén a víz üvöltő árja felpúposodott és veszettül csapdosta a legközelebbi házikó falát. A kis ház rengett a csapások alatt, tetője egyik oldalon levált és hirtelen le is zuhant.

— Vége, — mondta apu. — Úgy látszik, Gubenko, gyereket cseleltünk veled.

Gubenko lábra állította Timkát a töltésen:

— Nem veszünk össze rajtuk.

A csónak beúszott a faluba. Ott volt apu, Gubenko, meg Pétya. Timka nem ismert rá az utcájukra, a falaknak csak felső része látszott ki a vízből és fölöttük a tetők mintha sátrak lettek volna. Az egyik tetőn ott kuporgott Bicskov és lekiáltott a csónakba:

— Ah... csónakáztok? Mi!!! Nem rossz! De én? Az én házam elvitték és a fiamat is elvették.

Öklével mellére ütött:

— Elvették a fiamat!

• — Részeg vagy? — kérdezte nyugodtan Minájev.

Bicskov kimeresztette a szemét:

— Ittam. Igenis ittam. Mit gondolsz, már inni se szabad? Oh ti... Hajótöröttek! Fuldoklók! Elvették a fiamat!

Gubenko elnevette magát:

— Kinek is kellenél? Lomtárba való az ilyen. Igaza van Lyonkának. Kell neki egy ilyen apa?

— Nem kell, szóval nem kell?

A csónak már messze járt, de Bicskov még mindig lármázott.

Timka suttogva elmesélte Pétyának, hogy Lyonka megtagadta az apját és most a gyárüzemi iskolások otthonában lakik. Tágrameresztett szemmel mesélte Timka:

— Aszondja: én munkás vagyok, ez a kapzsi népnýúzó, aszondja, nekem nem apám. Érted?

Pétya bölintott.

— Igaza van.

Timka is bólogatott:

— Hát hogyne volna igaza. Ilyen bajban van a falu, ő meg házat épít, keresni akar. Mindent magának kaparintana. Nem igaz?

*

Egy kétesztendős apróság, mondjuk Zsora, fitymálva nézi a csésze tejet, kis kezével hadonászik és fölborítja. Zsora jól van lakva, nem éhes, nem kíván tejet inni. Ez a leendő ember a táplálkozás terén semmit sem nélkülöz. De nincs kizárva, hogy más területeken szükséglete nem találtnak kielégülést. Lehetséges, hogy szeretné, ha más emberek, vagy legalább más élőlények szeretnék őt. És ha Zsorában nincs meg ez a szükséglet, ez az igény, akkor vajjon nem kell benne felébreszteni?

Anyja szerető szemmel nézi Zsorát, de ezek a kérdések valahogy nem érdeklik. Mint ahogyan nem érdekli az állatvilágban sem az anya-állatokat.

Ott, ahol az életet ösztönök irányítják, ott az anyák egyetlen célja, hogy táplálják magzatukat. Az anyák, az állatvilágban nemes egyszerűséggel teljesítik ezt a feladatot, a mohón kitátott szájukba, csőrökbe elhelyezik azt a táplálékot, amit sikerül nekik megszerezni és a fészekbe vinni és teszik ezt mindaddig, amíg a jóllakott fiókák nem csukják be szájnyílásukat. Az állatanyák ezután megpihenhetnek és foglalkozhatnak saját szükségleteik kielégítésével.

A természet-anyja nem nagyon körültekintően látta el az állatanyákat a leghölcsebb lehetőségekkel. Először is a veréb- vagy fecskeféléknek, ahhoz, hogy fiókáikat táplálják, igen sok, néha többszáz utat kell megtenniük a levegőben, egyetlen munkanap alatt. Minden egyes kis bogárért, amely mindenestül csak alig egy századrésznyi kalóriát tartalmaz, külön utat tesz meg, ami gyakran nem is jár sikerrél. Másodszor pedig az állatanyáknak nincs tagolt beszédjük. Ez kizárólag az ember előjoga.

Ezek szerint az ember-anyák sokkal előnyösebb helyzetben vannak. Ámde ez az ember-gyerekek nevelésére igen gyakran végzetessé válhat...

Az ember fölött nemcsak a természet törvényei, hanem a társadalom törvényei is uralkodnak. A társadalmi élet törvényei sokkal pontosabbak, kényelmesebbek, logikusabbak, mint a természet törvényei. De ugyanakkor az önfegyelem sokkal szigorúbb következményeit állítják az ember elé, mint a természet-anyja, és e fegyelem megsértését nagyon szigorúan büntetik.

Igen gyakran megfigyelhetjük: Az ember-anyja sokszor csak a természet törvényei előtt hajol meg, ugyanakkor azonban nem mond le

az emberi kultúra áldásairól. Minek nevezhető az ilyen magatartás? Csakis kétkulacsosságnak. És bizony magukban a gyermekekben következik be a megtorlás, azért, hogy az anyák így vétének az ember magasabb rendeltetése ellen, mert az ilyen gyermekek nem válnak a társadalom teljesértékű tagjává.

A mi társadalmunkban az anyáknak nem kell annyi energiát fordítani gyermekeik táplálására. Itt vannak a technika vívmányai, azután a piacok, üzletek, az élelmiszerellátás nagyarányú megszervezettsége. És ezért a legfőlölslegesebb dolog a világon az a szenvedély, hogy minél több táplálékot dugjanak gyermekeik szájnyílásába. És annál veszélyesebb erre a célra főlhasználni olyan finom eszközt, mint aminő a tagolt emberi beszéd.

Zsora fitymálva nézi a csésze tejet, mert Zsora nem éhes. Erre anyja így beszél hozzá:

— A macska meg akarja inni a tejedet. Figyeld csak, már ideles. Nem! A macskának nem adjuk! Sicc innen, te macska, Zsora issza még a tejet!

Az anya látszatra igazat mond. A macska csakugyan odates és szívesen reggelizne Zsora tejéből. Zsora gyanusan nézi a macskát. A természet-anya diadalmaskodik: Zsora nem hagyja, hogy a tejet a macska igya meg.

Ilyen semmiségből származik az önzés.

„En nem vagyok aszkéta, de szükség van az érzések dialektikájára.”
(Felix Dzserszinszkij).

Talán minden nevelési kudarcot egy képletre lehet visszavezetni: „kapzsiságra nevelés”. Az az állandó, követelő, gyanús törekvés arra, hogy a legkülönbözőbb formákban, igen gyakran külsőleg nem is viszsztatásztó módon juttassuk kifejezésre a birtoklás vágyát — ez a törekvés már az élet legelső hónapjaiban megnyilvánul. Ha ezenkívül semmi sem volna, lehetetlenné válna az egész társadalmi élet, az emberi kultúra. De emellett a törekvés mellett nő és fejlődik az élet ismerete s mindenekelőtt a kapzsiság határainak ismerete.

A burzsoá-társadalomban a kapzsiságot a konkurrencia szabályozza. Ott az egyik ember kívánságainak mértékét a másik ember kívánságainak mértéke korlátozza. Hasonló ez szűk helyen rendetlenül elhelyezett ingák mozgásának eltéréseihez. Különböző irányokban és felületeken mozognak, egymásba kapcsolódnak, taszítanak, karcognak, marnak is. Ebben a világban, ha bizonyos fémtömegek inerciáját felhalmozta valaki, annak előnyös minél erősebben hadonászni maga körül, elfojtani és megszüntetni szomszédainak mozgását. De ebben a világban fontos ismerni a szomszédos ellenállás erejét is, nehogy egy óvatlan mozdulattal

az illető maga is zúzódasokat szenvedjen. Ez a burzsoá-világ morálja, a kapzsiság morálja s a kapzsisághoz alkalmazkodik.

Magában az emberi vágyban nincs kapzsiság. Ha valaki egy poros városból kimegy a fenyőerdőbe és ott boldogan, teli tudóval lélekliz, senki sem vádolhatja azzal, hogy túl mohón fogyasztja az oxigént. A kapzsiság ott kezdődik, ahol egy ember szükséglete összeütközik a másikéval, ahol erővel, ravaszsággal vagy tolvajmódra kell elvenni szomszédunktól az örömet vagy kielégülést.

Nem tartozik programmunkhoz sem a vágyak megtagadása, sem az inséges magány, sem koldusmódra való meghajlás szomszédunk mohósága előtt.

Mi a történelem legnagyobb fordulójának magaslati levegőjében élünk és korunkban kezdődik az emberi viszonyok új struktúrája, egy új erkölcsiség, egy új jogrendszer, amelynek alapja: az emberi szolidaritás eszméjének győzelme. A mi vágyaink ingamozgása igen nagy lendületet vehet. Most minden ember előtt széles út nyílik, széles távlat van az ember törekvéseinek, jólétének, boldogulásának. De tragikus módon lehetetlen helyzetbe kerülhet az, aki e szabad, tágas úton is régi szokás szerint könyökövel akar előre jutni. Mert hiszen még az úttörők is jól tudják most, hogy a könyök nem úttörésre való, hanem arra, hogy az ember mindig érezze a szomszédját. Az agresszív könyökkel tülekedés korunkban talán nem is annyira erkölcstelen, mint inkább ostoba dolog.

A szolidaritás észszerű eszméjére alapozott szocialista társadalomban az erkölcsös magatartás egyben a legokosabb is. Ez igen lényeges körülmény, amelyet jól kell tudni minden szülőnek és nevelőnek.

Képzeli csak el, hogy valahol a sivatagban egy sereg éhes ember verődött össze. Képzeli csak el azt is, hogy ezek egyáltalán nincsenek megszervezve, nincs közöttük szolidaritás. Mindannyian, egyenként, kiki a maga erejéhez képest keres táplálékot. Végre rátálattnak s akkor vadul, bőszen rohannak rá, egymást és a táplálékot is elpusztítva. S ha ebben az alakatlan tömegben akad egy valaki, aki nem verekszik, aki inkább éhhalálra ítéli magát, semhogy valakit torkon ragadjon, akkor a többiek persze fölfigyelnek rá. Megdöbbenve néznek csodálkozástól kitágult, halálkó szemébe. Van, aki prófétának, szentéletű hősnek nevezi, mások egyszerűen bolondnak tartják. És e két elbírálás között nincs is ellentét.

Most képzeljük el egy másik esetet: ugyanilyen helyzetben találja magát egy szervezett embercsoport. Tudatosan egyesített erőfeszítéssel és érdekeik közösségének felismerésével, fegyvellemmel, vezetőjük iránti bizalommal tömörülnek. Az ilyen embercsoport a megtalált táplálékot szigorú rendben, egyetlen ember szigorú vezényszavára közelíti csak meg. És ha ebben az embercsoportban akad egy valaki, aki üvöltözve előrerohan, hogy egyedül falja föl az egész készletet, azt szépen nyakoncsipik és lehordják:

— Gazember is vagy, bolond is vagy

De akkor ki lesz ebben a csoportban az erkölcsi magasrendűség példája?

A többiek valamennyien.

A régi világban az erkölcsi magasrendűség ritka kivételek osztályrésze volt és ezért az erkölcsi tökéletességgel szemben régóta az elnézés lett a társadalmi erkölcs normája. Tulajdonképpen két norma volt: az egyik a kirakati, a parádés, az erkölcsprédikátoroknak és a haladás specialistáinak, a másik pedig köznapi használatra, az „okosoknak“. Az első norma szerint a szegénynek kell adni az utolsó inget is, szét kell osztani a tulajdont, oda kell tartani a jobb után a bal arcot is. A második norma szerint minderre nincs szükség, sőt szentekre sincs szükség. Itt az erkölcsi mértéket nem a magasrendű erkölcs, hanem a közönséges nyárspolgári bűnözés jelentette. Így is számítottak: minden ember vétke, ez ellen nincs orvosság. Csak mértékkel kell bűnözni — ez volt a norma. Illendőség kedvéért egyszer egy évben összegezni kellett az elmúlt időszakban elkövetett bűnöket, úgy ahogy lebőjtölni, néhány órán keresztül hallgatni a diákonusok keserves kornyikálását, egy percre megbújni a zsíros püspöki palást alatt... és ezzel a „tartozik“ rovat le volt zárva. A megszokott erkölcs nem haladta meg a közepes bűnök kereteit, nem szült büntetendő cselekményeket, de nem is volt olyan erőtlen, hogy megérdemelte volna az együgyűség vádját, ami tudvalevőleg rosszabb, mint a lopás vádja.

A szocialista társadalomban mindenkit köteleznek az erkölcsi normák, éspedig egyformán.

Nálunk nem kell a szentség parádés normája. A mi erkölcsi méltóságunk kifejezője: a tömegek magatartása.

Igaz, itt vannak a Szovjetunió Hősei, de kormányunk hőstetteik előtt nem vetette alá őket külön vizsgának. Egyszerűen az állampolgárok tömegéből emelte ki őket. Holnap millióktól várja el ugyanazt a hőstettet és nincs kétsége a felől, hogy e milliók ugyanolyan magasrendű erkölcsűnek bizonyulnak. Hőseink iránti tiszteletben és szeretetben a morális hódolatnak van legkisebb része. Azért szeretjük őket, mert szolidaritások vagyunk velük és hőstetteikben saját magatartásunk kötelező példáját látjuk.

A mi erkölcsiségünk a dolgozók tényleges szolidaritásából sarjad. A kommunista erkölcs, pusztán azért, mert a szolidaritás eszméjén nyugszik — nem az önsanyargatás morálja. A kommunista morál, amikor megköveteli az egyéntől, hogy ne legyen kapzsi, hogy tiszteletben tartsa társainak életét és érdekeit — szolidaritást követel minden más esetben is, de különösen a közös harcban. A szolidaritás eszméje, ha filozófiai általánosítással szélesedik, átfogja az élet minden területét: az élet harcot jelent minden holnap napért, harcot a természet, a sötétség, a tudatlanság, az animális átöröklés, a barbárság csökevényei ellen; az élet — nem egyéb, mint harc a föld és ég kimeríthetetlen erőinek meghódításáért.

E harc sikere egyenes arányban fog állni az emberi szolidaritás nagyságával.

Még csak húsz éve élünk ebben az új erkölcsi légkörben s máris milyen nagy eredményeket tapasztalunk az emberek öntudatában.

Nem állíthatjuk, hogy már teljesen elsajátítottuk a kommunista erkölcs dialektikáját. Nevelői tevékenységünkben nagyrészt még intuíciótól vezettéljük magunkat, inkább bízunk érzéseinkben, mint gondolatunk pontosságában.

Sok van még bennünk a régi élet csökevényeiből, a régi viszonyok, a régi megszokott erkölcsi tételek maradványaiból. Magunk se vesszük észre, mely gyakran ismétéljük meg gyakorlati életünkben a történelem hibáit és hamisítványait. Sokan közülünk öntudatlanul túlozzák az úgynevezett szeretet jelentőségét, mások még hisznek az úgynevezett szabadságban és eszükbe se jut, hogy szeretet helyett érzélgősségre, szabadság helyett önkényességre nevelnek.

Az általános érdekközösségből folyik a kötelesség elve, de nem egyben a kötelességteljesítésé is. És ezért az érdekközösség még nem okvetlen erkölcsi kategória, mert ez utóbbi csak akkor lép föl, amikor a magatartás szolidaritása. Az emberiség történetében mindig megvolt a dolgozók érdekközössége, de a szolidáris harc történelmi tapasztalataink közelmúltjában vált csak lehetségessé, s azt a munkásmozgalom nagy vezéreinek energiái és tanai koronázták meg.

A magatartás igen bonyolult eredmény: nem csupán a tudatnak, hanem a tudásnak, erőnek, szokásnak, módszernek, merészségnek, arravalóságnak, egészségnek is eredménye és ami a fő — a szociális tapasztalat eredménye.

A szovjet családnak kezdettől fogva nevelnie kell ezt a társadalmi érzéket, meg kell szervezni, hogy az ember a legkülönbözőbb szolidáris mozgalmakban gyakorolja magát, hogy elhárítsa az akadályokat a közösségi fejlődés nagyon nehéz folyamata elől. Különösen fontos, hogy a szolidaritás érzése a fiúkban vagy a lányokban ne épüljön kizárólag a szűk családi keretekre, hanem azt túlhaladva, az általános emberi és a szovjet élet egész széles területét átfogja.

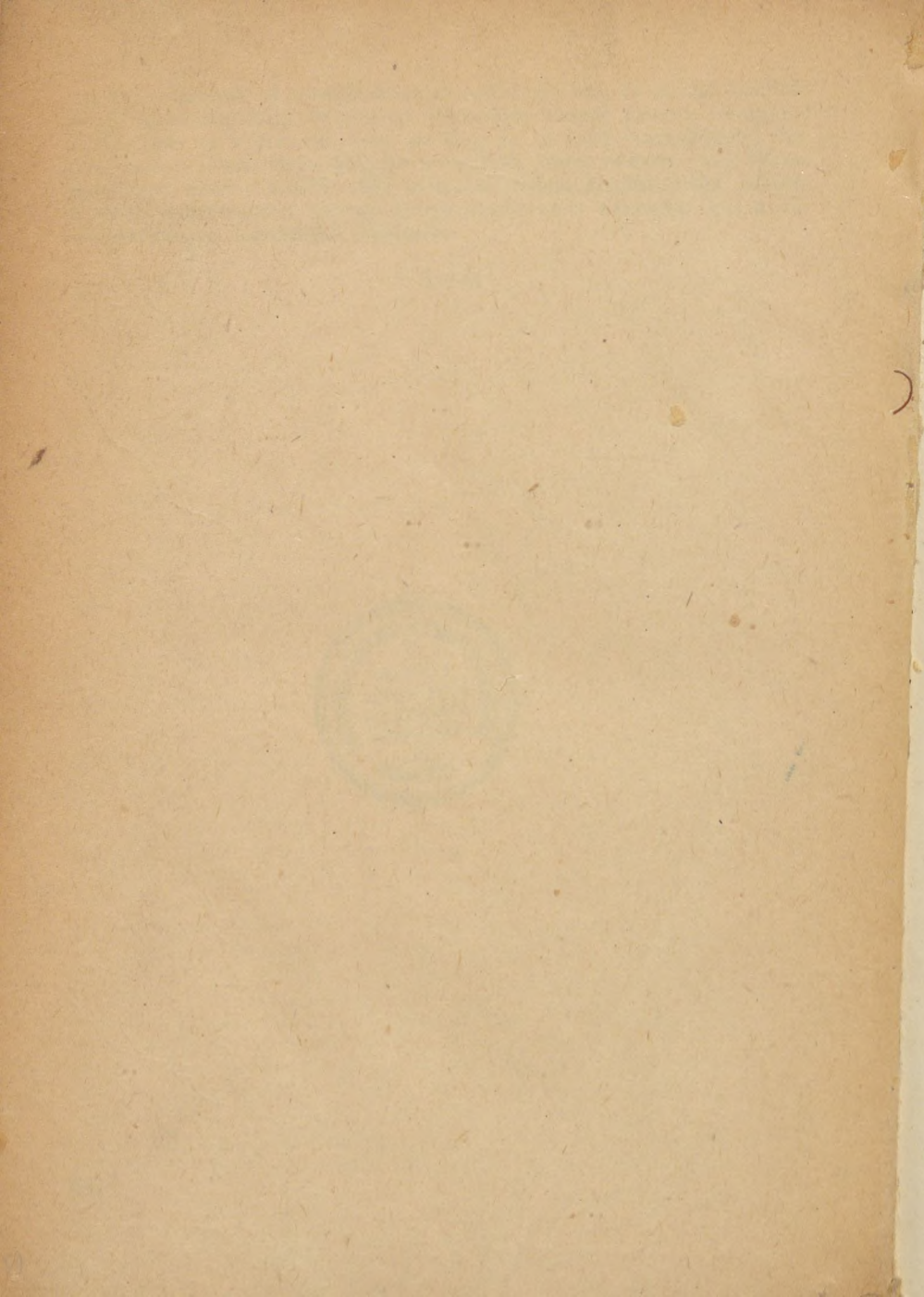
Most, hogy befejeztem a „Szülők Könyvének“ első kötetét, bátorodom remélni, hogy az némi hasznót hajt. Főként arra számítok, hogy az olvasó ebben a könyvben hasznos kiindulópontokat talál saját pedagógiai tevékenységéhez. Többre nem számíthatok. Minden családnak megvan a maga sajátos élete, megvannak az életfeltételei, minden család önállóan kell hogy eldöntson igen sok pedagógiai feladatot, amihez korántsem mástól kapott kész recepteket, hanem kizárólag a szovjet élet és a kommunista erkölcs általános elveinek rendszerét kell alkalmaznia.

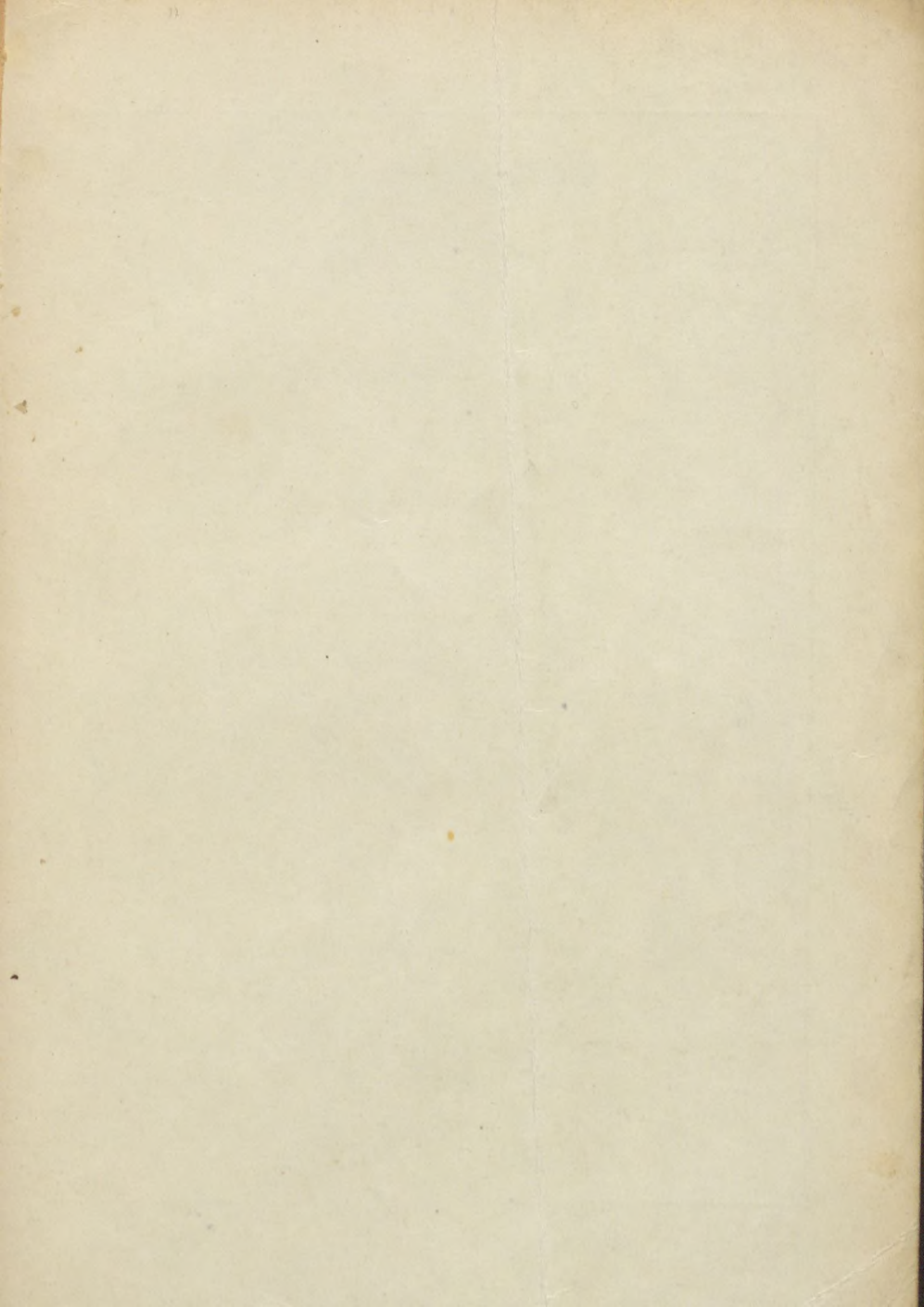
Az első kötetben csak azokat a legfontosabb központi kérdéseket érintettem, amelyek a szovjet családnak, mint közösségnek struktúrája-

val kapcsolatosak. A továbbiakban a család szellemi és anyagi kultúrájának és az esztétikai nevelésnek kérdéseire akarok áttérni. Kíváncs voltna, hogy ez a második kötet ne csak az én saját tapasztalatom, hanem mások tapasztalatai alapján is épüljön. Ezért nagyon nagy hálára köteleznek azok a szülők, akik megírják nekem gondolataikat, leleményeiket, nehézségeiket. Író és olvasó között ez a kapcsolat lesz a mi szolidaritásunk legméltóbb kifejezése.

V É G E !

**Ára: füzve 8.— Ft.
kötve 13.— Ft.**

A BOLSEVIK PÁRT AGITÁTORAINAK KÉZIKÖNYVE

(SZOVJET ZSEBENCIKLOPÉDIA)

D. Abroszin, „A Bolsevik Párt agitátorainak kézikönyve“ összeállítója tömören, világosan mindenki számára érthető módon sűrítette össze a világ első szocialista államának, a Szovjetuniónak politikai-társadalmi, gazdasági és kulturális berendezését, életét és jellegzetességeit megvilágító hatalmas anyagot. Nem véletlen tehát, hogy ez a könyv lett a Bolsevik Párt agitátorainak kézikönyve.

De nemcsak a párt népnevelői, hanem minden dolgozó számára, akár városban, akár falun él, nélkülözhetetlen segédeszköz felszabadítónk, barátunk és példaképünk, a hatalmas Szovjetunió kellő megismeréséhez. Magába foglal mindent, amit ma a Szovjetunióról mindenkinek tudnia kell. Mindezekon túl megmagyarázza azokat az új szavakat és fogalmakat, amelyeket a szocializmus építése során meg kell ismerni, mert ismeretük nélkül nehezen érthetők meg a jelenkor történései és a jövő perspektívái.

A Bolsevik Párt agitátorainak kézikönyve fontos hézgapótló zsebenciklopédia az érdeklődő és tanulni vágyó városi és falusi dolgozók számára, egyben édekes olvasmány is.

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ N. V.

MAKING: SUTTONS KNOXVE